Acad. ION COTEANU

gramatica de bază a limbii române

811.135.1'36
C78

36

EDITURA GARAMOND

811.135.1'36
C7

ACAD. ION COTEANU

GRAMATICA DE BAZĂ A LIMBII ROMÂNE

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
"GH. ASACHI"
IAȘI

713.293

EDITURA GARAMOND
BUCUREȘTI, BULEVARDUL REPUBLICII NR. 68

Ce este în fond o gramatică?

Cînd spunem orice lucru, cît de simplu, pe înţelesul celorlalţi, punem în mişcare un număr de reguli, fără de care nu am fi în stare să legăm nici două cuvinte între ele. Regulile acestea, de care de multe ori nici nu ne dăm seama, formează în mintea noastră o g r a m a t i c ă, nu numaidecît învăţată în şcoală, ci deprinsă de la părinţi, o dată cu primele cuvinte, cu jocurile, cu cele dintîi poezii copilăreşti învăţate pe de rost, o gramatică folosită mereu, ori de cîte ori vorbim sau scriem, ascultăm sau citim spusele altora. Ea seamănă cu un mecanism, bunăoară cu cel de ceasornice, dintre care unele arată, cum ştim, orele şi minutele, altele şi numărul zilei din lună, altele chiar luna anului. Orele şi minutele sînt indicate de un mecanism, pentru ziua lunii şi luna anului e nevoie de încă unul sau mai multe mecanisme angrenate într-un tot cu cel dintîi. Tot astfel, cine vorbeşte despre lucruri simple, se foloseşte de o gramatică asemănătoare cu mecanismul ceasornicelor care arată orele şi minutele. Cine vorbeşte despre ştiinţă, artă, literatură sau tehnică are nevoie de o gramatică mai dezvoltată. De aceea ne trebuie o gramatică mai bogată şi mai nuanţată decît cea deprinsă fără studiu.

Ce este o regulă gramaticală?

O regulă gramaticală este o formulă simplă de tipul „dacă... atunci" pe care o avem toţi în minte şi o punem în practică aproape în mod automat. Dacă am spus, de exemplu, se aude, *atunci* se aude *poate fi combinat cu diferite cuvinte, cum sînt* bine, aici, aproape, acum *etc. sau cum sînt*: că, dacă, cum *etc., dar nu*

cu eu, noi, voi *etc. Tot astfel, dacă am spus* cai, *şi apoi vorbim despre unul singur, acela nu poate fi decît* cal. *În sfîrşit, dacă vrem să spunem că o persoană* tace, *putem s-o facem indicînd numele persoanei, adăugînd un* el *sau* ea, *după cum este vorba de un bărbat sau de o femeie, sau pur şi simplu fără aceste specificări* (tace).

După cum se vede, unele reguli au două sau mai multe soluţii, în timp ce altele au una singură (cal-cai). *Şi unele şi celelalte nu sînt decît raporturile cuprinse în formele cuvintelor şi în grupările de cuvinte, în propoziţii şi fraze. Cîte raporturi sînt atîtea reguli avem, dar ele nu cresc la infinit, pentru că, de exemplu, ce se întîmplă cu* tace, *se poate întîmpla şi cu* aude, bate, cere, drege, expune, geme, icneşte, jeleşte, merge, petrece, rămîne, vede etc.

Ce reprezintă o gramatică de bază?

Dacă luăm şi comparăm gramaticile din mintea celor ce ştiu româneşte, în toate întîlnim un număr de reguli nedeosebite prin nimic între ele, oricît de învăţaţi şi de talentaţi sînt cei ce le întrebuinţează. Ele constituie împreună gramatica de b a z ă. Regulile din gramatica de bază au caracter general. Ele se suprapun adesea cu reguli particulare, care trebuie să fie de asemenea luate în seamă, căci derivă din cele dintîi.

Gramatica uzului

Gramatica de bază, ca şi oricare dintre gramaticile derivate din ea pot fi descrise în diverse feluri, dar modalităţile mai importante sînt următoarele două:

a) să se înfăţişeze schema, *adică să se enumere în formă generală şi abstractă toate regulile acelei gramatici;*

b) să se înfăţişeze uzul, *adică aplicaţiile concrete ale regulilor din schemă şi posibilităţile folosirii lor.*

Uzul este strîns legat de f u n c ţ i i l e îndeplinite de cuvinte şi de grupuri de cuvinte. Funcţiile, la rîndul lor, sînt incluse într-un fel sau altul în cuvinte şi în grupurile de cuvinte de diverse mărimi cu care trebuie să se potrivească perfect. Dat fiind că din momentul cînd o gramatică este pusă în mişcare, toate părţile ei

servesc la construirea de propoziţii, fraze, grupări de fraze etc., ea funcţionează ca un aparat mental a cărui existenţă se justifică şi se explică prin rezultatele exprimate.

Gramatica normei culte (gramatica normativă)

Din unele reguli gramaticale rezultă două sau mai multe soluţii. De obicei, una dintre acestea este mai des folosită de comunitatea de limbă din care facem parte. Cînd coincide şi cu imaginea pe care comunitatea şi-a făcut-o despre cele mai reuşite forme de exprimare, atunci acea soluţie este declarată obligatorie şi devine n o r m ă pentru aspectul cultivat al limbii. Soluţia adoptată se poate să nu fie la un moment dat şi cea mai răspîndită, dar să corespundă din alte puncte de vedere cu ceea ce se consideră că este necesar pentru buna exprimare.

Soluţiile gramaticale ridicate la acest rang formează un corp de norme pentru limba cultă, numită şi literară. Sistemul lor constituie gramatica normativă *a limbii. Fiind rezultatul unei lungi selecţii, ea serveşte ca model, căci se întemeiază pe uzul cult al limbii şi permite totodată dezvoltarea ordonată a acestuia.*

Diversele tipuri de gramatici şi şcoala

Studiul gramaticii în şcoală coincide cu cerinţele unei gramatici întemeiate pe norma cultă, sarcina profesorului de limba română fiind de a face pe elev să dispună - în cunoştinţă de cauză - de un registru variat şi nuanţat de reguli prin a căror aplicare să ajungă în timpul cel mai scurt, şi potrivit cu situaţiile în care el se poate afla, la cea mai bună organizare a vorbirii şi scrierii, iar prin aceasta să se exprime elegant şi precis. Există în acest scop tehnici pedagogice, dar oricare dintre ele riscă să se piardă în amănunte lipsite de importanţă dacă nu sînt întemeiate pe evaluarea cît mai exactă a gramaticii de care dispune cineva la data la care se începe educarea vorbirii şi scrierii.

Studiul gramaticii în şcoală nu trebuie împovărat cu toate subtilităţile oferite de un curent lingvistic sau altul, scopul învăţării nefiind teoria gramaticală şi nici terminologiile, adesea foarte complicate, ci limba română ca obiect prin care gîndirea se

poate perfecţiona şi exprima în formele cele mai eficace.

Aplicarea principiilor expuse aici se face în cartea de faţă după un plan care nu corespunde totdeauna cu tradiţia. Dînd prioritate uzului, am fost obligaţi să cercetăm şi modul în care structurile limbii române răspund funcţiilor enunţurilor şi am încercat să conducem expunerea noastră în aşa fel încît să facem pe cititor să compare sau să alcătuiască el însuşi construcţiile despre care vorbim sau pe care i le sugerăm.

Am putea rezuma punctul nostru de vedere în afirmaţia că, în cartea de faţă, am privit funcţia ca un element care-şi subordonează structura sau, altfel spus, că structura trebuie să se afle în serviciul funcţiei.

Discutarea amănunţită a raporturilor dintre funcţie şi structură nu intră însă în cadrul expunerii noastre. Indiferent la ce concluzie s-ar ajunge, ni s-a părut mai avantajos pentru studiul limbii române în stadiul actual al cunoştinţelor să insistăm asupra rolului dominator al funcţiei, socotind că în felul acesta ne plasăm mai aproape de ceea ce ne-am obişnuit să numim în ultimele decenii „cultivarea limbii române".

Capitolul 1

PROPOZIŢII ŞI FRAZE

De obicei, oamenii vorbesc folosind grupuri de cuvinte, nu cuvinte izolate.

Să privim cu atenţie cîteva asemenea grupuri:

(A)	(B)
(1) Am pe masă...	Am pe masă un vas de flori.
(2) Lenea e...	Lenea e cucoană mare.
(3) Vasile şi-a păstrat...	Vasile şi-a păstrat calmul.
(4) Daţi-mi...	Daţi-mi un kilogram de mere.
(5) Băieţii au parcurs...	Băieţii au parcurs pe jos un drum foarte lung.

Grupurile din coloana (A) nu au înţeles clar, pe cînd cele din coloana (B) au. Acestea din urmă sînt *p r o p o z i ţ i i.*

Să luăm acum în discuţie seria de propoziţii subliniate din exemplele de mai jos care fac parte din dialoguri curente:

(1) - Cînd plecaţi?
- *Mîine.*

(2) - Mă cunoaşteţi?
- *Da.*

(3) - Cine lipseşte?
- *Ionescu.*

(4) - *Alo!*
- Da! Cine e la telefon?

(5) - Aveţi sticle de lampă?
- *Nu!*
- *Dar calendare?*
- *Nici!*
- Atunci... ce magazin e ăsta?
- *Farmacie!*

Cuvintele: *mîine, da, Ionescu, alo, nu, dar calendare, nici, farmacie* sînt tot propoziţii, fiindcă au înţeles clar în situaţiile în care au fost rostite, însemnînd, de fapt:

(1) Mîine (plecăm).

(2) Da, (vă cunosc).

(3) Ionescu (lipseşte).

(4) Alo! (mă auziţi?)

(5) Nu (avem sticle de lampă)!
Dar calendare (aveţi)?
Nici (calendare nu avem)!
(Magazinul ăsta este) farmacie!

O propoziţie = un singur predicat.

Să cercetăm mai de aproape propoziţia *Vasile şi-a păstrat calmul*. Ea ne spune că persoana numită *Vasile* a făcut ceva (şi-a *păstrat* calmul).

Cuvintele care ne dau de ştire că o persoană, o fiinţă sau un lucru *fac* ceva, sînt p r e d i c a t e.

Să luăm acum propoziţia *Lenea e cucoană mare*. Grupul de cuvinte *e cucoană (mare)* arată c e e s t e *lenea*. Dacă am fi spus *Lenea este ruşinoasă, este ruşinoasă* ar fi arătat c u m e s t e *lenea*.

Cuvintele sau grupurile de cuvinte care arată *ce este* sau *cum este* ceva sau cineva sînt tot predicate, atunci cînd *este (era, a fost, va fi* etc.) se exprimă sau se subînţelege.

Să vedem, în sfîrşit, propoziţia *Am pe masă un vas de flori*. Din ea aflăm că (*eu*, cel care vorbesc) *am pe masă* ceva. Grupul de cuvinte *am pe masă* conţine predicatul *am*.

Lucrul, persoana, fiinţa etc. despre care predicatul spune ceva pot să nu întreprindă nici o acţiune în propoziţie, ci *să fie, să stea, să doarmă, să aibă* ceva etc. În gramatică se spune, totuşi, că ele *fac* ceva. Dar nu numai în gramatică. În vorbirea de toate zilele, la o întrebare ca *Ce face tata?*, se poate răspunde: „Stă în pat", sau „Are de lucru", sau „Este în concediu" etc.

Prin urmare, predicatul este cuvîntul sau grupul de cuvinte care arată *ce face, ce este* sau *cum este* lucrul, persoana, fiinţa la care se referă propoziţia.

În limba română, *o propoziţie are totdeauna un predicat şi numai unul*, chiar atunci cînd el este numai gîndit.

Această regulă se respectă şi în cazuri ca: *Fata moşului era frumoasă, harnică şi înţeleaptă*; cuvintele *era frumoasă, harnică şi înţeleaptă* formează un singur predicat, fiindcă se referă împreună la *fata (moşului)*, arătînd cum era ea.

Regula amintită funcţionează şi atunci cînd predicatul este numai gîndit, ca în: *Cu ce treburi pe la noi?* Dacă predicatul ar fi fost şi rostit, propoziţia ar fi fost: *Cu ce treburi aţi venit* (sau *vii*, sau *veniţi) pe la noi?*

Un predicat + mai multe subiecte = o singură propoziţie.

Lucrul, persoana, fiinţa, ideea etc. despre care predicatul spune că fac ceva, că sînt ceva sau cineva ori că sînt într-un anumit fel se numesc s u b i e c t e. *Fata (moşului)* din propoziţia de mai sus este un grup de cuvinte care conţine subiectul *fata*. Într-o propoziţie ca *N-are acum timp de plimbare*, subiectul despre care predicatul *are* spune ceva este o persoană (*el* sau *ea*), dar ea nu este numită.

O propoziţie nu poate să aibă decît un predicat şi numai unul, dar mai multe subiecte; de exemplu: Găina, raţa domestică, curcanul şi bibilica *au pierdut deprinderea de a zbura*.

Condiţia este ca predicatul să spună ceva despre toate subiectele la care se referă, luate împreună.

Două sau mai multe predicate = o frază.

Să luăm următoarele construcţii:

(1) Cîinii latră, caravana trece.

(2) Culegeţi flori şi dăruiţi-le din toată inima.

(3) S-ar scălda băiatul, dar se teme că e prea rece apa.

În fiecare dintre construcţiile (1) - (3) sînt două sau trei predicate, deci două sau trei propoziţii, dar unite într-un tot prin înţelesul lor. Acestui „tot" îi spunem f r a z ă.

Definiţia *propoziţiei*:

P r o p o z i ţ i a este un grup de cuvinte sau un cuvînt cu înţeles clar, avînd un singur predicat (exprimat ori gîndit).

Definiţia *frazei*:

F r a z a este un grup de cuvinte cu înţeles clar, avînd cel puţin două predicate (exprimate ori gîndite).

Capitolul 2

FELURILE PROPOZIŢIILOR

2.1 FELURILE PROPOZIŢIILOR DUPĂ ÎNŢELESUL LOR

Numărul de propoziţii formate de fiecare dintre noi în cursul vieţii este atît de mare, încît nu poate fi socotit, însă tipurile în care aceste propoziţii intră ca în nişte tipare sînt foarte puţine.

Să comparăm între ele propoziţiile de mai jos:

(1) Pămîntul se învîrteşte în jurul soarelui.

(2) Unde este strada Blănari?

(3) Deschide uşa!

(4) Ce frumos apus de soare!

(5) Să mai aştepte, oare?

Propoziţia (1) se numeşte a s e r t i v ă. La fel ca ea sînt sute şi mii de propoziţii din diversele domenii ale vieţii. De exemplu:

Tuberculoza se vindecă astăzi definitiv. Ţepii unor cactuşi sînt frunze modificate. Petrolul se distilează în rafinării. Apa conţine săruri minerale şi microorganisme. Ceasornicul măsoară timpul. Toamna se numără bobocii. Nimeni nu-şi cunoaşte sfîrşitul. Mama face plăcinte. etc.

Propoziţia (2) se numeşte i n t e r o g a t i v ă. La fel ca ea sînt toate propoziţiile prin care se întreabă ceva:

Aţi citit cartea aceasta? Cine a scris-o? Nu mi-ai găsit stiloul pe undeva? Ce doriţi? Încotro?

Propoziţia (3) se numeşte i m p e r a t i v ă. Ea poate fi:

a) i m p e r a t i v ă p r o p r i u - z i s ă, care exprimă un ordin, o poruncă: *Lasă pisica în pace! Băgaţi-vă minţile în cap! Staţi pe loc! Nu mişca!*

b) h o r t a t i v ă, care exprimă un îndemn, o rugăminte: *(Hai) să mergem la ştrand! Poftiţi la masă! Să ne apucăm de lucru! Spune-ne, bunico, o poveste!*

Propoziţia care exprimă o dorinţă se numeşte o p t a t i v ă: *Aş mînca ceva dulce! N-ai vrea tu acum, pe căldura asta, un sirop de la gheaţă? Jelui-m-aş codrului!*

Propoziţia (4) este e x c l a m a t i v ă. Ea indică o stare sufletească de admiraţie, de încîntare, de repulsie, o suferinţă, o compasiune etc.: *(Ptii,) frumos căţel! Ce miros îmbătător! (Uf,) ce căldură! Teribilă îmbulzeală! (Vai,) ce mă doare capul!*

Propoziţia (5) este d u b i t a t i v ă, exprimînd şovăiala. De cele mai multe ori, ea cuprinde o negaţie: *Să plece, să nu plece...; Să fi intrat, să nu fi intrat...; Să spună, să nu spună...* etc., dar şi (fără negaţia *nu*): *Să plece, să rămînă...; Să fi intrat, să fi aşteptat* etc.

Aceste propoziţii pot fi afirmative sau negative:

f e l u l p r o p o z i ţ i e i	a f i r m a t i v ă	n e g a t i v ă
ASERTIVĂ:	Trenul a plecat la timp.	Trenul nu a plecat la timp.
INTEROGATIVĂ:	Aţi citit pe Arghezi?	N-aţi citit pe Arghezi?
IMPERATIVĂ:		
a.propriu-zisă	Deschideţi uşa!	Nu deschideţi uşa!
b.hortativă:	Spune-ne povestea!	Nu ne spune povestea!
OPTATIVĂ:	Aş pleca după-amiază.	N-aş pleca după-amiază.
EXCLAMATIVĂ:	Cît a mai suferit, săracul!	Cît n-a suferit, săracul!*

2.2. FELURILE PROPOZIŢIILOR DUPĂ STRUCTURA LOR

O propoziţie poate să fie exprimată numai prin subiect - ca în cazul: (- Cine lipseşte?) - *Ionescu*!; numai prin predicat, de exemplu: (- Unde este Ionescu?) - *Lipseşte*! sau, numai printr-o parte care nu este nici subiect, nici predicat: (- Cînd vă

---

* Uneori, exclamativa negativă are acelaşi înţeles cu exclamativa afirmativă.

întoarceţi?) - *Marţi!* Ea poate să fie însă exprimată atît prin subiect, cît şi prin predicat: *Calul fuge. Vine toamna* sau poate să conţină şi alte părţi: *Calul acesta fuge ca săgeata. În curînd vine toamna cenuşie.*

Subiectul şi predicatul sînt numite părţi p r i n c i p a l e, iar propoziţia alcătuită numai din ele, propoziţie s i m p l ă. Cînd este formată din subiect şi predicat, şi amîndouă sînt exprimate, ea este o propoziţie simplă şi c o m p l e t ă, iar cînd lipseşte una dintre cele două părţi, ea este simplă, dar incompletă sau e l i p t i c ă.

Propoziţia cu subiectul şi predicatul exprimate, dar şi cu alte părţi, care se numesc s e c u n d a r e, este o propoziţie d e z v o l t a t ă. Dacă are numai părţi secundare, ea este socotită - de asemenea - propoziţie dezvoltată, deşi nu are uneori decît un singur cuvînt; de exemplu: - *Marţi.* În aceste condiţii, ea este o propoziţie dezvoltată şi, în acelaşi timp, eliptică.

2.3 FELURILE PROPOZIŢIILOR DUPĂ FUNCŢIA LOR

Funcţia generală a unei propoziţii constă din legăturile ei cu altă propoziţie.

Să luăm următoarele exemple:

(1) Toamna se numără bobocii.

(2) Ţara piere şi baba se piaptănă.

(3) Cîinele care latră nu muşcă.

(4) Tînărul bate încet la uşă. Aşteaptă liniştit. Se aude, în sfîrşit, zgomot de paşi.

(5) Tînărul bate încet la uşă şi aşteaptă liniştit pînă se aude, în sfîrşit, zgomot de paşi.

Propoziţia (1) nu este legată de altă propoziţie, nu depinde de alta şi nici nu face pe alta să depindă de ea. Ea este i n d e p e n d e n t ă, de sine stătătoare.

Propoziţiile din fraza (2) nu mai pot fi considerate independente. Deşi nu depind una de cealaltă, ele sînt însă a s o c i a t e într-o frază cu ajutorul unei conjuncţii.

În fraza (3), propoziţia *care latră nu muşcă* depinde de substantivul *cîinele*. Ea este o propoziţie d e p e n d e n t ă.

În fraza (4) avem o înşirare de propoziţii independente în ordinea desfăşurării evenimentelor, pe cînd în fraza (5), ultimele două propoziţii au fost schimbate în dependente.

Prin urmare, propoziţiile se împart după funcţia lor generală atît în frază, cît şi în afara frazei, în:

a) independente, b) dependente, c) asociate.

Propoziţiile se mai pot împărţi şi după tipul de frază din care fac parte. Există două tipuri de frază: fraza formată din două sau mai multe propoziţii asociate ca (2), cărora li se spune în această situaţie propoziţii c o o r d o n a t e, iar frazei astfel alcătuite, frază formată prin coordonare.

Celălalt tip de frază (3) şi (5) conţine în mod obligatoriu una sau mai multe propoziţii dependente, care se numesc şi s u b o r d o n a t e, iar frazei cu una sau mai multe subordonate i se spune frază formată prin subordonare.

Într-o asemenea frază, propoziţiile subordonate depind de o propoziţie oarecare - numită r e g e n t ă. În fraza:

Nu mai ştia ce să facă

propoziţia *ce să facă* depinde de *nu mai ştia* care este regenta ei.

O propoziţie regentă poate să fie ea însăşi subordonată alteia, ca în exemplul următor:

Nu mai ştia ce să facă să-l împace.

Nu mai ştia este regenta propoziţiei imediat următoare:

ce să facă. Aceasta, la rîndul ei, deşi subordonată, este regenta celei care vine imediat după ea:

să-l împace, singura care rămîne numai subordonată în fraza luată în discuţie.

Altă împărţire a propoziţiilor după funcţiile lor în frază se bazează pe ideea că unele au rolul principal, şi acestora li se spune p r i n c i p a l e, iar altele au rol secundar, şi acestora li se spune s e c u n d a r e.

În fraza:

Nu mai ştia ce să facă să-l împace

propoziţia *nu mai ştia* este *principală* (şi regentă);
„ *ce să facă* este *secundară* (şi regentă), iar
„ *să-l împace* este tot *secundară* (dar nu şi regentă).

Împărţirea în principale şi secundare nu ţine seama de celelalte funcţii ale propoziţiilor, ci se adaugă la ele. De aceea, o principală poate să fie şi regentă, o secundară poate să fie regentă, dar şi subordonată.

O principală nu poate să fie însă subordonată şi nici invers.

Prin urmare, cînd într-o frază formată prin subordonare găsim propoziţii care nu sînt subordonate în nici un fel altora, ştim că ele sînt principale.

Capitolul 3

PĂRŢILE DE VORBIRE

În vorbire şi în scris se folosesc mii de cuvinte diferite. Privindu-le mai de aproape, observăm că, deşi sînt foarte diferite, ele au totuşi şi asemănări. Unele sînt nume de lucruri, de fiinţe, de însuşiri, altele de acţiuni, unele sînt numai cuvinte de legătură, unele stau totdeauna numai într-o anumită poziţie faţă de celelalte, altele îşi schimbă locul. Unele au multe forme, altele numai una. Pornind de la astfel de asemănări, ele pot să fie grupate în clase şi, în loc de mii de cuvinte, vom avea numai cîteva clase cu una sau mai multe trăsături comune. Acestor clase li s-a dat numele de p ă r ţ i d e v o r b i r e. Cîştigul realizat prin gruparea cuvintelor în părţi de vorbire constă în faptul că ceea ce se întîmplă cu un membru al unei clase, se întîmplă în principiu cu toţi membrii ei.

Cuvintele limbii române se grupează în 10 clase sau părţi de vorbire:

1. Clasa *substantivelor* sau *substantivul*
2. Clasa *adjectivelor* sau *adjectivul*
3. Clasa *numeralelor* sau *numeralul*
4. Clasa *pronumelor* sau *pronumele*
5. Clasa *articolelor* sau *articolul*
6. Clasa *verbelor* sau *verbul*
7. Clasa *adverbelor* sau *adverbul*
8. Clasa *prepoziţiilor* sau *prepoziţia*
9. Clasa *conjuncţiilor* sau *conjuncţia*
10. Clasa *interjecţiilor* sau *interjecţia*.

3.1 Clasa SUBSTANTIVELOR cuprinde cuvinte care denumesc lucruri, fiinţe, persoane, însuşiri, colectivităţi, evenimente etc. Pentru a stabili dacă un cuvînt este substantiv, se pun întrebările:

- *Ce este acesta* sau *aceasta*?
- *Cine este acesta* sau *aceasta*?

Răspunsul obţinut este obligatoriu un substantiv.

3.2 Clasa ADJECTIVELOR cuprinde cuvinte care însoţesc substantivele şi adaugă ceva la înţelesul acestora. Adjectivele răspund la trei întrebări:

a. Cum este... (substantivul)?

Cum este apa? (Este) *rece* (sau *caldă* sau *limpede* sau *adîncă* etc.).

La întrebarea de mai sus nu răspund însă toate adjectivele. Astfel, în grupul *această carte, această* este adjectiv, dar nu răspunde la „Cum este cartea?", ci la întrebarea:

b. Care... (substantivul)?

Care carte? Aceasta, aceea, asta, aia, cealaltă (carte) etc.

Nici la întrebarea *b* nu răspund toate celelalte adjective. De exemplu, în grupul *zahăr mult* avem un adjectiv, pe *mult*. El nu poate fi obţinut ca răspuns la întrebarea *b*, ci la a treia întrebare:

c. Cît, cîtă, cîţi, cîte... (substantivul)?

Cît zahăr? *Mult, puţin. Cîţi* inşi? *Mulţi, puţini, nenumăraţi* etc. (Răspunsul nu trebuie să fie însă un număr precis!)

3.3 Clasa NUMERALELOR este formată din cuvinte care exprimă un număr precis: *unu, una, o, doi, două, trei, (o) sută, o sută douăzeci şi cinci, (o) mie, (un) milion, (două) miliarde* etc., *primul, al doilea, a doua, al (o) sutălea, a (o) suta* etc., *(o) miime, (o) cincime* etc.

Numeralul răspunde la una din întrebările: *cît, cîtă, cîţi, cîte* puse unui substantiv: *Cît* dintr-un întreg? *Trei pătrimi. A cincea parte. Cîţi* (substantivul)? *Cîţi* inşi? *Patru!* şi la întrebările: *Al cîtelea* (substantivul)? *A cîta* (substantivul)? *De cîte ori? Cîţi, cîte?*

● N o t ă. Numeralul seamănă foarte bine cu adjectivul. De aceea, în gramaticile unor limbi străine, el este numit

adjectiv al cantității sau *cantitativ*. În limba română, numeralul nu poate fi inclus printre adjective, pentru că o parte din el se comportă ca substantivele (şi unele numerale sînt, de fapt, substantive); compară, de ex., un grup de cuvinte ca *o grămadă de cărți* şi *douăzeci de cărți*.

3.4 Clasa PRONUMELOR este formată din cuvinte care au rolul de a ține locul substantivului: *eu, tu, el* etc., *meu, tău, său* etc., *acesta, aceasta* etc., *cine, oricine, ce, cineva, ceva* etc.

Unele pronume nu fac într-adevăr decît să țină locul substantivului, altele indică şi ceva în plus. *Acesta*, de exemplu, ține locul unui nume de obiect sau de persoană şi în acelaşi timp arată că obiectul sau persoana se află a p r o a p e de vorbitor, *acela* ține locul unei persoane sau al unui lucru aflate d e p a r t e de vorbitor, *cine, ce* etc. țin locul unui obiect, ființe, persoane n e c u n o s c u t e sau intenționat nedefinite de vorbitor etc.

3.5 Clasa ARTICOLELOR. Articolul este uneori un cuvînt, alteori, nu. Cînd spunem, de exemplu: *Astăzi este o zi frumoasă*, punem înaintea lui *zi* cuvîntul *o*, dar nu pentru ca să numărăm zilele, ci pentru a arăta că una dintre ele, cea de astăzi, este frumoasă. Cuvîntul *o* este articol. Tot astfel, în *A fost odată un moş şi-o babă, un* şi *o* sînt articole, căci cu ele nu începem să numărăm şi nici să arătăm că este vorba despre moşul sau baba cu nr. 1, ci despre *un moş oarecare* şi *o babă oarecare*.

Să comparăm acum cuvîntul *creion* dintr-o propoziție ca *N-am creion (am numai pix)* cu acelaşi substantiv din *Creionul acesta este bine ascuțit. Creion* nu are articol, *creionul* însă are. Articolul este *-l*, dar *-l* nu este un cuvînt.

3.6 Clasa VERBELOR cuprinde cuvinte care arată că diversele obiecte (lucruri, ființe, persoane etc.) *fac* ceva: *sînt, se mişcă, gîndesc, mănîncă, dorm, muncesc, lenevesc, se ceartă* etc.

Pentru a vedea dacă un cuvînt este verb, punem întrebarea: *Ce face?* substantivului sau pronumelui, iar cînd nu avem această posibilitate, punem întrebarea: *Ce se întîmplă (aici, acolo* etc.)?, la care putem primi răspunsuri ca: *arde, plouă, fulgeră, se*

întunecă, dar şi ca *se face (curăţenie), se munceşte* etc.

3.7 Clasa ADVERBELOR. Adverbul este un însoţitor al verbului, la înţelesul căruia adaugă ceva: *(citeşte) mult, (zboară) sus, (merge) agale*. În general, el indică împrejurările în care se petrece lucrarea verbului.

Unele adverbe s-au specializat ca auxiliare ale adjectivelor şi altor adverbe: *mai* frumos, *foarte* frumoasă, *mai* bine, *tare* bine etc.

3.8 Clasa PREPOZIŢIILOR. Prepoziţiile sînt cuvinte care leagă substantivele şi pronumele de verbe, substantivele între ele, dar nu şi verbele între ele; de exemplu: *merge* (verb) spre *casă* (substantiv), *alunecă* pe *şine* (substantiv), *vorbeşte* (verb) cu *el* (pronume), *cel* despre *care se vorbeşte, ceas* de *mînă, călimară* cu *cerneală, struguri* din *vie* etc.

Prepoziţia stă totdeauna înaintea substantivului sau cuvintelor pe care le leagă.

3.9 Clasa CONJUNCŢIILOR. Conjuncţiile sînt cuvinte care leagă între ele propoziţii, verbe, adjective, adverbe, substantive: *Nu bea*, nici *nu mănîncă. Văzînd* şi *făcînd. Bun* sau *rău. O fată* şi *un băiat* etc.

3.10 Clasa INTERJECŢIILOR. Interjecţiile sînt strigăte, ţipete, suspinuri, mormăieli, zgomote reproduse cu ajutorul sunetelor articulate: *ah!, of!, vai!, hăis!, cea!, ptrruuu!, hm!, hîrşt!, pleosc!, trosc!* etc. Ele sînt cuvinte numai în măsura în care sînt formate din sunete vorbite.

3.11 PĂRŢI DE VORBIRE FLEXIBILE ŞI PĂRŢI DE VORBIRE NEFLEXIBILE

Primele 7 părţi de vorbire din tabloul nostru au calitatea de a se modifica în cursul vorbirii după anumite reguli. Această calitate se numeşte f l e x i u n e, iar cuvintele care o au sînt f l e x i b i l e. Celelalte 3 părţi de vorbire (prepoziţia, conjuncţia şi

interjecţia) nu au această calitate. Ele sînt n e f l e x i b i l e.

3.12 NUMELE ŞI VERBUL

Primele 5 părţi de vorbire din acelaşi tablou au multe reguli de flexiune comune, deosebite de cele ale verbului. Din această cauză, ele mai sînt numite de unele gramatici şi n u m e.

Se ajunge astfel la două categorii care se deosebesc prin flexiunea lor: n u m e l e şi v e r b u l.

După alte gramatici, pronumele ar trebui distins de restul părţilor de vorbire flexibile, care s-ar împărţi în n u m e, p r o - n u m e şi v e r b.

● N o t ă. Împărţirea cuvintelor în modul arătat are avantajul de a sublinia asemănările şi deosebirile de flexiune dintre nume şi verb sau dintre nume, pronume şi verb. Ea dă naştere, însă, şi la unele confuzii. Adverbul, de exemplu, deşi are reguli de flexiune asemănătoare cu ale adjectivului, nu poate fi cuprins nici în categoria numelui, nici în aceea a pronumelui şi cu atît mai puţin în a verbului.

Capitolul 4

SUBSTANTIVUL

Substantivul este numele a ceva sau al cuiva: *alamă, Bucureşti, ceas, cal, curaj, Ion, muncă, Maria, repetiţie, rîu, student, varză, zel etc.*

De obicei, el este un singur cuvînt. Există însă şi substantive compuse din două, trei sau mai multe cuvinte, ca: *apă tare, Bucureştii Noi, floarea-soarelui, gura-leului, Valea Largă, sare de lămîie, Bolintinul din Vale, nu-mă-uita* etc.

4.1 ECHIVALENTELE SUBSTANTIVULUI

În propoziţii şi în fraze, şi alte cuvinte, grupuri de cuvinte sau chiar propoziţii întregi îndeplinesc adesea rolul de substantiv. Ele sînt **echivalentele** substantivului.

În această situaţie pot să fie:

1. Pronumele: *Ea* studiază medicina. (*Ea* = o persoană feminină: *Ana, Maria* etc.)
   Te-a căutat *cineva*. (*Cineva* = o persoană.)
   Ce ţi-am povestit, rămîne între *noi*. (*Ce* = povestea; *noi* = persoanele în cauză.)
2. Adjectivul: *Leneşul* mai mult aleargă. (*Leneşul* = omul cel leneş.)
3. Numeralul: A luat doi *zece* la latină. (*Zece* = nota zece.)
   Scriem *trei* pe *cinci*. (*Trei* = cifra trei; *cinci* = cifra cinci.)
4. Verbul: *A greşi* este omeneşte. (Faptul de a greşi.)
   Fotografiatul interzis! (Faptul de a fotografia.)
   Ieşirea prin uşa a doua! (*Ieşirea* = locul de ieşire.)

5. Adverbul: *Agale* este inversul lui *repede*. (*Agale* = adverbul „agale"; *repede* = adverbul „repede".)
Mai este un cuvînt de comparaţie. (*Mai* = adverbul „mai".)

6. Articolul: *Al* din „al doilea" este articol. (*Al* = articolul „al".)

7. Prepoziţia: *Pe* este frecvent în românește. (*Pe* = prepoziţia „pe".)
Deasupra se foloseşte şi ca adverb. (*Deasupra* = prepoziţia „deasupra".)

8. Conjuncţia: Cu *dacă* şi *dar*, nu faci mare ispravă. (*Dacă* = faptul de a spune „dacă"; *dar* = faptul de a spune „dar".)

9. Interjecţia: Cînta un lăutar mai mult în *ofuri* decît în versuri.

10. O propoziţie întreagă: *Ce ţie nu-ţi place*, altuia nu face.
Plăcerea era *să se găsească o soluţie convenabilă pentru toată lumea.*
Nu mai ştia *încotro merge.*
Îşi dădea seama *cu cine are de-a face.*

11. Un citat: *„Nişte răi şi nişte fameni"* este din Scrisoarea III.
„Opera deschisă" este o formulă a poeticii moderne.

● N o t ă. Cu excepţia pronumelui care îndeplineşte în mod obişnuit funcţiile substantivului, fiind un înlocuitor al acestuia, celelalte părţi de vorbire au rol de substantiv în mod mai mult ori mai puţin accidental. Se vede de altminteri că echivalentele substantivului de la 3, 5, 6, 7, 8 şi 11 sînt un fel de c i t a t e, care nu se pot dezvolta decît cu ajutorul unui substantiv propriu-zis (cifra „trei"; *adverbul* sau *cuvîntul* „agale" etc.).

4.2 FELURILE DE SUBSTANTIVE

După conţinutul lor general, substantivele se pot grupa în patru categorii: 1) comune; 2) proprii; 3) abstracte; 4) colective.

4.2.1 Substantive comune şi substantive proprii

Să luăm în discuţie două substantive: *oraş* şi *Timişoara*.

Primul numeşte orice aşezare omenească de o anumită mărime şi cu o administraţie corespunzătoare. Al doilea, *Timişoara*, numeşte o aşezare precisă din sud-vestul României, cu un specific propriu. *Oraş* este numele pentru noţiunea corespunzătoare, indiferent de cum arată cutare oraş; prin urmare, o denumire g e n e r i c ă, pe cînd *Timişoara* este denumirea unui oraş p a r t i c u l a r.

Substantivul **comun** este, aşadar, numele pe care-l dăm oricărui obiect dintr-o mulţime sau dintr-o clasă de obiecte de acelaşi fel.

Substantivul (sau numele) **propriu** este numele unui obiect (lucru, fiinţă) particular.

N u m e p r o p r i i f o l o s i t e c a s u b s t a n t i v e c o m u n e ş i i n v e r s

Să luăm în discuţie substantivele din următoarele propoziţii:

(1) *Odiseea* este una din marile opere literare ale antichităţii.

(2) Călătoria a fost o adevărată *odisee*.

(3) Nu mai fumează *Carpaţi*, nici *Bucegi*, nici *Snagov*, nici un fel de ţigări.

În (2) şi (3) numele proprii *Odiseea, Carpaţi, Bucegi, Snagov* nu mai sînt - ca substantivul *Odiseea* din (1) - nume proprii în adevărata accepţiune a cuvîntului, căci li se atribuie rolul de substantive comune.

Dimpotrivă, în propoziţiile de mai jos, unele nume au fost transformate din comune în proprii:

(4) Satul din vale se numeşte *Izvoarele*.

(5) Pe băiat îl cheamă *Mielu*.

Ca *Izvoarele* şi *Mielu* sînt multe substantive comune devenite nume de locuri sau persoane; de ex.: *Berbecaru, Curelaru, Dulgheru, Fîntînele, Economu, Geambaşu, Mătăsari, Moraru, Olaru, Popa, Piscul, Rotaru, Şerbu, Temelie, Vărzaru* etc.

Prin urmare, între substantivele comune şi cele proprii se fac numeroase treceri, cu deosebire de la cele comune la cele proprii. O dată cu aceste treceri, substantivele comune îşi schimbă comportarea gramaticală, căci spunem, de ex.: *haina lui Curelaru*, dar *haina curelarului*.

4.2.2 Substantive abstracte

Substantivele abstracte sînt:

a) nume de însuşiri, calităţi, defecte: *agerime, bunătate, făţărnicie, frumuseţe, lene, mărinimie, nerozie, prostie, răutate, urîţenie, vanitate, viclenie* etc.;

b) nume de stări, de situaţii; *amorţeală, bucurie, fericire, plictiseală, sănătate, ură, boierie, robie, ticăloşie, plăcere, rătăcire, trai, veghe* etc.;

c) nume de acţiuni: *apărare, comportare, fugă, înrăutăţire, răcire, rătăcire, mers, plîns, adăpat, cusut* etc.

Substantivele abstracte se deosebesc de celelalte categorii de substantive prin faptul că denumesc obiecte care, de obicei, nu se numără. Cînd de la un substantiv abstract avem totuşi plural, acesta capătă de multe ori înţeles concret. Să se compare, *bunătate* cu *bunătăţi, prostie* cu *prostii, viclenie* cu *viclenii* etc.

F o r m a r e a s u b s t a n t i v e l o r a b s t r a c t e

Substantivele abstracte se formează de la:

a) **adjective:** *ager - agerime, bun - bunătate, trist - tristeţe, vesel - veselie, urît - urîţenie* etc.;

b) **verbe:** *amorţi - amorţeală, birui - biruinţă, cuteza - cutezanţă, celebra - celebrare, dărui - dăruire, strînge - strînsură, trăi - trăire, veghea - veghe* etc.

● N o t ă. Foarte multe substantive abstracte nu sînt decît anumite forme ale verbului: *apărare (apăra), comportare (comporta), dăruire (dărui), fericire (ferici), mers (merge), plîns (plînge)* etc.

4.2.3 Substantive colective

Denumirile de totalităţi sau grupuri de obiecte (lucruri, fiinţe, persoane) sînt substantive colective ca: *ceată, ciurdă, grup, grupă, stol, turmă* etc.; *argăţime, argintărie, călărime, majoritate,*

minoritate, mulţime, muncitorime, omenire, brădet, cuconet, făget, tineret, aluniş, mărăciniş, porumbişte etc.

Formarea substantivelor colective

Substantivele colective se formează de la:

a) **adjective**: *mult - mulţime, prost - prostime*;
b) alte **substantive**: *argint - argintărie, popă - popime, alun - aluniş, brad - brădet, porumb - porumbişte* etc.

• Notă. După cum se vede, stabilirea felurilor de substantive după conţinutul lor general propusă aici nu a urmărit realizarea unei simetrii. *Abstractele* nu au fost puse în opoziţie cu *concretele*, nici *colectivele* cu *individualele* - pentru bunul motiv că o asemenea simetrie nu prezintă interes gramatical. Nu am recurs nici la termenul *apelative* pentru substantivele comune, deşi el este frecvent utilizat în studiile de onomastică, unde este pus în opoziţie cu numele proprii.

Capitolul 5

GENUL LA SUBSTANTIVE

Genul este o caracteristică sau o categorie g r a m a t i c a l ă a substantivelor, adjectivelor, pronumelor, articolelor şi numeralelor.

La substantiv, el se recunoaşte aşezînd înaintea acestuia una din perechile de cuvinte:

(1) *acest - aceşti*	sau	*un - doi*
(2) *această - aceste*	sau	*o - două*
(3) *acest - aceste*	sau	*un - două*

Substantivele care primesc perechea (1) se numesc **masculine.**

Substantivele care primesc perechea (2) se numesc **feminine.**

Substantivele care primesc perechea (3) se numesc **neutre.**

Între categoria gramaticală a genului şi sexul fiinţelor nu este o legătură obligatorie (de la substantiv la substantiv). O asemenea legătură există în româneşte, dar între totalitatea substantivelor nume de fiinţe şi primele două genuri, căci orice nume de fiinţă *trebuie* să fie de genul masculin sau feminin, indiferent dacă acesta corespunde sau nu cu sexul; *gazdă, santinelă* şi *calfă* sînt feminine, deşi denumesc sau pot denumi bărbaţi; *canalie* este feminin, chiar dacă se referă la un bărbat; *nătăfleaţă* poate fi feminin (*o*) sau masculin (*un*) după sexul persoanei căreia îi este atribuit etc.

Inversul nu este însă adevărat. Un nume de lucru poate să fie masculin, feminin sau neutru, dar printre neutre figurează foarte puţine nume de fiinţe.

Prin urmare:

MASCULINUL + FEMININUL conţin NUME DE FIINŢE şi NUME DE OBIECTE (neînsufleţite).

NEUTRUL conţine - afară de câteva substantive - numai NUME DE OBIECTE (neînsufleţite).

5.1 RECUNOAŞTEREA GENULUI DUPĂ TERMINAŢIILE SUBSTANTIVULUI

Genul se poate recunoaşte şi după unele terminaţii. Astfel sînt f e m i n i n e:

a) substantivele terminate în -á, -eá, -iá şi -í, de ex.:

basma	para	perdea
ciulama	albăstrea	nuia
dambla	căţea	raia
haimana	cişmea	zi

● N o t ă: În -í există un singur cuvînt, *zi*; celelalte substantive, puţine la număr, terminate în -í sînt masculine; de ex.: *colibri*, sau neutre: *potpuri, taxi;*

b) substantivele terminate în -ă (cu excepţia lui *papă, popă, tată, vlădică, vodă* şi a unor nume proprii terminate în -ică; de exemplu, *Aurică*);

c) substantivele terminate în -are, -ere, -ire şi -îre provenite din verbe: *apărare, cădere, trecere, iubire, coborîre* etc.;

d) substantivele terminate în -ătate, -etate, -itate: *bunătate, varietate, celebritate* etc.;

e) substantivele terminate în -iune (cu excepţia lui *tăciune, răpciune* şi *perciune): naţiune, pensiune, spurcăciune, urîciune* etc.;

f) substantivele terminate în -ie (cu excepţia lui *bădie, tataie* şi a numelor lunilor anului care au această terminaţie):

agie	doctorie	pălărie	stihie
baie	economie	răgălie	trestie
berărie	frînghie	salcie	unghie
bestie	magazie	stinghie	vrabie etc.

g) substantivele terminate în -o, -ó, -ou şi -ú sînt n e u t r e:

radio	apropó	birou	ecou	ou	atú
recto	dominó	cadou	ferodou	panou	tabú
verso	şevró	carou	mantou	tricou	
zero		depou	metrou		etc.

Excepţie: *flamingo, marabú* - nume de păsări exotice, care sînt masculine.

Sînt m a s c u l i n e:

h) substantivele terminate în -gíu:

boiangiu	lefegiu	tinichigiu
camionagiu	parlagiu	tutungiu
geamgiu	reclamagiu	etc.

5.1.1 Tabloul genurilor după terminaţii:

Nr.	Terminaţia	Feminin		Masculin		Neutru
		neînsufleţit	însufleţit	neînsufleţit	însufleţit	neînsufleţit
1.	-á	+	+	—	—	—
2.	-eá	+	+	—	—	—
3.	-iá	+	—	—	—	—
4.	-ă	+	+	—	(+)	—
5.	-e	+	+	+	+	+
6.	-ătate, -etate, -itate, -are	+	(+)	—	—	—
7.	-ere, -ire, -îre	+	+	—	—	—
8.	-iune	+	—	—	—	—
9.	-ie	+	+	(+)	(+)	—
10.	-i	—	—	+	+	+
11.	-í	(+)	—	—	+	+
12.	-o	—	—	—	(+)	+
13.	-ó	—	—	—	—	+
14.	-u	—	—	+	+	+
15.	-ú	—	—	—	(+)	+
16.	-ou	—	—	—	—	+
17.	-gíu	—	+	—	—	—
18.	consoană	—	—	+	+	+

Legendă: (+) arată situaţiile excepţionale.

● N o t ă. Din acest tablou rezultă că substantivele terminate în -e pot fi de orice gen, ceea ce este exact; numai că masculinele şi neutrele în -e nu fac *împreună* mai mult de 40-50 de substantive, în timp ce femininele cu aceeaşi terminaţie sînt peste cîteva mii.

5.2 GENUL DUPĂ ÎNŢELESUL GENERAL AL SUBSTANTIVELOR

a. Numele zilelor săptămînii sînt **feminine**, indiferent de terminaţie.

b. Numele lunilor anului sînt **masculine**, indiferent de terminaţie, deci şi cele în **-ie**, ca *ianuarie, februarie* etc.

c. Numele literelor sînt **masculine**: un *a*, doi *a*; un *be*, doi *be*; un *te*, doi *te* etc.

d. Numele cifrelor sînt **masculine**: un *trei*, doi *trei* etc.

e. Cele mai multe nume de arbori, plante, flori sau legume terminate în **-i, -u** sau **consoană** sînt **masculine**:

ardei	cedru	alun	cais	leuştean
lămîi	coriandru	brad	cireş	mac
scai	jugastru	bujor	ciulin	morcov
tei	leandru	cactus	fag	porumb etc.

Rămîn, totuşi, în afară: *grîu, in, mei, orez, ovăz, pelin* şi încă vreo cîteva. Unele, ca *grîu, ovăz*, sînt **neutre**; altele, ca *orez, pelin, in*, deşi greu de controlat, se încadrează tot între neutre.

f. Cele mai multe nume de ocupaţii bărbăteşti sînt **masculine**. Excepţii fac: *agă, calfă, călăuză, capuchehaie, gazdă, santinelă* etc., care sînt **feminine**.

5.3 SUBSTANTIVE DIFERITE SAU DIFERENŢIATE PENTRU CELE DOUĂ SEXE

În multe situaţii este necesar ca substantivele să arate prin genul lor gramatical sexul fiinţelor. Acest lucru se face sau cu două cuvinte diferite sau formînd un feminin de la masculinul corespunzător.

5.3.1 Masculinul şi femininul exprimate de două substantive diferite

masculin	feminin	masculin	feminin
trîntor	albină	ţap	capră
armăsar	iapă	vier	scroafă
berbec	oaie	băiat	fată
bou	vacă	bărbat	femeie
cal	iapă	bărbat	nevastă
cerb	căprioară	frate	soră
cîine	căţea	ginere	noră
cotoi	pisică	moş	babă
motan	pisică	om	femeie
porc	scroafă	tată	mamă
taur	vacă	unchi	mătuşă

5.3.2 Feminine formate de la masculine

Femininele se formează de la masculine cu ajutorul unor **sufixe.** Sufixele cel mai des utilizate în acest scop sînt: **-ă, -că, -oaică, -iţă, -easă, -toare.**

Sînt formate cu sufixul **-ă:**

masculin	feminin	masculin	feminin
absolvent	absolventă	naş	naşă
bunic	bunică	nepot	nepoată
bursier	bursieră	socru	soacră
contabil	contabilă	fondist	fondistă
cuscru	cuscră	chimist	chimistă
elev	elevă	violonist	violonistă

Sufixul **-ă** se adaugă pentru a forma femininul şi la unele nume de locuitori, terminate la masculin în **-ez:**

albanez albaneză olandez olandeză
berlinez berlineză polonez poloneză etc.

Fac excepţie: *chinezoaică, franţuzoaică, englezoaică.*

Sufixul -că se foloseşte pentru a forma feminine de la masculinele terminate în -an care denumesc pe locuitorii unei ţări, ai unui oraş, ai unei provincii, ai unui sat etc.

De ex.:

american	americancă	iranian	iraniancă
armean	armeancă	italian	italiancă
bănăţean	bănăţeancă	orăşean	orăşeancă
clujean	clujeancă	sătean	săteancă
egiptean	egipteancă	ţăran	ţărancă
fenician	feniciancă	vîlcean	vîlceancă

Sufixul -oaică formează femininul de la unele nume de animale masculine:

cerb	cerboaică	şarpe	şerpoaică
iepure	iepuroaică	tigru	tigroaică
leu	leoaică	urs	ursoaică
lup	lupoaică	zmeu	zmeoaică etc.

şi de la nume de locuitori terminate în **consoană**, care nu au alt sufix, de ex.:

arab	arăboaică	sas	săsoaică
bulgar	bulgăroaică	tătar	tătăroaică
ceh	cehoaică	sîrb	sîrboaică
grec	grecoaică	turc	turcoaică
rus	rusoaică	ungur	unguroaică etc.

Tot cu acest sufix se formează şi femininele de la masculinele terminate în -giu: *mahalagiu-mahalagioaică, tutungiu-tutungioaică.*

Cu sufixul -iţă se formează feminine în special de la nume de păsări şi de la nume de profesiuni sau ocupaţii masculine:

baci	băciţă	păun	păuniţă
canar	cănăriţă	poştaş	poştăriţă
casier	casieriţă	strungar	strungăriţă
doctor	doctoriţă	sudor	sudoriţă
hangiu	hangiţă	şcolar	şcolăriţă etc.

Cu sufixul -easă se formează feminine care au, după situaţie, fie înţelesul de „soţie a celui indicat de substantivul masculin", fie înţelesul de „cea care face o lucrare":

ban	băneasă	croitor	croitoreasă
blănar	blănăreasă	diacon	diaconeasă
bucătar	bucătăreasă	lăptar	lăptăreasă
cîrciumar	cîrciumăreasă	preot	preoteasă
colonel	coloneleasă	vornic	vorniceasă

Cu sufixul -toare, feminin de la -tor, se formează substantive cu înţelesul general de „cea care face o lucrare":

ascultător	ascultătoare	lucrător	lucrătoare
călător	călătoare	muncitor	muncitoare
îngrijitor	îngrijitoare	ţesător	ţesătoare
învăţător	învăţătoare	vînzător	vînzătoare etc.

O caracteristică a acestor ultime substantive este faptul că toate pot fi şi adjective.

5.3.3 Masculine formate de la feminine

Unele masculine se formează de la feminine cu ajutorul sufixelor -an şi -oi (acesta din urmă fiind perechea lui -oaie): *ciocîrlie-ciocîrlan*, *curcă-curcan*, *gîscă-gîscan*, *barză-bărzoi*, *broască-broscoi*, *cioară-cioroi*, *vulpe-vulpoi* etc.

5.3.4 Sufixele înşirate mai sus nu se ataşează însă la orice fel de substantive. Multe substantive nu pot forma un feminin sau un masculin deosebit. De exemplu: *albatros*, *bizon*, *bursuc*, *caras*, *crocodil*, *dinozaur*, *erete*, *furnică*, *inorog*, *lăstun*, *piţigoi*, *prepeliţă*, *privighetoare*, *rîs*, *sticlete*, *şoim*, *ştiucă*, *uliu*, *veveriţă*, *viezure* etc. Unele gramatici numesc **epicene** substantivele care, deşi denumesc fiinţe, nu fac distincţie între sexe prin genul gramatical.

5.4 SUBSTANTIVE CU DOUĂ GENURI

Există şi substantive cu două genuri. Iată cîteva dintre cele cu acelaşi înţeles la două genuri gramaticale: *beretă-berete* (feminin) faţă de *beret-berete* (neutru), *acumulator-acumulatoare* (neutru), *acumulator-acumulatori* (masculin), *bob-bobi* (masculin), *boabă-boabe* (feminin).

5.4.1 Substantive cu două genuri şi cu înţelesuri diferite

Următoarele substantive mai des utilizate au înţelesul diferenţiat pe genuri:

masculin	neutru
cap-capi „conducător“	*cap-capete* „extremitate a unui corp“ *cap-capuri* „promontoriu“
corn-corni „nume de arbore“	*corn-coarne* „concrescenţă pe capul animalelor cornute“ *corn-cornuri* „pîinişoară sau produs de patiserie în formă de semilună“
colţ-colţi „dinte canin“	*colţ-colţuri* „ungherul unei încăperi, vîrful unui obiect (cutie, ladă, tablou etc.)“
cot-coţi „veche măsură de lungime“	*cot-coate* „îndoitura exterioară a braţului omenesc“ *cot-coturi* „îndoitura în formă de unghi a unei ţevi, a unui burlan“; „meandră a unui curs de apă, sau a unui lac, a unei bălţi“
difuzor-difuzori „persoană care difuzează publicaţii (periodice)“	*difuzor-difuzoare* „parte dintr-un aparat de difuzare a vorbirii prin radio“
element-elemenţi „una din părţile producătoare de electricitate dintr-o baterie sau dintr-un generator electric“	*element-elemente* „corp chimic“; „individ ca parte a unei colectivităţi“
muc-muci „scurgere mucoasă din nas“	*muc-mucuri* „vîrful de sfoară al unei lumînări“; „rămăşiţă de lumînare sau de ţigară“
ochi-ochi „organul vederii“	*ochi-ochiuri* „ou întreg prăjit în tigaie“; „nod al unei împletituri“; „porţiunea dintre noduri a unei plase“

masculin	neutru
pas-paşi „spaţiul călcat cu o singură mişcare a picioarelor“	*pas-pasuri* „trecătoare în munte“
rîs-rîşi „linx“	*rîs-rîsete* „faptul de a rîde“
segment-segmenţi „piesă care fragmentează un spaţiu de mişcare dintr-un mecanism“	*segment-segmente* „fragment, parte sau porţiune dintr-un întreg“
timp-timpi „unitate de măsurat ritmul“	*timp-timpuri* „vreme“
tranzistor-tranzistori „elemente electronice cu rol de lămpi de radio“	*tranzistor-tranzistoare* „aparate de radio-recepţie cu tranzistori“

5.5 GENUL NUMELOR PROPRII DE PERSOANĂ

Numele proprii de persoană, mai ales p r e n u m e l e, sînt bineînţeles mai totdeauna de genul masculin sau feminin, avînd aceleaşi terminaţii ca şi numele comune: *Claudiu-Claudia, Gabriel-Gabriela, Teodor-Teodora* etc.

În următoarele situaţii, genul gramatical nu corespunde însă cu terminaţia:

a) la prenume de bărbaţi ca:

Badea	Nichita	Ilie
Horia	Oprea	Macarie
Ieremia	Stoica	Teodosie
Luca	Toma	etc.

b) la prenumele de bărbaţi derivate cu sufixul feminin -ică:

Aurică	Florică	Marinică
Costică	Jenică	Nică
Dobrică	Georgică	Petrică
Fănică	Jenică	Vasilică etc.

c) la prenumele de bărbaţi derivate cu sufixul feminin -iţă:

Bădiţă	Gheorghiţă	Mitriţă	Tomiţă
Dumitriţă	Ioniţă	Niţă	Tudoriţă etc.

d) la prenume de femei derivate cu sufixe masculine: *Corinel, Dorinel, Floricel, Irinel, Mimicel, Lenuş* etc.

Unele prenume servesc atît pentru bărbaţi, cît şi pentru femei. De ex.: *Dorinel, Dosi, Gabi, Gigi, René* etc. Genul lor gramatical (masculin ori feminin) nu se descoperă decît dacă se ştie căror persoane sînt atribuite aceste nume.

● N o t ă. Prenumele din categoriile *b* şi *c* servesc de multe ori ca bază pentru formarea de noi feminine prin transformarea terminaţiei -ă în -a:

Aurica	Ionica	Gheorghiţa
Dobrica	Nica	Ioniţa
Fănica	Dumitriţa	Tudoriţa etc.

5.6 GENUL PERSONAL

Datorită faptului că masculinele şi femininele care denumesc persoane (nume comune sau nume proprii) au unele deosebiri faţă de substantivele masculine şi feminine care denumesc obiecte s-a considerat că ele ar trebui încadrate într-un gen gramatical subordonat atît masculinului, cît şi femininului, de fapt categoriei de substantive care denumesc fiinţe. Acestui subgen care nu există în mod independent i s-a dat numele de **gen personal.**

El s-ar caracteriza prin:

1) genitiv-dativ cu articolul **lui** la numele proprii de persoane masculine: *lui Andrei, lui Constantin, lui Dumitru* etc.;

2) vocativul în **-ule** la unele nume de animale folosite pentru persoane: *boule! măgarule! dobitocule!* etc.;

3) întrebuinţarea prepoziţiei **pe** la acuzativ atît pentru substantive ca cele de sub 1), cît şi pentru substantive ca cele de sub 2) - pentru acestea din urmă, numai cînd sînt asimilate cu numele de persoană. De exemplu: *A întîlnit pe dobitocul de...*;

4) întrebuinţarea prepoziţiei **de**, precedată de **al (alde)** înaintea numelor proprii de persoană: **alde** *Vasile*, **alde** *Ionescu* sau, singură, în construcţii ca *dobitocul* **de** *X, prostul* **de** *Ion, deşteptul* **de** *ispravnic, isteţul* **de** *copil* etc.

Trăsăturile de mai sus se explică însă suficient de bine prin declinare, în general. De aceea, genul personal nu constituie - după părerea noastră - o subcategorie gramaticală a masculinului şi femininului substantivelor care denumesc persoane sau fiinţe privite ca persoane.

Capitolul 6

NUMĂRUL LA SUBSTANTIVE

Între formele următoare ale aceluiaşi substantiv: *artă-arte, fată-fete, burete-bureţi, mulţime-mulţimi, cîine-cîini, dulap-dulapuri, sat-sate* etc. deosebirea se datorează faptului că prima formă indică un singur obiect sau o singură totalitate de obiecte, iar a doua, mai multe obiecte sau mai multe totalităţi.

Formele luate de substantive pentru a arăta cînd este vorba despre un singur obiect sau o singură totalitate şi cînd este vorba despre mai multe reprezintă categoria gramaticală a **numărului**. Ea este alcătuită în limba română din singular şi din **plural**.

În calitate de categorie gramaticală, numărul este condiţionat pe de o parte de gen, pe de altă parte de el însuşi, pluralul fiind dependent de singular, iar uneori invers.

6.1 DESINENŢELE DE NUMĂR

Pluralul se formează de la singular cu ajutorul **desinenţelor**. Singularul, fiind în relaţie cu pluralul, are şi el desinenţe. Astfel, substantivele m a s c u l i n e au la singular desinenţele:

-e: *burete, castravete, frate, ginere* etc.;
-u: *băieţandru, bou, codru, ministru* etc.

Masculinele care se termină în consoană ca:

boboc, covrig, sac, pantof, rotar, suedez, tătar, viţel etc.
ca şi cele care se termină în -i:
ardei, baboi, ochi, piţigoi nu au o desinenţă exprimată. Se

presupune însă că ea există. De aceea, ea poartă numele de desinenţă zero.

F e m i n i n e l e au la singular desinenţele:

-ă: *albină, bunică, ceară, dungă, elevă, veveriţă* etc.;
-e: *carte, directoare, minge, baie, femeie* etc.;
-á: *baclava, ciulama, mucava, saca* etc.; dar şi
-eá (şi în forma -iá): *acadea, canapea, stea, viţea, nuia, raia* etc.;
-í: *zi.*

N e u t r e l e au la singular aceleaşi desinenţe ca şi masculinele: *spate, roi, registru, cadou, dulap, accident* etc.

● N o t ă. Între terminaţii şi desinenţe sînt foarte mari deosebiri. Cea mai importantă constă în faptul că terminaţia este partea finală a *oricărui* cuvînt, scoasă de noi în evidenţă după necesităţi, pe cînd desinenţa apare numai la *cuvintele flexibile*. Terminaţiile nu au funcţii, pe cînd desinenţele au *totdeauna*.

Astfel, putem spune că un cuvînt ca substantivul neutru *barghiu* are terminaţia *-iu*, dar desinenţa lui este numai *-u*; putem spune că un masculin ca *bursuc* se termină în consoană, dar desinenţa lui este zero; în sfîrşit, putem spune că *mătură* se termină în *-ură*, dar desinenţa acestui feminin este numai *ă*.

Terminaţiile cuvintelor se schimbă adesea sub influenţa desinenţelor şi invers. De aceea este necesar să folosim atît termenul *desinenţă*, cît şi pe cel de *terminaţie*.

Pentru plural, limba română are trei desinenţe principale şi trei secundare.

Desinenţele principale sînt:

-e: *albine, fete, sate, cuie* etc.;
-i: *cărţi, băi, covrigi, studii* etc.;
-uri: *certuri, dulapuri, roiuri* etc.

Desinenţele secundare care apar numai pentru feminine sînt:

-(a)le: *baclavale, mucavale, sarmale* etc.;
-(e)le: *caramele, stele, nuiele* etc.;
-le: *zile.*

● N o t ă. După cum se vede, singularul are 8 desinenţe

(împreună cu desinenţa zero), pe cînd pluralul are numai 6, dintre care 3 secundare. Acestea din urmă sînt de fapt variante ale uneia singure, a lui -le, în formele -(a)le şi -(e)le.

Pentru a forma pluralul, trebuie ca cele 8 desinenţe de singular să fie înlocuite de cele 3 desinenţe principale şi de cele 3 secundare. Cum acestea din urmă sînt condiţionate în mod clar de singular, rămîne ca celelalte 6 desinenţe de singular să fie înlocuite cu desinenţele principale ale pluralului, care sînt numai 3.

6.2 FORMAREA PLURALULUI

6.2.1 Pluralul masculinelor

Toate masculinele formează pluralul cu desinenţa -i, indiferent de desinenţa de singular; deci:

a) cele terminate la singular în -e, -i sau -u înlocuiesc pe -e, -i sau -u cu -i:

brusture	brusturi	lămîi	lămîi
burete	bureţi	răţoi	răţoi
cîine	cîini	scai	scai
custode	custozi	tei	tei
frate	fraţi	cedru	cedri
mărăcine	mărăcini	leu	lei
purice	purici	ministru	miniştri
tutore	tutori	socru	socri
buhai	buhai	tigru	tigri etc.

b) cele terminate în -iu fac pluralul în -ii:

boiangiu	boiangii	lefegiu	lefegii
camionagiu	camionagii	muftiu	muftii
geamgiu	geamgii	vizitiu	vizitii etc.

c) cele terminate în consoană fac pluralul prin adăugarea desinenţei -i după consoană, pe care o modifică dacă este cazul; de ex. (în ordinea consoanei finale):

corb	corbi	crap	crapi
drac	draci	pas	paşi
brad	brazi	biceps	bicepşi
		sfinx	sfincşi
mag	magi	prinţ	prinţi

cal	cai	mînz	mînji
monah	monahi	nerv	nervi
general	generali	bonz	bonzi
bizon	bizoni	etc.	

d) Masculinele terminate în **-ă**: *papă, popă, tată, vlădică* fac, de asemenea, pluralul în **-i**: *papi, popi, taţi, vlădici (vodă* nu are plural).

e) Au plural neregulat: *om-oameni;* o formă arhaică a lui *tată-tătîni* şi una analogică a lui *frate-frăţîni, cap-capete, oaspe-oaspeţi, soră-surori, noră-nurori.*

6.2.2 Pluralul femininelor

Femininele îşi formează pluralul cu două desinenţe principale: **-e** şi **-i**, mai rar cu **-uri**, şi cu desinenţele secundare **-ale, -ele, -le.**

Desinenţele secundare se folosesc numai pentru femininele terminate în vocală accentuată, adică:

a) femininele în **-á** fac pluralul în **-ale:**

aba	abale	saca	sacale
basma	basmale	sofa	sofale
raia	raiale	tarla	tarlale etc.

Fac excepţie: *nuia-nuiele* şi *şa*, cu pl. *şei.*

b) cele în **-eá** fac pluralul în **-ele:**

acadea	acadele	pătlăgea	pătlăgele
cafea	cafele	turturea	turturele
căţea	căţele	vergea	vergele
curea	curele	zorea	zorele etc.

c) singurul feminin terminat în **-í**, *zi*, face pluralul în **-le**: *zile.*

d) Desinenţa **-uri** apare la pluralul unor feminine ca: *ceartă, ceaţă, favoare, lipsă, onoare, stambă, vreme,* şi la o parte dintre cele care denumesc materii: *făinuri, săruri.*

e) Femininele cu singularul în **-e** care denumesc obiecte **neînsufleţite** şi noţiuni abstracte formează pluralul cu **-i:**

altitudine	-i	pădure	-i
cange	căngi	pereche	-i
lume	-i	rugăciune	-i
mare	mări	ţigară	ţigări
misiune	-i	urbe	-i
nădejde	-i	vale	văi etc.

f) Femininele terminate în -ie precedate de o consoană fac pluralul în -ii:

anemie	anemii	granulaţie	granulaţii
bacterie	bacterii	magazie	magazii
bestie	bestii	unghie	unghii
constelaţie	constelaţii	pălărie	pălării
economie	economii	vrabie	vrăbii etc.

g) Femininele terminate în -ie precedat de vocală fac pluralul într-un singur -i:

baie	băi	gaie	găi
cheie	chei	odaie	odăi
femeie	femei	scînteie	scîntei
foaie	foi	tigaie	tigăi etc.

Fac excepţii de la această regulă numai femininele cu sufixul -oaie, indiferent de la ce substantiv sînt derivate. De ex.: *cuţitoaie, scăunoaie, lădoaie, tălpoaie* etc., al căror plural este în -oaie.

h) Majoritatea femininelor care denumesc fiinţe şi au la singular terminaţia -ă sau -e fac pluralul în -e:

babă	babe	bulgăroaică	bulgăroaice
fată	fete	leoaică	leoaice
soacră	soacre	cănăriţă	cănăriţe
chimistă	chimiste	lăptăreasă	lăptărese
moldoveancă	moldovence	doctoriţă	doctoriţe
orăşeancă	orăşence	bobinatoare	bobinatoare
rusoaică	rusoaice	învăţătoare	învăţătoare
suedeză	suedeze	ţesătoare	ţesătoare etc.

Sînt excepţii, avînd pluralul în -i, feminine ca:

bunică	bunici	pisică	pisici
mămică	mămici	vacă	vaci
mătuşă	mătuşi	muiere	muieri
nurcă	nurci	vulpe	vulpi etc.

Sînt, de asemenea, excepţii: *noră* şi *soră*, al căror plural este neregulat: *nurori* şi *surori; mamă, mumă* au şi un plural neregulat, rar, *mămîni, mumîni,* alături de cel obişnuit: *mame, mume.*

i) Majoritatea femininelor care denumesc lucruri şi au la singular terminaţia -că sau -gă fac pluralul în -i:

armonică	armonici	creangă	crengi
fabrică	fabrici	fragă	fragi
duminică	duminici	pungă	pungi
halcă	hălci	strungă	strungi
luncă	lunci	targă	tărgi
muncă	munci	vargă	vergi etc.

Fac excepţie: *băltoacă-băltoace, bărdacă-bărdace, răstoacă-răstoace, oră-ore, vîrtoapă-vîrtoape* etc.

j) O serie de feminine diminutive terminate în -ică au pluralul în -ele (uneori au şi un singular în -ea):

bombonică	bombonele	pietricică	pietricele
bucăţică	bucăţele	rămurică	rămurele
ciuboţică	ciuboţele	scîndurică	scîndurele
mărgică	mărgele	scrisorică	scrisorele
măturică	măturele	turturică	turturele etc.

Substantivul *rîndunică* are pluralul normal *rîndunele;* uneori, însă, şi *rîndunici* - dar acesta din urmă trebuie evitat.

6.2.3 Pluralul neutrelor

Neutrele dispun de trei desinenţe de plural: -e, -i şi -uri, care se distribuie în linii mari după cum urmează:

a) Neutrele care se termină la singular în -e fac pluralul tot în -e: *nume-nume, prenume-prenume, pîntece-pîntece* etc.

b) Neutrele care denumesc instrumente şi au la singular una din terminaţiile -ar, -er, -or, -sor, -tor - indiferent dacă substantivele în cauză sînt formate în limba română - fac pluralul în -e:

dicţionar	-e	bătător	bătătoare
fermoar	-e	crucişător	crucişătoare
minutar	-e	ascensor	ascensoare
spătar	-e	malaxor	malaxoare
vocabular	-e	motor	motoare
frigider	-e	tractor	tractoare etc.

c) Neutrele terminate la singular în *-ent, -ment* au pluralul în *-e*; iar cele în *-mînt* fac pluralul în *-minte*:

accent	-e	acompaniament	-e
curent	-e	departament	-e
incident	-e	eveniment	-e
moment	-e	instrument	-e
procent	-e	aşezămînt	aşezăminte
talent	-e	zăcămînt	zăcăminte etc.

Face excepţie: *pămînt* cu pl. *pămînturi.*

d) Marea majoritate a substantivelor neutre terminate la singular în *-aj* fac pluralul în *-e*:

abataj	-e	personaj	-e
bagaj	-e	reportaj	-e
demaraj	-e	sondaj	-e
grilaj	-e	tonaj	-e
marcaj	-e	tricotaj	-e
pavaj	-e	voltaj	-e

Sînt excepţii: *menaj-menajuri; fuselaj* care are pluralul în *-e*, dar şi în *-uri.*

e) Neutrele cu singularul în *-ăt* şi *-et* fac pluralul, de asemenea, în *-e*:

capăt	capete	bocet	-e
geamăt	gemete	cornet	-e
lacăt	-e	foşnet	-e
strigăt	-e	sunet	-e
ţipăt	ţipete	trăsnet	-e
zbierăt	zbierete	urlet	-e etc.

f) Neutrele terminate la singular în *-u* precedat de un grup de două consoane, a doua fiind *-r*, fac pluralul în *-e*, cu excepţia substantivului *lucru* - pl.*lucruri*:

barometru	-e	membru	-e
cadavru	-e	registru	-e
cadru	-e	semestru	-e
centru	-e	teatru	-e
filtru	-e	timbru	-e

g) Neutrele terminate în *-ism* fac pluralul în *-e*:

chimism	-e	liberalism	-e
ermetism	-e	reumatism	-e
fariseism	-e	truism	-e

h) Majoritatea neutrelor terminate la singular în **-iu** fac pluralul în **-ii**:

acvariu	acvarii	deceniu	decenii
concediu	concedii	gimnaziu	gimnazii
consiliu	consilii	indiciu	indicii
crematoriu	crematorii	spaţiu	spaţii
criteriu	criterii	teritoriu	teritorii

Sînt excepţii: *burghiu* - pl. *burghie (burghiuri); chipiu* - pl. *chipie (chipiuri); sicriu* - pl. *sicrie; demiu* - pl. *demiuri; interviu* - pl. *interviuri; pariu* - pl. *pariuri; pustiu* - pl. *pustiuri; şasiu* - pl. *şasiuri* ş.a.

i) Neutrele cu terminaţiile **-o, -ó, -ou, -ú** fac pluralul în **-uri**:

radio	radiouri	ecou	ecouri
zero	zerouri	metrou	metrouri
apropo	apropouri	reşou	reşouri
birou	birouri	sacou	sacouri
cargou	cargouri	tricou	tricouri
		atu	atuuri etc.

Face excepţie *ou*, cu pl. *ouă*.

● N o t ă. *Atu* are şi un plural vechi, astăzi neîntrebuinţat: *atale*.

j) Neutrele terminate la singular în **-u** precedat de un grup de două consoane, a doua fiind **l**, fac pluralul în **-uri**:

ansamblu	ansambluri	maslu	masluri
cenaclu	cenacluri	soclu	socluri
ciclu	cicluri	suflu	sufluri
diblu	dibluri	titlu	titluri etc.

Fac excepţie: *exemplu* - pl. *exemple; templu* - pl. *temple*.

k) Neutrele provenite dintr-un supin fac pluralul în **-uri**:

avut	-uri	miorlăit	-uri
croncănit	-uri	plîns	-uri
cules	-uri	pufăit	-uri
dres	-uri	răpăit	-uri
filfîit	-uri	ras	-uri
fişîit	-uri	schelălăit	-uri
grohăit	-uri		etc.

Fac excepţie neutrele din această categorie cînd se află în expresii ca: *din auzite, pe alese, pe furate, din pomenite* etc.

● N o t ă. Toate neutrele din categoria k) se recunosc la plural prin accent, care stă totdeauna pe silaba dinaintea lui -uri. În felul acesta, *drésuri*, de ex., nu poate fi decît pluralul de la *dres*, pe cînd *dresúri* este pluralul femininului *dresură*.

l) Cele mai multe neutre monosilabice fac pluralul în -uri:

arc	-uri	loc	-uri	salt	-uri
bal	-uri	mat	-uri	toc	-uri
cer	-uri	must	-uri	truc	-uri
dar	-uri	nas	-uri	ţoi	-uri
foc	-uri	nud	-uri	vad	-uri
fus	-uri	pat	-uri	zar	-uri
gît	-uri	port	-uri	zid	-uri
lac	-uri	rit	-uri		etc.

Numărul de excepţii este însă important; de ex.: *ac-ace, act-acte, bici-bice, gaz-gaze, grad-grade, lemn-lemne, os-oase, rod-roade, semn-semne* etc.

Substantivul *cap* are pluralul neregulat: *capete*, dar *cap* „promontoriu“ are pluralul *capuri*.

● N o t ă. Modalităţile de formare a pluralului neutrelor nu sînt epuizate prin descrierea de mai sus. Astfel, pluralul unui substantiv neutru terminat în consoană sau în -i şi neîncadrat în categoriile enumerate nu poate fi determinat prin reguli formale: *atlàs*, de ex., seamănă foarte bine cu *popas*, dar primul are pluralul *atlase*, pe cînd al doilea, *popasuri; temei* şi *condei* seamănă şi ele foarte mult, dar au pluralul: *temeiuri* şi, respectiv, *condeie*.

Cu toate acestea, regulile stabilite mai sus restrîng în mod simţitor numărul neutrelor al căror plural trebuie învăţat de la caz la caz.

6.2.4 Pluralul substantivelor compuse

Din punctul de vedere al raportului dintre singular şi plural, substantivele compuse alcătuiesc 5 categorii:

a) compuse ca *autocamion, botgros, codobatură* care au pluralul ca şi cum ar fi substantive simple: *autocamioane, botgroşi, codobaturi;*

b) compuse ca *făt-frumos, burete bălos, ardei gras* etc. care fac pluralul la ambii termeni: *feţi-frumoşi, bureţi băloşi, ardei graşi* etc.;

c) compuse ca *bou-de-baltă, crin de pădure, şarpe de casă, viperă cu corn, vagon-cisternă* etc. care fac pluralul numai cu ajutorul primului substantiv din compus: *boi-de-baltă, crini de pădure, şerpi de casă, vipere cu corn, vagoane-cisternă* etc.;

d) compuse ca *brînca-ursului, ceapa-ciorii, ciuboţica-cucului, floarea-soarelui, osul-iepurelui* care nu au plural;

e) compuse ca *papă-lapte, pierde-vară, zgîrie-brînză, ducă-se-pe-pustii, du-te-vino* etc., care, de asemenea, nu au plural. Ele sînt fragmente de propoziţii sau de fraze utilizate ca substantive compuse.

Pentru a arăta totuşi că un compus din categoria *d)* sau *e)* este întrebuinţat cu înţeles de plural se folosesc determinative; de ex.: *aceste ciuboţica-cucului, unii papă-lapte, unii gură-cască* etc.

6.2.5 Substantive cu două forme de plural

Unele substantive au două forme de plural, iar altele par să aibă chiar mai multe. Pentru a hotărî cîte forme de plural ţin de un substantiv, pornim mai întîi de la faptul că genul gramatical este mai puternic decît numărul în relaţia gen-număr. Aceasta înseamnă că atunci cînd întîlnim o formă oarecare de singular, de exemplu *cap*, şi diverse forme de plural cum sînt: *capi, capete, capuri*, trebuie să ne întrebăm dacă acestea din urmă aparţin aceluiaşi gen gramatical. Dacă răspunsul este negativ, concluzia nu poate să fie decît că sînt mai multe cuvinte care, întîmplător, au aceeaşi formă la singular, adică, în cazul de mai înainte:

un cuvînt masculin:	*cap-capi*
un cuvînt neutru:	*cap-capete*

Al treilea *cap*, cel cu pluralul *capuri*, se integrează ca şi *cap-capete* în genul neutru, dar neavînd nici o legătură de înţeles cu celelalte două, căci el înseamnă „promontoriu", este un cuvînt deosebit şi de *cap-capi* şi de *cap-capete*.

După cum se vede, am aplicat unul după altul criteriile predominării genului asupra numărului şi înţelesului.

Să luăm în discuţie încă un exemplu, pe *cot*. Acesta are formele: *cot-coţi/cot-coate/cot-coturi*.

Prima pereche de forme constituie substantivul masculin *cot-coţi* (de pînză); a doua şi a treia pereche constituie substantivul neutru *cot*, cu pluralul *coate* (pentru partea exterioară

a încheieturii braţului) şi cu al doilea plural, *coturi* (pentru îndoitura unui burlan, a unei ţevi sau a unui tub). Legătura de înţeles dintre *coate* şi *coturi* fiind foarte limpede, cele două plurale aparţin aceluiaşi neutru. Avem deci două cuvinte *cot:* unul masculin şi altul neutru, ultimul cu două plurale.

Procedînd în modul arătat mai sus, constatăm că *în limba română nu vom găsi niciodată mai mult de două plurale pentru acelaşi substantiv.*

6.2.6 *Feminine cu două plurale avînd acelaşi înţeles*

Dintre cele două forme de plural de mai jos, una este curentă, a doua este considerată arhaică, regională sau poetică:

singular	prima	a doua
	formă de plural	
aripă	aripi	aripe
boală	boli	boale
coadă	cozi	coade
coală	coli	coale
datină	datini	datine
lampă	lămpi	lampe
rană	răni	rane
roată	roţi	roate
stradă	străzi	strade
şcoală	şcoli	şcoale
talpă	tălpi	talpe
vioară	viori	vioare
vreme	vremuri	vremi

În schimb, la feminine cum sînt *copertă, cravată, limonadă, îngheţată, salată, ţărancă, ţigancă, uliţă*, se consideră literare formele de plural: *coperte, cravate, limonade, îngheţate, salate, ţărance, ţigance* şi *uliţe*, iar cele în -i, neliterare.

Aceeaşi este şi situaţia unor feminine ca *rîndunică*, al căror plural este în -ele; dar, uneori, se tolerează şi *rîndunici*.

6.2.7 Neutre cu două plurale care au același înțeles

La neutre, pluralele duble sînt mai numeroase, în special la cele care pot primi fie desinența -e, fie desinența -uri. Iată numai cîteva exemple din cele mai des întîlnite:

singular	plural recomandabil	pluralul al doilea
bici	bice	biciuri
blestem	blesteme	blestemuri
ghem	gheme	ghemuri
mormînt	morminte	mormînturi
rod	roade	roduri
vis	vise	visuri
obicei	obiceiuri	obiceie
chibrit	chibrituri	chibrite
simbol	simboluri	simboale

● N o t ă. În terminologia tehnică se manifestă de mai multă vreme tendința de a trece unele neutre la masculin, de ex.: *generatori, indicatori, numitori, robineți, segmenți, timpi* etc.

6.2.8 Feminine cu două forme de plural cu înțelesuri deosebite

bandă-bande	„ceată, grup de persoane asociate cu diverse scopuri, de obicei rele“
bandă-benzi	„fîșii, panglici“
blană-blăni	„scînduri“
blană-blănuri	„piei de animale cu părul păstrat“
dată-date	„zi, lună, an (anumite)“
dată-dăți	„ori“ în: *mai multe dăți.*

6.2.9 Neutre cu două forme de plural și înțelesuri deosebite

ciubuc-ciubuce	„ornamente arhitectonice“
ciubuc-ciubucuri	„bacșișuri, capătul narghilelei“
corn-coarne	„excrescențe cornoase pe capul unor animale“
corn-cornuri	„produse de patiserie, pîinișoare în formă de semilună“

cot-coate	„părţile din afară ale încheieturii dintre braţ şi antebraţ“
cot-coturi	„îndoiturile unor ţevi, tuburi, burlane întoarse în diverse unghiuri“; „meandre ale unui rîu, lac etc.“
divan-divane	„mobile de dormit, de odihnit“
divan-divanuri	„consfătuiri, consilii, sfaturi voievodale“
ghiveci-ghivece	„oală de pămînt pentru flori“
ghiveci-ghiveciuri	„fel de mîncare“
minut-minute	„şaizecimea unei ore“
minut-minuturi	„mîncare pregătită la minut în restaurante“
moţ-moţuri	„smocuri de păr, vîrfuri, flori ale anumitor plante“
moţ-moaţe	„bigudiuri (pentru păr)“ etc.

6.2.10 Substantive numai cu formă de plural

Cîteva substantive: *bale, cîlţi, icre* nu au singular. Alte cîteva şi-au făcut un singular, dar forma literară este cea de plural: *ochelari* (singular nou: *ochelar), pantaloni* (singular nou: *pantalon*), *foarfeci* (singular nou: *foarfecă*).

6.2.11 Substantive numai cu formă de singular

Mult mai multe substantive nu au în mod obişnuit plural. Iată cîteva dintre ele: *argint, aur, brînză, bumbac, cînepă, cositor, făină, fier, fîn, fontă, griş, iarbă, in, mălai, miere, piper, sare, scorţişoară, sunătoare, tutun, vodă* etc.

Cînd de la unele dintre ele se formează totuşi un plural, acesta are un înţeles particular, fie de „obiecte sau bucăţi de...“, fie „soiuri, feluri de...“; de ex.:

ape	„rîuri, bălţi, lăcuri“; „rînduri, cantităţi de apă folosite la spălat: *clătit în două ape*“
alămuri	„instrumente muzicale de alamă“
arginţi	„monede de argint, bani“
dulceţuri	„feluri de dulceaţă“
fiare	„bucăţi, obiecte de fier“
făinuri	„feluri de făină“
ierburi	„fel de fel de plante ierboase (de leac)“
mălaiuri	„soiuri de mălai“
oveze, ovăzuri	„lanuri sau soiuri de ovăz“

porumburi	„lanuri sau soiuri de porumb“
săruri	„diverse feluri de sare chimică“
stămburi	„diverse feluri de stambă“
tutunuri	„soiuri de tutun“
verdeţuri	„diverse feluri de zarzavat“

În aceeaşi categorie intră şi trei plurale formate în mod analogic din necesitatea de a exprima o idee asemănătoare cu aceea din exemplele de mai sus: *brînzeturi* (brînză), *lîneturi* (lînă), *pînzeturi* (pînză) - probabil, după *cofeturi, şireturi, şerbeturi.*

Ca regulă generală, se poate spune că orice plural de la un nume de materie nu arată ca la celelalte substantive „mai multe exemplare“ sau „mai multe colectivităţi“, ci „feluri, soiuri, bucăţi, cantităţi“ din materia indicată prin singular.

Capitolul 7

CAZUL LA SUBSTANTIVE

Dacă luăm în discuţie propoziţiile:

(1) Culoarea acestei *uşi* este albă.

(2) Închideţi această *uşă*.

(3) Am închis-*o*.

observăm că substantivul *uşă* şi pronumele *o* se află în anumite legături cu celelalte cuvinte din propoziţie şi au formele adaptate în consecinţă.

Raporturile stabilite de substantive între ele şi cu celelalte părţi de vorbire, ca şi raporturile dintre adjective, numerale, articol, pronume şi restul cuvintelor din propoziţie poartă numele de **cazuri** şi constituie împreună o categorie gramaticală.

Aceste raporturi, deşi sînt numeroase şi diverse, se grupează după trăsăturile lor generale cele mai semnificative. Drept urmare, limba română are numai cinci cazuri care exprimă orice legătură posibilă între substantive, între substantive, adjective, numerale, articole, pronume şi celelalte cuvinte din propoziţie.

Aceste cazuri sînt: **nominativul, acuzativul, genitivul, dativul, vocativul**. Ele se formează cu ajutorul desinenţelor de caz.

Dintre ele, cele mai slabe legături cu propoziţia în care figurează le are vocativul, el nefiind utilizat decît pentru chemări şi invocări.

7.1 CAZUL NOMINATIV

Cazul nominativ la substantive este însăşi situaţia în care se află substantivul ca n u m e.

În această calitate, el intră în următoarele relaţii cu restul propoziţiei:

1. Este s u b i e c t u l propoziţiei:
   Au înflorit *cireşii!*
   Vremea s-a încălzit.
   Este şi s u b i e c t a l u n u i v e r b la o formă care constituie numai în mod excepţional un predicat ca în:
   Sosind şi *oaspeţii*, ne-am aşezat la masă.

2. Este p a r t e d i n t r - u n p r e d i c a t alcătuit din verbul *a fi* sau un echivalent al lui în aşa-numitul predicat *nominal.*

3. Este juxtapus, adică în *apoziţie*, pe lîngă alt substantiv:

   Vasile, *gornistul*, mergea în frunte.
   Hangiţei *Ancuţa* îi plăceau poveştile.
   Subsemnatul, *Ion Ion,* vă rog să binevoiţi...

● N o t ă. Substantivul în apoziţie poate să stea şi în alt caz, de ex.: Fiului tău, *lui Dumitru,* îi merge bine.

7.2 CAZUL ACUZATIV

Acuzativul este cazul substantivului cu funcţie de obiect direct sau cu alte funcţii exprimate cu ajutorul unei prepoziţii, dacă aceasta nu cere genitivul sau dativul.

Prin **obiect direct** se înţelege situaţia inversă subiectului. Astfel, pe cînd subiectul arată cine sau ce acţionează în propoziţie sau suportă acţiunea unui verb la pasiv, obiectul direct arată cine sau ce completează ori primeşte acţiunea unui verb; de ex.:

Pisica bea lapte.
↓ ↓
subiect **obiect direct**
Laptele este băut de pisică.
↓
subiect
El dăruieşte bomboane.
↓ ↓
subiect **obiect direct**

Bomboanele sînt dăruite de el.
↓
subiect

● N o t ă: În transformările de felul celor de mai sus, după ce obiectul direct devine subiect, fostul subiect capătă, cînd este menţinut, funcţia de complement de agent.

7.2.1 Obiectul direct cu prepoziţia **pe**

Deşi ca obiect direct substantivele nu sînt precedate de prepoziţie, totuşi, în limba română, unele au nevoie în această situaţie de prepoziţia *pe;* de ex.:

Am întîlnit **pe** *Ionel.*
Pe *colegul* tău îl cunosc de mult.

Construcţia numită şi **acuzativul cu pe** se foloseşte cînd obiectul direct este:

1) un nume propriu de persoană:

(*A întîlnit*) **pe** *Ion* sau **pe** *Alexandru*, **pe** *Bogdan*, **pe** *Costache* etc.;

2) un nume propriu de persoană, scriitor, om de ştiinţă, om politic etc. întrebuinţat în locul operei lui (scrise):

(*Citeşte*) **pe** *Sadoveanu, (studiază)* **pe** *V. Conta*, **pe** *Darwin*, **pe** *Newton* etc.;

3) un nume propriu de persoană precedat de denumirea profesiunii, activităţii obişnuite sau de titlul acelei persoane; de ex.:

(A chemat) **pe** *doctorul Dumitru*, **pe** *medicul Constantin*, **pe** *profesorul Ionescu*, **pe** *locotenentul Cornel*, **pe** *electricianul Florea*, **pe** *mecanicul Sandu*, **pe** *domnul Stamate* etc.;

4) un nume propriu de animal:

(A lovit maşina) **pe** *Joiana*, **pe** *Bubico*, **pe** *Grivei* etc.;

5) un nume de rudenie:

(A întrebat) **pe** *mama*, **pe** *tata*, **pe** *frate-tău*, **pe** *soră-sa*, **pe** *noră-sa*, **pe** *o soră a lui*, **pe** *o cumnată a ta*, **pe** *un văr de-al nostru* etc.;

6) un pronume care ţine locul unui nume din categoria celor de mai sus:

Te (caută) pe *tine, (îl caută)* pe *el, (ne caută)* pe *noi, (vă caută)* pe *dumneavoastră, (o caută)* pe *aceasta,* pe *aceea; (elevul)* pe *care vi-l prezint, (a văzut)* pe *cineva, (n-a văzut)* pe *nimeni, (a strigat)* pe *careva* etc. ca şi înainte de *cel, cea* etc. urmate de adjectiv: *(apără)* pe *cel mic, (răsplăteşte)* pe *cea cuminte* etc.

• N o t ă. Pronumele relativ se construieşte cu pe chiar şi atunci cînd ţine locul numelui unui obiect:

Ceasul pe *care l-aţi reparat merge perfect.*
Aceasta este ideea pe *care voia să o comunice.*

7) un nume comun de persoană însoţit de un adjectiv pronominal:

Cunosc pe *acest om.*
Mai conta pe *cîţiva prieteni din copilărie.*

8) un nume comun de persoană aşezat înaintea verbului de care depinde:

Pe *copil îl iubea,* pe *bătrîn îl respecta.*
Pe *soldaţi îi încartiruise bine.*
Pe *candidată n-o văzuse pînă acum.*

Pe este f a c u l t a t i v cînd obiectul direct reprezintă:
1) un nume comun de persoană, articulat cu articolul nehotărît (sau însoţit de *vreun, vreo):*

(A chemat) (pe) o doctoriţă, (pe) un electrician, (pe) un lăcătuş, (pe) un mecanic, (pe) o manichiuristă, (pe) o textilistă, (pe) un vînzător etc.

• N o t ă. În multe din cazurile de felul celor de mai sus este mai bine să se întrebuinţeze prepoziţia. Să se compare, de ex.:

a) A chemat un bolnav la el.
b) A chemat pe un bolnav la el.

Din *a)* se poate înţelege sau că „un bolnav a chemat pe cineva la el" sau că „cineva a chemat la el pe bolnav", pe cînd din *b)* reiese limpede că bolnavul este cel chemat, obiectul direct al propoziţiei.

2) un nume comun de persoană, nearticulat la plural:

(Va invita) (pe) beneficiari, colegi, colege, doctori, doctorițe, farmaciști, farmaciste, electricieni, ofițeri, profesori și profesoare, țărani și țărance, viticultori etc.

• N o t ă. Între construcția cu **pe** și cea fără **pe** există însă o mică deosebire. Cînd avem o propoziție ca: *Va chema pe beneficiari (la discuție)*, obiectul direct construit cu **pe** exprimă ideea de categorie: „pe toți cei care au calitatea de beneficiari", în timp ce într-o propoziție fără **pe**, ca: *Va chema beneficiarii (la discuție)*, obiectul direct înseamnă: „(niște) persoane din categoria beneficiarilor".

Deosebirea dintre construcția cu prepoziția **pe** și cea fără **pe** apare și mai clar cînd numele comun de persoană este însoțit de un adjectiv, de ex.: *Va chema beneficiari pricepuți (la discuție)*, pentru că această posibilitate nu are pereche decît într-o construcție cu **pe**, în care obiectul direct trebuie determinat; de ex.: *Va chema* **pe** *beneficiarii pricepuți (la o discuție)*.

3) un nume comun de ființă care nu este persoană:

Vulpea a păcălit corbul (sau *un corb, acel corb)*, dar și *Vulpea a păcălit* **pe** *corb* (sau **pe** *un corb*, **pe** *acel corb)*, dar și *Nu deștepta ursul cînd doarme.*

• N o t ă. După cum se vede, aici se aplică și regula de la 1), în sensul că obiectul direct trebuie determinat (cu articol nehotărît, cu articol hotărît sau cu alt determinativ).

4) un nume de cifră sau de literă:

Scriu 2 și țin 3, față de: *Scriu* **pe** *2 și țin* **pe** 3.
Scrie ș, nu s! Scrie **pe** *ș, nu* **pe** *s!*

7.2.2 Obiectul direct cu prepoziția **la**

Adesea, în vorbirea populară, ideea de cantitate mare se exprimă printr-un substantiv precedat de prepoziția **la** - construcție care este obiect direct:

A băut *la apă*, de s-a săturat = („A băut foarte multă apă").
Strică *la caiete*, cu grămada = („Strică foarte multe caiete").

7.2.3 Alte funcţii ale substantivului în acuzativ fără prepoziţie

Un substantiv în cazul acuzativ fără prepoziţie mai poate să fie:

1. Obiectul direct (intern) al unor verbe; de ex.: a *visa* un *vis;* a *dormi* un *somn;* (calul) a *alergat* (toate) *alergările* (cursele) de trap etc.

2. Apoziţia altui substantiv în acuzativ:

A primit cu dragoste pe Gheorghe, *prietenul* vostru.

3. O completare cu înţeles de timp, de spaţiu sau de mod a unui verb; de ex.:

A locuit două *veri* la ţară.
Apa are *trei metri* în adîncime.
Umblă zilnic pe jos *cîţiva kilometri.*

7.2.4 Substantivul în acuzativ cu prepoziţie

Substantivul în acuzativ cu prepoziţie poate să fie

1) echivalentul unui adjectiv:

ambalaj *de hîrtie*	soare *cu dinţi*
beretă *de marinar*	carne *în suc* propriu
brînză *de Moldova*	cer *fără soare*
armă *cu repetiţie*	tutun *fără nicotină*
barcă *cu motor*	sac *fără fund* etc.

2) echivalentul genitivului:

alegeri *de deputaţi*
primărie *de sector*
pierderi *de obiecte*
semnarea *de tratate*
tratative *de pace* etc.

În situaţiile 1 şi 2, el este **atribut** al celuilalt substantiv.

3) echivalentul unui adverb indicînd:

timpul	Au sosit *de o lună.* S-au sculat *în zori.*
locul	Au fost *la gîrlă.* Vor merge *în tabără.*
modul şi cantitatea	Umblă cu capul *pe sus.* Beau ceaiul *cu puţin zahăr.*
asocierea	S-a dus *cu copilul* la doctor. Dumitru a ieşit *cu soacră-sa.*

În această situaţie, el este un circumstanţial.
Substantivul în acuzativ cu prepoziţie mai poate exprima

4) obiectul indirect,
5) complementul de agent (care arată cine acţionează asupra subiectului):

A fost atacat *de lupi.*
Era o carte citită *de toată lumea.*

7.3 CAZUL GENITIV

Cazul prin care substantivul arată posesiunea, apartenenţa şi în general raportul de atribuire dintre două substantive este **genitivul.**

Tatăl *Elvirei* era bolnav.
Fratele *lui Ilie* are mult de lucru.
Se auzea trilul *privighetorilor.*
S-au ascuns cu toţii în fundul *grădinii.*

7.3.1 Formarea genitivului

a. Genitivul fără articol. Masculinele şi neutrele nu au formă proprie de genitiv cînd sînt nearticulate. Astfel:

Nominativ:	Un *om* aşteaptă trenul.	Acel *lac* strălucea în soare.
Acuzativ:	Vedem un *om* aşteptînd.	A măsurat acel *lac.*
Genitiv:	Aşteptarea acestui *om.*	Adîncimea acelui *lac* o cunoştea.

Genitivul este aşadar indicat de *acestui, acelui.*
Femininele au însă formă de genitiv:

Nominativ:	O *vulpe* umbla după vînat.	Această stradă se numeşte Galaţi.
Acuzativ:	Un vînător umbla după *vulpe.*	O luaţi pe această *stradă.*
Genitiv:	Mişcările acelei *vulpi* erau foarte vioaie.	Numele acestei *străzi* este Galaţi.

Controlul formelor de genitiv al femininelor

• N o t ă. Forma nearticulată de genitiv a substantivelor feminine este identică, în genere, cu forma lor de plural (exceptînd pe cel în *-uri).* Acest fapt are mare importanţă practică, pentru că pune în lumină forma corectă a genitivului feminin atît la singular, cît şi la plural.

Pentru control, folosim următorul triunghi:

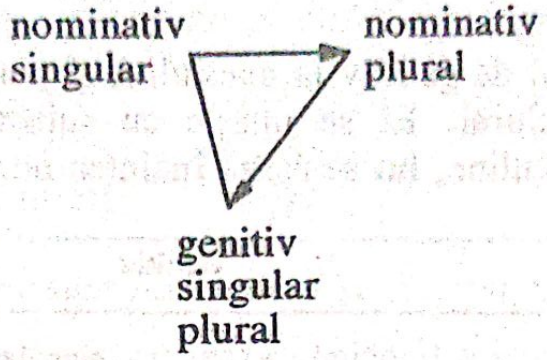

adică, în mod concret:

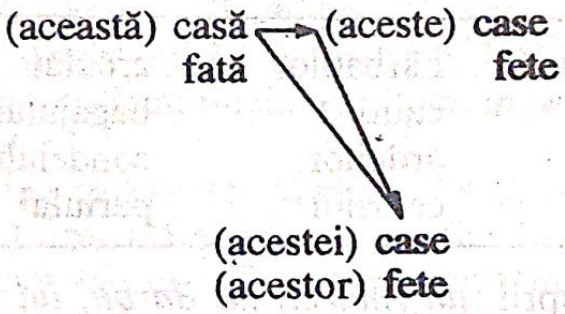

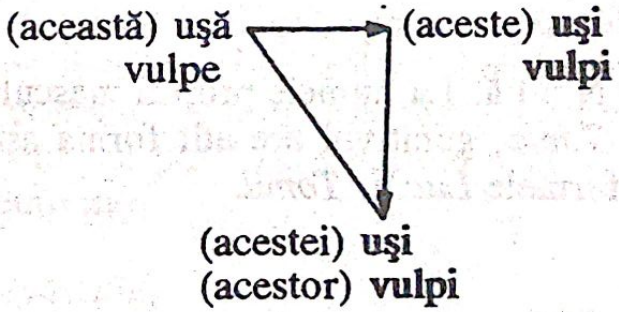

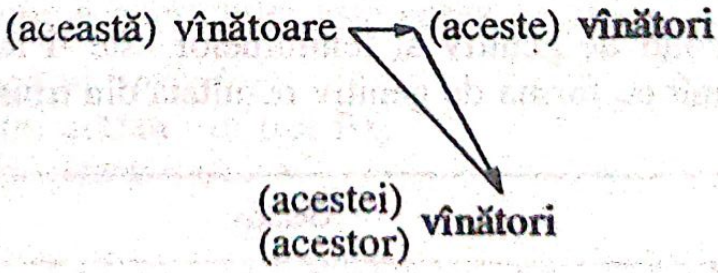

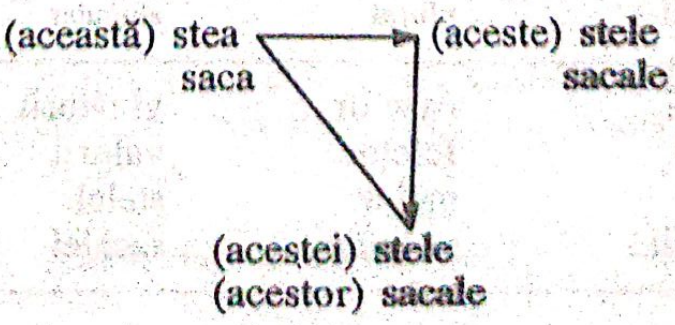

b. Genitivul cu articol

La masculine şi neutre

Articolul de genitiv la masculine şi neutre este **-lui** la singular şi **-lor** la plural. El se uneşte cu substantivul, dar la numele proprii masculine, lui se aşază înaintea numelui şi nu se uneşte cu acesta:

Genitiv			
singular	plural	singular	plural
masculine		neutre	
bărbatului	bărbaţilor	arcului	arcurilor
calului	cailor	bagajului	bagajelor
ardeiului	ardeilor	condeiului	condeielor
cedrului	cedrilor	pariului	pariurilor

Nume proprii: *lui Andrei, lui Barbu, lui Costică, lui Eftimie, lui Ilie* etc.

● N o t ă. La numele proprii masculine terminate în *-a* ca *Luca, Toma*, genitivul are atît forma aşteptată cu **lui** înainte, cît şi formele *Lucăi, Tomii.*

La feminine

Articolul de genitiv al femininelor este **-i** la singular, **-lor** la plural, unit cu forma de genitiv rezultată din triunghiul de control, adică:

Genitiv			
singular	plural	singular	plural
casei	caselor	vînătorii	vînătorilor
fetei	fetelor	valorii	valorilor
uşii	uşilor	stelei	stelelor
vulpii	vulpilor	sacalei	sacalelor

Numele proprii feminine terminate în -a fac genitivul în -ei: *Elenei, Ioanei, Mariei, Paraschivei, Sevastiţei, Tudoriţei* etc.

Cele terminate în *-ca, -ga* au genitivul în *-căi, -găi:*

Anica	Anicăi	Iulica	Iulicăi
Aurica	Auricăi	Viorica	Vioricăi
Domnica	Domnicăi	Olga	Olgăi etc.

c. Genitivul unor feminine fără plural şi al celor indeclinabile

Femininele fără plural îşi formează genitivul prin analogie sau pe baza principiului identificării cît mai uşoare a substantivului aflat în acest caz. Astfel, un nume propriu ca *Ialomiţa* are genitivul *Ialomiţei; Prahova - Prahovei, Slatina - Slatinei* etc. după substantivele cu singularul în -ă. *Dunăre,* însă, are genitivul *Dunării* prin asemănare cu femininele terminate în -e şi cu pluralul în -i.

În schimb, feminine ca *ceartă, favoare, lipsă, onoare* - care au plural în *-uri* - îşi formează genitivul singular în *-ei*, pentru ca forma lor în acest caz să nu difere prea mult de nominativul singular, făcîndu-le greu de recunoscut, deci: *certei, favoarei, lipsei, onoarei.* La fel se procedează şi cu *foame*: genitiv: *foamei; lene,* genitiv: *lenei;* dar: *fiere, miere*, genitiv: *fierii, mierii.*

Femininele nume comune ca *tanti* sau nume proprii ca *Fifi, Lili, Mimi, René, Tili* etc. nu pot face genitivul decît cu articolul *lui* înainte, deşi sînt feminine.

7.3.2 Funcţiile genitivului

Principala funcţie a genitivului este aceea de **atribut:**

Ajunsese la capătul *puterilor.*
Limbile *ceasului* arătau ora trei fix.
Ghearele *rîsului* sînt puternice.
E ziua *mamei.*

Atributul în genitiv poate să aibă el însuşi următoarele înţelesuri:

1) genitiv s u b i e c t i v, cînd arată cine face lucrarea (acţiunea) exprimată de celălalt substantiv, dacă acesta denumeşte o lucrare; de ex.:

A profitat de teama *hoţilor* (unde *hoţilor* = hoţii/care/se temeau);

Îi plăcea comportarea *echipei* (unde *echipei* = echipa/care/ are o comportare bună).

2) genitivul a u t o r u l u i, cînd indică pe autorul unei cărţi, al unei invenţii, descoperiri etc.; de ex.:

Poeziile *lui M. Eminescu.*	Celulele *lui Malpighi.*
Gramofonul *lui Edison.*	Versurile *lui Arghezi.*
Trompa *lui Eustache.*	Lampa *lui Teclu* etc.

3) genitivul o b i e c t i v, cînd exprimă un obiect gramatical ca în:

Luptă pentru privatizarea *industriei* (adică „pentru ca (ei) să privatizeze industria");
Se pregătea anunţarea *unor noi hotărîri* (adică „se pregătea (ca cineva) să anunţe noile hotărîri").

4) genitivul a p o z i t i v, cînd substantivul îndeplineşte rolul unei apoziţii ca în:

Cetatea *Branului*	faţă	de Cetatea *Bran*
Cetatea *Neamţului*	„	„ -
Republica *Franţei*	„	„ Republica *Franţa*
Statul *Germaniei*	„	„ Statul *Germania*
Regatul *Olandei*	„	„ Regatul *Olanda*
Ţara *Moldovei* etc.	„	„ -

5) genitivul care indică locul unde se află sau de unde provine o fiinţă, un lucru etc. şi pe care l-am putea numi l o c a t i v; de ex.:

Valea *Morii*	(=unde a fost sau este o moară)
Calea *robilor*	(=pe unde se crede că au mers robii)
Vadul *oilor*	(=pe unde trec oile o apă sau unde sînt adăpate de obicei)
căţelul *pămîntului*	(=din pămînt)
uşa *cămării*	(=de la intrarea în cămară) etc.

7.4 CAZUL DATIV

Dativul este cazul care arată în avantajul sau în dezavantajul, în favoarea sau în dauna cui se petrece ori, pur şi simplu, către cine sau către ce este orientată acţiunea unui verb:

Iezilor le ardea de joacă.
Butoiului i-au sărit două cercuri.
Să dea *Vioricăi* o bursă.

Substantivele şi pronumele în dativ au rolul de obiect al verbului. Cum el diferă de obiectul direct, i s-a spus i n d i r e c t. Deci, dativul este cazul o b i e c t u l u i i n d i r e c t.

• N o t ă. Denumirile de *obiect direct* şi de *obiect indirect* se explică prin aceea că în unele propoziţii apar două obiecte ca în *Să dea/Vioricăi* (un obiect)/*o bursă* (al doilea obiect). Primului i s-a spus *obiect indirect* nu numai pentru că celuilalt i s-a spus *direct*, ci şi pentru că se construieşte de multe ori cu prepoziţii.

7.4.1 Formarea dativului

Substantivele îşi formează dativul în acelaşi mod ca genitivul. Prin urmare, şi triunghiul de control descris la genitiv se aplică întru totul la dativ. De asemenea, sînt valabile aici şi cele spuse la excepţiile femininelor (v. p. 61).

7.4.2 Cum se deosebeşte dativul de genitiv

Pentru a face această deosebire, pornim de la faptul că dativul depinde de un verb, nu de alt substantiv ca genitivul. Există însă şi o probă practică foarte utilă.

Să luăm pentru discutarea ei următoarele exemple:

Am dat o carte vecinului.
S-a deschis acest drum bicicliştilor.

Înşiruirea de cuvinte *o carte vecinului* cuprinde dativul *vecinului*, iar înşiruirea *acest drum bicicliştilor*, dativul *bicicliştilor*. *Vecinului* şi *bicicliştilor* nu pot fi în genitiv, pentru că orice genitiv care se referă la un substantiv determinat prin *un, o, acest, acel, oricare* etc. trebuie să aibă înainte unul din termenii seriei **al, a, ai, ale.**

Deci:

D a t i v	G e n i t i v
o carte vecinului	o carte **a** vecinului
un dicţionar vecinului	un dicţionar **al** vecinului
o carte vecinei	o carte **a** vecinei
orice dicţionare vecinei	orice dicţionare **ale** vecinei
acest drum bicicliştilor	acest drum **al** bicicliştilor
drumul acesta bicicliştilor	drumul acesta **al** bicicliştilor
nişte pantofi copiilor	nişte pantofi **ai** copiilor

etc.

7.4.3 Așa-numitul dativ cu prepoziția la

Ideea de dativ este exprimată în anumite situații și printr-un substantiv precedat de prepoziția **la**, de ex.:

De la lume adunate și iarăși *la lume* date.
Dă binețe *la trecători.*
Își deschidea casa numai *la prieteni.*

Asemenea construcții se întrebuințează mai ales cînd substantivul nu poate să primească articolul fie pentru că trebuie să rămînă nedeterminat, fie pentru că se află într-un grup de cuvinte care nu permite utilizarea articolului la dativ, de ex.:

Dedică versuri *la toată lumea.*

7.4.4 Dativul după anumite adjective și adverbe

Adjective ca *folositor, nefolositor, necesar, util, inutil, păgubitor, similar, trebuincios*; adverbe ca *aidoma, asemenea, alături, conform, potrivit* etc. sînt adesea urmate de dativ: folositor *omului*, util *activității*, necesar *serviciului*, aidoma *gîndului* (său), asemenea *fraților* (lui) etc.

Dativul cerut de adjective ca cele enumerate poate să fie transformat într-un acuzativ cu *pentru*, ori de cîte ori este nevoie de o exprimare mai concretizată: folositor *pentru om*, util *pentru activitate*, iar cel cerut de adverbe printr-un acuzativ precedat de *cu*: aidoma *cu gîndul* (său), asemenea *cu frații* (lui).

7.4.5 Dativul înrudirii

Unele nume de rudenie au posibilitatea să exprime ideea de înrudire prin dativ; de ex.: (era) nepot *lui nea Tache*; (venea) văr *soră-sii*, mătușă *verișoară-mii* etc.

7.4.6 Dativul locativ

În construcția *a se așterne drumului* dativul *drumului* - echivalent cu *la drum* - este un circumstanțial de loc numit dativ **locativ**. El apare de obicei cu verbul din expresia de mai sus; de ex.: a se așterne *cîmpului*.

7.5 CAZUL VOCATIV

Vocativul este cazul prin care persoanele, uneori ființele și rareori un lucru sînt chemate, invocate sau prin care li se atrage atenția:

- Du-te, *băiete*, la joacă!
- Hai, *Ioane*, la cosit!
- *Fetiţă, fetiţă*, ia ieşi la portiţă!
- Lasă-mă, *domnule*, în pace!

7.5.1 Formarea vocativului

Vocativul este un caz mult deosebit de celelalte, nu numai pentru că nu are legături sintactice propriu-zise cu celelalte cuvinte din propoziţie, ci şi pentru că este încărcat de afectivitatea interlocutorilor.

El se formează cu desinenţele **-e** la masculin singular - aşezată, uneori, după forma articulată - şi **-o** la unele feminine singular.

Pe lîngă aceste desinenţe se mai folosesc şi cele de nominativ, fie numai ele, fie paralel cu celelalte.

● N o t ă. În descrierea care urmează, dacă la o categorie sau alta de vocative nu se fac menţiuni particulare, aceasta înseamnă că forma propusă este singura aşteptată sau singura literară.

a. Vocativul la masculine singular

Cu desinenţa **-e** se formează vocativul singular de la

1) masculine terminate în consoană:

nominativ	*vocativ*	*nominativ*	*vocativ*
argat	-e	Avram	-e
bărbat	-e	Anton	Antoane
căpitan	-e	Bogdan	-e
doctor	-e	Constantin	-e
fîrtat	-e	Ion	Ioane
jupîn	-e	Marin	-e
nepot	nepoate	Paraschiv	-e
ţăran	-e	Roman	-e
văr	vere	Tudor	-e

dar masculinele terminate la nominativ în **-e** au vocativul tot în **-e**: *frate! Gheorghe!*

2) masculine terminate în **-u** precedat de un grup de consoane:

băieţandru	-e	Alexandru	-e
cumătru	cumetre	Dumitru	-e
cuscru	-e	Petru	-e

Face excepţie *socru* - pentru care vezi **-ule**.

Cu desinenţa **-e** după articol (**-ule**) se formează vocativul singular de la

1) masculine terminate în -ău, -eu, -iu, -ou:

flăcău	-ule	zmeu	-ule
mîncău	-ule	fiu	-ule
derbedeu	-ule	mahalagiu	-ule
lacheu	-ule	reclamagiu	-ule
leu	-ule	Puiu	-ule etc.

2) masculine, nume proprii de persoană, terminate în -u:

Barbu	-ule	Nelu	-ule
Dinu	-ule	Sandu	-ule
Doru	-ule	Ionescu	-ule etc.

3) masculine, nume de agent, terminate în -aş, -eţ, -ist, -or, -sor, -tor:

codaş	-ule	dresor	-ule
păgubaş	-ule	sondor	-ule
pungaş	-ule	învăţător	-ule
călăreţ	-ule	muncitor	-ule
drumeţ	-ule	idealist	-ule etc.

La fel fac şi masculinele diminutive în -aş: *băieţaşule, copilaşule,* care au însă şi o formă egală cu nominativul; de asemenea

4) masculine provenite din adjective:

amărît	-ule	mucos	-ule
becisnic	-ule	prost	-ule
cîrn	-ule	cocoşat	-ule
frumos	-ule	rău	-ule
idiot	-ule	supărăcios	-ule etc.

5) multe dintre masculinele care denumesc pe locuitorii unei ţări, ai unui oraş, provincii, sat etc.:

arbănaş	-ule	neamţ	-ule
bavarez	-ule	olandez	-ule
canadian	-ule	polonez	-ule
danez	-ule	sîrb	-ule
francez	-ule	turc	-ule etc.

cu excepţii ca *român-române, oltean-oltene, moldovean-moldovene* etc.

6) cîteva nume de rudenie: *bunic-bunicule, naş-naşule, unchi-unchiule, socru-socrule* - al căror vocativ în -ule se explică şi prin necesitatea de a se evita confuziile, căci un

vocativ în -e le-ar fi făcut să semene prea mult cu femininele corespunzătoare la plural: *bunici, naşe, soacre*. Diminutivele lor urmează aceeaşi regulă: *bunicuţule, năşicule, uncheşule, socruţule* - la care se adaugă *tăicuţule*, ca dublet al vocativului *tăicuţă*.

7) substantivul *om: omule!*

b. Feminine singular

Marea majoritate a femininelor au vocativul singular ca nominativul: *mamă! femeie! mătuşă! fată! naşă! verişoară!* etc.

Acelaşi lucru se întîmplă şi la numele proprii, afară de numele proprii în **-a** care au tendinţa de a-şi forma un vocativ în **-ă**: *Ana-Ană! Domnica-Domnică! Dumitra-Dumitră! Ileana-Ileană! Ioana-Ioană!* etc.

Numele proprii în -ia au aceeaşi tendinţă, dar cum în româneşte **-ă** care urmează după **-i** devine **-e**, avem: *Aurelia-Aurelie! Cornelia-Cornelie! Maria-Marie!* etc.

● N o t ă. Procedeul este împiedicat însă în mare măsură de existenţa numelor proprii masculine terminate în *-ică* şi *-iţă*, căci un vocativ format în modul arătat de la *Aurica* sau de la *Vasilica* s-ar confunda cu masculinele *Aurică, Vasilică* etc.

Cîteva feminine primesc la vocativ desinenţa **-o**: *soră-soro!* şi la unele nume proprii ca *Ilenuţă-Ilenuţo! Leană-Lenuţo! Maria-Mario!* etc. dar acestea din urmă mai ales în vorbirea regională.

Cu aceeaşi desinenţă se formează vocativul peiorativ de la *popă: popo!*

c. Vocativul plural

Ca vocativ plural apare fie forma de nominativ plural fără articol, fie o formă cu articolul de dativ **-lor**. Aceasta din urmă este obligatorie numai la substantivele provenite din adjective: *amărîţilor! cîrnilor! nenorociţilor! fericiţilor!* etc.; *amărîtelor! cîrnelor! nenorocitelor! fericitelor!* La celelalte substantive, vocativul plural are aceeaşi formă cu nominativul plural. Cîteva au şi un vocativ în **-lor**; de ex.: *fraţilor! surorilor! fetelor! manelor!* dar cu un caracter familiar evident.

d. Forme duble de vocativ

Unele substantive au două forme de vocativ, fiecare cu alt înţeles, de ex.:

domn	doamne!	(numai pentru Dumnezeu, în trecut şi pentru domnitorul ţării);
	domnule!	(pentru persoane).
soră	soră!	(pentru o soră de caritate);
	soro!	(pentru numele de rudenie).

În principiu, cînd de la acelaşi substantiv avem două forme de vocativ, cea mai apropiată de nominativul nearticulat este şi cea mai apropiată de semnificaţia generală a vocativului, iar forma cea mai depărtată are şi sens special, deci mai îndepărtat (mîngîietor sau peiorativ).

Să se compare din acest punct de vedere vocativele:

nominativ	*vocativ 1*	*vocativ 2*
băiat	băiete!	băiatule!
copil	copile!	copilule!
cioban	ciobane!	ciobanule!
măcelar	măcelare!	măcelarule!
oştean	oştene!	oşteanule!
ţăran	ţărane!	ţăranule!
fată	fată!	fato!

e. Vocativul determinat

Cînd substantivul este însoţit de unul dintre adjectivele calificative *drag, iubit, onorabil, scump, stimat* etc. există trei posibilităţi de exprimare a vocativului:

1) adjectivul şi substantivul nu au articol:

Dragă	amice, doctore, băiete,
Iubite (-ă)	frate, nene, nepoate,
Onorabile (-ă)	vere, bărbate, camarade etc.,
Scumpe (-ă)	mamă, fiică, soră, nepoată,
Stimate (-ă)	nevastă, soţie.
etc.	

2) adjectivul apare la vocativ fără articol, iar substantivul masculin la vocativ cu articol:

Dragă Iubite (-ă) Onorabile (-ă) Scumpe (-ă) Stimate (-ă) etc.	domnule, fiule, finule, naşule, unchiule, socrule.

3) adjectivul apare la vocativ nearticulat, iar substantivul, articulat sau nu:

Iubite Scumpe Onorabile Stimate etc.	ascultător(ule), cititor(uie), domn(ule), învăţător(ule).

• N o t ă. Cu *dragă*, substantivele din această serie trebuie să primească articolul.

4) Cînd substantivul este însoţit de un adjectiv posesiv, vocativul este la fel ca nominativul:

Dragul meu	(nostru)	amic, băiat, nepot, văr,
Iubitul meu	„	bărbat, camarad, domn,
Onorabilul meu	„	fiu, naş, unchi, socru,
Scumpul meu	„	ascultător, cititor,
Stimatul meu	„	învăţător etc.

7.5.2 Folosirea vocativului

După cum se vede, vocativul are prin natura lui o poziţie aparte între celelalte cazuri. De aceea (cu excepţia termenilor generali ca: *domnule, doamnă* etc.), el nu se întrebuinţează decît ca mijloc familiar de adresare sau ca mijloc de invocare.

Pentru adresarea obişnuită, se foloseşte una din formulele:

domnule cetăţene	învăţător profesor director doctor locotenent secretar etc.	doamnă cetăţeană	învăţătoare profesoară directoare doctoriţă locotenent secretară etc.

7. 6 DECLINAREA

Totalitatea formelor pe care le poate avea un substantiv se numeşte d e c l i n a r e.

7.6.1 Declinarea fără articol

Masculinele şi neutrele au o singură formă pentru primele patru cazuri la singular şi tot o singură formă pentru aceleaşi cazuri la plural. Al cincilea caz, vocativul, se formează cînd este posibil, cum s-a arătat mai sus.

Femininele au două forme la singular: una pentru nominativ şi acuzativ, a doua pentru genitiv şi dativ, dar numai una pentru cele patru cazuri la plural.

Vom avea aşadar la *masculine şi neutre:*

	s i n g u l a r			p l u r a l	
N.	actor cobai	Avram Badea	bal cap	actori cobai	baluri capete
A.	codru	Dan	bici	codri	bice
G.	cuscru domn	Gheorghe Ion	ciclu chipiu	cuscri domni	cicluri chipie
D.	om	Florică Dinu	premiu	oameni	premii
V.	cuscre	Avrame Badeo Dane Gheorghe Ioane Florică Dinule	- - - etc.	oameni	-

La *feminine:*

	singular		plural
N.A.	casă	Ana	case
	fată	Maria	fete
	soră	Gheorghiţa	surori
	vulpe		vulpi
	femeie		femei
	stea		stele
	ambiţie		ambiţii
G.D.	case, fete, surori		case, fete, surori
	vulpi, femei, stele		vulpi, femei, stele
	ambiţii		ambiţii
V.	soro, Ană, Marie, Gheorghiţo		—

7.6.2 Declinarea cu articol

Masculine şi neutre

	singular		plural	
N.A.	actorul	arcul	actorii	arcurile
	cobaiul	biciul	cobaii	bicele
	codrul	balul	codrii	balurile
	premiul	cuscrul	cuscrii	premiile
V.		cuscrule	cuscrilor	
G.D.	actorului	arcului	actorilor	arcurilor
	cobaiului	biciului	cobailor	bicelor
	codrului	balului	codrilor	balurilor
	cuscrului	premiului	cuscrilor	premiilor

Feminine cu articol

	singular		plural	
N.A.	casa	sora	casele	surorile
	fata	femeia	fetele	femeile
	uşa	steaua	uşile	stelele
G.D.	casei	surorii	caselor	surorilor
	fetei	femeii	fetelor	femeilor
	uşii	stelei	uşilor	stelelor
V.	—	—	fetelor, femeilor, stelelor	

7.6.3 *Declinarea masculinelor cu formă feminină*

Substantivele masculine *papă, popă, tată, vlădică* au la forma nearticulată aceeaşi declinare ca masculinele, deci:

	singular	plural
N.A.G.D.	papă, popă, tată, vlădică	papi, popi, taţi, vlădici
V.	la fel ca nominativul, dar şi *popo!*	

La forma articulată, ele urmează declinarea femininelor la singular şi pe a masculinelor la plural:

	singular	plural
N.A.	papa, popa, tata, vlădica	papii, popii, taţii, vlădicii
G.D.	papei, popii, tatei, vlădicii	papilor, popilor, taţilor, vlădicilor
V.	—	papilor, popilor, taţilor, vlădicilor

Masculinul *tată* are şi forma articulată *tatăl,* care se declină ca orice masculin, folosindu-se însă mai ales cînd este urmată de un determinativ sau de un calificativ, adică:

N.A.	tatăl tău	tatăl vitreg
G.D.	tatălui tău	tatălui vitreg

Capitolul 8

PROPOZIŢII CARE AU ROL DE SUBSTANTIV ÎN FRAZĂ

Rolul substantivului în propoziţie l-am stabilit cu prilejul discutării cazurilor. În frază, el poate să fie echivalat de o întreagă propoziţie, de ex.:

(1) *Cine sapă groapa altuia*, cade însuşi în ea.

(2) Lumea materială nu este numai *ce vedem noi cu ochii.*

Propoziţia *cine sapă groapa altuia* este un echivalent pentru un substantiv pe care nu-l avem exact cu acest înţeles în limba română, dar ni-l putem imagina. El ar trebui să însemne „săpător de groapă", dar să conţină şi ideea de timp.

A doua propoziţie *ce vedem noi cu ochii* joacă acelaşi rol şi am putea s-o echivalăm cu *v i z i b i l u l*, dar acest substantiv este „ceea ce poate fi văzut", pe cînd propoziţia noastră arată şi altceva.

De aici rezultă că propoziţiile echivalente cu un substantiv au rostul de a dezvolta şi a preciza o idee, nuanţînd astfel gîndirea.

8.1 PROPOZIŢIA-SUBIECT SAU SUBIECTIVĂ

Să luăm în discuţie următoarele patru fraze:

(1) *Cine sapă groapa altuia*, cade însuşi în ea.

(2) E foarte important *ce-mi spui.*

(3) E bine, e chiar necesar *să studiezi la orice vîrstă.*

(4) Se zvonea *că v-aţi schimbat profesiunea.*

Propoziţiile subliniate sînt subiecte. Pentru ca o propoziţie să fie subiect, este necesar să nu existe subiect în regenta ei, nici exprimat, nici subînţeles. Condiţia aceasta se aplică şi atunci cînd

un subiect este posibil din punct de vedere logic, dar nu apare în fapt, de ex.:

(5) Ţi s-a părut *că s-a supărat.*

În propoziţia regentă *ţi s-a părut* există o persoană interesată *tu*, dar *ţi* care o sugerează nu este subiect, fiindcă nu persoana a II-a face ceva; dacă ar face, ar trebui să avem o construcţie ca *ai părerea că* sau *eşti de părere că*. Faptul că în *ţi s-a părut* nu este nici un subiect se poate controla şi punînd în locul lui *ţi* pe *mi: mi s-a părut că*, pe *i: i s-a părut că* sau pe *vi: vi s-a părut că* etc. Se vede clar că predicatul *s-a părut* nu se schimbă.

La fel se petrec lucrurile şi într-o regentă ca cea din fraza:

(6) I s-a cerut de doctor *să umble mai mult pe jos.*

Propoziţia subliniată este tot o subiectivă, deşi în regenta ei cuvintele *de doctor* spun de la cine vine cererea. Dar, lăsînd la o parte faptul că *de doctor* este un complement de agent exprimat prin acuzativ cu prepoziţie, dacă înlocuim pe *de doctor* cu pluralul, predicatul nu se schimbă: *I s-a cerut de doctori să...*

8.1.1 Tipurile de subiective

În limba română sînt trei tipuri de subiective:

1. Cele care încep cu **ce, orice, ceea ce, cine, oricine, cel (acela) care, cea (aceea) care**; de ex.:

Ce vrea el, nu se poate face.
Cine nu munceşte, nu mănîncă.
Ceea ce ştii, se ştie.
Nu totdeauna are dreptate *cel care ţipă mai tare.*

Acesta este tipul cel mai clar. El poate fi controlat prin înlocuirea subiectivei cu unul din pronumele *ceva, cineva*. De fapt, el nu este decît dezvoltarea unui subiect ca *ceva* sau *cineva* după schema:

Subiectul { **CEVA** / **CINEVA** } **transformat în subordonată = SUBIECTIVĂ**

2. Se consideră subiective şi subordonatele legate de expresii ca: **este** sau **e** + **adevărat, bine, clar, corect, frumos, formidabil, grozav, groaznic, important, limpede, monstruos, minunat, oribil, posibil, imposibil, cu putinţă, cu neputinţă, rău, remarcabil, splendid, rizibil, util, inutil, urît, verosimil** etc.

Deci:

	subiectivă		subiectivă
E(ste) frumos	*că ştii acest lucru.* *să ningă liniştit.* *unde ai fost?* *dacă îmi spui.* *deşi nu crezi.* *chiar dacă te-ndoieşti.* *ca măcar acum să mărturiseşti.* etc.	*E(ste) verosimil*	*să fi aflat.* *ca el să fi venit.* *ce-mi spui?* *dacă pricepi şi tu.* *cînd crezi.* etc.

Acesta este al doilea tip. El poate fi cuprins în schema:

E(ste) BINE, FRUMOS etc. + CEVA transformat în subordonată = SUBIECTIVĂ

3. De asemenea, se consideră subiective şi subordonatele legate de expresii ca: **se afirmă, se află, se aude, se cere, se crede, se cuvine, se înţelege, se pretinde, se spune, se susţine, se vede, se zice** etc., de ex.:

	subiectivă
Se vede (se vedea, s-a văzut, se va vedea etc.)	*că doarme.* *dacă ştie.* *unde sînt cărţile.* *cînd înfloresc salcîmii.* *încotro bate vîntul.* *cine s-a supărat.* *cît ai lucrat.*

Acesta este tipul al treilea. El poate fi cuprins în schema:

Se AFIRMĂ, AUDE etc. + CEVA transformat în subordonată = SUBIECTIVĂ

8.2 PROPOZIŢIA-PREDICAT SAU PREDICATIVĂ

Să luăm în discuţie următoarele două exemple:
(1) Tatăl lui era *pictor*.
(2) Tatăl lui era *ceea ce dorise el însuşi*.

Propoziţia (1) conţine substantivul *pictor* ca parte a predicatului nominal. Acest substantiv a fost dezvoltat în fraza (2) în propoziţia *ceea ce dorise el însuşi*, care este o p r e d i c a t i v ă.

Predicativele sînt de două feluri. Unele, ca cea de faţă, reprezintă dezvoltarea posibilă a unui substantiv; altele sînt dezvoltări posibile ale adjectivelor din predicatul nominal. (Pentru acestea, discuţia se face la adjectiv, vezi p.97.)

Propoziţia predicativă cu rol de substantiv se cuprinde în schema:

(Subiectul + ESTE) + CEVA sau CINEVA transformat în subordonată = PREDICATIVĂ

8.3 PROPOZIŢIA-OBIECT, OBIECTIVĂ SAU COMPLETIVĂ

Să luăm în discuţie frazele:

(1) Costel a învăţat *să înoate.*

(2) Au aflat *că v-aţi întors.*

(3) Răspundeţi *cui vă solicită.*

(4) Vă gîndiţi *să călătoriţi cu avionul?*

Cele patru fraze de mai sus conţin cîte o propoziţie obiectivă. Fiecare corespunde unui obiect gramatical: primele două unui **obiect direct**; celelalte două, unui **obiect indirect**.

Propoziţia care dezvoltă un obiect direct sau indirect exprimat printr-un substantiv sau printr-un echivalent al substantivului se numeşte o b i e c t i v ă sau c o m p l e t i v ă - directă sau indirectă.

Propoziţiile obiective se construiesc la fel ca şi subiectivele cu diverse conjuncţii şi cu pronume relative sau nehotărîte. Astfel: Costel a învăţat *ce i-a plăcut mai mult* sau... (a învăţat) *cît i s-a cerut* sau... (a învăţat) *orice i s-a propus* etc.

Singura condiţie pentru ca o propoziţie să fie obiectivă este ca ea să reprezinte *într-adevăr* un obiect al verbului, şi nu altceva. De ex.: în Costel a învăţat *fiindcă i s-a cerut*, propoziţia care începe cu *fiindcă* nu este un obiect al verbului *învăţa*. Ea nu poate fi deci obiectivă sau completivă.

8.3.1 Cum se deosebește obiectiva directă de cea indirectă

Pentru a face deosebirea, este necesar să se vadă dacă propoziția obiectivă corespunde unui obiect direct sau unuia indirect. Astfel, în:

Răspundeți *cui vă solicită*

completiva este indirectă, pentru că obiectul corespunzător poate să fie *unui solicitant*, deci un dativ; în: Răspundeți *la ce vă întreabă dumnealui*, obiectiva *la ce vă întreabă dumnealui* este tot indirectă, căci ar fi corespuns unui obiect indirect cu prepoziție: *la ceva (la întrebare)*.

Această diferențiere este cu atît mai utilă, cu cît într-o frază pot să apară ambele propoziții, de ex.:

Răspundeți *cui vă întreabă, că problema este rezolvată.*

.....indirectă.....directă

Schema propoziției obiective directe este:

(Subiect + predicat) + { CEVA / CINEVA } transformat
în subordonată = OBIECTIVĂ DIRECTĂ

iar a celei indirecte:

(Subiect + predicat) + { CUIVA / prep.CEVA / prep.CINEVA } transformat
în subordonată = OBIECTIVĂ INDIRECTĂ

8.4 PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DE AGENT

Într-o propoziție ca:

(1) Primul avion românesc a fost construit *de Aurel Vlaicu* avem complementul de agent *de Aurel Vlaicu*. El poate să fie dezvoltat într-o propoziție completivă de agent în fraze ca:

(2) Primul avion românesc a fost construit *de cine știm cu toții*.

În concluzie, propozițiile care pot să aibă funcții echivalente cu substantivul sînt:

1. subiectivele,
2. unele predicative,
3. obiectivele directe,
4. obiectivele indirecte,
5. completivele de agent.

Capitolul 9

ADJECTIVUL

9.1 FELURILE DE ADJECTIVE

Caracteristica de bază a adjectivului este faptul că el se referă la substantiv, precizîndu-l prin adăugarea unei indicaţii suplimentare de înţeles. Această indicaţie priveşte fie înţelesul propriu-zis al substantivului ca nume, fie situarea faţă de cel care vorbeşte a obiectelor denumite, fie cunoaşterea sau cantitatea lor.

Să vedem cîteva exemple:

(1) Pe marginea drumului cresc plopi *înalţi*.
(2) Copacii *aceştia* ţin umbră.
(3) *Orice* plugar deosebeşte grîul de neghină.
(4) A făcut faţă la *toate* încercările.

În exemplul (1), *înalţi* este un adjectiv care arată o c a l i t a t e; în exemplul (2), adjectivul *aceştia* precizează numai faptul că vorbitorul consideră *copacii* ca aflîndu-se a p r o a p e; în exemplul (3) adjectivul *orice* arată că *plugar* nu este unul anume, iar adjectivul *toate* din exemplul (4) arată că *încercările* sînt luate în totalitatea lor.

Adjectivele care exprimă calităţile sau defectele, altfel spus, însuşirile sau proprietăţile obiectelor, fiinţelor, persoanelor etc. sînt adjective c a l i f i c a t i v e.

Adjectivele care aduc altfel de precizări sînt adjective d e t e r m i n a t i v e.

Adjectivul calificativ *descrie* parţial obiectele, fiinţele etc.; cel determinativ le *circumscrie*.

Adjective simple şi adjective compuse

Pe lîngă adjective ca *acru, alb, bun, cald, dulce, enorm,*

firesc, greu, harnic, ieftin, mîndru, negru etc., există, atît printre calificative, cît şi printre determinative, adjective compuse ca *albastru-deschis, cuminte, cumsecade, galben-verzui, franco-englez, negru-corb, româno-bulgar, roz-alb, oricine, nici un* etc.

9.1.1 Adjectivele determinative

Adjectivele determinative sînt:

1) posesive: *meu, tău, său, nostru, vostru, lor; mea, ta, sa, noastră, voastră, lor* etc.;

2) demonstrative: *aceasta, ăsta, acest, acela, acel, aceea, acea, atare, acelaşi, aceeaşi* etc.;

3) relative: *care, ce;*

4) interogative: *care, ce, cine;*

5) nehotărîte: *fiecare, oricare, orice, unii, nişte* etc.

Pentru comportarea lor, vezi cap. *Pronumele.*

9.1.2 Adjective cu o terminaţie şi adjective cu două terminaţii

Unele adjective calificative au, la singular, o terminaţie, altele, două terminaţii pentru toate genurile.

• N o t ă. Potrivit cu această constatare, în gramaticile limbii române s-au grupat adjectivele calificative după terminaţiile nominativului singular; dar în acest fel sînt puse în aceeaşi clasă adjective cu structuri şi comportări diferite. De exemplu, *moale* este un adjectiv cu o singură terminaţie, dar la genitiv singular, feminin, el este *moi:* (acestei) *blăni moi* ca şi la plural, pe cînd *precoce,* adjectiv tot cu o singură terminaţie la singular, are genitiv-dativul la fel ca nominativul: (acestei) *mame precoce.* De aceea, am recurs la o soluţie mai apropiată de realitate stabilind tipurile de mai jos.

9.1.3 Adjective invariabile

Sînt invariabile adjectivele terminate în vocală accentuată ca *bordo, gri, grena, maro,* toate nume de culori; cîteva terminate în consoană ca *bej, bleumarin, crem, mov, roz, vernil* ş.a. tot nume de culori; unul terminat în *-ce: ferice.*

9.1.4 Adjective variabile de tipul lui mare

Adjectivele variabile de tipul lui *mare* se caracterizează prin trei trăsături:

a) la nominativ singular au o singură formă pentru toate genurile;
b) la nominativ plural au de asemenea o singură formă deosebită de cea de singular pentru toate genurile;
c) la feminin singular, genitiv-dativ, au însă o formă identică cu cea de la plural, comportîndu-se exact ca substantivele feminine.

Iată cîteva exemple:

	masculin	*feminin*	*neutru*
N.sing.:	băiat *mare*	casă *mare*	picior *mare*
N.pl.:	băieţi *mari*	case *mari*	picioare *mari*
G.sing.:		(unei) case *mari*	
		casei *mari*	

Ca *mare* se comportă şi:

dulce	pepene *dulce*	pîine *dulce*	măr *dulce*
	pepeni *dulci*	pîini *dulci*	mere *dulci*
rece	iulie *rece*	apă *rece*	iaurt *rece*
	cartofi *reci*	ape *reci*	iaurturi *reci*
limpede	ochi *limpede*	rază *limpede*	geam *limpede*
	ochi *limpezi*	raze *limpezi*	geamuri *limpezi*
moale	cozonac *moale*	piele *moale*	ou *moale*
	cozonaci *moi*	piei *moi*	ouă *moi*
tare	cărbune *tare*	ţigară *tare*	foc *tare*
	cărbuni *tari*	ţigări *tari*	focuri *tari*
verde	mugure *verde*	fustă *verde*	fruct *verde*
	muguri *verzi*	fuste *verzi*	fructe *verzi*

9.1.5 Adjective variabile de tipul dibace

Adjectivele variabile de tipul lui **dibace** se caracterizează prin următoarele două trăsături:
a) la singular au o singură formă pentru toate genurile;
b) la plural au formă proprie în *-i* numai pentru masculin.

Deci:

	masculin	*feminin*	*neutru*
singular:	bărbat *dibaci*	mînă *dibace*	semn *dibace*
plural:	bărbaţi *dibaci*	mîini *dibace*	semne *dibace*

Ca *dibace* se comportă şi:

atroce	om *atroce*	priviri *atroce*	neam *atroce*
	oameni *atroci*	priviri *atroce*	neamuri *atroce*
eficace	cleşte *eficace*	soluţie *eficace*	soi *eficace*
	cleşti *eficaci*	soluţii *eficace*	soiuri *eficace*

feroce	tigru *feroce*	fiinţă *feroce*	animal *feroce*
	tigri *feroci*	fiinţe *feroce*	animale *feroce*
locvace	ins *locvace*	persoană *locvace*	dobitoc *locvace*
	inşi *locvaci*	persoane *locvace*	dobitoace *locvace*
precoce	copil *precoce*	atitudine *precoce*	gest *precoce*
	copii *precoci*	atitudini *precoce*	gesturi *precoce*
propice	factor *propice*	oră *propice*	studiu *propice*
	factori *propici*	ore *propice*	studii *propice*
perspicace	elev *perspicace*	fată *perspicace*	personaj *perspicace*
	elevi *perspicaci*	fete *perspicace*	personaje *perspicace*
robace	om *robace*	femeie *robace*	geniu *robace*
	oameni *robaci*	femei *robace*	genii *robace*
sagace	savant *sagace*	minte *sagace*	personaj *sagace*
	savanţi *sagaci*	minţi *sagace*	personaje *sagace*
tenace	individ *tenace*	colegă *tenace*	gînd *tenace*
	indivizi *tenaci*	colege *tenace*	gînduri *tenace*

Şi adjectivele de tipul *dibace* au flexiune incompletă.

9.1.6 Adjective cu flexiune completă

Aceste adjective sînt diferenţiate după gen şi număr. Masculinele şi neutrele au ca şi substantivele corespunzătoare o formă de singular şi una de plural pentru toate cazurile gramaticale, iar femininele două forme de singular şi una de plural, de asemenea pentru toate cazurile.

Între masculine şi neutre, de o parte, şi feminine, de alta, există relaţii de flexiune, forma de feminin derivînd din cea de masculin. Astfel sînt: *alb, albă; rău, rea* etc.

9.2 FORMAREA FEMININULUI LA ADJECTIVE

Forma adjectivelor feminine cu flexiune completă derivă din cea a masculinelor, astfel:

Masculinele (şi neutrele) au terminaţiile:	*Femininele* se formează cu ajutorul lui:
consoană (fără *-sor, -tor*)	-ă
alb	albă
falnic	falnică
veşted	veştedă
livresc	livrească
sătesc	sătească
ros	roasă

-u (precedat de un grup de consoane)	**-ă**
albastru	albastră
celebru	celebră
dublu	dublă
-u (precedat de o vocală, dar nu de un *i*)	**-(i)e**
molîu	molîie
lălîu	lălîie
erbaceu	erbacee
sebaceu	sebacee
-iu	**-ie**
auriu	aurie
cafeniu	cafenie
cărămiziu	cărămizie
durduliu	durdulie
liliachiu	liliachie
sălciu	sălcie
-i (precedat de o consoană)	**-e**
vechi	veche
-i (precedat de o vocală)	**-ie**
gălbui	gălbuie
rotofei	rotofeie
vioi	vioaie
-sor, -tor, -zor	**-soare, -toare, -zoare**
ascultă*tor*	ascultă*toare*
producă*tor*	producă*toare*
dever*sor*	dever*soare*
amortiz*or*	amortiz*oare*

Următoarele fac *excepție:*

rău	cu femininul	rea
greu	„ „	grea
nou	„ „	nouă
roșu	„ „	roșie

Toate adjectivele diminutive în **-el** au două forme de feminin, una frecventă în **-ică**, a doua (mai rar utilizată), în **-ea**:

bunicel	cu femininele	bunicică, bunicea
căldicel	„ „	căldicică, căldicea
frumușel	„ „	frumușică, frumușea
măricel	„ „	măricică, măricea
mititel	„ „	mititică, mititea

• N o t ă. De fapt, după cum se vede din exemplele de mai sus, adjectivele feminine se formează cu **-ă** şi cu **-e**. Varianta **-ie** este cerută de un **-i** precedent, cu excepţia lui *lălîu, molîu* şi a celor cu femininul format în mod neregulat.

9.3 FORMAREA PLURALULUI

9.3.1 Masculinele şi neutrele

1. Masculinele şi neutrele terminate în **consoană**, în **-i** şi în **-u** fac pluralul în **-i**:

albi	darnici	vineţi	groteşti	vioi
apţi	fuduli	arşi	verzui	albaştri
copţi	noi	aprinşi	veştezi	negri
				etc.

2. Cele terminate în **-iu** fac pluralul în **-ii**:

argintii	aurii	măslinii	viorii
durdulii	cenuşii	sălcii	liliachii

Roşu se comportă ca un adjectiv în *-iu*, avînd pluralul *roşii*.

9.3.2 Femininele

1. Femininele terminate în **-ă** (afară de cele în **-e(a)scă** fac pluralul în **-e**:

albă-albe	arsă-arse	deasă-dese	înaltă-înalte
aprinsă-aprinse	coaptă-coapte	frumoasă-frumoase	
aptă-apte	falnică-falnice	fudulă-fudule	
rară-rare	rotundă-rotunde	scundă-scunde	
stupidă-stupide	vînătă-vinete	albastră-albastre	

Fac *excepţie: seacă* - (alune) *seci; largă* - (rochii) *largi; lungă* - (scînduri) *lungi; nouă* - (cărţi) *noi*.

2. Femininele terminate în **-cască, -ească** fac pluralul în **-eşti**:

soluţii *băbeşti*	lupte *vitejeşti*
comedii *burleşti*	mărfuri *româneşti*
fapte *groteşti*	mîncări *ţărăneşti*
case *orăşeneşti*	vorbe *păsăreşti*

3. Adjectivele terminate în **-ică** fac pluralul în **-ele**, ca şi substantivele cu aceeaşi terminaţie:

bunicică bunicea	bunicele	ocheşică ocheşea	ocheşele
căldicică căldicea	căldicele	puţin(t)ică puţin(t)ea	puţin(t)ele
frumuşică frumuşea	frumuşele	scurticică scurticea	scurticele
măricică măricea	măricele	tinerică tinerea	tinerele
mititică mititea	mititele	uşurică uşurea	uşurele
		etc.	

4. Adjectivele *rea* şi *grea* fac pluralul: *rele* şi *grele*.

5. Adjectivele terminate în **-ee**, **-soare** şi **-toare** au pluralul la fel ca singularul:

glandă *sebacee*	glande *sebacee*
faţă *ascultătoare*	fete *ascultătoare*
gură *deversoare*	guri *deversoare*
uzină *producătoare*	uzine *producătoare*
pernă *amortizoare*	perne *amortizoare*

Veche are pluralul *vechi*.

6. Adjectivele terminate în **-uie** fac pluralul în **-ui**:

pasăre *gălbuie*	păsări *gălbui*
apă *verzuie*	ape *verzui*

7. Adjectivele terminate în **-ie** fac pluralul în **-ii**:

stea *argintie*	stele *argintii*
rază *aurie*	raze *aurii*
privire *grijulie*	priviri *grijulii*
băutură *sălcie*	băuturi *sălcii*
faţă *roşie*	feţe *roşii*

9.4 LOCUL ADJECTIVULUI FAŢĂ DE SUBSTANTIV

1. Adjectivul calificativ stă în mod obişnuit **d u p ă** substantivul său: arbore *fructifer*, boală *ascunsă*, hrană *rece*, efect *binefăcător* etc.

Numai adjectivul *biet* stă totdeauna **înaintea** substantivului său.

2. Unele adjective calificative pot să fie însă aşezate şi **înaintea** substantivului lor, dacă li se subliniază importanţa sau li se dă o semnificaţie aparte (expresivă, poetică): *alba* bătrîneţe, *slabă* consolare! *isteaţă* fată! *teribilă* căldură! etc.

În această poziţie s-au fixat *bun, bună* în formule de salut: *bun* rămas! *bună* ziua! *bună* seara! etc. şi *drag, dragă* în formule de adresare ca *dragă* mamă, *dragi* prieteni etc.

• Notă. Din poziţia proclitică a adjectivului decurg uneori schimbări de înţeles, dacă acelaşi adjectiv poate să apară şi după substantiv, de ex.: în *sărmanul* copil, adjectivul înseamnă „bietul" (copil), pe cînd în (copilul) *sărman*, el înseamnă „sărac, lipsit de mijloace de trai". *Nou* înaintea substantivului poate să însemne adesea „altul, alta, încă unul, încă una", de ex. o *nouă* (povestire), pe cînd după înseamnă „care nu este vechi, recent": (o povestire) *nouă*.

9.4.1 Locul a două sau mai multe adjective calificative

Două sau mai multe adjective calificative se aşază de regulă tot după substantiv, ultimul adjectiv fiind legat adesea de celelalte printr-o conjuncţie:

un nuc *verde, bătrîn*

o persoană *voinică* şi *impunătoare*

un lemn *lung, încovoiat*

un prieten *bun, vesel, vioi* şi *îndatoritor*

Seria de două sau mai multe calificative se poate plasa şi înainte de substantivul la care se referă, dar numai dacă există intenţia de a le sublinia înţelesul.

Dintr-o serie de două sau mai multe calificative, unul, mai rar două, se pot aşeza înainte, iar restul după substantiv, de ex.:

un *mare* edificiu, *înalt, alb, frumos* şi *strălucitor*
un *tînăr* şi *viteaz* ostaş *român*

• N o t ă. Alegerea adjectivului sau a adjectivelor care se plasează înaintea substantivului nu este reglementată gramatical. Mai des se întîlnesc în această poziţie adjective ca:

bătrîn	important	profund
bun	original	puţin
drag	mare	remarcabil
frumos	mic	tînăr
greu	mult	uşor
	nou	

• N o t ă. Nu se aşază înainte decît rareori, mai ales în poezie, adjectivele provenite din participii (*haine rupte*, nu invers), multe nume de culori şi numele care arată proveniența locală (un amic *băcăuan*) etc., între altele şi fiindcă acestea din urmă devin substantive în poziţia amintită.

9.4.2 *Locul adjectivelor determinative*

Adjectivele determinative se împart din punctul de vedere al locului pe care îl pot avea faţă de substantiv în trei categorii:

a) Determinative cu *loc fix înaintea* substantivului, ca:

acest, acel	cal, strugure, balcon, toc etc.
această, acea	prietenă, gheată, instituţie, plăcere etc.
acelaşi	cal, strugure, balcon, toc etc.
aceeaşi	prietenă, gheată, instituţie, plăcere etc.
alt	cal, strugure, balcon, toc etc.
altă	prietenă, gheată, instituţie, plăcere etc.
cîtva	timp
cîţiva	cai, struguri, şcolari, tineri etc.
cîteva	prietene, ghete, volume, ceasuri etc.
fiecare, oricare, orice	cal, strugure, prietenă, toc etc.
nişte	cai, prietene, ghete, volume etc.
unii	cai, prieteni, morcovi, pepeni etc.
unele	prietene, ghete, volume, ceasuri etc.

b) Determinative cu *loc fix după* substantiv: acesta, acela, aceasta, aceea, de ex.:

calul, strugurele, balconul, tocul { acesta / acela }

prietena, gheata, instituţia etc. { aceasta / aceea }

c) Determinative care pot să apară *atît înainte, cît şi după* substantiv:

întreg muntele *întreg*, *întregul* munte, satul *întreg*, *întregul* sat, seara *întreagă*, *întreaga* seară etc.;

tot *tot* muntele, muntele *tot*, *tot* satul, satul *tot*, *toată* seara, seara *toată* etc.

• N o t ă. Adjectivele posesive se plasează de preferinţă după substantiv, dar în limbajul poetic sau mai expresiv este permisă şi aşezarea lor înainte, de ex.: *ale noastre* dragi drapele.

9.5 COMPARAŢIA

Pentru a arăta în ce măsură un obiect are calitatea exprimată de adjectivul calificativ, acesta se află sau trece la un grad de comparaţie.

Să luăm următoarele exemple:

(1) Dumnealui doreşte o limonadă *rece*.
(2) Dumnealui doreşte o limonadă *mai rece* (decît aceasta).
(3) Dumnealui doreşte limonada *cea mai rece* (pe care o aveţi).
(4) Dumnealui doreşte o limonadă *foarte rece*.

Calitatea de *rece* a obiectului este înfăţişată în trei grade: la p o z i t i v (1), la c o m p a r a t i v (2) şi la s u p e r l a t i v (3 şi 4).

Comparaţia constituie un sistem şi este totodată o categorie gramaticală.

9.5.1 Gradul pozitiv

Cea mai mare parte a adjectivelor în forma lor simplă sînt la gradul pozitiv: *acru, amar, bun, cald, distins, elegant, fin, grijuliu, harnic, idiot, limpede* etc.

Cîteva sînt *ca înţeles* la comparativ sau superlativ (pentru acestea, vezi p. 90).

9.5.2 *Gradul comparativ*

Gradul comparativ cuprinde o varietate de nuanţe care permit stabilirea a trei subdiviziuni: un comparativ numit de *superioritate*, unul numit de *egalitate* şi al treilea, de *inferioritate*.

Astfel, în:

Băutura aceasta este *mai amară* decît fierea

avem un comparativ de s u p e r i o r i t a t e.

În:

Anghinarea este *la fel de amară* ca (şi) fierea
Anghinarea este *tot atît de amară* ca (şi) fierea
Anghinarea este *tot aşa de amară* ca (şi) fierea

avem un comparativ de e g a l i t a t e,

iar în:

Coaja de nucă este *mai puţin* (sau *mult mai puţin*) *amară* decît fierea

avem un comparativ de i n f e r i o r i t a t e.

Comparativul de toate categoriile se formează cu ajutorul adverbelor *mai... (decît)* şi al grupurilor de cuvinte care funcţionează ca un adverb: *la fel de, tot (aşa) atît de... (ca), mai puţin... (decît), mult mai puţin... (decît)*.

9.5.3 *Gradul superlativ*

Între următoarele două superlative:

Cel mai frumos parc din Capitală este Cişmigiul

şi:

Cişmigiul este un parc *foarte frumos* din Capitală,

deosebirea constă în faptul că parcului Cişmigiu i se atribuie în primul exemplu o calitate la gradul superlativ în funcţie de aceeaşi calitate a celorlalte parcuri din Capitală, pe cînd în al doilea, lucrul acesta se face fără referire la alte parcuri.

Cel mai frumos este un superlativ prin care se pune în relaţie obiectul astfel caracterizat cu alte obiecte privite din acelaşi punct de vedere. El este un superlativ de relaţie sau *relativ*.

Foarte frumos este un superlativ care nu mai rezultă dintr-o operaţie ca cea de mai sus. El este un *superlativ absolut*.

Superlativul absolut-tip se construieşte cu adverbul *foarte* urmat de adjectiv. Există însă o serie de adverbe care îndeplinesc acelaşi rol în vorbirea cultă curentă sau în limbajul popular, de ex.: *prea (greu), tare (bun, frumos, mîndru* etc.), *extraordinar de*

(bun, frumos, mîndru etc.), *formidabil de..., nemaiauzit de..., nemaipomenit de..., nespus de..., teribil de...* etc. şi chiar un substantiv întrebuinţat ca un adverb: *foc de* (Era *foc de mînios;* era *mînios foc).*

9.5.4 Comparativul de egalitate prescurtat

Să privim cu atenţie următoarele propoziţii:

(1) Era uşoară ca un fulg.

(2) Căra saci grei ca plumbul.

(3) Era ca un fulg de uşoară.

(4) Căra saci ca plumbul de grei.

Toate conţin o comparaţie de egalitate din care lipsesc însă adverbele aşteptate, adică (1) şi (2):

(1) Era	la fel de aşa de tot aşa (atît) de		uşoară ca (şi) un fulg.
(2) Căra saci	la fel de aşa de tot aşa (atît) de		grei ca (şi) plumbul.

În (3) şi (4) s-a produs o i n v e r s a r e a elementelor comparaţiei, al doilea element trecînd pe primul loc şi primind înainte pe *de,* adică:

(3) Era ca (şi) un fulg	la fel aşa tot aşa (atît)	de uşoară.
(4) Căra saci ca (şi) plumbul	la fel aşa tot aşa (atît)	de grei.

Situaţia în care adjectivul, deşi este la comparativul de egalitate (indicat prin *ca*), nu mai primeşte pe *la fel, tot aşa, tot atît* o putem numi comparativ de egalitate prescurtat.

9.5.5 Superlativul ascuns

Să urmărim adjectivele din următoarele exemple:

(1) *De harnic,* nu-l întrece nimeni.

(2) *De leneş ce era,* nici bucătura la gură nu şi-o ducea.

Ambele exprimă, dar fără adverbele obişnuite, un superlativ absolut. El rezultă din combinarea unui comparativ de egalitate cu un predicat negativ şi poate fi analizat astfel:

(1) (Atît) *de harnic* (este ca nimeni altul, deci) *nu-l întrece nimeni.*

(2) (Atît) *de leneş ce era* (de neînchipuit, căci) *nici bucătura...*

Superlativul ascuns face parte totdeauna dintr-o comparaţie cu un fapt negativ.

9.6 ADJECTIVE CARE NU SE COMPARĂ

Multe adjective nu au grade de comparaţie, de ex.: (plan) *trimestrial*, (industrie) *extractivă*, (termen) *final*, (papile) *gustative*, (simţ) *olfactiv* etc. După cum se vede, este vorba de adjective din domeniul tehnicii şi al ştiinţei.

Afară de ele, sînt şi în limbajul cult general adjective avînd un înţeles care nu permite comparaţia. Iată pe cele mai frecvente:

absolut	„care nu se poate compara, fără egal"
capital	„de cea mai mare importanţă, foarte important, cît se poate de important"
complet	„cît se poate de plin, plin pînă la ultima picătură, pînă la ultima bucată, pînă la ultimul loc"
deplin	„complet"
definitiv, **desăvîrşit**	„adus sau ajuns la capăt, la ultima formă, la ultimul termen, la sfîrşit"
enorm	„cît se poate de mare"
esenţial	„care priveşte esenţa unui lucru"
fundamental	„de bază, de temelie"
inferior	„aflat dedesubt din punct de vedere ierarhic"
maxim	„cel mai mare, foarte mare, cît se poate de mare"
minim	„cel mai mic, foarte mic, cît se poate de mic"
optim	„cel mai bun, foarte bun, cît se poate de bun"
perfect	„desăvîrşit, definitiv"
prim	„cel dintîi"
principal	„primul dintr-o serie prin importanţă"
rarisim	„cel mai rar, foarte rar, deosebit de rar"

secundar	„al doilea dintr-o serie prin importanţă"
sublim	„aflat pe treapta cea mai înaltă a frumosului, a moralei etc."
substanţial	„care face parte din însăşi substanţa lucrurilor"
superior	„aflat din punct de vedere ierarhic deasupra, mai sus"
suprem	„cel mai de sus, foarte sus, cît se poate de sus"
ultim	„cel din urmă, foarte în urmă, cît se poate de în urmă, după care nu mai urmează altul"

9.7 COMPARAŢIA LA UNELE SUBSTANTIVE

Unele substantive pot avea grade de comparaţie, de ex.:

(1) Tînărul acesta este *mai artist* decît credeţi.
(2) Un prozator bun este *mai poet* decît un poet slab.
(3) Ţi-a fost *mai prieten* decît mulţi alţii.
(4) Eşti *foarte copil*, dacă crezi tot ce ţi se spune.

Condiţia pe care trebuie s-o îndeplinească un substantiv ca să primească un grad de comparaţie este de a avea în conţinutul lui ideea unei însuşiri, de ex.: *artist, bărbat, cetăţean, copil, derbedeu, escroc, femeie, lichea, moş, prieten* etc.

Într-o situaţie asemănătoare sînt şi unele nume de animale folosite injurios la adresa oamenilor, ca *bou, cîine, porc, vacă* etc. (X este *mai porc* decît Y).

9.8 FALSA COMPARAŢIE

Să luăm în discuţie următoarele exemple:

(1) *Mai toţi* oamenii visează.
(2) Ce aflase era *mai nimic*.
(3) Venise *mai mort* de oboseală.

Adjectivele *tot, nimic* şi *mort* fac parte din categoria celor care nu pot avea grade de comparaţie. Cu toate acestea, propoziţii ca cele de mai sus întîlnim în mod curent. Adjectivele amintite nu sînt însă la comparativul de superioritate în nici una dintre cele trei propoziţii, cum pare la prima vedere, căci *mai toţi* (oamenii) din (1) înseamnă de fapt *aproape toţi* (oamenii), *mai nimic* din (2) înseamnă *aproape nimic* iar *mai mort* din (3), *aproape mort*. Ceea

ce induce în eroare este obişnuinţa noastră de a lua pe *mai* în astfel de situaţii ca adverb de comparaţie. Dar adverbul *mai* are şi alte înţelesuri. Unul dintre ele este şi cel de *aproape* pe care îl întîlnim şi în construcţii ca *mai, mai să nu te observ de atîta lume.*

9.9 FORMAREA ADJECTIVELOR

Există un număr de adjective de bază, numite şi p r i m a r e, şi un număr foarte mare de adjective formate prin derivare de la substantive, de la verbe şi de la alte adjective cu ajutorul sufixelor: **-al, -ar, -aş, -at, -bil, -esc, -eţ (-ăreţ), -ist, -iu, -os, -tor, -ui.** Aici luăm în discuţie numai pe cele formate de la substantive şi verbe.

Adjective formate din substantive

substantivul	*adjectivul*	*substantivul*	*adjectivul*
vamă	vamal	C.F.R.	ceferist
fugă	fugar (priviri *fugare*)	zeflemea	zeflemist
bucluc	buclucaş	aramă	arămiu
nărav	nărăvaş	cărămidă	cărămiziu
buză	buzat	mijloc	mijlociu
cer	ceresc	apă	apos
lume	lumesc	frică	fricos

Adjective formate din verbe

verbul	*adjectivul*
locui	locuibil
iubi	iubeţ, iubăreţ
certa	certăreţ
sări	săritor
vătăma	vătămător

etc.

La acestea se adaugă mulţimea de participii folosite ca adjectiv, de ex.: *abătut, ars, copt, fermentat, fermecat, hotărît, iniţiat, întărit, lămurit, muncit, onorat, nesocotit, păcălit, retras, sărăcit, terfelit, umblat* etc.

9.10 DECLINAREA LA ADJECTIVELE CALIFICATIVE

Adjectivele calificative se declină numai cînd însoţesc substantivele la care se referă, indiferent dacă se află lîngă acestea sau sînt despărţite de ele printr-un cuvînt sau prin mai multe

cuvinte, de obicei, printr-un determinativ. În funcție de poziția față de substantiv, avem următoarele posibilități:

1. Adjectivul calificativ stă imediat **după** substantiv, tipul: **om bun** sau **omul bun, casă mare** sau **casa mare, băț lung, bățul lung** etc.

2. Adjectivul calificativ stă **după** un determinativ, așezat el însuși după substantiv, tipul: **omul acesta bun, omul cel bun, poetul meu preferat, fața aceea palidă, mîna aceasta mică, exercițiul tău zilnic** etc.

3. Adjectivul calificativ stă imediat **înainte** de substantiv, tipul: **bun om, bunul om, frumoasă față, frumoasa față, albastru cer, albastrul cer** etc.

4. Adjectivul calificativ urmat de un determinativ stă împreună cu acesta **înainte** de substantiv, tipul: **cunoscutul nostru scriitor, vechea noastră prietenie, frumosul tău vis** etc.

5. Adjectivul calificativ precedat de un determinativ stă împreună cu acesta **înainte** de substantiv, tipul: **al vostru drag părinte, a ta iubită mamă, al nostru scump pămînt, acest mare scriitor, acea frumoasă față** etc.

6. Un adjectiv calificativ stă imediat **înainte** și altul imediat **după** substantiv, tipul: **fiinăr savant român, nouă ramură industrială, important moment științific, marele savant clujean, noua ramură industrială, importantă convorbire politică.**

La toate tipurile cu adjectivele calificative masculine și neutre plasate **după** substantiv, acestea nu-și modifică forma de caz gramatical în cursul declinării (dar au singular și plural).

La toate tipurile cu adjectivele calificative plasate imediat **înainte** de substantiv, acestea se declină cu ajutorul articolului.

La tipul 5, adjectivul calificativ își schimbă forma numai dacă este precedat de a n u m i t e determinative ca *acest* (vezi p. 94).

La tipul 6, ambele adjective își schimbă forma cînd sînt feminine.

La tipurile cu adjectivul articulat așezat *înaintea* substantivului, cazurile gramaticale sînt indicate de articol care nu apare și la substantiv.

9.10.1 *Declinarea tipului 1:* **om bun; omul bun**

	singular fără articol		*singular cu articol*
N.A.	(acest)	om bun	omul bun
G.D.	(acestui)	om bun	omului bun
V.	om bun!		-
N.A.	(acest)	băţ lung	băţul lung
G.D.	(acestui)	băţ lung	băţului lung
V.		-	-
	p l u r a l		p l u r a l
N.A.	(aceşti)	oameni buni	oamenii buni
G.D.	(acestor)	oameni buni	oamenilor buni
V.	oameni buni!		-
	s i n g u l a r		p l u r a l
N.A.	(această)	casă mare	casele mari
G.D.	(acestei)	case mari	caselor mari
V.		-	-

9.10.2 *Declinarea tipului 2:* **poetul meu preferat**

	s i n g u l a r	p l u r a l
N.A.	poetul meu preferat	poeţii mei preferaţi
G.D.	poetului meu preferat	poeţilor mei preferaţi
V.	-	-
N.A.	exerciţiul tău zilnic	exerciţiile tale zilnice
G.D.	exerciţiului tău zilnic	exerciţiilor tale zilnice
V.	-	-
N.A.	faţa aceea palidă	feţele acelea palide
G.D.	feţei aceleia palide	feţelor acelora palide
V.	-	-

9.10.3 *Declinarea tipului 3:* **frumoasă faţă; frumoasa faţă**

	singular fără articol	*singular cu articol*
N.A.	(acest) bun prieten	bunul prieten
G.D.	(acestui) bun prieten	bunului prieten
V.	-	bunule prieten!
N.A.	(acest) albastru cer	albastrul cer
G.D.	(acestui) albastru cer	albastrului cer
V.	-	-
N.A.	(această) frumoasă faţă	frumoasa faţă
G.D.	(acestei) frumoase fete	frumoasei fete
V.	-	-

	plural fără articol	*plural cu articol*
N.A.	(aceşti) buni prieteni	bunii prieteni
G.D.	(acestor) buni prieteni	bunilor prieteni
V.	-	-
N.A.	(aceste) albastre ceruri	albastrele ceruri
G.D.	(acestor) albastre ceruri	albastrelor ceruri
V.	-	-
N.A.	(aceste) frumoase fete	frumoasele fete
G.D.	(acestor) frumoase fete	frumoaselor fete
V.	-	-

9.10.4 Declinarea tipului 4: **frumosul tău vis**

	s i n g u l a r	p l u r a l
N.A.	frumosul tău vis	frumoasele tale visuri
G.D.	frumosului tău vis	frumoaselor tale visuri
V.	-	-
N.A.	cunoscutul nostru scriitor	cunoscuţii noştri scriitori
G.D.	cunoscutului nostru scriitor	cunoscuţilor noştri scriitori
V.	-	-
N.A.	vechea noastră prietenie	vechile noastre prietenii
G.D.	vechii noastre prietenii	vechilor noastre prietenii
V.	-	-

9.10.5 Declinarea tipului 5: **al vostru drag părinte**

	s i n g u l a r	p l u r a l
N.A.	(acest) al vostru drag părinte	(aceşti) ai voştri dragi părinţi
G.D.	(acestui) al vostru drag părinte	(acestor) ai voştri dragi părinţi
V.	-	-
N.A.	(acest) mare scriitor	(aceşti) mari scriitori
G.D.	(acestui) mare scriitor	(acestor) mari scriitori
V.	-	-
N.A.	acea îndrăzneaţă idee	acele îndrăzneţe idei
G.D.	acelei îndrăzneţe idei	acelor îndrăzneţe idei
V.	-	-

N.A.	oricare spumos val	oricare spumoase valuri
G.D.	oricărui spumos val	oricăror spumoase valuri
V.	-	-

9.10.6 Declinarea tipului 6: **tînăr savant român**

	singular	plural
N.A.	(acest) tînăr savant român	(aceşti) tineri savanţi români
G.D.	(acestui) tînăr savant român	(acestor) tineri savanţi români
V.	tinere savant român!	tineri savanţi români!
N.A.	tînărul savant român	tinerii savanţi români
G.D.	tînărului savant român	tinerilor savanţi români
V.	-	-
N.A.	(acest) remarcabil studiu economic	(aceste) remarcabile studii economice
G.D.	(acestui) remarcabil studiu economic	(acestor) remarcabile studii economice
V.	-	-
N.A.	remarcabilul studiu economic	remarcabilele studii economice
G.D.	remarcabiluhui studiu economic	remarcabilelor studii economice
V.	-	-
N.A.	(această) nouă ramură industrială	(aceste) noi ramuri industriale
G.D.	(acestei) noi ramuri industriale	(acestor) noi ramuri industriale
V.	-	-
N.A.	noua ramură industrială	noile ramuri industriale
G.D.	noii ramuri industriale	noilor ramuri industriale
V.	-	-

9.11 ECHIVALENTELE ADJECTIVULUI

1. În propoziţie

Adjectivul poate fi echivalat într-o propoziţie de un grup de cuvinte, de ex.:

(1) Acesta este Ionică *fără frică.*
(2) Au alergat pe un drum *cu bolovani.*
(3) Îi vorbea mereu de dragostea lui *de fiu.*

(4) Se vede o zare *de foc*.

Grupurile de cuvinte care, fără a fi propoziţii, au înţeles de adjectiv se numesc l o c u ţ i u n i (adică e x p r e s i i) adjectivale.

Locuţiunile adjectivale sînt atributele substantivului la care se referă. Ele au rolul de a nuanţa exprimarea, mai ales atunci cînd nu există un adjectiv care să redea cu aceeaşi precizie ideea din locuţiuni. Astfel, *Ionică fără frică* ar putea să apară şi sub forma *Ionică cel curajos* sau *Ionică cel îndrăzneţ* sau *Ionică îndrăzneţul;* dar locuţiunea *fără frică* pune altfel în lumină curajul lui Ionică. Alteori este preferată locuţiunea, fiindcă un adjectiv nu se mai află în uz: *dragostea lui de fiu*, de ex., ar putea să se exprime şi prin *dragostea lui fiască*, dar adjectivul *fiesc* însemnînd „de fiu" nu se mai întrebuinţează astăzi aproape deloc. În sfîrşit, unele locuţiuni adjectivale nici nu au corespondent un adjectiv, de ex.: păr *de culoarea abanosului* (un adjectiv de la *abanos* nu există).

2. *Î n f r a z ă*

În frază adjectivul poate să fie echivalat printr-o propoziţie. Să luăm în discuţie frazele:

(1) Ideea voastră este *aşa cum mi-am închipuit.*
(2) Găina *care cîrîie seara*, dimineaţa n-are ou.

În (1), propoziţia subliniată este o predicativă; în (2) ea este o atributivă. *Aşa cum mi-am închipuit* din (1) joacă acelaşi rol ca un adjectiv, de ex., ca *bună, frumoasă, limpede, excelentă, proastă, rea, ciudată* etc. În (2), *care cîrîie* este un atribut al substantivului *găina*, care se poate exprima şi el la nevoie printr-un adjectiv: *cîrîitoare.*

9.12 PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ CU ROL DE ADJECTIV

Să luăm următoarele exemple:

(1) Pădurea era *cum o visasem eu.*
(2) Satul nu mai era *(aşa) cum îl ştia din copilărie.*
(3) Să fie oare colegii lui chiar *aşa cum îi înfăţişa acest om?*
(4) Ora este *cît doriţi dumneavoastră!*

În cele patru fraze avem cîte o propoziţie p r e d i c a t i v ă care corespunde unui adjectiv sau ideii de adjectiv, potrivit cu următoarea schemă generală:

El (acesta) este Ea (aceasta) era etc. etc.	+ CUMVA sau CÎT dezvoltate într-o propoziţie.

9.13 PROPOZIŢIA ATRIBUTIVĂ CU ROL DE ADJECTIV

Într-o propoziţie, adjectivul este de cele mai multe ori atribut al unui substantiv:

Şi-a cumpărat un ceas deşteptător.

Vă recomand pe omul acesta.

Dacă adjectivul atribut sau un echivalent al lui din cadrul propoziţiei este transformat într-o propoziţie, aceasta din urmă este o a t r i b u t i v ă, de ex.:

(1) Şi-a cumpărat un ceas care *să-l deştepte* dimineaţa devreme.

(2) Vă recomand pe omul *despre care v-am vorbit.*

(3) Nu mai întîlnise o fiinţă *care să-l impresioneze atîta.*

P r o p o z i ţ i i a t r i b u t i v e c a l i f i c a t i v e ş i p r o p o z i ţ i i a t r i b u t i v e e x p l i c a t i v e

Propoziţiile atributive sînt după înţelesul lor de bază de două feluri: c a l i f i c a t i v e şi e x p l i c a t i v e.

Astfel, în fraza: *Găina care cîrîie seara, dimineaţa nu are ou,* propoziţia *care cîrîie seara* este c a l i f i c a t i v ă, pentru că ea arată că nu orice găină nu are ou dimineaţa, ci numai aceea care cîrîie seara.

Precizarea adusă de propoziţia atributivă calificativă este strîns legată de înţelesul întregii fraze. În exemplele anterioare (1-3), toate atributivele sînt calificative.

Iată şi cîteva atributive e x p l i c a t i v e:

(4) Omul, *care este un animal social,* îşi procură cele necesare vieţii prin muncă.

(5) Cartea, *care reprezintă rezultatul unei activităţi colective,* a devenit astăzi un bun al tuturora.

(6) De ceas, *care indică timpul,* este greu să te lipseşti.

După cum se vede, atributivele explicative aduc şi ele o specificare, dar ea nu este strict necesară. Frazele (4-6) nu şi-ar schimba înţelesul dacă n-ar avea atributive, fiindcă acestea nu fac decît să atragă atenţia asupra unui lucru în general cunoscut. De aceea, ele se pun între virgule.

Capitolul 10

NUMERALUL

10.1 FELURILE DE NUMERALE

Prin **numeral** exprimăm numărul, ordinea şi distribuţia obiectelor, potrivit cu cantitatea lor. Numeralul este de 6 feluri:

1. **cardinal**; 2. **ordinal**; 3. **fracţionar**; 4. **multiplicativ**; 5. **distributiv** şi 6. **colectiv**.

10.1.1 Numeralul cardinal este numeralul de bază:

un, una, o		o sută	o mie
doi, două		două sute	o mie şi unu
trei		trei sute	o mie şi una
...		...	
zece	douăzeci	un milion	
	douăzeci şi unu	două milioane	
	douăzeci şi una	...	
	...	un miliard	
	treizeci	două miliarde	
	treizeci şi unu	zece miliarde	
	treizeci şi una	treizeci de miliarde	
		etc.	

Grupul de numerale dintre *un* şi *nouăsprezece* se comportă ca un adjectiv determinativ dintre cele care stau obligatoriu înaintea substantivului, adică:

doi oameni la fel ca:	*aceiaşi* oameni
două flori la fel ca:	*aceste* flori
trei degete la fel ca:	*fiecare* deget

Numeralele de la *douăzeci* mai departe se comportă ca substantivele, căci se construiesc în acelaşi fel, dar se aşază totdeauna înainte, ca şi cum ar fi adjective determinative.

Prepoziția de asigură legătura dintre numeral și substantivul care urmează:

douăzeci de pruni — *o mie de* nasturi
douăzeci și două de lăzi — *două mii de* nuci
treizeci și una de zile — *o mie treizeci de* caiete

• N o t ă. Numele de c a r d i n a l dat acestui numeral se datorează faptului că el este numeralul de bază, după cum *punctele cardinale* sînt punctele de bază ale orientării în spațiu.

• N o t ă. În vorbire, unele numerale cardinale se pronunță prescurtat și cu modificări, de ex.: *unșpe, cinșpe, treișdoi, cinzeșiunu, șaișiunu* (șaizeci și unu) etc.

10.1.2 Numeralul ordinal sau numeralul așezării în ordine

Numeralul ordinal arată al cîtelea este un obiect dintr-o serie: *primul, prima, al doilea, a doua... al nouălea, a noua... al (o) sutălea, a (o) suta, al (o) miilea, a (o) mia* etc.

Numeralul ordinal se poate plasa atît înainte cît și după substantiv, afară de *întîi, prim, primă* (pentru care vezi mai jos). Avem, așadar:

masculin și neutru		*feminin*	
al doilea cocor	cocorul *al doilea*	*a doua* față	fața *a doua*
al treizeci și unulea cetățean	cetățeanul *al treizeci și unulea*	*a nouăspre-zecea* carte	cartea *a nouăsprezecea*
al nouălea pachet	pachetul *al nouălea*		

N u m e r a l e l e o r d i n a l e *întîi, prim, primă*

Î n t î i se folosește ca numeral invariabil: *călărețul întîi, clasa întîi, regimentul întîi* și, ca variabil: *clasa întîia, partea întîia.* Cînd se află înaintea substantivului, el se articulează: *întîii oameni, întîile vorbe, întîile sentimente.*

P r i m, p r i m ă au flexiune ca orice adjectiv cu forme diferite pentru masculine și feminine. Ele se întrebuințează aproape exclusiv î n a i n t e a substantivului, de ex.: *(acest) prim om, primul om; (această) primă schiță, prima schiță; (acest) prim sens, primul sens* etc.

• N o t ă. Cuvintele ca *june-prim, tenor-prim* fac excepție numai în aparență, fiindcă, în fapt, ele sînt compuse.

10.1.3 Numeralul fracţionar

Pentru exprimarea fracţiilor ordinare şi zecimale există numeralul fracţionar, care este derivat din cel cardinal cu ajutorul sufixului -ime: *unime, doime, treime,... zecime,... sutime,... miime,... milionime* etc. El este un substantiv şi se comportă în propoziţie ca atare.

10.1.4 Numeralul înmulţirii sau multiplicativ

Numeralul multiplicativ este o formă compusă din numeralul cardinal, afară de primul din serie: *prima (oară) dată, întîia (oară) dată*, unde apare numeralul ordinal.

Compunerea se face pînă la *douăzeci* după schema următoare: prepoziţia **de** + numeralul cardinal + **ori (oară)** sau - mai rar - **dată**: *de două ori, de trei ori,... de zece ori,... de unsprezece ori,... de nouăsprezece ori.*

Începînd de la *douăzeci*, schema ia înfăţişarea: **de** + numeralul cardinal + **de** + **ori**: de *douăzeci* **de ori**, de *douăzeci şi una* **de ori**, de *zece mii* de ori, de *milioane* de ori etc.

Numeralul multiplicativ este în realitate o locuţiune adverbială şi se şi comportă astfel în propoziţie.

10.1.5 Numeralul distributiv

Numeralul distributiv arată în ce număr sînt grupate obiectele. El este un numeral cardinal precedat de adverbul cîte: *cîte unul, cîte una, cîte o, cîte doi, cîte două,... cîte opt,... cîte o sută,... cîte un milion* etc.

10.1.6 Numeralul colectiv

Numeralul acesta indică din cîte elemente este formată o colectivitate, de ex.: *tustrei (băieţii), tustrele (fetele).* Seria începe cu *tustrei* şi se sfîrşeşte cu *tusşapte.* Numeralul colectiv este un compus din *toţi* (în forma tus-) şi numeralul cardinal care, ca parte dintr-un compus, primeşte articolul. Numeralul colectiv se deosebeşte după genuri numai la *tustrei, tustrele.*

10.2 FORMAREA NUMERALULUI ÎN FLEXIUNE (DECLINAREA)

10.2.1 Genul

Din punctul de vedere al genului, numeralele se împart în numerale cu forme diferenţiate după genuri şi numerale fără diferenţieri de genuri.

1. Sînt diferenţiate pe genuri:

a) primele două numerale cardinale: *un (copac), o (perdea), un (lac), doi (copaci), două (perdele), două (lacuri);*

b) toate numeralele ordinale: *primul, prima, al doilea, a doua,... al zecelea, a zecea* etc.;

c) numeralele distributive care conţin primele două numerale cardinale: *cîte unul, cîte una, cîte o, cîte doi, cîte două;*

d) numeralul colectiv *tustrei, tustrele.*

2. Nu sînt diferenţiate pe genuri:

a) numeralele cardinale de la *trei* la *zece* şi compusele lor: *trei (lei, surori, ciocane* etc.);

b) toate numeralele care sînt şi substantive: *sută, mie, milion, miliard, unime, doime, treime* etc. Acestea au genul feminin sau neutru, neacordîndu-se, bineînţeles, cu substantivul care denumeşte obiectul numărat, de ex.: *o sută de (lei, lămpi, cuie* etc.).

• N o t ă. Numeralul cardinal *zece* este neutru, cum se vede din *un zece, două zeci.*

10.2.2 Pluralul

Numeralele cardinale *zece, sută, mie, milion, bilion, miliard* au forme de plural care corespund cu genul lor: *zeci, sute, mii, milioane, bilioane, miliarde.* La fel cele fracţionare: *unimi, doimi, treimi,... zecimi,... sutimi* etc.

Numeralele ordinale *prim, primă, întîi* au de asemenea pluralul după gen. Celelalte numerale nu au plural.

10.2.3 Cazul

G e n i t i v u l se formează:

a) la numeralele cardinale cu ajutorul prepoziţiei **a**: *(convingerea) a zeci de oameni, (pierderea) a două parale;*

b) la numeralele ordinale cu ajutorul lui **cel** la cazul genitiv urmat de prepoziţia **de**: (al, a, ai, ale) **celui de** *al patrulea,* celei **de** *a patra,* celui de *al o miilea,* celei de *a o mia* etc.

D a t i v u l la numeralele cardinale nu se formează prin flexiune. Ideea de dativ se exprimă cu ajutorul prepoziţiei **la**: *dă* **la** *trei elevi, a spus* **la** *cinci persoane* etc. La numeralele ordinale, el se formează ca genitivul: *dă celui de al treilea.*

A c u z a t i v u l este la fel ca forma de bază care reprezintă nominativul.

V o c a t i v u l nu apare.

10.3 NUMERALE SIMPLE DERIVATE ŞI COMPUSE

Din punctul de vedere al structurii, numeralele sînt:

a) s i m p l e sau primare: *un, o, doi, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, nouă, zece, sută, mie, milion, bilion, miliard;*

b) d e r i v a t e: *unime, doime, treime, pătrime* etc.

c) c o m p u s e: *unsprezece, doisprezece, douăsprezece, treisprezece, patrusprezece* (pronunţat mai des: *paisprezece), cincisprezece* (pronunţat mai des: *cinsprezece), şasesprezece* (pronunţat mai des: *şaisprezece), şaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece, douăzeci, douăzeci şi unu, douăzeci şi doi, douăzeci şi două... treizeci... patruzeci... o sută unu, o sută doi (două), o sută treisprezece... o sută douăzeci şi unu, o mie doi (două)... o mie cincisprezece... o mie treizeci şi doi (două)* etc.

Dintre numeralele simple fac parte şi cele ordinale, pentru că ele sînt de fapt numerale cardinale cu două articole: *al, a* (proclitic) şi *-lea, -a* (enclitic). Celelalte numerale sînt formate cu prepoziţia **spre**: *un-spre-zece, doi-spre-zece, două-spre-zece.* Ca numerale distributive, ele se formează cu ajutorul lui **cîte**: *cîte doi, cîte două, cîte trei* etc. Ca numerale multiplicative, ele se formează cu prepoziţia **de** înainte şi cu substantivul *ori* sau *dăţi* după forma de numeral cardinal: *de două ori, de trei ori, de zece ori* etc.

Numeralele se compun şi prin alăturarea lor: *două-zeci, trei-zeci, o sută, cinci sute, o mie, şapte mii* şi cu ajutorul conjuncţiei **şi**: *două-zeci şi unu, trei-zeci şi patru, o sută cinci-zeci şi şase, două mii trei sute două-zeci şi doi* etc.

Regula compunerii este următoarea: de la 11 la 19 unităţile se aşază pe primul loc, prepoziţia **spre** după ele şi, la sfîrşit, zece. De la 20 înainte, unităţile care arată numărul zecilor se aşază înaintea acestora, după care prin intermediul conjuncţiei **şi** se face legătura cu unităţile.

10.4 FUNCŢIILE NUMERALULUI

Numeralul poate să fie:

1) adjectiv şi să aibă funcţia de a t r i b u t:

Vîntul a smuls doi *copăcei din pămînt.*

Nu te încrede în primul *venit.*

2) substantiv, şi ca atare să îndeplinească funcţia de s u b i e c t:

Suta *este a zecea parte dintr-o mie.*

de obiect d i r e c t:

Împărţiţi o sutime *la doi.*

de obiect i n d i r e c t:

*Să scădem dintr-*o mie *pe 59.*

3) pronume şi să îndeplinească funcţia de s u b i e c t:

Al doilea *tăcea.*

de nume p r e d i c a t i v: *Vasile a fost* al doilea.

de obiect d i r e c t: *Primea* cîte doi.

de obiect i n d i r e c t: Celui de al o miilea *i s-a oferit un dar.*

de c o m p l e m e n t d e a g e n t: *Şirurile erau formate* de cîte trei-patru.

4) adverb şi, ca atare, să îndeplinească funcţia de c o m p l e m e n t:

S-a dat de trei ori *peste cap.*

Ne-am încolonat cîte trei.

Dintre toate posibilităţile numeralului de a fi şi altă parte de vorbire, cea mai importantă este aceea de pronume. Astfel, deşi este adjectiv, el nu are de fapt funcţie de nume predicativ, căci într-o propoziţie ca *Erau doi - doi* apare pentru *doi oameni, copii, băieţi, iepuri, cartofi, morcovi* etc., deci ca pronume, căci ţine locul obiectelor numărate.

La fel stau lucrurile şi cu numeralul cardinal. În schimb, numeralul fracţionar, fiind format numai din substantive, are regimul substantivului în toate împrejurările.

10.5 CALITATEA DE PARTE DE VORBIRE A NUMERALULUI

Dacă se compară diversele feluri de numeral şi funcţiile lor, se observă că această parte de vorbire nu este omogenă, ci este alcătuită din adjective, din substantive, pronume şi adverbe.

Nu o putem trece însă la adjective, substantive, pronume şi adverbe, fiindcă toate elementele care compun clasa numeralului au înţelesul de cantitate n u m ă r a t ă.

Capitolul 11

ARTICOLUL

Articolul face parte din sistemul de determinare a numelui. El precizează în ce măsură obiectul denumit este cunoscut ori este considerat cunoscut de cei care spun ceva despre acel obiect.

Articolul se comportă în unele împrejurări ca o parte de vorbire propriu-zisă, pe cînd în altele, ca un sufix, unindu-se cu partea finală a cuvîntului. El apare ca parte de vorbire cînd se utilizează înaintea substantivului, a adjectivului sau a numeralului, dar nu şi atunci cînd este unit cu sfîrşitul substantivului, adjectivului sau numeralului. Ţinînd seama însă că funcţiile lui sînt, în mare, aceleaşi, îl putem trata în amîndouă situaţiile ca parte de vorbire.

• N o t ă. Cînd stă înaintea cuvîntului, articolului i se dă numele de articol p r e p u s sau p r o c l i t i c, iar cînd stă după cuvînt, unit cu acesta, articolul este numit p o s t p u s sau e n c l i t i c.

11.1 FELURILE DE ARTICOL

11.1.1 Articolul hotărît şi cel nehotărît

Să comparăm între ele următoarele exemple:

(A)	(B)
S-a făcut *lumină.*	Aprinde, te rog, *lumina!*
Gardul nu avea *poartă.*	S-a deschis *poarta.*
Afară e *vînt.*	A început *vîntul.*
Au căzut nămeţi de *omăt.*	S-a topit *omătul.*
Veniţi la *primăvară.*	Vine *primăvara.*
Te caută *un prieten.*	Te caută *prietenii.*
A sosit *o scrisoare.*	A sosit *scrisoarea.*

În exemplele de sub (A) substantivele *lumină, poartă, vînt, omăt, primăvară* nu au nici un fel de articol, pe cînd în cele de sub

(B) ele au articol (-a, -l, -i). Cu ajutorul lui se arată că obiectele denumite sînt cunoscute; *lumina* înseamnă „lumina (electrică) dintr-o încăpere", *poarta* înseamnă „poarta ştiută a unei curţi", *vîntul* înseamnă „fenomenul naturii cunoscut sau considerat cunoscut de toată lumea" etc.

În *Te caută un prieten, prieten* are articolul un. El arată că este vorba de o persoană „prieten cu tine", dar pe care nu o cunoaştem bine sau vrem să se creadă că nu o cunoaştem. Tot astfel în *A sosit o scrisoare*, unde *o scrisoare* are articolul o. El arată că este vorba de o scrisoare despre care nu ştim sau vrem să se pară că nu ştim altceva decît că e scrisoare şi că a sosit.

Articolul care arată că obiectul denumit este cunoscut sau trece drept cunoscut în aşa măsură încît nu mai trebuie să-l definim se numeşte **articol hotărît** sau, mai rar, **definit**. Celălalt se numeşte **nehotărît** sau, mai rar, **nedefinit**.

11.1.2 Articolul adjectival

Să luăm exemplele: *frunza verde, prietenul adevărat, cîinele negru, codrul des, hrana zilnică.*

Pentru a face ca deosebirea între obiectele care au însuşirea exprimată de adjectiv şi cele care nu o au să fie mai puternică, între substantivul articulat şi adjectiv sau locuţiunea adjectivală se introduce **cel (cea, cei, cele)**:

frunza **cea** *verde*
prietenul **cel** *adevărat*
cîinele **cel** *negru*
codrul **cel** *des*
hrana **cea** *de toate zilele*

Cel (cea, cei, cele) se consideră articolul adjectivului sau **adjectival**.

● **Notă.** După cum se poate vedea, articolul adjectival este foarte apropiat ca înţeles şi ca funcţie de un demonstrativ. Între *hrana cea de toate zilele* şi *hrana aceea de toate zilele*, între *prietenii noştri cei de totdeauna* şi *prietenii noştri aceia de totdeauna* etc. deosebirea constă aproape numai în legătura ceva mai strînsă dintre cuvintele din grupurile care au pe *cel (cea, cei, cele)*.

II.1.3 Articolul genitival sau posesiv

Un substantiv poate fi adesea determinat de alt substantiv în cazul genitiv, amîndouă cu articol hotărît: *soarele dimineţii, vremea treieratului, personajul piesei.*

Cînd din diferite motive, primul substantiv din construcţii ca cele de mai sus nu este determinat sau este determinat altfel decît prin articolul hotărît, sau are articol hotărît cerut de alt cuvînt decît de genitiv, al doilea substantiv trebuie să fie precedat de unul din termenii seriei **al (a, ai, ale)** ca să exprime genitivul:

acest			*această*		
acel			*acea*		
alt			*altă*		
un	*soare*	**al** *dimineţii*	*o*	*vreme*	**a** *treieratului*
orice			*orice*		
etc.			etc.		

aceste		
acele		
alte		
orice	*personaje*	**ale** *piesei*
cîteva		
etc.		

Al (a, ai, ale) suplineşte lipsa articolului hotărît de la primul substantiv şi are acelaşi gen şi număr ca şi acesta, adică:

un pantof	- **al** *Cenuşăresei*	*cei doi pantofi*	- **ai** *Cenuşăresei*
acel cîine	- **al** *grădinarului*	*nişte cîini*	- **ai** *grădinarului*
acea vorbă	- **a** *mamei*	*acele vorbe*	- **ale** *mamei*
o culoare	- **a** *cîmpului*	*aceste culori*	- **ale** *cîmpului*
orice picior	- **al** *mesei*	*patru picioare*	- **ale** *mesei*
un stilou	- **al** *şcolarului*	*două stilouri*	- **ale** *şcolarului*

În acelaşi fel se foloseşte **al** şi atunci cînd primul substantiv este determinat de un adjectiv după care urmează genitivul:

acel pantof pierdut **al** *fetei* — *pantoful acela* **al** *fetei*
acei pantofi pierduţi **ai** *fetei* — *pantofii aceia* **ai** *fetei*
culoarea verde **a** *cîmpului*
culorile vii **ale** *cîmpului*
un picior rupt **al** *mesei* — *piciorul rupt* **al** *mesei*
două picioare rupte **ale** *mesei* — *picioarele rupte* **ale** *mesei*

Al (a, ai, ale) apare şi cînd substantivul este urmat de adjective sau pronume posesive, de ex.:

calul acesta **al** *meu*
fratele cel mare **al** *tău*
sania cea mică **a** *noastră*
gîndul cel frumos **al** *lui*

Datorită faptului că asigură legătura dintre un substantiv fără articol hotărît sau cu articol hotărît cerut de alt determinativ şi genitiv, **al (a, ai, ale)** a fost numit articol g e n i t i v a l, iar pentru că asigură şi legătura dintre substantiv şi adjectivul sau pronumele posesiv, el a fost numit şi p o s e s i v.

Prin urmare, se consideră că în limba română sînt următoarele patru feluri de articol:

1. hotărît sau definit
2. nehotărît sau nedefinit
3. adjectival
4. genitival sau posesiv

11.2 FORMELE ARTICOLULUI HOTĂRÎT (DECLINAREA)

Articolul hotărît are următoarele forme:

a. La masculine şi neutre

s i n g u l a r

Substantivul	N.A.	G.D.	V.
fără articol:	-l; -le;	-lui	-le
codru	codrul	codrului	codrule
bou	boul	boului	boule
(1 silabă)	(2 silabe)	(3 silabe)	(2 silabe)
vizitiu	vizitiul	vizitiului	
(3 silabe)	(4 silabe)	(5 silabe)	
ardei	ardeiul	ardeiului	
(2 silabe)	(3 silabe)	(4 silabe)	
copil	copilul	copilului	copilule
lucru	lucrul	lucrului	
ecou	ecoul	ecoului	
(2 silabe)	(3 silabe)	(4 silabe)	
soi	soiul	soiului	
(1 silabă)	(2 silabe)	(3 silabe)	

dop	dopul	dopului
cîine	cînele	cînelui
nume	numele	numelui
radio	radioul	radioului

plural

	N.A.	G.D.	V.
	masc.-i neutru -le	-lor	- lor
codri	codrii	codrilor	codrilor
boi	boii	boilor	boilor
(1 silabă)	(2 silabe)	(3 silabe)	(3 silabe)
vizitii	vizitiii	vizitiilor	=N.A.
(3 silabe)	(4 silabe)	(5 silabe)	
ardei	ardeii	ardeilor	
(2 silabe)	(3 silabe)	(4 silabe)	
copii	copiii	copiilor	=N.A.
(2 silabe)	(3 silabe)	(4 silabe)	
lucruri	lucrurile	lucrurilor	
ecouri	ecourile	ecourilor	
soiuri	soiurile	soiurilor	
dopuri	dopurile	dopurilor	
cîini	cîinii	cîinilor	=N.A.;cîinilor
nume	numele	numelor	
radiouri	radiourile	radiourilor	

b. La feminine

singular

	N.A.	G.D.	V.
	-a	-i	-
urmă	urma	urmei	
	(2 silabe)	(2 silabe)	
doctoriță	doctorița	doctoriței	
	(4 silabe)	(4 silabe)	
ceartă	cearta	certei	
	(2 silabe)	(2 silabe)	
vulpe	vulpea	vulpii	
	(2 silabe)	(2 silabe)	
bătaie	bătaia	bătăii	
	(3 silabe)	(3 silabe)	

sofa	sofaua (3 silabe)	sofalei (3 silabe)
stea	steaua (2 silabe)	stelei (2 silabe)

p l u r a l

	N.A.	G.D.	V.
	-le	-lor	-lor
urme	urmele (3 silabe)	urmelor (3 silabe)	
doctoriţe	doctoriţele (5 silabe)	doctoriţelor (5 silabe)	doctoriţelor!
certuri	certurile (4 silabe)	certurilor (4 silabe)	
vulpi	vulpile (3 silabe)	vulpilor (3 silabe)	vulpilor!
sofale	sofalele (4 silabe)	sofalelor (4 silabe)	
stele	stelele (3 silabe)	stelelor (3 silabe)	stelelor!

• N o t ă. -u care apare înainte de *-l*, de *-lui* şi de *-le* (la masculine şi neutre) şi înainte de *-a* (la feminine) a fost considerată vocală de legătură. În realitate, el nu este totdeauna vocală. În *steaua*, de ex., formează silabă cu articolul *-a*, ceea ce se întîmplă la toate femininele în *-á*, *-eá*, *-í*. *-u-* este s u n e t de legătură, iar faptul că a fost întrebuinţat el, şi nu altul, se datorează unor stări din trecutul limbii române.

• N o t ă. Pronunţarea articolului -l este condiţionată de sunetul care urmează. Înaintea anumitor vocale şi consoane se pronunţă; înaintea altora nu. De scris, se scrie totdeauna.

• N o t ă. lui este obligatoriu înaintea numelor proprii masculine spre a exprima genitivul şi dativul, indiferent dacă avem de-a face sau nu cu ideea de determinare prin articol.

11.3 FUNCŢIILE ARTICOLULUI HOTĂRÎT

1. Articolul hotărît indică faptul că obiectul denumit este cunoscut sau este considerat cunoscut. (Vezi exemplele la p.105 ş.u.)

2. Reia obiectul exprimat de un nume folosit mai înainte chiar dacă nu a fost definit:
Am intrat în curte. **Curtea** *se întindea mai mult în lungime decît în lățime.*
Poartă căciulă. **Căciula** *îi ține de cald.*
Ai bani? Nu avea (bani), căci **banii** *îi ținea nevastă-sa.*
3. Anticipează cunoașterea obiectului despre care va fi vorba, de ex., în titluri: *Răscoala* (titlul romanului lui L.Rebreanu), *Vatra, Contemporanul, România liberă* etc.
4. Leagă substantivul sau echivalentul unui substantiv de adjectivul calificativ cînd se consideră că substantivul sau echivalentul lui exprimă un obiect cunoscut: **calul** *bălan*, **laleaua** *galbenă*, **creionul** *roșu*.
5. Leagă substantivul sau echivalentul lui de locuțiunea adjectivală cînd substantivul sau echivalentul lui exprimă un obiect considerat cunoscut:
calul *de rasă*, **garofița** *de cîmp*, **creionul** *de corectat*
6. Leagă substantivul sau echivalentul lui de acele determinative care se așază după substantiv:
calul *acesta*, **floarea** *aceea*, **satul** *meu*
7. Leagă adjectivul calificativ așezat înaintea substantivului sau a unui echivalent al substantivului de acesta din urmă:
minunatul *aprilie*, **alba** *dimineață*, **primul** *tren*
8. Leagă substantivul sau un echivalent al acestuia considerat cunoscut, de genitivul următor:
calul *haiducului*, **sarea** *pămîntului*, **congresul** *prieteniei*
9. Indică dativul și genitivul substantivelor, adjectivelor care nu sînt însoțite de un determinativ sau de articolul nehotărît:
s-au adresat **profesorului (profesoarei), ministerului (primăriei), prietenilor (prietenelor)** etc.
cartea **elevului (elevei)**, *acoperișul* **turnului (șurii)** etc.
10. Indică dativul și genitivul numelor proprii de persoană masculine: (*al, ai, a, ale*) **lui** *Alexandru*, **lui** *Gheorghe*, **lui** *Ilie*, **lui** *Ion*.

11.4 ARTICOLUL HOTĂRÎT LA NUMELE PROPRII

Numele proprii, atît cele de persoană, cît și cele de locuri, denumesc prin ele însele obiecte considerate cunoscute. De aceea ar fi de așteptat ca ele să nu intre în sistemul de determinare prin articolul hotărît. Două cauze principale le obligă să facă parte

totuşi din acest sistem:

a) unele provin în mod clar din substantive comune, de ex. *Călăraşu* - ca nume de persoană; *Călăraşi* - ca nume de localitate;

b) altele au înfăţişarea de substantive articulate, deşi nu au articol; de ex., *Maria, Prahova* în care *-a* nu este articol, dar prin asemănare cu nume comune ca *femeia, sorcova* - care au articol - s-au creat formele *Marie, Prahovă,* ca şi cînd *-a* ar fi articol şi în aceste cuvinte.

După felul în care primesc sau nu articolul hotărît, numele proprii se despart într-un grup format din nume de persoană masculine şi neutre şi într-un grup format din feminine şi din toate toponimele, deci şi cele masculine şi neutre. Numele proprii din primul grup nu primesc articolul hotărît decît la genitiv şi dativ şi atunci ca articol proclitic; cele din al doilea grup primesc articolul enclitic ca substantive comune atît la genitiv, dativ, cît şi la nominativ, acuzativ.

Vocativul nu are reguli la fel de precise, căci, de ex., *Sandule* este ca *Olule* dar nu ca *Antoane!* Toponimele nu au, în principiu, decît vocativ în - *ule,* deci cu articol hotărît, pe cînd numele de persoană fac şi vocativul în *-e.*

• N o t ă. Numele proprii de persoană neobişnuite în sistemul românesc (de nominaţie) primesc numai articolul proclitic masculin *lui* pentru a exprima genitiv-dativul, indiferent dacă acele nume indică fiinţe masculine sau feminine, de ex.: *lui Angi, lui Cici, lui Dodo, lui Bebe, lui Suzi* etc.

Numele proprii de persoană cu înţeles masculin, dar cu înfăţişare feminină ca *Ieremia, Luca, Sava, Toma* etc. primesc articolul de genitiv-dativ cînd după f o r m a lor: *Ieremiei, Lucăi, Savăi, Tomei* etc., cînd după c o n ţ i n u t u l lor de masculin: *lui Ieremia, lui Luca, lui Sava, lui Toma,* fiind asociate cu *tată* şi *popă* din categoria substantivelor comune.

Unele nume proprii de persoană, ca *Achiţei, Adăscăliţei, Aelenei* etc. sînt invariabile, tocmai pentru că s-au format dintr-o perifrază care conţine un genitiv.

11.5 ARTICOLUL HOTĂRÎT LA ADJECTIVE

Adjectivele calificative primesc articolul hotărît enclitic

a) cînd se află imediat înaintea substantivului la care se referă, iar acesta denumeşte un obiect considerat cunoscut: *bogata toamnă, iubitul coleg, roşul drapel.* Articolul trece, după cum se vede, de la substantiv la adjectivul aflat înainte;

b) cînd între adjectivul calificativ şi substantivul la care se referă el apare un adjectiv sau un pronume posesiv: *frumoasa noastră patrie, simpaticul meu coleg, eroicul lui act.*

• N o t ă. Rareori, mai ales în limbajul oratoric şi în cel poetic, în locul posesivului se introduce demonstrativul cînd substantivul este provenit dintr-un adjectiv calificativ substantivat: *îndrăzneţul acesta frumos, galbenul acela ţipător* etc. şi îndeosebi cu nume derivate de la localităţi, ţări, provincii etc.: *săteanul acesta vesel.*

c) cînd adjectivul se află după substantiv, dar este o poreclă sau un supranume, de ex.: *Mihai* **Viteazul**, *Petru* **Şchiopul**, *Milescu* **Cîrnul**, *Laie* **Chiorul** etc., spre deosebire de substantivul din aceeaşi poziţie (v.p. 117). În atari combinaţii, adjectivul este echivalent cu „cel + adjectivul (nearticulat)": *Mihai* **cel Viteaz**, *Petru* **cel Şchiop**, *Milescu* **cel Cîrn**, *Laie* **cel Chior** etc. şi numai uzul decide care din cele două forme se generalizează.

• N o t ă. Articolul hotărît poate să transforme un adjectiv în substantiv, dar aceasta nu este o funcţie s p e c i f i c ă lui, căci după cum avem **Frumosul** *n-are totdeauna căutare*, avem şi **Un frumos** *nu-i o minune*, **Acel frumos** *îmi place mie*, **Orice frumos** *trebuie respectat* etc.

• N o t ă. O poziţie aparte faţă de articol ocupă adjectivele **tot** şi **întreg**. Înaintea substantivului, **tot** şi **întreg** cer ca a c e s t a să fie articulat: *tot omul, toată suflarea, tot poporul, întreagă biruinţa, întreg ciorchinele, întreg poporul.* La fel şi cînd **tot** şi **întreg** se află d u p ă substantiv: *strugurele tot, vara toată, poporul tot*, respectiv: *biruinţa întreagă, muntele întreg, poporul întreg.* Întreg are însă şi posibilitatea de a fi adjectiv obişnuit, primind el însuşi articolul dacă este aşezat înainte de substantiv: *întreaga vară, întregul ciorchine, întregul popor.*

11.6 AL DOILEA ARTICOL AL NUMERALULUI ORDINAL

Cel de-al doilea articol al numeralului ordinal în forma **-lea** pentru masculine şi neutre, **-a** pentru feminine se schimbă după gen şi număr, nu şi după caz.

11.7 FORMELE ŞI FUNCŢIILE ARTICOLULUI NEHOTĂRÎT

Articolul nehotărît are numai singular. Acesta este, pentru masculine şi neutre **un**, iar pentru feminine **o** şi se declină astfel: N.A.: **un, o**; G.D.: **unui, unei**; V. -

Articolul nehotărît prezintă obiectul exprimat de substantiv ca nefiind bine cunoscut sau ca nedefinit în mod voit de vorbitor (v. exemplele de la p. 117-119).

Cînd însoţeşte un nume propriu, el dă înţelesul de „unul ca", „un asemenea om ca", introducînd ideea de alegere; de ex.: *Un Brîncoveanu nu se putea turci.*

• N o t ă. Deosebirea dintre articolul nehotărît şi numeralul corespunzător constă în aceea că articolul nehotărît nu începe o numărătoare şi, prin urmare, el nu înseamnă „unul singur" ori „numai unul".

Articolul nehotărît precedă adesea pe *altul, alta* şi numeralul ordinal: *un alt frate vitreg, un al patrulea cîntăreţ, o altă idee, o a doua acţiune* etc. Deşi formulele citate nu sînt în principiu recomandabile, totuşi ele arată că articolul nehotărît capătă în astfel de situaţii înţelesul unui determinativ sinonim cu „oricine, oricare, fiecare".

11.8 FORMELE ŞI FUNCŢIILE ARTICOLULUI ADJECTIVAL

Articolul adjectival are formele:

	singular		plural	
	masculin şi neutru	*feminin*	*masculin şi neutru*	*feminin*
N.A.	cel	ce	cei	cele
G.D.	celui	celei	celor	celor
V.	-	-	-	-

• N o t ă. *Celui* şi *celor* sînt astăzi rare. În locul lor se întrebuinţează la masculine şi neutre forma de nominativ-acuzativ; de ex.: *prietenului meu* **cel** *bun, prietenilor noştri* **cei** *buni.*

Articolul adjectival distinge obiectele care au însuşirea exprimată de adjectiv de cele care nu au această însuşire sau o au în măsură obişnuită, compară *gospodina cea pricepută* faţă de *gospodina pricepută. Gospodina cea pricepută* este o gospodină caracterizată în mod special prin priceperea ei, pe care o scoatem în evidenţă cu ajutorul articolului adjectival. Datorită faptului că *cel (cea, cei, cele)* izolează obiectul care are o anumită calitate, insistînd asupra ei, el formează şi superlativul relativ, care nu este altceva decît indicaţia că un obiect din cele la care ne gîndim are însuşirea arătată de adjectiv deasupra celorlalte obiecte avute în vedere. *Cel mai bun sportiv al anului* înseamnă sportivul care a atins cele mai bune performanţe în decurs de un an faţă de toţi ceilalţi, ei înşişi, măcar în parte, foarte buni.

Pe aceeaşi calitate se întemeiază şi utilizarea lui **cel** în formele ca *fata moşului* **cea** *harnică*, unde *cea harnică* reaminteşte însuşirea cea mai de seamă a fetei moşului.

11.9 FORMELE ŞI FUNCŢIILE ARTICOLULUI GENITIVAL-POSESIV

Articolul genitival-posesiv formează o serie care nu se schimbă după caz, ci numai după gen şi număr. Ea este:

al	pentru masculin şi neutru singular
ai	pentru masculin plural
a	pentru feminin singular
ale	pentru feminin şi neutru plural.

• N o t ă. Genitiv-dativul familiar şi popular alor *mei (tăi, săi, lui, ei, noştri* etc.) nu conţine a r t i c o l u l posesiv, în ciuda aparenţelor, ci un p r o n u m e care ţine locul unui substantiv subînţeles: „părinţilor", sau unei locuţiuni „celor foarte apropiaţi". Pronumele **al** apare şi în construcţii populare şi familiare, la nominativ-acuzativ, de ex. în **al** *meu*, care poate însemna „acest lucru al meu", „copilul meu", şi se schimbă după gen: **a** *mea* = (orice obiect de genul feminin), „fata, nevasta etc." *mea*, **ai** *noştri*, **ai** *voştri* = „partizanii,

cocchipierii, cei care au aceleaşi păreri, care sînt din acelaşi grup, tabără, ceată, neam, popor cu noi, cu voi".

Articolul genitival-posesiv face legătura dintre un substantiv determinat prin altceva decît articolul hotărît şi genitiv, pe de o parte, şi posesivele care urmează după un substantiv determinat altfel decît prin articolul hotărît, pe de altă parte (vezi exemplele de la p. 117-118).

Articolul genitival-posesiv se foloseşte obligatoriu înaintea numeralului ordinal, cu excepţia lui *primul, prima.*

Articolul genitival-posesiv se combină cu *cel, cea, cei,* pentru a exprima genitivul şi dativul în formule ca *deschiderea* celei de-a **treia** *conferinţe de...,* deoarece *al, a, ai, ale* nu au formă de genitiv-dativ.

• N o t ă. După formulări ca cea de mai sus s-a constituit şi un nominativ-acuzativ *cel de al cincilea concurs de...,* care nu este necesar, exprimarea mai simplă şi mai elegantă pentru asemenea nominativ-acuzative rămînînd: *al cincilea concurs de...*

11.10 OPOZIŢIA DINTRE ARTICULAT ŞI NEARTICULAT

Fiind unul din cele mai importante elemente ale determinării numelui, articolul se întrebuinţează după anumite reguli. Ele privesc în principiu stabilirea gradului în care un obiect este cunoscut sau necunoscut. Articolul se deosebeşte de celelalte determinative pentru că este s p e c i a l i z a t, adică nu conţine alte indicaţii decît pe cele care rezultă din relaţia cunoscut-necunoscut cu diversele ei trepte.

Articolul nu are însă totdeauna libertatea de a marca relaţia pentru care s-a specializat. Adesea, el trebuie să asigure o legătură gramaticală. Astfel, la numeralul ordinal prezenţa lui se explică prin aceea că ordinea în care se înşiră obiectele cere ca locul fiecăruia să fie precizat. De aceea genitivul nu se poate construi decît cu articolul (celui, celei) urmat de prepoziţia de: *celui de al doilea, celei de a doua.*

Prin urmare, articolul se foloseşte uneori fără să se mai ia în seamă gradul de cunoaştere amintit.

În alte situaţii, articolul nu se foloseşte, chiar dacă obiectul denumit este foarte bine cunoscut; de ex. în formula *mamă-mea, tată-tău* etc., faţă de *mama mea, tatăl tău* etc., deşi gradul de

cunoaştere a fiinţelor denumite prin aceste cuvinte este acelaşi.

Toate aceste deosebiri de întrebuinţare a articolului formează ceea ce numim o p o z i ţ i a dintre articulat şi nearticulat.

Principalele reguli ale acestei opoziţii sînt:

11.10.1 Substantivul primeşte numai articolul hotărît

1) cînd este urmat de *acesta, aceasta, acela, aceea* şi formele lor sau de numeralul ordinal;
2) cînd este urmat sau precedat de *tot, toată* şi de compusele acestora: *tustrei, tuspatru* etc.;
3) cînd subliniază o calitate, un titlu al unei persoane, aşezat imediat înaintea numelui ei propriu: prietenul *Nicolae*, colegul *Popescu*, **doctorul** *Marin*, **strungarul** *Lupu*, **cercetătoarea** *Vasilescu*, **profesoara** *Nicoleta* etc.;
4) cînd este o poreclă sau un supranume aşezat după numele propriu-zis: *Mircea* **Ciobanul**, *Vlad* **Călugărul**, *Constantin* **Stolnicul**, *Iancu* **Sasul**, *Iaţco* **Prisăcarul**, *Titi* **Geambaşul**, *N.* **Toboşarul** etc., *Maria* **Băneasa**, *Lina* **Vorniceasa**, *Gherghina* **Comisoaia** etc.;
5) cînd, fără a fi precedat de alt determinativ, este urmat imediat de genitiv: **copita** *calului*, **strugurii** *viei*, **tovarăşii** *lui Gheorghe* etc.;
6) cînd se află în genitiv imediat după substantiv cu articol hotărît sau cînd este în dativ fără altă determinare;
7) cînd exprimă unul din următoarele grade de rudenie: **mama, tata, bunicul, bunica**;
8) cînd exprimă un lucru care aparţine persoanei indicate de dativul verbelor construite cu acest caz: *Şi-a scrîntit* **piciorul**, *Ţi-ai rupt* **rochiţa**!, *Îşi bate* **capul**, *Unde mi-ai pierdut* **umbrela**?, *Unde ne sînt* **visătorii**?;
9) cînd este construit cu locuţiunea prepoziţională **de-a**: *de-a* **ulii şi porumbeii**, *de-a* **baba oarba** etc.

11.10.2 Substantivul nu primeşte articolul hotărît

1) cînd este precedat de: *acest, această, acel, acea* şi formele lor; de numeral cardinal sau de cel ordinal; de: *care, oricare, fiecare, orice*; de: *vreun, vreo, nişte*; de: *cît, cîtă, cîţi, cîte, cîtva, cîtăva, cîtorva, oricît, oricîtă, oricîţi, oricîte*; de: *nici un, nici o, nişte*;

2) cînd este precedat imediat de o prepoziţie şi nu are după el un determinativ: *în* **casă**, *pe* **stradă**, *pentru* **ţigări**, *de la* **ţară**, *carne de* **miel** etc., cu excepţiile discutate la cap. *Prepoziţia* (v.p. 283).

• N o t ă. Faptul că substantivul nu primeşte în aceste condiţii articolul hotărît nu înseamnă neapărat că obiectul denumit este necunoscut sau prezentat ca atare. În *Se duce la gară*, de ex., *gară* este ceva precis, ştiut de vorbitori.

3) cînd exprimă o stare calitativă a subiectului: *A plecat* **flăcău** (copil, elev, lucrător etc.) *şi s-a întors* **bărbat** (om în toată firea, profesor, maistru, ofiţer etc.);
4) cînd exprimă însuşirea unui subiect prin numele predicativ: *Dumitru este* **student**, *Fratele lui se face* **tractorist** etc.;
5) cînd exprimă grade de rudenie în formule fixe cu adjectivul posesiv enclitic unit cu substantivul: **tată-meu, -tău, -său; mamă-mea, -ta, -sa; fii-meu, fii-mea; frate-meu, -tău, -său; soră-mea, -ta, -sa; noră-mea, -ta, -sa; soacră-mea, -ta, -sa; cuscră-mea, -ta, -sa; cumnată-mea, -ta, -sa; mătuşă-mea, -ta, -sa; vară-mea, -ta, -sa; verişoară-mea, -ta, -sa; unchi-meu, -tău, -său** etc.;

• N o t ă. Substantivele înşirate la *5* sînt, de fapt, c o m p u s e, şi adjectivul posesiv este încorporat, cum rezultă din genitiv-dativul celor feminine: *mamă-mii, mamă-tii, mamă-sii (mamă-mei, mamă-tei, mamă-sei)* etc. Să se compare cu aceleaşi substantive fără adjective posesive încorporate; *mamei mele, mamei tale, mamei sale, surorii mele, surorii tale* etc.

6) cînd indică un lucru privit din punct de vedere general aparţinînd unei persoane indicate de dativul posesiv din construcţii ca: *Şi-a lăsat* (să-i crească) **plete** (barbă, mustăţi, favoriţi etc.); *Şi-a cumpărat* **ceas** (maşină) etc.;
7) cînd exprimă subiectul în construcţii ca: *E* **soare** (căldură, ceaţă, fum, frig, ger, linişte, lumină, pîclă, răcoare, umezeală etc.);
8) cînd exprimă subiectul în construcţii ca: *Mi-e (ţi-e, ne e, vă e, le e), mi se face (ţi se face, i se face* etc.) **frică, foame, greaţă, lene, poftă, ruşine, scîrbă, sete, somn** etc.;

9) cînd exprimă ideea de partitiv: *Bea* **lapte**, *Vrea* **mămăligă**, *Mănîncă* **îngheţată** (**clătite**, **sarmale**, **ridichi** etc.). *Se întreprind* **cercetări**. *Au făcut* **descoperiri** (*importante*) etc.

Substantivele care nu exprimă materia sînt întrebuinţate în această accepţiune mai ales la plural. Astfel, *mănîncă* **mere**, dar nu *mănîncă* **măr**, ci *mănîncă* **un măr**.

• N o t ă. Regula este încălcată uneori; de ex., cînd se spune familiar: *Mănîncă, mă, măr!* Dar atunci, *măr* are înţelesul de „ceea ce se cheamă măr", şi nu pe acela de partitiv.

10) în proverbe şi zicători în care uzul a fixat substantivul nearticulat acolo unde, astăzi, se cere articulat; de ex.: **Corb** *la corb nu scoate ochii.*

Capitolul 12

PRONUMELE

Pronumele este partea de vorbire care ţine locul unui substantiv şi, prin acesta, şi al obiectului denumit; de ex.:

Eu *sînt Barbu Lăutarul*	**Eu** = „cel care vorbesc" (vorbitorul).
Acesta *este Barbu Lăutarul*	**Acesta** = „(omul) de aici, de lîngă noi sau cel despre care vorbim".
Cine *este Barbu Lăutarul?*	**Cine** = „omul cu numele de Barbu Lăutarul, dar necunoscut ca individ de cel care întreabă".
Oricare *ar fi Barbu Lăutarul*	**Oricare** = „o persoană (ori un lucru), indiferent care anume dintre mai multe".
Unul *este Barbu Lăutarul*	**Unul** = „o singură persoană dintre mai multe" (ori un singur lucru).

12.1 FELURILE DE PRONUME

Potrivit cu înţelesul şi cu funcţiile îndeplinite, se disting 7 feluri de pronume. Dintre acestea, 6 nu numai că ţin locul unui nume, ci exprimă încă ceva; de ex.: *oricare* arată în plus că obiectul avut în vedere nu este determinat; *acela* arată în plus că obiectul căruia îi ţine locul se află mai departe de noi decît un obiect indicat de pronumele *acesta*.

Al şaptelea pronume ţine numai locul unui obiect, fără a adăuga ceva. Cum el este în primul rînd înlocuitorul p e r s o a n e i, a fost numit p r o n u m e p e r s o n a l.

Cele 7 feluri de pronume se pot grupa deci mai întîi în:

1) **pronume personal;** apoi în alte feluri de pronume, care sînt:
2) **pronumele posesiv:** ţine locul numelui obiectului posedat şi, în acelaşi timp, pe al celui care posedă obiectul;
3) **pronumele demonstrativ:** ţine locul numelui obiectului arătînd în acelaşi timp dacă obiectul este aproape sau departe de vorbitor;
4) **pronumele relativ:** ţine locul numelui obiectului şi face totodată legătura cu ceea ce se va spune despre obiect în propoziţie;
5) **pronumele interogativ:** ţine locul numelui obiectului, arătînd totodată că întrebarea se referă la acel obiect;
6) **pronumele nehotărît:** ţine locul numelui unui obiect, arătînd totodată că acel obiect nu este unul anume;
7) **pronumele negativ:** exclude obiectul înlocuit.

Capitolul 13

PRONUMELE PERSONAL

13.1 FORME (DECLINAREA)

F o r m e l e pronumelui personal sînt organizate pe persoane, indicînd:

a) pe cel (cea) care vorbeşte sau *persoana I:* **eu;**
b) pe cel (cea) cu care se vorbeşte sau *persoana a II-a:* **tu;**
c) pe cel (cea) despre care se vorbeşte, fără să fie persoana I-a sau a II-a, ci *persoana a III-a:* **el, ea, dînsul, dînsa.**

Persoana I singular, **eu,** are pluralul noi. Acest plural nu înseamnă însă „eu + eu + eu etc.“, ci „eu + tu (+ tu + tu etc.)“ sau „eu + el (+ el + tu + tu etc.)“ sau „eu + ea (+ tu + el etc.)“. El asociază, aşadar, cel puţin una din celelalte persoane, inclusiv prin pluralul acestora; de ex.: „eu + voi“ sau „eu + ei“ sau „eu + ele“ = *noi.*

> ***Faptul că pluralul* noi *cuprinde măcar o dată pe* eu *dovedeşte că persoana I domină persoanele a II-a şi a III-a.***

Persoana a II-a singular, **tu,** are pluralul **voi,** care înseamnă: a. „tu + tu (+ tu) etc.“; b. „tu + (tu) + el (+el) etc.“, „tu + (el) + ea (+ea)“ etc.

> ***Faptul că în pluralul* voi *este cuprins măcar o dată* tu *dovedeşte că persoana a II-a domină persoana a III-a.***

Persoana a III-a, masculin şi feminin, el, ea, are pluralul după

gen: masc.: **ei**, fem.: **ele**.

Ei reprezintă pe „el + el (+ el + el etc.)“; pe „el + ea (+ el + ea etc.)“; pe „el +ele“.

Ele reprezintă pe „ea + ea + ea +ea etc.“.

Faptul că în pluralul* ei *pot fi cuprinse şi* ea, ele, *alături de* el, *constituie dovada că în acest plural domină masculinul.

● N o t ă. Din cauză că pluralul are înţelesurile arătate, persoanei I pl. i s-a spus în unele gramatici persoana a IV-a; persoanei a II-a pl. i s-a spus a V-a, iar persoanei a III-a pl. i s-a spus a VI-a.

Formele pronumelui personal se împart şi în forme lungi de obicei neaccentuate şi care de foarte multe ori se sprijină pe cuvîntul dinainte sau de după ele, fiind unite (c o n j u n c t e) cu el.

Cazul	Persoana I				Persoana a II-a				Persoana a III-a							
	masculin - feminin				masculin - feminin				masculin				feminin			
	singular		plural		singular		plural		singular		plural		singular		plural	
	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt
N.	eu	—	noi	—	tu	—	voi	—	el	—	ei	—	ea	—	ele	—
G.	—	—	—	—	—	—	—	—	(al) lui	—	(al) lor	—	(al) ei	—	(al) lor	—
D.	mie	mi îmi	nouă	ne ni	ţie	ti îţi	vouă	vă vi v-	lui	i îi	lor	le li	ei	i îi	lor	le li
A.	(pe) mine	mă m-	(pe) noi	ne	(pe) tine	te	(pe) voi	vă v-	(pe) el	l îl	(pe) ei	i îi	(pe) ea	o	(pe) ele	le

• N o t ă. *Dînsul* şi *dînsa* se întrebuinţează rar la genitiv-dativ în exprimarea literară. Formele de genitiv-dativ sînt: *dînsului, dînsei, dînşilor, dînselor* (v. şi p. 137).

• N o t ă. Pentru persoana a III-a se întrebuinţează şi *însul, însa* - cu pluralul *înşii, însele* -, dar numai în combinare cu anumite prepoziţii: *într-însul (-însa), dintr-însul (-însa), printr-însul (-însa).*

13.1.1 Pronumele personal-reflexiv

Acest pronume este o subcategorie a celui personal. El are forme numai pentru persoana a III-a la dativ şi acuzativ, adică:

	s i n g u l a r		p l u r a l	
	lung		*lung*	*scurt*
N.	-	-	-	-
G.	-	-	-	-
D.	sieşi	şi, îşi	-	şi
A.	pe sine	se	(rar) (pe sine)	(pe sine) se

• N o t ă. Acuzativul *sine* se foloseşte şi ca substantiv în formule ca *în sinea (mea, ta, lui, lor* etc.).

13.1.2 Funcţii

Pronumele personal şi cel personal-reflexiv îndeplinesc toate funcţiile sintactice ale substantivului după cazurile gramaticale pentru care au forme. Ele pot fi:

1. Subiect: *Vii şi* tu?
2. Nume predicativ (rar, în construcţii ca:) *Tu nu eşti* el. *El a devenit* ei etc.
3. Atribut: *faţa* ei, *mersul* lui etc.
4. Obiect direct: *Ascultaţi*-ne. Vă cheamă.
5. Obiect indirect: *Daţi*-i *pace! Cere*-mi *ce vrei* etc.
6. Complement de agent: *Introducerea va fi făcută* de tine.
7. Circumstanţiale, afară de cel de timp şi de cel consecutiv.

13.1.3 Întrebuinţarea formelor lungi

Pronumele personale în formă lungă se folosesc ca subiect numai cînd vorbitorul i n s i s t ă asupra persoanei care face acţiunea vrînd să o pună în evidenţă. Între *Ascultaţi muzică clasică?* şi *Voi ascultaţi muzică clasică?* deosebirea rezidă în aceea că a doua propoziţie implică mai totdeauna o opoziţie subînţeleasă între subiectul exprimat de pronume şi alt subiect neexprimat dintr-o propoziţie asemănătoare. Opoziţia se îndreaptă adesea spre c a l i t a t e a subiectului exprimat de pronume. *Voi ascultaţi muzică clasică?* putînd însemna şi „Sînteţi capabili de aşa ceva?", „Puteţi asculta muzică clasică?"

De cele mai multe ori, pentru a se pune şi mai puternic în lumină o idee ca cea de mai sus, pronumele-subiect se aşază d u p ă predicat sau, cînd este posibil, la sfîrşitul propoziţiei: *Ascultaţi* **voi** *muzică clasică? Ascultaţi muzică clasică* **voi?** Intonaţia propoziţiei este în aşa fel condusă, încît *voi* să fie scos în evidenţă.

El, ea apar însă mai des ca subiect decît celelalte două persoane, pentru că sînt diferenţiate pe genuri.

● N o t ă. Două aspecte ale întrebuinţării pronumelui-subiect merită să fie privite mai atent: utilizarea „şcolărească" în propoziţii ca **Noi** *am învăţat astăzi...* şi cea în care pronumele-subiect apare fără vreun motiv de insistenţă: **Eu** *sînt student în anul al III-lea* (pentru: *Sînt student în anul al III-lea*). În varianta cu pronumele-subiect (*eu*) exprimat se cere fie ca persoana I să desemneze pe cineva care doreşte să sublinieze că „el este student" (iar alţii nu sînt), fie ca după *eu* să urmeze în opoziţie numele propriu: **Eu**, *Rică Venturiano, sînt student...* ceea ce reprezintă de fapt tot o izolare a subiectului, deci o subliniere, o scoatere în evidenţă a lui.

La dativ, formele lungi se folosesc cu prepoziţiile care cer acest caz, dar mai ales fără prepoziţii. Ele sînt dublate în anumite condiţii sintactice de formele scurte.

La acuzativ, formele lungi apar n u m a i precedate de prepoziţiile care cer acest caz gramatical şi sînt dublate adesea de formele scurte.

Pentru întreaga problemă a dublării pronumelui, vezi p. 132.

13.1.4 Locul formelor pronominale scurte

Regulile de aşezare a formelor scurte ale pronumelui personal sînt în linii mari următoarele:

1. Forma scurtă a pronumelui personal se plasează totdeauna înainte de verbul aflat la indicativ prezent, imperfect, mai-mult-ca-perfect, la conjunctiv prezent şi trecut, la infinitiv prezent.

2. Forma scurtă a pronumelui personal se plasează totdeauna după verbul aflat la imperativ sau la gerunziu.

3. Forma scurtă **o** a pronumelui personal se poate plasa înainte sau după viitorul anterior. Celelalte forme scurte se aşază totdeauna înaintea viitorului anterior.

4. Forma scurtă **o** a pronumelui personal se plasează totdeauna la sfîrşitul verbului aflat la perfectul compus, la condiţionalul prezent sau trecut. Celelalte forme scurte se plasează înaintea auxiliarului de la timpurile mai sus indicate.

5. Cînd se întrebuinţează două forme scurte, ordinea aşezării lor, una faţă de cealaltă, este: dativ-acuzativ, cu excepţia lui **o** care, în anumite situaţii, poate să fie plasat înainte sau după verb.

Aceste reguli iau în particular următoarele aspecte:

Dativ

îmi, îţi, îi, îşi, ne, vă, le

se folosesc:

a) înaintea timpurilor simple ale verbelor care încep cu o consoană sau cu un î (afară de imperativul pozitiv şi de gerunziu):
îmi *apare*, **îţi** *dă*, **ne** *aprobă*, **vă** *spune* etc.;

b) înaintea timpurilor simple ale verbelor care încep cu o vocală (afară de imperativul pozitiv şi de gerunziu) paralel cu formele *mi, ţi, i* etc., pentru care vezi mai jos;

c) înaintea viitorului şi viitorului anterior: **îmi** *va plăcea*, **le** *va fi plăcut* etc.

mi, ţi, i, şi, ne, vă, (v-), le

se folosesc:

a) înaintea timpurilor compuse (afară de viitor şi de viitorul anterior): **mi**-*am închipuit*, **ţi**-*am dat*, **v**-*am spus*, **v**-*ar fi oferit*, **le**-*aş fi cerut* etc.;

b) după *să* al conjunctivului: *să*-**ţi**, *să*-**şi**, *să*-**i**, *să* **ne**, *să* **vă** etc.;

c) după imperativul pozitiv şi după gerunziu, formînd silabă cu ultima parte a verbului aflat la aceste timpuri: *dă*-**i**, *dă*-**ne**, *spune*-**le** etc., *oferindu*-**şi**, *propunîndu*-**ţi** etc.;

d) înaintea verbului *fi* din formule fixe ca: **mi**-*e(ste) sete, foame,* **ne** *e frică,* **vă** *e teamă* etc.;

e) (în limbajul familiar şi cel popular) înaintea timpurilor simple (afară de imperativul pozitiv) şi a celor compuse (afară de viitor şi viitorul anterior) de la verbele care încep cu o vocală (dar nu cu *î*): **ţi**-*aduci aminte,* **i**-*aduc aminte* etc., **v**-*aduc aminte,* **mi**-*adun,* **şi**-*adună,* **ţi**-*umple* etc.;

• N o t ă. Dacă verbul începe cu î şi se întrebuinţează formele *mi, ţi, şi, i,* î nu se mai aude, adică: **mi**-*ntinde,* **ţi**-*mplinesc,* **şi**-*ngroapă* etc.

f) (în limbajul poetic) după substantive sau după adjectivele aflate înaintea unui substantiv: *inima*-**i**, *cărţile*-**mi**, *vechea*-**ţi** *prietenie, frumoasele*-**mi** *amintiri* etc.;

g) după *nu* la timpurile simple, inclusiv imperativul negativ: *nu*-**mi** *acordă, nu*-**ţi** *pasă, nu*-**i** *încredinţase* etc., *nu*-**mi** *da!, nu*-**ţi** *pierde!, nu*-**i** *spune!, nu* **vă** *lăsaţi!* etc.

mi, ţi, i, ni, vi, li

se folosesc:

a) înainte de pronumele reflexiv *se,* la verbele construite cu acest pronume: **mi** *se comunică,* **ţi** *se va comunica,* **ni** *se cere,* **vi** *se cere,* **li** *se va fi cerut* etc.;

b) imediat după imperativul pozitiv sau gerunziu, dacă acestea au şi un pronume în acuzativ: *spune*-**mi**-*o, adună*-**ţi**-*l, dă*-**i**-*l, schimbaţi*-**vi**-*o, încearcă*-**ni**-*le, spunîndu*-**vi**-*se, cerîndu*-**li**-*se, acordîndu*-**i**-*l* etc.;

c) imediat după timpul verbului în construcţii inversate care conţin pronumele *se: pare*-**mi**-*se, arăta*-**ţi**-*s-ar, cerutu*-**vi**-*s-a, plînsu*-**li**-*s-a.*

Acuzativ

mă, se

se folosesc:

a) înaintea timpurilor simple (cu excepţia gerunziului şi imperativului pozitiv): **mă** *ascultă*, **mă** *cheamă*, **mă** *învăţa*, **se** *ascultă*, **se** *chemase*, **se** *învaţă* etc.;

b) înaintea viitorului şi a viitorului anterior: **mă** *va invita*, **mă** *va fi invitat*, **se** *va invita*, **se** *va fi invitat* etc.;

c) după *să* al conjunctivului: *să* **mă** *asculte*, *să* **mă** *fi invitat*, *să* **se** *asculte*, *să* **se** *invite* etc.;

d) după gerunziu: *invitîndu-***mă**, *chemîndu-***se** etc.;

e) după imperativul pozitiv: *ascultă-***mă!**

f) după *nu* la timpurile simple, inclusiv *mă* la imperativul negativ: *nu* **mă** *apropii*, *nu* **se** *clatină*, *nu* **mă** *atinge*, *nu* **mă-***mpinge*.

te

se foloseşte la fel ca şi **mă** şi **se**. În plus, el apare înaintea auxiliarului *avea:* **te-***am întîlnit*, **te-***ai lăudat*, **te-***aş cunoaşte* etc.

m, s

se folosesc:

a) înaintea auxiliarului *avea:* **m-***a solicitat*, **m-***ai înţelege*, **s-***a stricat*, **s-***ar fi dus* etc.;

b) (în limbajul popular şi familiar) înaintea timpurilor simple la verbele care încep cu o vocală (dar nu cu *i*): **m-***aduce*, **m-***asculta*, **s-***aduse*, **s-***află* etc.

îl

se foloseşte:

a) înaintea timpurilor simple (afară de imperativul pozitiv şi de gerunziu): **îl** *aştept*, **îl** *cunoaşte*, **îl** *întîmpinase* etc.;

b) înaintea viitorului şi viitorului anterior: **îl** *va aştepta*, **îl** *vei fi aşteptat*, **îl** *va chema*, **îl** *va fi chemat* etc.

l

se folosește:

a) înaintea auxiliarului *avea:* **l**-*am căutat*, **l**-*aș chema*, **l**-*am fi căutat* etc.;

b) după *să* al conjunctivului: *să*-**l** *caut*, *să*-**l** *fi căutat* etc.;

c) după pronumele în dativ la verbele construite cu acest caz: *mi*-**l** *dă*, *ți*-**l** *recomandă*, *vi*-**l** *propunem*, *ni*-**l** *oferă* etc.;

d) (în limbajul popular și familiar) înaintea verbelor care încep cu o vocală: **l**-*aștept*, **l**-*atinse*, **l**-*umflă* etc.

o

se folosește:

a) înaintea timpurilor simple, cu excepția imperativului pozitiv și a gerunziului: **o** *accept*, **o** *exclusese*, **o** *înțelegea* etc.;

b) după *nu* la timpurile simple, inclusiv la imperativul negativ: *n*-**o** *ascultase*, *nu* **o** *cunoștea*, *nu* **o** *chemași*, *n*-**o** *asculta!*, *n*-**o** *chema!*, *n*-**o** *împinge!* etc.;

c) înaintea viitorului și viitorului anterior: **o** *va accepta*, **o** *va fi acceptat*, **o** *va exclude* etc.;

d) după participiu în timpurile compuse: *am cercetat*-**o**, *aș fi căutat*-**o** etc.;

e) după infinitivul verbului din prezentul condiționalului: *aș asculta*-**o**, *ai cere*-**o**, *ar înțelege*-**o** etc.;

f) după imperativul pozitiv și după gerunziu: *ascult*-**o!**, *caut*-**o!**, *înțelege*-**o!** etc.; *ascunzînd*-**o**, *căutînd*-**o**, *înțelegînd*-**o** etc.;

g) după *să* al conjunctivului: *s*-**o** *aștept*, *s*-**o** *fi așteptat*, *s*-**o** *primesc*; *s*-**o** *fi primit*, *să* **o** *aștept* etc.

ne

se folosește:

a) înaintea timpurilor simple (afară de imperativul pozitiv și de gerunziu): **ne** *adunăm*, **ne** *ucide*, **ne** *ascunsesem*, **ne** *cunoaștem*, **ne** *mărturisea* etc.;

b) înaintea viitorului și viitorului anterior: **ne** *va aduna*, **ne** *va fi adunat*, **ne** *va cunoaște*, **ne** *va fi cunoscut* etc.;

c) înaintea auxiliarului *avea:* **ne**-*am cunoscut*, **ne**-*ați cunoscut*, **ne**-*am fi adunat* etc.;

d) după *să* al conjunctivului: *să* **ne** *întîlnească*, *să* **ne** *fi întîlnit* etc.;

e) după imperativul pozitiv şi după gerunziu: *dovedeşte*-**ne**, *mărturiseşte*-**ne**, *ucide*-**ne**, *dovedindu*-**ne**, *mărturisindu*-**ne**, *ucigîndu*-**ne**.

vă, v-

se folosesc:
ca şi *ne*, afară de **v-** care apare înaintea auxiliarului *avea:* **v-***a anunţat*, **v-***a iubit*, **v-***a potolit*, **v-***aş invita*, **v-***aş fi invitat* etc. şi înaintea timpurilor simple ale verbelor care încep cu vocala *a:* **v-***ascult*, **v-***aştept*, **v-***avîntaţi*.

● N o t ă. În această situaţie, **v-** caracterizează vorbirea curentă, limbajul popular şi cel familiar. În limbajul strict solemn, el nu este recomandabil. În acest limbaj este preferat **vă**: **vă** *ascult*, **vă** *aştept* etc.

i

se foloseşte:
a) înaintea auxiliarului *avea*: **i-***am amenințat*, **i-***a lecuit*, **i-***aţi pomenit*, **i-***aş ameninţa*, **i-***ai fi amenințat*, **i-***ar lecui*, **i-***ar fi lecuit* etc.;
b) după *să* al conjunctivului: *să*-**i** *cereţi* (pe ei), *să*-**i** *fi cerut* (pe ei);
c) după imperativul pozitiv şi după gerunziu: *ascultă*-**i** (pe ei), *îndrumă*-**i** (pe ei), *desfaceţi*-**i** (pe ei), *ascultîndu*-**i** (pe ei), *îndrumîndu*-**i** (pe ei), *desfăcîndu*-**i** (pe ei) etc.

îi

se foloseşte:
a) înaintea timpurilor simple ale verbului, afară de imperativul pozitiv şi de gerunziu: **îi** *aştept*, **îi** *elimină*, **îi** *uimesc*, **îi** *poftește* etc.;
b) înaintea viitorului şi a viitorului anterior: **îi** *va aştepta*, **îi** *va uimi*, **îi** *va pofti*, **îi** *va fi aşteptat*, **îi** *va fi poftit*.

le

se foloseşte:
a) înaintea timpurilor simple ale verbelor, afară de imperativul

pozitiv şi de gerunziu: **le** *ascult* (pe ele), **le** *invit*, **le** *ascultam* (pe ele), **le** *ascultasem* (pe ele) etc.;

b) înaintea viitorului şi a viitorului anterior: **le** *voi asculta* (pe ele), **le** *voi invita*, **le** *voi fi ascultat*, **le** *voi fi invitat* etc.;

c) înaintea auxiliarului *avea:* **le**-*am ascultat*, **le**-*aş asculta*, **le**-*aş fi ascultat* etc.;

d) după imperativul pozitiv şi după gerunziu: *ascultă*-**le**, *invită*-le, *ascultîndu*-le, *invitîndu*-**le** etc.;

e) după un pronume în dativ la verbele construite cu acest caz: *mi* **le** *aduce*, *ţi* **le** *aduce*, *şi* **le** *adună*, *vi* le *dă* etc.

• N o t ă. Formele scurte - cu excepţia lui *-o* - se leagă de gerunziu cu ajutorul unui *-u* adăugat la verb.

13.1.5 Cum se deosebeşte pronumele personal de pronumele personal reflexiv

La persoana I şi a II-a formele pronumelui personal sînt identice cu cele ale pronumelui personal reflexiv. Funcţiile lor diferă însă. Spre a le distinge, recurgem la următoarea formulă:

Ori de cîte ori verbul se află la aceeaşi persoană cu pronumele personal în forma scurtă, acesta este reflexiv; de ex.: (eu) **mă** *întorc*, (tu) te *întorci*, (el, ea) **se** *întoarce*, (noi) **ne** *întoarcem* etc.

Ori de cîte ori verbul se află la altă persoană decît pronumele personal în forma scurtă, acesta este numai pronume personal; de ex.: (eu) **te** *întorc*, (tu) **mă** *întorci*, (el, ea) **mă** *întoarce*, (ei) **vă** *întorc* etc.

13.1.6 Dublarea (reluarea şi anticiparea pronumelor)

Forma lungă a pronumelui personal este dublată în mod obligatoriu de una scurtă, cînd forma lungă exprimă obiectul direct sau pe cel indirect aşezat înaintea verbului:

pe **noi** **ne**-*a întrebat*
pe **ei** *nu* **i**-*a mai întîlnit*
ţie **îţi** *convine*
lor **le** *trimit salutări*

• N o t ă. Întrebuinţarea formei lungi depinde de i n t e n ţ i a vorbitorului de a insista asupra obiectului gramatical. Cînd acest lucru nu se întîmplă, obiectul

gramatical este exprimat chiar înaintea verbului numai de formele scurte: *ne-a întrebat, nu i-a mai întîlnit, îţi convine* etc. În această situaţie însă nu se poate întrebuinţa niciodată forma lungă singură.
Pentru reluarea şi anticiparea obiectului gramatical - substantiv prin pronume, vezi p. 287.

13.1.7 Pronumele personal de întărire

Pronumele personal de întărire (*însumi, însămi, însuţi, însăţi* etc.) reprezintă ca şi pronumele reflexiv o subcategorie a pronumelui personal. Formele lui sînt rezultatul compunerii unui substantiv ieşit din uz: *însu, însă* cu dativul neaccentuat al pronumelui personal, adică: *însu+mi, însă+mi, însu+ţi, însă+ţi, însu+şi, însă+şi* etc. Ele se schimbă după genul şi numărul pronumelui personal. Astfel, pe *eu*, cînd vorbeşte un bărbat, îl întăreşte *însumi* (masculin); pe *eu*, cînd vorbeşte o femeie, îl întăreşte *însămi* (feminin); pe *tu*, cînd ne adresăm unei femei, îl întăreşte *însăţi* etc.

Formele acestor pronume sînt:

Persoana I

	Singular		**Plural**	
	masc. + neutru	*feminin*	*masc. + neutru*	*feminin*
N.	eu însumi	eu însămi	noi înşine	noi însene
G.	-	-	-	-
D.	mie însumi	mie însemi	nouă înşine	nouă însene
A.	pe mine însumi	pe mine însămi	pe noi înşine	pe noi însene

Persoana a II-a

N.	tu însuţi	tu însăţi	voi înşivă	voi însevă
G.	-	-	-	-
D.	ţie însuţi	ţie însăţi	vouă înşivă	vouă însevă
A.	pe tine însuţi	pe tine însăţi	pe voi înşivă	pe voi însevă

	Persoana a III-a			
N.	el însuşi	ea însăşi	ei înşişi	ele înseşi (însele)
G.	(al, a, ai, ale) lui însuşi	(al, a, ai, ale) ei înseşi	(al, a, ai, ale) lor înşişi	(al, a, ai,ale) lor înseşi (însele)
D.	lui însuşi	ei înseşi	lor înşişi	lor înseşi (însele)
A.	pe el însuşi	pe ea însăşi	pe ei înşişi	pe ele înseşi (însele)

• N o t ă. Femininul plural are două forme: *înseşi* şi *însele*. *Însele* s-a născut după modelul existent din *înse* + dativul *le*.

• N o t ă. La dativ, femininul singular este *înse (mi, ţi, şi)*. Pronumele de întărire seamănă din acest punct de vedere cu un adjectiv. După cum genitiv-dativul de la *(o frunză) galbenă* este *(unei frunze) galbene*, tot aşa genitiv-dativul de la *eu însămi*, unde *eu* ocupă poziţia unui substantiv, iar *însămi* pe cea a unui adjectiv, trebuie să fie la dativ *mie însemi*. Formele cu *ă* în loc de *e* care se aud uneori trebuie evitate.

însuşi, însăşi - ca *adjectiv*

În construcţii ca *omul* **însuşi**, *femeia* **însăşi**, *tigrii* **înşişi**, **înşişi** *tigrii*, **înşişi** *oamenii* etc., pronumele de întărire este adjectiv, apărînd înainte sau după substantiv.

13.1.8 Pronumele de politeţe sau de reverenţă

O subcategorie a pronumelui personal este şi pronumele de politeţe. El are trei grade de exprimare a politeţei, dacă nu luăm în consideraţie utilizarea obişnuită ca mijloc de adresare a lui *tu* pentru persoana a II-a singular şi a lui *voi* pentru aceeaşi persoană la plural. Acestei utilizări i s-ar putea spune gradul zero.

Formele pronumelor de politeţe sînt, pe grade crescînde de respect faţă de persoanele cărora le sînt destinate:

Gradul / *Genul*		Persoana a II-a		Persoana a III-a	
		singular	*plural*	*singular*	*plural*
I	masculin şi feminin	dumneata	dumnea-voastră	dumnealui dumneasa dumneaei	dumnealor
II	masculin şi feminin	dumnea-voastră	dumnea-voastră	-	-
III	masculin şi feminin	Domnia ta	Domnia voastră	Domnia lui Domnia sa Domnia ei	Domniile lor

În acelaşi fel sînt construite şi *Măria Ta, Măria Voastră, Majestatea Ta, Majestatea Voastră, Majestatea Sa, Excelenţa Ta, Excelenţa Voastră, Excelenţa Sa, Înălţimea Ta, Înălţimea Voastră, Înălţimea Sa* (scrise de obicei cu linioară şi cu literă mică la pronume: *Măria-ta, Măria-voastră* etc. pentru a li se pune în lumină caracteristica de pronume). Ele se plasează la gradul al III-lea, dar nu se folosesc decît pentru persoanele care impun un anumit protocol social.

Pronumele de politeţe sînt cuvinte compuse dintr-un substantiv (*domnia, măria, majestatea* etc.) şi un pronume posesiv în funcţie de adjectiv posesiv (v. mai jos, p.138). Unele, ca *dumneata, dumnealui* etc., s-au modificat în aşa măsură, încît substantivul *domnia* nu se mai recunoaşte uşor. La altele, mai rar întrebuinţate, cum sînt cele de gradul al III-lea, se vede clar din ce părţi sînt formate. Acest fapt se reflectă şi în declinare. În timp ce unele din pronumele de politeţe de gradul I au genitiv-dativ deosebit de nominativ-acuzativ, pronumele de gradul al II-lea (*dumneavoastră*) are aceeaşi formă pentru genitiv-dativ, iar cele de gradul al III-lea formează aceste cazuri ca şi cînd ar fi substantive urmate de adjective posesive. Avem, aşadar:

N.A.	dumneata	dumnealui dumneaei dumneasa	
G.D.	dumitale	dumnealui dumneaei dum(n)isale	
N.A.	dumneavoastră	dumnealor	
G.D.	dumneavoastră	dumnealor	
N.A.	Domnia ta	Domnia voastră	Domnia lui Domnia ei Domnia sa
G.D.	Domniei tale	Domniei voastre	Domniei lui Domniei ei Domniei sale Domniilor lor*

13.1.9 Întrebuinţarea pronumelor de politeţe

Pronumele de politeţe de gradul I se folosesc între persoane de aproximativ aceeaşi vîrstă şi poziţie socială, ca mod de adresare a copiilor către părinţi, a fratelui sau sorei mai mici către fratele sau sora mai mare etc., între persoane de vîrstă diferită ca dovadă de consideraţie din partea celui mai în vîrstă faţă de cel mai tînăr.

Pronumele de politeţe de gradul al II-lea este pronumele de adresare între persoane care întreţin legături oficiale şi doresc să rămînă la nivelul cerut de politeţe (elevul către profesor, studentul către profesor, pacientul către medic, medicul către pacient, un slujbaş către client, călător etc., acesta către slujbaş etc.).

Pronumele de politeţe de gradul al III-lea este protocolar şi diferit pentru fiecare situaţie în parte.

• N o t ă. Ca orice sistem puternic încărcat de obligaţia respectării unor cerinţe sociale, şi sistemul pronumelor de politeţe are reguli de utilizare socială stricte.
În limbajul familiar şi popular s-au născut diminutive sau abrevieri de mîngîiere: *matale, mătăluţă, tale, tălică* etc.

---

* Scrise, de obicei, cu literă mare şi cu linioară de unire înaintea pronumelui propriu-zis.

Potrivit cu împrejurările, cu intonaţia etc., ele pot fi ironice.

13.1.10 dînsul şi dînsa

Dînsul şi *dînsa* nu sînt pronume de politeţe propriu-zise, ci pronume personale cu înţelesul de *el, ea;* dar în vorbirea curentă capătă cîteodată valoare de politeţe, din cauză că *dumnealui, dumneaei* şi *dumneata* au un genitiv-dativ mai puţin obişnuit (primele două sînt la fel la acest caz ca şi la nominativ-acuzativ, al treilea este *dumisale* pentru amîndouă genurile). *Dînsul* şi *dînsa* se întrebuinţează ca pronume de politeţe mai ales cînd persoana la care se face referirea se află de faţă, mai rar în alte împrejurări.

Uzul literar nu a încorporat însă cele două forme ale pronumelui personal ca pronume de politeţe. De aceea, folosirea lor în această calitate caracterizează o vorbire neacceptată încă de limba literară şi, în consecinţă, trebuie evitate.

13.1.11 Funcţii

Pronumele personale îndeplinesc în frază funcţia de subiect, atribut, nume predicativ, obiect direct, obiect indirect, ca şi pe aceea a unor circumstanţiale.

Am ales spre ilustrare numai cîteva situaţii, care sînt mai puţin frecvente:

n u m e p r e d i c a t i v e: Ei sînt tot *ei.*
Voi să rămîneţi *voi* înşivă.
Noi nu sîntem *voi.*

a t r i b u t: Privirea *lui* (sau *ei*) era plină de speranţe.
Am trecut noi *înşine* prin această probă.
La trecutu-*ţi* mare, mare viitor!

• N o t ă. Pronumele personale sînt atribute numai în formele *lui, ei, lor,* în formele scurte *mi, ţi, şi* etc. şi în calitate de pronume de întărire.

c i r c u m s t a n ţ i a l: Te poftesc *la mine.*
Felicitarea asta vine *de la ei.*

CELELALTE FELURI DE PRONUME

14.1 PRONUMELE POSESIV

14.1.1 Forme

Pronumele posesiv are p a t r u serii de forme, potrivit cu relaţia dintre obiectul posedat şi posesor şi cu numărul acestora. Formele se deosebesc în modul următor:

1) *pentru un singur obiect şi un singur posesor:*

	persoana I	*persoana a II-a*	*persoana a III-a*	
masc. neutru	al meu	al tău	al său,	al lui (ei)
fem.	a mea	a ta	a sa,	a lui (ei)

2) *pentru un singur obiect şi mai mulţi posesori:*

masc. neutru	al nostru	al vostru	-	al lor
fem.	a noastră	a voastră	-	a lor

3) *pentru mai multe obiecte şi un singur posesor:*

masc.	ai mei	ai tăi	ai săi	ai lui (ei)
fem. şi neutru	ale mele	ale tale	ale sale	ale lui (ei)

4) *pentru mai multe obiecte şi mai mulţi posesori:*

masc.	ai noştri	ai voştri	-	ai lor
fem. şi neutru	ale noastre	ale voastre	-	ale lor

Aceste forme reprezintă nominativul şi acuzativul.

Pronumele posesiv **nu are genitiv-dativ** decît în mod excepţional şi numai în limbajul popular şi familiar, cînd denumeşte una din noţiunile „părinţi, rude, neamuri, colegi, camarazi, coechipieri, tovarăşi de luptă", de ex.: cere **alor tăi**.

Formele paralele de la persoana a III-a singular, masculin şi feminin (*al, a, ai, ale*) **lui, ei,** ca şi cea de plural pentru amîndouă genurile (*al, a, ai, ale*) **lor** nu sînt pronume posesive, ci pronume personale introduse în sistemul celor posesive.

Faptul că genitivul pronumelui personal intră în sistemul pronumelui posesiv dovedeşte că *pronumele posesiv însuşi exprimă ideea de genitiv a pronumelui personal.*

• N o t ă. Pronumele personal nu are genitiv la persoana I şi a II-a. Ideea de genitiv este suplinită la aceste două persoane de pronumele posesiv corespunzător. Acelaşi lucru îl face şi *său* de la persoana a III-a, alături de pronumele personal *lui, ei.*

14.1.2 Pronumele posesiv ca adjectiv

Pronumele posesiv are şi funcţie de adjectiv. În această calitate, el nu este precedat niciodată de *al, a, ai, ale,* cum se vede uşor din următoarele perechi de cuvinte:

ciorchinele **meu**	ca şi	*un ciorchine* **greu**
ciorchinii **mei**	„	*doi ciorchini* **grei**
cîinele **tău (său)**	„	*un cîine* **rău**
cîinii **tăi (săi)**	„	*nişte cîini* **răi**
lada **mea**	„	*o ladă* **grea**
lăzile **mele**	„	*două lăzi* **grele**

etc.

Ca adjectiv, el *are genitiv-dativ:* **mele, tale, sale, noastre, voastre** (*îndrăzneala atitudinii* **mele**).

Pronumele personal (*al, a, ai, ale*) **lui, ei, lor** nu pot fi adjective. Să se compare exemplele următoare cu cele de mai sus.

ciorchinele **lui, ei, lor**	faţă de	*un ciorchine* **greu**
ciorchinii **lui, ei, lor**	„	*doi ciorchini* **grei**
cîinele **lui, ei, lor**	„	*un cîine* **rău**
cîinii **lui, ei, lor**	„	*nişte cîini* **răi**

etc.

Se vede clar că **lui, ei, lor** nu se acordă în număr şi gen cu substantivul ca adjectivul posesiv. În concluzie, **lui, ei, lor** rămîn totdeauna pronume.

14.1.3 Funcţii

Funcţiile sintactice ale pronumelui posesiv sînt strîns legate de situaţia de mai sus. Prin urmare, pronumele posesiv poate fi:

1) atribut: *calul* **meu**, *grija* **ta**, *cartea* **sa**, *prietenii* **tăi**, *un cal* **al meu**, *această mare grijă* **a ta**, *aceşti prieteni* **ai săi** etc.;
2) nume predicativ: *Pixul ăsta este* **al tău?**
3) subiect (în limbajul popular şi familiar): **Ai noştri** *vor cîştiga meciul;*
4) obiect direct sau obiect indirect: *Pe* **ai voştri** *i-a văzut la cantină; A povestit totul* **alor tăi;**
5) complement de agent: *Grădina va fi aranjată de* **ai mei;**
6) complementul instrumentului: *Am aflat prin* **ai noştri.**

• Notă. Pronumele posesiv de la (3, 4, 5, 6) este echivalentul unui substantiv.

14.2 PRONUMELE DEMONSTRATIV

Pronumele demonstrativ arată că obiectul al cărui nume îl înlocuieşte se află fie lîngă vorbitor, fie dincolo de unul sau mai multe obiecte de lîngă vorbitor.

Se consideră că un obiect se află imediat lîngă vorbitor şi atunci cînd a fost de curînd pomenit: Acestea *erau gîndurile lui în copilărie.* (Gîndurile sînt de mult, dar au fost aduse în actualitate de vorbitor şi sînt acum aproape de el.) Acelaşi lucru se întîmplă şi cînd ne referim la două sau mai multe persoane, lucruri etc. Ultimul pomenit este socotit aproape de noi, pe cînd celălalt - departe: *Are doi prieteni buni, pe Ion şi pe Gheorghe.* **Acesta** *din urmă este strungar* (Gheorghe), **celălalt** *este marinar* (Ion).

14.2.1 Felurile de pronume demonstrativ

Pronumele demonstrativ **de apropiere şi de depărtare**

Pronumele care înlocuieşte numele unui obiect de lîngă vorbitor se numeşte *pronume demonstrativ* **de apropiere,** iar cel care înlocuieşte numele unui obiect aflat dincolo de alt obiect de lîngă vorbitor se numeşte *pronume demonstrativ* **de depărtare.**

Pronumele demonstrativ de alegere

Dintr-un exemplu ca *Nu-mi place creionul acesta, vreau pe* celălalt, se vede că celălalt arată că dintre două sau mai multe obiecte se face o alegere. Pronumele care indică acest fapt poate fi numit demonstrativ de alegere. El este o subcategorie a pronumelui demonstrativ.

În limba literară de astăzi se întrebuinţează aproape exclusiv pronumele demonstrativ de alegere format de la demonstrativul de depărtare (*celălalt, cealaltă*). În limbajul popular şi familiar sînt însă frecvente formele **ăstălalt, astălaltă** (formate de la pronumele corespunzător de apropiere).

Pronumele demonstrativ de identificare

O subcategorie a pronumelui demonstrativ este şi pronumele de identificare. El arată că vorbim de un obiect despre care s-a mai spus ceva înainte: **acelaşi, aceeaşi** = „tot acela, tot aceea, tot el, tot ea".

14.2.2 Forme (declinarea)

Forme savante şi forme populare ale pronumelui demonstrativ

În uzul limbii române s-au stabilit două serii de pronume demonstrative: una pentru limbajul solemn, oficial, savant; cealaltă pentru limbajul de toate zilele. Din seria din urmă, *asta* se întîlneşte însă adesea şi în unele formule ale limbajului solemn.

Distingerea celor două serii se face foarte uşor, pentru că numai formele savante conţin pe -ce- în interiorul lor (*cela* şi *ceea* sînt regionale).

Formele pronumelui demonstrativ (ambele serii) sînt:

masculin şi neutru

s i n g u l a r

	a p r o p i e r e		d e p ă r t a r e	
N.	acesta	ăsta	acela	ăla
G.	(al, a, ai, ale) acestuia	ăstuia	(al, a, ai, ale) aceluia	ăluia
D.	acestuia	ăstuia	aceluia	ăluia
A.	(pe) acesta	(pe) ăsta	(pe) acela	(pe) ăla

masculin plural

N.	aceştia	ăştia	aceia	ăia
G.	(al, a, ai,ale)		(al, a, ai, ale)	
	acestora	ăstora	acelora	ălora
D.	acestora	ăstora	acelora	ălora
A.	(pe) aceştia	(pe) ăştia	(pe) aceia	(pe) ăia

feminin singular

N.	aceasta	asta	aceea	aia
G.	(al, a, ai, ale)		(al, a, ai, ale)	
	acesteia	ăsteia	aceleia	ăleia
D.	acesteia	ăsteia	aceleia	ăleia
A.	(pe) aceasta	(pe) asta	(pe) aceea	(pe) aia

feminin şi neutru plural

	apropiere		depărtare	
N.	acestea	astea	acelea	alea
G.	(al, a, ai, ale)		(al, a, ai, ale)	
	acestora	ăstora	acelora	ălora
D.	acestora	ăstora	acelora	ălora
A.	(pe) acestea	(pe) astea	(pe) acelea	(pe) alea

Formele pronumelui demonstrativ de alegere

masculin şi neutru singular

N. -	ăstălalt	celălalt	ălălalt
G. -	(al, a, ai, ale)	(al, a, ai, ale)	(al, a, ai, ale)
	ăstuilalt	celuilalt	ăluilalt
D. -	ăstuilalt	celuilalt	ăluilalt
A. -	(pe) ăstălalt	(pe) celălalt	(pe) ălălalt

masculin plural

N. -	ăştialalţi	ceilalţi	ăilalţi
G. -	(al, a, ai, ale)	(al, a, ai, ale)	(al, a, ai, ale)
	ăstorlalţi	celorlalţi	ălorlalţi
D. -	ăstorlalţi	celorlalţi	ălorlalţi
A. -	(pe) ăştialalţi	(pe) ceilalţi	(pe) ăilalţi

feminin singular

N. -	astălaltă	cealaltă	aialaltă
G. -	(al, a, ai, ale) ăsteilalte	(al, a, ai, ale) celeilalte	(al, a, ai, ale) ăleilalte
D. -	ăsteilalte	celeilalte	ăleilalte
A. -	(pe) astălaltă	(pe) cealaltă	(pe) aialaltă

feminin şi neutru plural

N. -	astelalte	celelalte	alelalte
G. -	(al, a, ai, ale) ăstorlalte	(al, a, ai, ale) celorlalte	(al, a, ai, ale) ălorlalte
D. -	ăstorlalte	celorlalte	ălorlalte
A. -	(pe) astelalte	(pe) celelalte	(pe) alelalte

• N o t ă. În limba mai veche se folosea şi **acestălalt,** care avea forme cauzale ca şi *acesta.*

Formele pronumelui demonstrativ de identificare sînt la fel cu ale pronumelui demonstrativ simplu, urmate de **-şi;** de ex.: G.D. (*al, a, ai, ale*) **aceluiaşi, aceleiaşi, aceloraşi.**

• N o t ă. Multă vreme s-a întrebuinţat şi pronumele demonstrativ de identificare **acestaşi.** El se declina ca şi *acesta,* primind pe **-şi** la sfîrşitul formei fiecărui caz gramatical.

14.2.3 Pronumele demonstrativ ca adjectiv

Dintre formele înşirate mai sus, cele fără *-a* se întrebuinţează şi ca adjective, dar, pe cînd *acesta, ăsta, aceasta, asta, acela, ăla, aceea, aia* apar astfel n u m a i după substantiv sau izolate, demonstrativul de alegere este folosit în aceeaşi formă atît înainte cît şi după substantive, iar demonstrativul de identificare, numai înainte de substantiv.

Demonstrativele *acesta, aceasta* şi *acela* pierd pe *a* de la sfîrşit cînd sînt plasate înaintea unui substantiv masculin sau neutru, iar *aceasta* devine *această* înaintea unui substantiv feminin, adică:

copacul acesta	*copacul ăsta*	*acest copac*	*ăst copac*
copacul acela	*copacul ăla*	*acel copac*	*ăl copac*
copacul celălalt	*copacul ălălalt*	*ălălalt copac*	
acelaşi copac	-	-	
frunza aceasta	*frunza asta*	*această frunză*	
frunza aceea	*frunza aia*	*acea frunză*	
frunza astălaltă	-	*astălaltă frunză*	

14.2.4 Funcţii

Pronumele demonstrativ poate fi în propoziţie:

subiect: *Aceasta* se numeşte pasărea-lîră.
Aceştia sînt mecanici, în sectorul electric lucrează *ceilalţi*.

nume predicativ:
Palatul Telefoanelor este *acela* din colţ.
Viaţa nu mai era *aceeaşi*.

atribut: Peniţa *asta* zgîrie hîrtia.
În *acele* vremuri, pămîntul era socotit centrul universului.

obiect direct:
Asta a învăţat-o din auzite.
Daţi-mi, vă rog, o lămîie, dar nu pe *aceasta*, ci pe *cealaltă*.

obiect indirect:
Să nu mai vorbim despre *asta*.
La *acestea* se referă spusele lui.

circumstanţial:
Răul nu vine totdeauna de la *ceilalţi*.
De *aceea* s-a supărat.
Luptăm pentru progres, pentru *asta* ne străduim.

● Notă. Ca şi alte pronume, demonstrativele nu au posibilitatea de a exprima toate felurile de circumstanţiale, de exemplu, ele nu pot exprima pe cel de timp sau pe cel de mod.

14.3 PRONUMELE INTEROGATIV

Să analizăm pronumele din următoarele întrebări în legătură cu cîteva dintre răspunsurile care li se pot da:

(1) *Cine a fost la telefon?*
- *Un prieten!*
- *Mitică!*
- *Mama!*
- *Domnul profesor Ionescu!*

(2) *Cine predă geografia?*
- *Dumnealui!*
- *Eu!*

(3) *Ce te doare?*
- *Capul!*
- *Nimic!*

(4) *Pe cine ai întîlnit?*
- *Pe Marieta!*
- *Pe frate-tău!*
- *Pe nimeni.*

În răspunsurile de mai sus intră după cum se vede ca ceva de la sine înțeles un substantiv ori un pronume (dacă propoziția de răspuns nu este negativă: *Nu știu! N-am cunoștință!*, sau nu se referă la *Ce (mai) faci (faceți)?*, la care se răspunde prin: *Bine, Foarte bine, Nu prea bine, Lucrez* etc.).

La întrebări care conțin alt pronume, răspunsul poate să fie dat și prin *Da* sau *Nu*. De ex.: **Tu** *ești nepotul lui? - Da (Nu)*, în timp ce *Da (Nu)* sînt excluse cînd în întrebare figurează *cine* sau *ce*.

Pronumele care ține locul unui lucru sau unei persoane într-o întrebare la care se poate răspunde și cu un substantiv sau cu un pronume din cele văzute mai înainte - dar nu cu altă parte de vorbire - este pronume INTEROGATIV.

14.3.1 Formele pronumelui interogativ și întrebuințarea lor

Pronumele interogativ are forme identice pentru singular și plural (masculin, feminin și neutru). Ele sînt:

N.	cine?	ce?
G.	(al, a, ai, ale) cui?	-
D.	cui?	-
A.	pe cine?	ce?
	cu (de, la etc.) cine?	cu (de, la, pe etc.) ce?

La n o m i n a t i v, **cine** și **ce** sînt subiecte. Ele introduc o întrebare privind un nume de ființă, de persoană sau de lucru în funcție de înțelesul verbului, potrivit cu următoarele r e g u l i:

a. Dacă acțiunea verbului poate să fie îndeplinită n u m a i de persoane, se întrebuințează o b l i g a t o r i u **cine**, de ex.:

- Cine *a fumat aici?*

- Cine *propune altă soluție?*

- Cine *mai dorește un ceai?*

- Cine *are o gumă?* etc.

La asemenea propoziții interogative nu se poate răspunde decît cu un nume de persoană sau cu un pronume personal (mai rar, demonstrativ sau nehotărît).

b. Dacă acţiunea verbului poate să fie îndeplinită atît de o fiinţă (care nu este persoană) cît şi de o persoană, se folosesc după împrejurări **cine** sau **ce**, răspunsul fiind un nume de fiinţă sau unul de persoană. De ex.:

- **Ce** *te-a speriat?* - *Ploaia. (Vîntul. Un răcnet. Ionică* etc.)
- **Cine** *te-a speriat?* - *Un lup. (Un nebun* etc.)

c. Dacă acţiunea poate să fie îndeplinită n u m a i de un lucru, ce este întrebuinţat în mod o b l i g a t o r i u. De ex.:

- **Ce** *arde acolo?* - *Nişte paie. (O casă* etc.)
- **Ce** *vîjîie aşa?* - *Vîntul. (Apa rîului. Moara* etc.)

• N o t ă. Regulile de sub *a, b, c* nu se respectă cînd vorbitorul nu vrea să se refere la o persoană sau, dimpotrivă, cînd vrea să personifice un lucru ori o fiinţă. De ex.:

- **Cine** *ţi-a rupt cămaşa?* - *O creangă de cătină.*
(Se evită răspunsul: *„Eu am rupt-o"* sau *„Cutare a rupt-o".*)

La g e n i t i v şi la d a t i v ca atribute şi, respectiv, obiecte indirecte, (*al, a, ai, ale*) **cui** şi **cui** se întrebuinţează atît pentru persoane cît şi pentru fiinţe şi lucruri. De ex.:

- **Ale cui** sînt aceste păreri? - Ale tale!
- **Al cui** să fi fost culcuşul ăsta? - Al vreunei jivine.
- Apele **cui** se varsă în Siret? - Apele mai multor rîuri.
- **Cui** i-ai povestit întîmplarea? - Unor cunoscuţi de-ai tăi.
- **Cui** îi duci laptele? - Căţeluşului.
- **Cui** îi mişcă aburii pistoanele? - Locomotivelor.

• N o t ă. Întrebuinţarea formelor (*al, a, ai, ale*) **cui** şi **cui** pentru nume de lucruri se explică prin lipsa formelor de genitiv-dativ la **ce**, deşi ideea de genitiv-dativ trebuie adesea exprimată şi la **ce**. Se recurge atunci la forma de genitiv-dativ a lui **cine**. Cum însă ea poate să dea naştere la confuzii, vorbitorii o ocolesc, punînd întrebările în aşa fel, încît să nu o folosească. Astfel, în loc de **Cui** *îi mişcă aburii pistoanele?*, se spune mai degrabă: *La* **ce** *(fel de maşini) aburii mişcă pistoanele?, Pistoanele* **cărei** *maşini sînt mişcate de aburi?* sau **Cărei (căror)** *maşini aburii îi (le) mişcă pistoanele?*

La a c u z a t i v, cine şi ce sînt obiecte directe, obiecte indirecte sau complemente circumstanţiale. Cine se referă de data aceasta numai la persoane, iar ce la lucruri, fiinţe sau persoane; de ex.:

- La **cine** ai fost? - La frate-meu.
- De ce (anume) te temi? - De ger. (De şerpi, De oameni răi.)
- Pe **cine** ai chemat? - Cîţiva prieteni.
- Cu ce vînezi? - Cu puşca! (Cu un cîine!)

14.3.2 Folosirea pronumelor interogative ca pronume şi conjuncţii în frază

Să comparăm seriile de propoziţii şi fraze de mai jos:

(1) - **Cine** a scris *Eneida?* (2) - Nu ştie **cine** a scris *Eneida!*
(3) - Ce doreşti dumneata? (4) - Spune **ce** doreşti dumneata!
(5) - **Cui** îi vei cere ajutor? (6) - Hotărăşte-te **cui** îi vei cere ajutor!

Propoziţiile (1), (3) şi (5) sînt întrebări directe formulate cu pronumele **ce** şi **cine**. Frazele (2), (4) şi (6) conţin aceleaşi propoziţii, dar nu ca întrebări directe, căci ele repetă ideea de întrebare, fără a mai întreba. Ele sînt **interogative indirecte**. Totodată sînt şi propoziţii s u b o r d o n a t e. Astfel, în fraza (4) propoziţia *ce doreşti dumneata* este subordonată propoziţiei *Spune...* iar *ce* îndeplineşte şi rolul de conjuncţie, propoziţia fiind o subordonată **completivă directă**.

• N o t ă. Propoziţiile subordonate introduse printr-o formă a pronumelor **cine** sau **ce** pot avea şi alte funcţii sintactice: completive indirecte, subiective, circumstanţiale.

• N o t ă. Nu numai pronumele interogativ se află în această situaţie, ci şi unele adverbe interogative (*cînd, cum, unde* etc.). Ele introduc propoziţii interogative directe; de ex.: *Unde a pus cartea?* şi pot intra în diferite fraze ca subordonate completive directe (fiind în acelaşi timp interogative indirecte): *Află* **unde** *a pus cartea.* (Vezi şi: **Cum** *te simţi?* şi: *Spune* **cum** *te simţi.*)

Ce intră în calitate de conjuncţie şi în perechea *De ce... de aia (aceea):*

De ce cînta, de-aia ar mai fi cîntat

însemnînd „cu cît... cu aît".

14.4 PRONUMELE RELATIV

În exemplele de mai jos, cuvîntul care ţine locul unui nume, punînd totodată în legătură sintactică propoziţia introdusă de el cu cea dinainte:

(1) Spuneţi dumneavoastră *care* este soluţia.

(2) Dintre poeţii *care* au scris în secolul trecut, cel mai de seamă rămîne Eminescu.

(3) Economiei de energie i se acordă atenţia *pe care* o merită.

(4) Toţi cei *cărora* ne-am adresat au fost binevoitori.

În fraza (1), *care* leagă o subordonată completivă de principală, în (2) una atributivă de substantivul *poeţii* din principală; în (3) altă atributivă de substantivul *atenţia*, ca şi în (4), unde însă cuvîntul determinat este *cei*.

Care este pronume r e l a t i v (de relaţie).

14.4.1 F o r m e

Pronumele relativ *care* are 7 forme. Una dintre ele, cea de nominativ-acuzativ, se foloseşte atît pentru singular şi plural, cît şi pentru toate genurile. Celelalte se deosebesc pe de o parte după număr, gen şi caz, pe de altă parte, după cum sînt aşezate înainte sau după substantivul pe care-l înlocuiesc.

	Înainte de substantiv		*După substantiv*		
	s i n g u l a r		s i n g u l a r		
N.A.		*care*		*care*	(1)
G. masc.	*(al, a, ai, ale)*	*căruí*	*(al, a, ai, ale)*	*căruí*	(2)
fem.	*(al, a, ai, ale)*	*cărei*	*(al, a, ai, ale)*	*cărei*	(3)
D. masc.		*căruí*		*căruia*	(4)
fem.		*cărei*		*căreia*	(5)
	p l u r a l		p l u r a l		
N.A.		*care*		*care*	
G. masc.	*(al, a, ai, ale)*	*căror*	*(al, a, ai, ale)*	*căror*	(6)
fem.	*(al, a, ai, ale)*	*căror*	*(al, a, ai, ale)*	*căror*	
D. masc. } fem. }		*căror*		*cărora*	(7)

Formele *căruia, căreia, cărora* se plasează la dativ numai după substantivul pe care-l înlocuiesc.

După substantiv, *care* poate să se întrebuinţeze chiar dacă substantivul mai are o determinare, de ex.:

Băiatul acesta frumos, *a cărui* viaţă v-o povestim.

Omul nostru, *ale cărui* visuri se realizau.

14.4.2 Construcţii aparte cu pronumele relativ

Pronumele relativ nu stă în mod necesar în acelaşi caz cu numele înlocuit, astfel în:

Persoana *căreia* îi vorbeai este tatăl meu

persoana reprezintă subiectul gramatical al lui *este tatăl (meu)* şi se află în nominativ, pe cînd *căreia* este obiect direct în dativ.

Cînd este aşezat după substantiv, *care* trebuie pus în genitiv. Articolul genitival se referă atunci la un substantiv, iar pronumele relativ la altul ca în fraza de mai jos:

Omul *ale cărui* sfaturi le-ai ascultat este tatăl meu

unde *ale* este articolul genitival şi se referă la *sfaturi*, iar *cărui* se referă la *omul*.

Modelul unor asemenea construcţii este următorul:

părintele → cărui
al → fiu

părintele → cărui
ai → fii

părinţii → căror
al → fiu

părinţii → căror
ai → fii

părintele → cărui
a → fiică

părintele → cărui
ale → fiice

părinţii → căror
a → fiică

părinţii → căror
ale → fiice

mama → cărei
al → fiu

mama → cărei
ai → fii

mamele → căror
al → fiu

mamele → căror
ai → fii

mama → cărei
a → fiică

mama → cărei
ale → fiice

mamele → căror
a → fiică

mamele → căror
ale → fiice

14.4.3 Pronumele relativ compus: cel care, cea care

Pronumele relativ *care* se compune cu *cel, cea* şi are acelaşi regim ca cel din construcţiile anterioare, de ex.:

Dintre semenii noştri, *cei a căror* dragoste o simţim întîia oară sînt părinţii.

14.4.4 Pronumele interogativ ce *ca pronume relativ*

Avînd înţeles asemănător cu pronumele relativ, *ce* se întrebuinţează uneori în locul acestuia, ca în: *pomul* ce *înfloreşte în aprilie; partea* ce-*i revine; cuvintele* ce *se scriu cu literă mare* etc. *Ce* este invariabil, de aceea avem şi: *pomii* ce *înfloresc în aprilie; mărimea părţilor* ce-*i revin; importanţa cuvintelor* ce *se scriu cu literă mare* etc.

14.4.5 Pronumele relativ compus: cel ce, cea ce, ceea ce

Ce, ca pronume relativ, se compune cu *cel* şi cu *cea* dînd compuselor înţelesul de „cel care, cea care".

Pronumele relativ compus *ceea ce* se deosebeşte de *cea ce* pentru că *ceea ce* nu ţine niciodată locul unui nume de persoană sau de lucru, ci numai pe acela al unei idei, noţiuni, referindu-se deci totdeauna la ceva abstract.

14.4.6 Pronumele relativ ca adjectiv

Cînd se află în acelaşi caz, număr şi gen cu un substantiv, înainte sau după acesta, pronumele relativ devine adjectiv relativ, de ex.:

Pe omul *pe care* îl apreciezi, îl şi respecţi.

Propoziţia *pe care îl apreciezi* ţine locul adjectivului *apreciat*. Dar fiindcă este totdeauna şi cuvînt de legătură, *care* nu poate să îndeplinească s i n g u r rolul unui adjectiv, ci numai împreună cu restul propoziţiei introduse de el în frază.

14.4.7 F u n c ţ i i

Pe lîngă faptul că leagă anumite subordonate de regentele lor, pronumele relativ poate să fie ca pronume s u b i e c t al unei propoziţii subordonate:

• N o t ă. *Care* este întrebuinţat în limbajul familiar şi ca subiect al unei propoziţii independente, de cele mai multe ori, interogative: *Care a spart geamul?* în loc de *Cine a spart geamul?* Se presupune că în *Care a spart geamul?* avem o elipsă, propoziţia fiind gîndită în forma „*Care dintre voi* (sau

dintre ei) a spart geamul?" Dacă însă predicatul este la persoana a II-a singular, *Care ai spart geamul?* elipsa nu mai există, şi propoziţia caracterizează o exprimare neîngrijită sau vulgară.

atribut al unui substantiv sau al unui echivalent al acestuia;
obiect direct cînd este precedat de *pe* şi ţine locul unui nume de persoană;
obiect indirect cînd se află în dativ sau este precedat de una dintre prepoziţiile care introduc un obiect indirect;
circumstanţial (dar nu de timp sau de mod).

14.5 PRONUMELE NEHOTĂRÎT

În exemplele de mai jos, cuvintele subliniate sînt pronume deosebite de toate cele studiate pînă acum:

(1) Te-am întrebat *ceva.*
(2) Să povestească *fiecare* o întîmplare din viaţa sa.
(3) *Unii* ştiau, *alţii,* nu.
(4) *Orice* ai zice, şi iarna are frumuseţile ei.

Ele ţin locul unor nume de lucruri sau de fiinţe (şi persoane), fără a arăta însă ce fel de lucruri şi de fiinţe, nici dacă acestea sînt aproape ori departe de cel care vorbeşte, nici dacă îi aparţin, iar unora nu li se indică nici genul gramatical. Ele arată doar că lucrurile şi fiinţele al căror nume îl înlocuiesc nu sînt cunoscute sau, dacă sînt cunoscute, vorbitorul consideră faptul acesta neimportant pentru exprimare.

Pronumele care ţin locul unor nume de obiecte (lucruri, fiinţe, persoane etc.) despre care nu ştim sau nu vrem să spunem decît că sînt lucruri, fiinţe, persoane etc., fără alte amănunte, se numesc pronume nehotărîte sau, mai rar, nedefinite.

14.5.1 Forme

Pronumele nehotărîte sînt simple sau compuse. Cele simple, mai puţine la număr, sînt:

altul, alta; atare; atît(a); cît, cîtă; cutare; tot, toată; unul, una.

Cele compuse sînt de două feluri:

a) unele cu partea care nu se schimbă a compusului la început: *fiecare, fiecine, fiecît;*
oricare, orice, oricine, oricît, oricîtă, oarecare;
vreunul, vreuna;

b) altele, cu partea care nu se schimbă a compusului la sfîrşit: *careva, ceva, altceva, cineva, altcineva, cîtva, cîtăva.*

Altceva şi *altcineva* se încadrează tot aici, căci, deşi au şi o primă parte care nu se schimbă, ele merg în declinare cu *ceva* şi *cineva.*

Dintre pronumele nehotărîte simple, *cît, cîtă* şi *tot, toată* se declină numai la plural, nominativ-acuzativul lor la acest număr fiind: *cîţi, cîte; toţi, toate;* iar genitiv-dativul: *cîtor, tuturor(a).*

Celelalte pronume nehotărîte simple se declină astfel:

	singular	plural
N.A.	*altul, alta*	*alţii, altele*
	unul, una	*unii, unele*
	cutare	*cutare*
G.D.	*altuia, alteia*	*altora*
	unuia, uneia	*unora*
	cutăruia, cutăreia	*cutărora*

Pronumele nehotărîte compuse se declină ca relativul *care* sau interogativul *cine.* Ele sînt la genitiv-dativ:

singular	plural
fiecăruia, fiecăreia	-
oricăruia, oricăreia	*oricărora*
vreunuia, vreuneia	*vreunora*
oricui	-
fiecui	-
cuiva	-
altcuiva	-
-	*cîtorva*

ceva, altceva, orice şi *careva* nu se declină.

Formele cu *-a* se aşază totdeauna după substantivul pe care îl determină, în calitate de atribut, de ex.: *ideile fiecăruia, (fiecăreia, oricăruia* etc.).

Ele nu înlocuiesc însă substantivul după care se află, cum se vede din faptul că *ideile* sînt la plural, iar pronumele la singular.

Cazul în care se află pronumele nehotărît este acelaşi ca al unui substantiv pus în-aceeaşi poziţie; să se compare:

jucăriile copilului	cu	*jucăriile fiecăruia*
grijile mamei		*grijile fiecăreia*
bucuriile elevilor		*bucuriile tuturora*

La fel se întîmplă şi cu formele fără *-a*, de ex.: *părerile oricui*. Genitivul apare şi mai limpede din construcţii ca: *tocul acesta* al *oricăruia (oricăreia, oricărora, unuia, uneia, unora* etc.), *tocurile-rezervor* ale *oricăruia (oricăreia, oricărora, vreunui, vreunor* etc.).

Pronumele nehotărîte care au la genitiv-dativ terminaţia *-a* se întrebuinţează la dativ numai singure sau înaintea unui relativ:

Ce ţie nu-ţi place, | *altuia* / *alteia* / *altora* / *cutăruia* / *cutăreia* | nu face.

S-a adresat | *unuia* / *uneia* / *unora* / *altuia* / *alteia* / *altora* / *tuturora* | care | părea(u) mai priceput(ă). / pricepuţi. / pricepute.

● N o t ă. *Forme neliterare.* Pe lîngă *fiecare* există şi cîteva compuse cu relativul *care*, dar cu prima parte diferită: *fieştecare, fieşcare*, după cum, pe lîngă *fiecine*, el însuşi rar, există cîteva compuse cu *cine*, dar de asemenea diferite în prima lor parte: *fieştecine, fitecine*. Aceste forme sînt populare sau regionale.

14.5.2 Pronume nehotărîte ca adjective

Unele pronume nehotărîte pot fi şi adjective nehotărîte. Numai pronume nehotărîte sînt:

careva, cineva, oricine;
altul, alta, unul, una, vreunul, vreuna;
altceva, altcineva.

În forma mai jos arătată, următoarele sînt totdeauna numai a d j e c t i v e şi se aşază obligatoriu î n a i n t e a substantivului (sau a echivalentului acestuia):

alt, altă: *alt cap, altă căciulă;*
vreun, vreo: *vreun leu, vreo leoaică.*

Următoarele sînt adjective în aceeaşi formă în care sînt şi pronume, dar ca adjective se aşază numai înaintea substantivului sau echivalentului acestuia:

fiecare *muncitor, persoană, sfat* etc.,
oricare *tînăr, tînără, personaj* etc.,
orice *băiat, fată, gînd* etc.,
oricît *timp, lapte, mălai, vin* etc.,
oricîtă *vreme, apă, sare, supărare* etc.,
oricîţi *bani, cai, nori, snopi* etc.,
oricîte *ape, fiice, bilete, necazuri* etc.

14.5.3 **Mult** *ca adjectiv şi pronume nehotărît*

La nominativ-acuzativ, singular şi plural, *mult* este un adjectiv obişnuit. La genitiv-dativ plural însă, el ia înfăţişarea unui pronume sau adjectiv nehotărît: *multor, multora.* Prima dintre cele două forme se foloseşte înainte de substantiv: *multor colegi, doamne, aparate,* iar a doua, *multora,* numai ca pronume: *a spus multora.*

14.5.4 Funcţii

Pronumele nehotărîte pot fi în propoziţie:

s u b i e c t: S-a defectat *ceva* la instalaţia electrică.
Îl invitase *altcineva* la masă.
Totul se produce pe bandă rulantă.
n u m e p r e d i c a t i v: Fiul lui va fi *cineva.*
Nu voia să devină *orice* sau să fie *oricine.*
a t r i b u t: (pentru atribut, vezi *Pronume nehotărîte ca adjective,* p. 153).
o b i e c t d i r e c t: Aflase *ceva* nou.
Aştepta *pe cineva.*
Cînta *orice* îi cereau spectatorii.

o b i e c t i n d i r e c t: Se dă *fiecăruia* dreptul la muncă.
Vorbeau despre *orice* şi despre *oricine* le trezea curiozitatea.

c i r c u m s t a n ţ i a l: *Cît* au stat la taifas, s-a luminat de ziuă.
Umbla de la *unul* la *altul.*

• N o t ă. Ca şi pronumele relativ, nici cel nehotărît nu poate exprima toate circumstanţialele, de exemplu, pe cele de cauză, de mod şi de scop.

14.5.5 Pronumele negativ

Pronumele negativ este o varietate a celui nehotărît, de care se deosebeşte numai prin faptul că are înţeles negativ şi trebuie să fie însoţit în propoziţie de adverbul de negaţie, *nu,* de ex.:

Aici nu locuieşte *nimeni* (sau *nimenea*).
Nici unul nu a fost chemat.
Nu ştia *nimic* (sau *nimica*).

14.5.6 F o r m e

Nimeni (nimenea) şi *nici unul, nici una* se declină ca pronumele nehotărîte, avînd genitiv-dativul:

nimănui(a)	-
nici unuia	nici unora
nici uneia	nici unora

Nimic(a) nu se declină. El este şi substantiv de genul neutru (*nimic - nimicuri*); ca substantiv nu mai trebuie să fie însoţit de adverbul de negaţie.

14.5.7 Pronumele negativ ca adjectiv

Nici un şi *nici o* sînt în această formă adjective şi apar totdeauna înaintea substantivului: *nici un ban, nici o leţcaie,* comportîndu-se ca *vreun* şi *vreo.*

14.5.8 F u n c ţ i i

Pronumele negativ are aceleaşi funcţii ca şi cel nehotărît.

Capitolul 15

VERBUL

15.1 FELURILE DE VERBE

Să privim atent următoarele cuvinte subliniate:

(1) *Aşteptăm* cursa de dimineaţă.
(2) Expoziţia de pictură *a fost vizitată* des.
(3) Călăuza noastră *cunoştea* fiecare colţişor al muntelui.
(4) *Miroase,* dumneata, floricica asta!

Aceste cuvinte arată că în propoziţie se petrece, se întîmplă ceva sau că cineva face o acţiune. Ele sînt v e r b e.

Cercetînd verbele din propoziţiile (1) - (4), vedem că ele au cîte un înţeles propriu: *a aştepta* = „a fi, a se afla, a sta (undeva) pînă se iveşte ori se întîmplă ceva, pînă apare cineva sau ceva"; *a vizita* = „a trece, a merge (a se deplasa) spre a vedea sau a lua cunoştinţă de ceva, spre a vorbi cu cineva etc."; *a cunoaşte* = „a avea sau a obţine o cantitate de cunoştinţe (informaţii) despre cineva sau despre ceva"; în sfîrşit, *a mirosi* = „a lua cunoştinţă de ceva prin simţul mirosului".

Dar pe lîngă acest înţeles, fiecare se încadrează într-o grupă, cu un sens general: *a aştepta* în grupa verbelor cu sensul de s t a r e; *a vizita* în aceea cu sensul de m i ş c a r e; *a cunoaşte* în aceea cu sensul de a ş t i; *a mirosi* în aceea cu sensul de a s i m ţ i etc.

Dintr-o asemenea observaţie a rezultat una dintre cele mai vechi şi mai cunoscute clasificări a verbelor în:

15.1.1 Verbe de existenţă şi de stare:

se afla	exista	rămîne
aştepta	fi	sta
avea	fiinţa	şedea
dăinui	poseda	zăcea

15.1.2 Verbe de mişcare (deplasare în spaţiu):

alerga	galopa	parcurge	veni
cădea	ieşi	rostogoli	vira
călători	intra	sări	zbura
curge	merge	sosi	zburda
dansa	mişca	trece	etc.
fugi	opri	ţopăi	

15.1.3 Verbe care înseamnă „(a) spune, (a) declara" (verba declarandi):

afirma	declara	mărturisi	striga
amuţi	dialoga	mormăi	şopti
apela	discuta	nega	tăcea
bodogăni	exprima	ocărî	tăgădui
certa	întreba	sfătui	vorbi
chema	înjura	spune	zice etc.

15.1.4 Verbe care exprimă sentimente, acţiuni ale simţurilor, acte de voinţă sau de afecţiune (verba sentiendi, voluntatuum, afectuum):

amăgi	dezaproba	înfumura	refuza
amărî	dori	înşela	satisface
aminti	durea	lămuri	sili
aproba	emoţiona	minţi	silui
asmuţi	excita	minuna	simţi
aţâţa	felicita	mira	speria
auzi	ferici	mirosi	şovăi
batjocori	fermeca	mîndri	teme
bănui	gîndi	mulţumi	teroriza
cere	gusta	necinsti	tortura
chinui	hotărî	nenoroci	uimi
cinsti	imagina	ofensa	uita
comanda	interzice	oprima	vedea
crede	ironiza	pedepsi	voi
cuteza	ispiti	pipăi	zădărnici
decide	închipui	porunci	zări
descuraja	încrede	presimţi	etc.
detesta	îndurera	pretinde	

Chiar dacă nu toate verbele din limba română intră în aceste grupe, iar unele ar putea să figureze şi în două (de ex.: *a porunci* - în 15.1.3, dar şi în 15.1.4 - căci *porunca*, se „spune", se „declară"); totuşi, gruparea are importanţa ei. Între altele, ea este legată de c o m p l e t ă r i l e sintactice. Verbele din 15.1.1 nu au, de obicei, obiect direct; cele din 15.1.2, de asemenea dacă îşi menţin sensul general, *de deplasare*, pe cînd cele din 15.1.3 şi 15.1.4 au de multe ori obiect direct, adesea şi indirect.

*
* *

Verbele mai pot fi grupate şi după felul de desfăşurare a acţiunii: dacă aceasta este m o m e n t a n ă sau d e d u r a t ă, dacă s e r e p e t ă, dacă o face s u b i e c t u l însuşi ori pune, determină pe altcineva s-o facă, dacă s t a r e a subiectului se modifică etc.

Astfel, în româneşte avem după felul de desfăşurare a acţiunii următoarele şase categorii de v e r b e:

15.1.5 D u r a t i v e - care arată că acţiunea ţine un timp mai îndelungat, desfăşurîndu-se fără întreruperi sau reveniri.

De exemplu:

Apa *curge* numai la vale.
Oamenii *dormeau* liniştiţi.
Soarele *trecuse* de amiază.

Verbele durative mai frecvent utilizate sînt:

aduce	elabora	judeca	repeta	umbla
aduna	epuiza	linişti	schimba	unge
alerga	evacua	lucra	studia	urca
aştepta	fabrica	mînca	suge	vărui
bănui	face	munci	şiroi	veghea
călători	fugi	neglija	trage	vieţui
conduce	gîndi	organiza	trăi	vîntura
curge	istovi	petrece	trece	vopsi
desena	iubi	plimba	turbura	zăcea
dormi	învăţa	răbda	ţine	zice
dura	juca	rămîne	uda	zidi etc.

15.1.6 M o m e n t a n e - care arată că acţiunea ţine un timp scurt sau foarte scurt. De exemplu:

adormi	holba	opri	sări
aprinde	icni	pleca	smulge
aţipi	intra	plesni	striga
da	ieşi	pocni	trosni
deceda	lepăda	poticni	ucide
decola	licări	prinde	vira
exploda	moţăi	replica	etc.

15.1.7 I t e r a t i v e - care arată că acţiunea se repetă o dată sau de mai multe ori. De exemplu:

bascula	ciripi	hurui	plescăi	şuşoti
bătători	cotcodăci	lăpăi	pritoci	trepida
bătuci	dădăci	lătra	reapărea	ţiui
behăi	deda	licări	reface	undui
bîjbîi	fîlfîi	măcăi	renova	vîjîi
bîrîi	forfeca	orăcăi	sfîrîi	zbîrnîi
bîzîi	gînguri	perinda	sîsîi	etc.
chelălăi	hămăi	petici	sporovăi	

15.1.8 E v e n t i v e - care arată că, în cursul acţiunii, subiectul devine ceea ce indică verbul. De exemplu:

Cerul *se înseninează* (= devine senin).

Bietul om *înmărmurise* de spaimă (= devenise ca marmura).

Părul îi *albeşte* (= devine alb).

Verbe eventive mai des întîlnite sînt:

albi	încolăci	înnobila	ramifica
banaliza	încremeni	însenina	rarefia
cicatriza	îndatora	întrista	sărăci
dezumfla	înfrumuseţa	înverzi	simplifica
fortifica	îngălbeni	lichefia	tonifica
fructifica	îngreuna	multiplica	tumefia
îmbogăţi	înlemni	ofili	umfla
împietri	înmulţi	osifica	unifica
înceta	înnegri	pietrifica	veşteji etc.

• N o t ă. Adesea nu subiectul, ci obiectul devine ceea ce indică verbul eventiv; astfel, în: *Femeile* albeau *pînza la rîu,* sau *Îşi* bronza *pielea la soare,* se vede că obiectul devine ceea ce arată verbul, dar lucrul acesta nu rezultă decît dacă dezvoltăm propoziţiile, iar în acest caz, fostul obiect se transformă în subiect: (femeile făceau) *ca pînza să devină albă;* (el făcea) *ca pielea să devină de culoarea bronzului...*

15.1.9 D i n a m i c e - care arată că subiectul participă ntens la acţiune, fiind foarte interesat de ea, de ex.:

Se bucura de succesele prietenilor săi.

Îl *căina* tot timpul.

15.1.10 C a u z a t i v e sau *f a c t i t i v e* - care exprimă ideea că subiectul este c a u z a acţiunii, în sensul că el o provoacă, dar altcineva o execută, de ex.:

Mă duc la frizer să mă *tund.*

De fapt, cel care *tunde* este frizerul, şi nu vorbitorul subiect. Acesta spune totuşi „mă tund", înţelegînd că „pune" sau „face", „determină" etc. (pe frizer) să-l tundă.

În exemplul următor situaţia este similară:

- Unde *v-aţi cusut* rochia?

(- La cooperativa de croitorie din cartier.)

Verbul din propoziţia interogativă înseamnă „(unde) vi s-a cusut, la comanda dv., rochia?" şi nu „în ce loc aţi stat dv. s-o coaseţi".

În româneşte nu avem verbe cauzative cu formă specială, dar modalitatea de a construi enunţuri cu înţeles cauzativ este curentă.

• N o t ă. În unele studii, prin *factitive* se înţeleg şi verbele care au semnificaţia „a face ca o b i e c t u l să se modifice potrivit cu ceea ce indică verbul"; de ex.: Minte de-*ngheaţă* apele (=face apele să îngheţe); *Au secat* balta (= au făcut balta să devină seacă) etc. Vezi şi nota de la 15.1.8.

15.2 VERBE NEPREDICATIVE

15.2.1 Verbe-copulă

Cea mai importantă funcţie a verbelor este aceea de predicat. Cînd o îndeplinesc, ele sînt verbe *predicative.* Unele nu pot să

îndeplinească însă această funcţie decît cu ajutorul unui substantiv, al unui adjectiv, numeral sau pronume. Astfel, în propoziţii ca cele de mai jos, fi nu este singur predicat, ci împreună cu substantivul sau adjectivul care îi urmează:

(1) Luna *este satelitul* natural al pămîntului.
(2) Vremea *a fost călduroasă.*

Verbele care - ca şi fi de mai sus - nu au calitatea de a fi singure predicat, pentru că nu fac decît să l e g e subiectul cu un substantiv, adjectiv, numeral sau pronume se numesc v e r b e - c o p u l ă, adică „verbe de legătură".

Verbe-copulă mai des folosite, afară de fi, sînt: *deveni, face, preface, părea, rămîne, redeveni;* de ex.:

(3) Frigul *devine insuportabil.*
(4) Femeia *rămăsese văduvă.*
(5) Căţelul *se făcuse mare.*
(6) Răzvan *părea voinic şi curajos.*

Substantivul, adjectivul, numeralul sau pronumele legat de subiect cu ajutorul unui verb-copulă este considerat n u m e p r e d i c a t i v.

● N o t ă. Verbe ca cele de mai sus pot să fie însă şi ele predicate. Aceasta se întîmplă ori de cîte ori nu mai leagă subiectul de altceva, ci sînt folosite cu înţelesul lor propriu-zis, de ex.:

(1) *În sala de aşteptare* sînt *cîteva persoane.* (*Sînt* = „se află".)
(2) A fost *odată ca niciodată.* (*A fost* = „a existat odată" ceva...)
(3) *Ionel* a rămas *în urma coloanei.* (*A rămas* = „a mers în aşa fel, încît se află acum în urma coloanei".)
(4) *Căţelul* făcea *tumbe.* (*Făcea* = „executa".)

15.2.2. Verbe auxiliare

Verbele auxiliare sau ajutătoare servesc la formarea timpurilor compuse. Astfel, *am* din *am învăţat* arată în combinare cu *învăţat* că învăţarea a avut loc în trecut; *voi* din *voi învăţa* arată că *învăţarea* se va întîmpla în viitor ş.a.m.d.

În limba română sînt trei auxiliare: avea, fi şi vrea. Două dintre ele (*avea* şi *vrea*) au ca auxiliare forme deosebite de cele pe care le au ca verbe predicative:

AVEA

	auxiliar			predicativ	
(eu)	am	(eu)	aş	(eu)	am
(tu)	ai	(tu)	ai	(tu)	ai
(el, ea)	a	(el, ea)	ar	(el, ea)	are
(noi)	am	(noi)	am	(noi)	avem
(voi)	aţi	(voi)	aţi	(voi)	aveţi
(ei, ele)	au	(ei, ele)	ar	(ei, ele)	au

VREA

	auxiliar		predicativ	
(eu)	voi	oi	(eu)	vreau
(tu)	vei	ei, ăi, îi, -i	(tu)	vrei
(el, ea)	va	o	(el, ea)	vrea
(noi)	vom	om	(noi)	vrem
(voi)	veţi	eţi, ăţi, îţi, -ţi	(voi)	vreţi
(ei, ele)	vor	or	(ei, ele)	vreau, vor

Auxiliarul *fi* se deosebeşte de *avea* şi *vrea* în două privinţe:
1) are aceleaşi forme ca auxiliar şi ca predicativ;
2) impune însuşi timpul său timpurilor compuse; de ex.:
sînt, eşti, este etc. *învăţat* (de cineva) = prezent;
am fost, ai fost, a fost învăţat (de cineva) = un timp trecut.

15.2.3 Verbe semiauxiliare

Unele verbe şi forme verbale se combină între ele cu alte verbe aflate la infinitiv sau la conjunctiv pentru a exprima ideea de necesitate: *trebuie să pleci;* de posibilitate: *pot să dorm, pot dormi;* o intenţie: *vrea să mănînce, îmi vine să rîd;* o întîmplare iminentă evitată: *era să cadă.*

Aceste verbe şi forme verbale (*putea, trebui, veni, vrea, era*) nu formează în felul arătat timpuri compuse şi nici moduri propriu-zise; de aceea, nu pot fi considerate auxiliare. Ele nu sînt nici verbe predicative (predicatul fiind întreaga construcţie). Din aceste cauze, au fost numite semiauxiliare, iar pentru faptul că

arată o modalitate, li se spune *semiauxiliare* de mod sau *modale*.

Ca modale, ele au o singură formă pentru toate persoanele, de ex.:

eu	TREBUIE	să cobor
tu		să cobori
el,ea	(sau:	să coboare
noi	TREBUIA	să coborîm
voi	VA TREBUI	să coborîţi
ei, ele	etc.)	să coboare

eu		să cad
tu		să cazi
el, ea	ERA	să cadă
noi		să cădem
voi		să cădeţi
ei, ele		să cadă

îmi	VINE	să rîd sau a rîde
îţi	(sau:	să rîzi „
îi	VENEA	să rîdă „
ne	A VENIT	să rîdem „
vă	VENISE	să rîdeţi „
le	etc.)	să rîdă „

Ca şi verbele-copulă, semiauxiliarele sînt predicate cînd se întrebuinţează în înţelesul lor strict, de ex.: *îi trebuie timp (trebuie* = „are nevoie"); *haina îţi vine bine (îţi vine* = „ţi se potriveşte") etc.

● N o t ă. Nu numai verbe ca cele mai sus citate nu formează singure predicatul. Astfel, în *dădu să intre, începuse să scîncească, apucă să spună* etc., predicatul nu este constituit numai de primul dintre cele două verbe (*dădu, începuse, apucă*), ci de amîndouă, pentru că ele exprimă împreună o singură unitate de înţeles. Ceea ce le deosebeşte de aşa-numitele semiauxiliare este faptul că ele sînt totdeauna la aceeaşi persoană cu subiectul, pe cînd celelalte pot să fie la persoana a III-a, indiferent de subiect.

Pentru alte aspecte ale problemei, vezi *Predicatul verbal complex* (p. 246).

Capitolul 16

TRANZITIVITATEA

16.1 VERBE TRANZITIVE ŞI VERBE INTRANZITIVE

Să se compare din punctul de vedere al prezenţei obiectului direct verbele din construcţiile:

	(A)	(B)
(1)	Acest poet *înfăţişează*	Avionul *decolează.*
(2)	Arhitecţii *elaborează*	Caisul *înfloreşte.*
(3)	Ea *schimbă*	Calul *fuge.*
(4)	Băiatul *spune*	Băiatul *doarme.*

Verbele din coloana (A) au nevoie de obiect direct ca să arate limpede ce face subiectul, de ex.: *Acest poet înfăţişează natura* etc. Verbele din coloana (B) nu numai că nu au nevoie de obiect, dar nici nu-l pot accepta.

Cînd un verb are nevoie de completarea înţelesului lui printr-un obiect direct pentru a preciza ce anume face subiectul, acel verb este considerat t r a n z i t i v. Toate verbele din coloana (A) sînt tranzitive.

Cînd verbul nu are nevoie de obiect direct şi nu-l acceptă, el este considerat i n t r a n z i t i v. Toate verbele din coloana (B) sînt intranzitive.

16.1.1 Verbe care pot să fie atît tranzitive, cît şi intranzitive

Unele verbe pot să fie într-o situaţie tranzitive, iar în altă situaţie intranzitive, de ex.:

(5) A *petrecut* pe invitaţi pînă la poartă. (tranzitiv)
(6) *Au petrecut* cu lăutarii după ei. (intranzitiv)

De cele mai multe ori, cînd acelaşi verb are atît întrebuinţare tranzitivă, cît şi întrebuinţare intranzitivă, înţelesul lui diferă,

după cum este folosit tranzitiv sau intranzitiv. În (5), de ex., *petrece* înseamnă „însoţi, întovărăşi"; în (6), tot el înseamnă „chefui".

Chiar atunci cînd deosebirea de înţeles nu apare atît de limpede, ea există totuşi. Astfel propoziţiile:

(7) El *desenează* un peisaj de iarnă.(tranzitiv)
(8) El *desenează* frumos. (intranzitiv)

conţin pe *desena,* dar intranzitivul are un înţeles general de „ştie, se pricepe să deseneze", pe cînd tranzitivul are înţeles concretizat de „trage linii, compune o imagine din linii şi umbre".

Unele verbe au aşadar calitatea de a fi tranzitive sau intranzitive în funcţie de înţelesul lor, iar înţelesul - la rîndul lui - se schimbă într-o măsură mai mare sau mai mică, după cum acelaşi verb este întrebuinţat tranzitiv sau intranzitiv şi invers.

16.1.2 False tranzitive

Cîteva verbe intranzitive cu înţelesul general de „mişcare, deplasare în spaţiu" se construiesc uneori în aşa fel, încît par că au devenit tranzitive, de ex.:

(9) *Am alergat* cîteva sute de metri.

În (9), *alerga* pare tranzitiv, pentru că presupunem că grupul de cuvinte *cîteva sute de metri* este un obiect direct. În realitate, el este un circumstanţial care indică măsura. Tot astfel în:

(10) *Am mers* împreună o bucată de drum.

merge nu s-a transformat în tranzitiv, căci *o bucată de drum* este un circumstanţial, nu un obiect direct.

16.1.3 Verbe cu tranzitivitate limitată

Unele verbe sînt tranzitive numai dacă se întrebuinţează cu un obiect direct strîns legat de înţelesul lor; de ex.: *a dormi un somn* adînc, *a fugi o fugă* nemaipomenită, *a ierna o iarnă, a văra o vară* ş.a. Obiectul unor asemenea verbe poartă numele de obiect intern.

16.1.4 Verbe cu două obiecte gramaticale

Unele verbe tranzitive se construiesc cu două obiecte, care pot să fie:

a) amîndouă obiecte directe:

(1) Maria întrebase *pe tata un lucru* mărunt.
(2) Maestrul de sport a învăţat *pe elevii* lui *etica* sportivă.
(3) *Îl* rog şi eu o dată *ceva.*

b) unul obiect direct, celălalt obiect indirect:

(4) Gheorghe a dat *sfaturi* bune *lui Vasile.*
(5) A deprins *pe copii cu ordinea.*
(6) Comparaţi *o pasăre cu un avion.*

În exemplele (1-3), unul dintre cele două obiecte este nume de fiinţă, al doilea nume de obiect; în exemplele (4-6), de asemenea: *sfaturi* = obiect direct; *lui Vasile* = obiect indirect; *pe copii* = obiect direct; *cu ordinea* = obiect indirect; *o pasăre* = obiect direct; *cu un avion* = obiect indirect.

Obiectul (direct sau indirect) care denumeşte un lucru se transformă foarte uşor într-o propoziţie (mai rar se întîmplă aceasta cu obiectul care denumeşte o fiinţă), de ex.:

1. Maria a întrebat pe tata *unde a pus jurnalul.*
2. Maestrul de sport a învăţat pe elevii lui *să respecte etica sportivă.*
3. Îl rog şi eu o dată *să-mi împrumute o carte.*
4. A deprins pe copii *să-şi ţină cărţile şi caietele în ordine.*
5. Comparaţi o pasăre *cu orice poate zbura.*

16.2 DIATEZELE

16.2.1 Diateza activă - diateza pasivă

Să urmărim din punctul de vedere al *felului în care subiectul participă la acţiune* verbele din propoziţiile de mai jos:

(1) *Apa fierbe* la 100 de grade Celsius.
(2) *Irina spală* (o bluză).
(3) *Fereastra a fost deschisă* de vînt.
(4) De cine *va fi examinată această cerere?*

În propoziţiile (1) şi (2) subiectul (*apa, Irina*) îndeplineşte el însuşi acţiunea. El este activ.

Formele pe care le ia verbul spre a arăta că subiectul îndeplineşte acţiunea constituie diateza **activă.**

În propoziţiile (3) şi (4), subiectul (*fereastra, această cerere*) nu îndeplineşte acţiunea. El este pasiv şi o suportă numai.

Formele pe care le ia verbul spre a arăta că subiectul suportă acţiunea îndeplinită de altcineva constituie diateza **pasivă.**

Chiar verbe care nu au în mod obişnuit subiect ca *ninge, plouă*, de ex., aparţin diatezei active prin forma lor.

Diateză activă au aût verbele tranzitive, cît şi cele intranzitive, dar diateză pasivă au *numai verbele tranzitive.* Diateza activă are timpuri şi moduri simple, iar auxiliarele ei sînt *avea* şi *vrea.* Diateza pasivă are toate timpurile şi modurile c o m p u s e cu auxiliarul **fi**, de ex.:

(el, ea) este îmbrăcat(ă) (de cineva) = prezent indicativ.
(el, ea) era îmbrăcat(ă) (de cineva) = imperfect indicativ.
(el, ea) fu îmbrăcat(ă) (de cineva) = perfect simplu indicativ.
(el, ea) a fost îmbrăcat(ă) (de cineva) = perfect compus indicativ.
(el, ea) fusese îmbrăcat(ă) (de cineva) = mai-mult-ca-perfect indicativ.
(el, ea) va fi îmbrăcat(ă) (de cineva) = viitor indicativ.
(el, ea) să fie îmbrăcat(ă) (de cineva) = prezent conjunctiv.
(el, ea) ar fi îmbrăcat(ă) (de cineva) = prezent condiţional etc.

16.2.2 Deosebiri de înţeles între diateza activă şi diateza pasivă

Între o construcţie cu verbul la diateza activă şi una cu verbul la diateza pasivă nu sînt mari deosebiri de înţeles. Astfel, propoziţiile:

1. Vîntul *a deschis* fereastra.
2. Fereastra *a fost deschisă* de vînt.

comunică acelaşi fapt. Cu toate acestea, prima propoziţie pune în lumină subiectul care f a c e acţiunea, pe cînd a doua pune în lumină r e z u l t a t u l, subliniind consecinţa pentru subiect a acţiunii întreprinse de altcineva sau de altceva. Dintr-o asemenea deosebire decurge şi utilizarea diatezei pasive în locul celei active, mai ales în situaţiile în care:

1. Cel ce face lucrarea este necunoscut, nu poate să fie precizat sau nu dorim să-l precizăm, de ex.:

Cartea *este scrisă* frumos.

(Este scrisă de cineva, dar nu ştim, nu vrem sau nu este nevoie s-o (mai) spunem.)

Satul *este aşezat* pe o colină mănoasă.

(Nu avem ştiinţă de cine a fost aşezat acolo.)

2. Se consideră mai important pentru comunicare starea subiectului, de ex.:

Drumul era acoperit de zăpadă.
Fratele meu a fost internat în spital.

3. Se consideră util să se facă variaţie în felul în care se comunică ideile, de ex.:

M. Sadoveanu a scris „Fraţii Jderi".
Este o carte frumos scrisă.
(în loc de: *El a scris-o frumos*) etc.

16.2.3 Construcţii cu aspect de diateză pasivă, dar cu înţeles activ

În propoziţii ca:

(1) Grigore *a fost plecat* la ţară.
(2) Mama *este dusă* după cumpărături.
(3) *Sînt* toţi *sosiţi* şi gata de lucru.

avem verbe intranzitive construite ca şi cum ar fi la diateza pasivă. În realitate, *plecat, dusă* şi *sosiţi* sînt participii cu rol de adjectiv în propoziţiile (1-3), iar predicatele nu se află la pasiv, fiindcă nu există o persoană deosebită de subiect care să facă acţiunea, ci o îndeplineşte subiectul însuşi.

16.2.4 Diateza reflexivă

Raportul dintre subiect şi acţiune este mai complicat în cazuri ca:

(1) Cine *se scoală* de dimineaţă, departe ajunge.
(2) *Mă gîndesc* la obligaţiile lui de viitor meşter.
(3) *Înţelegeţi-vă* între dumneavoastră.
(4) *S-a făcut* vîlvă din cauza lui.
(5) Atenţie, *se scrie* numai cu cerneală albastră!

În (1) subiectul face acţiunea pentru sine şi o suportă. În (2) el face de asemenea acţiunea pentru sine, căci reflectează la ceva, dar nu se vede că o şi suportă. În (3), mai multe persoane (*unii* şi *alţii*) fac acţiunea în aşa fel, încît ea se răsfrînge atît asupra unora, cît şi asupra altora, angajîndu-le în desfăşurarea şi în consecinţele ei. În (4) subiectul este pasiv: *vîlva* a fost făcută de cineva, dar verbul nu este la diateza pasivă propriu-zisă. În

sfîrşit, în (5) nu avem subiect. El poate să fie imaginat ca orice persoană sau orice număr de persoane.

Spre a se exprima raporturile arătate mai sus, la toate verbele din cele cinci propoziţii se recurge la forma scurtă de acuzativ a pronumelui personal, la *aceeaşi persoană* la care se află sau s-ar putea să se afle subiectul.

Să se compare între ele din acest punct de vedere construcţiile:

(Eu) mă scol de dimineaţă	*(Eu) mă gîndesc la...*
(Tu) te scoli de dimineaţă	*(Tu) te gîndeşti la...*
(El) se scoală de dimineaţă	*(El) se gîndeşte la...*
(Noi) ne sculăm de dimineaţă	*(Noi) ne gîndim la...*

ş.a.m.d.

Forma scurtă de acuzativ a pronumelui personal, numită reflexivă, este o b l i g a t o r i e la această diateză, care s-ar putea defini chiar ca diateza cu subiectul reluat în mod obligatoriu prin pronumele reflexiv, totdeauna la acuzativ. Subiectul reluat prin a c u z a t i v este însă şi obiect direct! De aici s-a născut definiţia care spune că diateza reflexivă arată că subiectul este şi obiectul acţiunii verbului. Această definiţie nu corespunde însă decît pentru construcţii ca cea din propoziţia (1). În *mă gîndesc, te gîndeşti* etc., subiectul nu este propriul său obiect, căci el nu se gîndeşte pe sine. Cu toate acestea, raportul dintre el şi acţiune este redat prin reflexiv! La fel de limpede este şi situaţia subiectului din (4), căci *vîlva* nu s-a făcut pe sine, ci a fost făcută de cineva. Subiectul este pasiv, dar diateza, reflexivă.

Prin diateza reflexivă se exprimă aşadar diverse raporturi dintre subiect şi acţiunea verbului - chiar şi pasivul, deşi pentru el există o diateză aparte.

Aceste raporturi sînt:

1) r e f l e x i v-o b i e c t i v. Subiectul îndeplineşte acţiunea şi este totodată obiectul ei direct; de ex.:

Peştii *se zbăteau* în năvod.
Se înălţase soarele de trei suliţe pe cer.
Cine *se teme* de apă, să nu *se suie* în corabie.

2) r e f l e x i v-p a s i v. Acţiunea o îndeplineşte altcineva decît subiectul gramatical; de ex.:

În oraşul nostru *se construiesc* cartiere întregi de locuinţe.
Piesele de rezistenţă *se fabrică* din oţel.
Ni *s-a cerut* o situaţie statistică la zi.

• N o t ă. Cel care face efectiv acţiunea - agentul - apare uneori în propoziţiile cu verbul la diateza reflexiv-pasivă şi atunci este introdus prin *de* sau *de către*:
S-a mai spus asta de (către) unii.

3) r e f l e x i v-r e c i p r o c. Două sau mai multe subiecte îndeplinesc acţiunea care se răsfrînge în egală măsură asupra lor; de ex.:
Două vrăbii *se ciorovăiau* pentru cîteva grăunţe.
La ieşirea din sala de spectacol, *ne-am ciocnit* piept în piept.
Parcă *ne cunoşteam* de un veac.

4) r e f l e x i v-i m p e r s o n a l. Subiectul nu este şi, de obicei, nici nu poate să fie exprimat din cauza caracterului lui general, de ex.:
Se călătoreşte bine pe această linie şi cu clasa a II-a.
La unele restaurante mici *se mănîncă* totuşi foarte bine.
Rugăm să nu *se scrie* cu creionul!

• N o t ă. Verbele impersonale ca *plouă, ninge* exprimă acelaşi raport ca şi reflexivul impersonal; dar, pe de o parte, nu cu ajutorul pronumelui reflexiv, iar pe de altă parte, ele nu au posibilitatea de a exprima şi altfel de relaţii. Diateza reflexiv-impersonală se utilizează însă la verbe care, în alte împrejurări, au subiect (la diateza activă).

• N o t ă. Un verb la diateza reflexivă are înţelesul determinat nu numai de ceea ce înseamnă el la diateza activă sau la cea pasivă, ci şi de faptul că exprimă un anumit raport între subiect şi acţiune. Astfel, *a lăsa (a se lăsa)* la diateza reflexivă indică participarea intensivă ca şi *a se şti* faţă de *a şti: ştii că nu eşti vinovat* şi *nu te ştii vinovat*. În unele cazuri, se adaugă o semnificaţie nouă, de ex.: *a se bărbieri* conţine şi ideea de f a c t i t i v, ca şi *a se tunde* - în comparaţie cu *a tunde; a se coafa* - în comparaţie cu *a coafa* etc.

16.2.5 Folosirea diatezei reflexive

Diateza reflexivă se foloseşte:
1. Cînd se subliniază participarea dinamică, intensă a subiectului, chiar dacă el nu este numit în mod special:

Nu *mă liniştesc,* pînă nu-i spun totul în faţă.
Dacă nu *te crezi* capabil, renunţă!

2. Cînd se insistă asupra acţiunii. De ex.:
   Se va aplica următorul tratament medical.
   Se impune să *se procedeze* cu mare atenţie.
3. Cînd cel care face lucrarea nu este cunoscut sau nu este importantă indicarea lui; de ex.:
   Se pare că nu mai plouă.
   Se spunea că făcuse mult sport.
4. În acte publice, documente oficiale etc. în care este necesar un limbaj sobru şi impersonal.
5. Cînd - pentru variaţie - este util să se evite repetarea persoanei gramaticale (I plural sau a II-a singular), de ex.:
   Alegem cîteva roşii bine coapte. Le scoatem miezul. *Se pregăteşte* din timp o umplutură... etc.
6. Cînd verbul are numai diateză reflexivă:

Verbele cel mai des întrebuinţate numai la diateza reflexivă sînt:

a se aciua	a se ciorovăi	a se îmbulzi	a se pripăşi
a se abţine	a se codi	a se împletici	a se răsti
a se acomoda	a se cruci	a se îndeletnici	a se războ i
a se balona	a se făli	a se îngîmfa	a se sfii
a se baza	a se fuduli	a se întîmpla	a se teme
a se bălăbăni	a se gudura	a se lăcomi	a se tolăni
a se bizui	a se hîrjoni	a se opinti	a se zbate
a se căi	a se hlizi	a se pocăi	a se zgribuli
a se căzni	a se iţi	a se posomorî	a se zvîrcoli
a se ciondăni	a se ivi	a se poticni	

16.2.6 Falsa diateză reflexivă

În propoziţiile de mai jos, verbele exprimă raporturi foarte asemănătoare cu cele din diateza reflexivă:

(1) *Îmi astîmpăr* setea cu apă de izvor.
(2) El *îşi susţine* punctul de vedere.
(3) *Vă* mai *amintiţi* de colegii noştri din şcoală?
(4) *Ne-am scris* multă vreme, cu regularitate.

Cu toate acestea, ele nu fac parte din diateza reflexivă, pentru că:

a) au un obiect direct d i f e r i t de subiect:

(Eu) subiect	îmi astîmpăr	*setea...* o.direct
(Noi) subiect	ne-am scris	(scrisori) o.direct

b) pronumele în dativ arată că subiectul ia parte cu intensitate la acţiune, dar nu şi ca obiect, ci pentru că de cele mai multe ori obiectul direct îi aparţine; de ex.:

Şi-a agăţat pălăria	(subînţeles: *a lui* sau *a ei*) în cuier
Îţi alini suferinţa	(subînţeles: *a ta*)
Îmi amăgesc foamea	(subînţeles: *a mea*)
Ne astîmpărăm setea	(subînţeles: *a noastră*)
Vă apăraţi părerea	(subînţeles: *a voastră*)
Îşi îndoaie genunchii	(subînţeles: *ai lor*) etc.

Să se compare din acest punct de vedere:

(Eu)	*agăţ* pălăria mea în cuier.	(diateză activă)
(Eu)	*îmi agăţ* pălăria în cuier.	(diateză activă)
(Eu)	*mă agăţ* de un pai.	(diateză reflexivă)
(Tu)	*alini* durerea mamei.	(diateză activă)
	Durerea *se alină.*	(diateză reflexivă)
(Noi)	*amăgim* pe cineva.	(diateză activă)
(Noi)	*ne amăgim* prietenii.	(diateză activă)
(Noi)	*ne amăgim* cu vorbe.	(diateză reflexivă)

etc.

• N o t ă. Sînt însă construcţii ca *îmi (îţi, îşi) propun, pretind, cer, spun, impun* etc. *mie însumi (însămi), ţie însuţi, lui însuşi (ei înseşi)* etc. - cu schimbarea corespunzătoare a persoanelor şi a numărului - care par că sînt la diateza reflexivă, pentru că acţiunea exprimată angajează subiectul într-un mod asemănător cu cel de la diateza reflexivă.

În realitate, aceste construcţii au totdeauna un obiect direct - altul decît subiectul - deşi el nu este exprimat:

Îmi propun c e v a mie însumi.

Îmi citesc (o poezie) mie însumi.

De aici rezultă că se insistă într-adevăr asupra persoanei arătate prin repetarea pronumelui (*îmi... mie... însumi*), dar nu în acelaşi fel ca în diateza reflexivă. O propoziţie ca:

Eu îmi citesc o poezie mie însumi

este - din punctul de vedere al legăturilor dintre subiect şi

acţiune - la fel cu:

Eu îţi citesc o poezie ţie însuţi,

adică se insistă asupra persoanei indicată de pronume, care poate să fie şi alta decît subiectul.

În *Eu îmi citesc mie însumi,*

înţelesul este de „Eu citesc numai pentru mine", iar acest înţeles nu intră în diateza reflexivă.

Capitolul 17

MODUL, PERSOANA, TIMPUL

Acţiunea unui verb oarecare nu se desfăşoară totdeauna în acelaşi fel. S-o urmărim în exemplele de mai jos:

(1) *Vor organiza* echipe de intervenţie.
(2) Se cere *să organizeze* echipe de intervenţie.
(3) *Ar organiza* echipe de intervenţie, dacă li s-ar cere.
(4) *Organizaţi* echipe de intervenţie!

În (1) acţiunea este privită ca efectuîndu-se în mod s i g u r, deşi nu a început. Nici în (2) nu a început, dar are posibilitatea să înceapă; ea este n e s i g u r ă, dar p o s i b i l ă. În (3) nici nu a început şi nici nu va începe, dacă nu se îndeplineşte o anumită c o n d i ţ i e. În sfîrşit în (4) se dă o r d i n ca acţiunea să se desfăşoare.

Felul în care se consideră că se petrec sau nu se petrec acţiunile din (1-4) nu depinde de timpul în care se întîmplă (ori s-ar putea întîmpla) acţiunea, căci şi în:

(5) *Au organizat* echipe de intervenţie.
(6) *Ar fi organizat* echipe de intervenţie, dacă...
(7) Se cerea *să fi organizat* echipe de intervenţie.

avem aceleaşi moduri ca în (1-3) cu toate că timpul diferă.

Formele luate de verb pentru a exprima felul de desfăşurare a acţiunii se numesc m o d u r i. Ele sînt o categorie gramaticală.

• N o t ă. Modurile gramaticale nu trebuie să se confunde cu grupurile sau clasele de verbe care conţin în înţelesul lor fundamental ideea de modalitate. De ex., verbele durative, momentane, iterative, eventive etc., pentru că acestea sînt cuvinte diferite.

Unul şi acelaşi verb nu exprimă printr-o formă ideea de durată, prin alta pe cea de desfăşurare a acţiunii într-un timp foarte scurt, prin alta, ideea de repetare a acţiunii etc. Un verb care conţine ideea de repetare a acţiunii o păstrează în toate formele lui, deci la toate modurile. De asemenea, verbele de mişcare, indiferent la ce mod le întrebuinţăm, cele de existenţă şi de stare se comportă la fel etc.

Nici combinaţiile de două verbe, dintre care unul serveşte ca semiauxiliar celuilalt, nu trebuie să se confunde cu modurile gramaticale. De ex., *poate dezaproba, era să cad.* Unele, ca *poate dezaproba,* au moduri: *să poată dezaproba, ar putea dezaproba;* altele sînt expresii cu semiauxiliarul neschimbat, ca *era să cad, era să cazi* etc.

Cu toate acestea, pentru a interpreta cît mai bine c a l i t a t e a unei acţiuni la un mod oarecare, este necesar să se ţină seama atît de sensul lui fundamental, cît şi de combinarea lui cu un semiauxiliar.

Modurile gramaticale ale verbului sînt în număr de opt:

1) acţiunile considerate sigure se exprimă prin i n d i c a t i v;
2) desfăşurarea nesigură, posibilă a acţiunii, se exprimă prin c o n j u n c t i v - numit astfel pentru că este aproape totdeauna precedat de conjuncţia *să* care face legătura cu alt verb. El mai poartă şi numele de s u b j o n c t i v, fiind modul cel mai des utilizat în subordonare;
3) desfăşurarea condiţionată a acţiunii o exprimă c o n d i ţ i o n a l u l. El este numit o p t a t i v cînd condiţia nu apare, iar în locul ei se exprimă o dorinţă;
4) porunca, ordinul ca acţiunea să se producă sînt exprimate prin i m p e r a t i v;
5) modul care arată că acţiunea se desfăşoară nelimitat ca şi cum nu ar avea început şi sfîrşit este i n f i n i t i v u l;
6) modul care arată că acţiunea se desfăşoară paralel cu alta este g e r u n z i u l: *organizînd;*
7) modul care arată că o acţiune apare ca încheiată este p a r t i c i p i u l: *organizat;*
8) modul care arată că acţiunea deşi pare încheiată continuă după alta este s u p i n u l: (avem) *de organizat.*

• N o t ă. Pe lîngă aceste moduri, unele gramatici vorbesc şi despre un mod r e s t r i c t i v, despre un p o t e n ţ i a l şi despre un p r e z u m t i v. Cu aceste nume nu se desemnează totdeauna acelaşi lucru, deşi intenţia este

aceeaşi, de a cuprinde sub un singur nume forme care fac impresia prin înţelesul lor că nu se află la celelalte moduri.

Prezumtivul, de ex., ar arăta că acţiunea verbului este înfăţişată de vorbitor ca şi cum el nu ar şti dacă întîmplarea exprimată s-a petrecut ori nu, ca şi cum el ar adăuga „dar eu nu ştiu", ori „se prea poate", ori „e posibil"; de ex.: *va fi făcut el ceva* (dar...), *să fi plouat* („se prea poate"), *va fi dorind, o fi dorind* („e posibil" să) etc.

Modul în discuţie împrumută formele de la indicativ, de la conjunctiv şi de la condiţional. Singura formă care ar justifica prezumtivul este: *voi fi adunînd, vei fi adunînd, va fi adunînd* etc., dar ea se poate încadra la modul indicativ printre posibilităţile de exprimare perifrastică, la fel ca *aveam să adun, aveai să aduni* etc. (vezi p. 221). De aceea, nu este necesar să introducem alături de cele opt moduri încă unul, numit prezumtiv, potenţial sau restrictiv.

17.1 PERSOANA

Să luăm în consideraţie cîteva forme verbale:

cînt	-	-	-
cînţi	vezi	mergi	mulţumeşti
cîntăm	vedem	mergem	mulţumim
cîntaţi	vedeţi	mergeţi	mulţumiţi

Din felul în care se înfăţişează, ştim că ele sînt la persoana I singular: **(eu)** *cînt*, la a II-a singular: **(tu)** *cînţi, vezi, mergi, mulţumeşti*, la persoana I plural: **(noi)** *cîntăm, vedem, mergem, mulţumim* şi la a II-a plural: **(voi)** *cîntaţi, vedeţi, mergeţi*. În însăşi forma verbului există deci un semn care arată persoana.

Unele forme se potrivesc pentru două persoane *(el) cîntă* = persoana a III-a singular; *(ei) cîntă* = persoana a III-a plural; *(eu) văd* = persoana I singular; *(ei) văd* = persoana a III-a plural etc. Aceste forme sînt o m o n i m e.

Persoana este la verb forma care indică subiectul, fie că el este arătat prin pronume sau altfel, fie că nu.

Persoana este o categorie gramaticală.

Forme conţinînd persoana au numai patru moduri: indicativul, conjunctivul, condiţionalul şi imperativul. Lor li se spune moduri p e r s o n a l e.

Celelalte moduri nu indică persoana; ele sînt moduri n e p e r s o n a l e.

• N o t ă. Modurile personale sînt şi p r e d i c a t i v e. Cele nepersonale nu formează de obicei predicatul propoziţiei; ele sînt moduri n e p r e d i c a t i v e. Cînd totuşi, în situaţii excepţionale, au rol de predicat, ele nu-şi creează din această cauză forme de persoane, iar subiectul lor reiese din restul propoziţiei.

17.1.1 Verbe cu forme numai pentru persoana a III-a

Cîteva verbe cum sînt, pe de o parte, *a trebui, a păsa,* pe de altă parte *a fulgera, a ninge, a ploua, a trăsni, a vremui* au forme numai pentru persoana a III-a singular:

trebuie	pasă	fulgeră	ninge	plouă
trebuia	păsa	fulgera	ningea	ploua
a trebuit	a păsat	a fulgerat	a nins	a plouat
trebuise	păsase	fulgerase	ninsese	plouase

Din prima categorie, *a trebui* poate avea subiect: *calul trebuie să alerge, copilul trebuie să zburde; a păsa* nu are subiect. El se construieşte cu dativul şi cu un compiement de agent: *ţie îţi pasă de ploaie* (= „ploaia te face să-ţi pese de ea, s-o iei în seamă, să te temi de ea" etc.) ceea ce arată că ideea de subiect există.

Toate verbele din a doua categorie, adică *a bura, a fulgera, a ninge, a ploua, a trăsni, a vremui,* nu pot avea subiect în mod obişnuit.

Verbelor cu o singură formă pentru persoana a III-a, şi al căror subiect poate fi o fiinţă sau un lucru, le vom spune u n i p e r s o n a l e.

Verbelor cu o singură formă pentru persoana a III-a, şi al căror subiect nu este în mod obişnuit nici persoană, nici lucru, le vom spune i m p e r s o n a l e.

• N o t ă. Unele verbe se pot afla în situaţia celor de mai sus numai în cazuri particulare. Astfel, *a se cădea* şi *a se cuveni* se comportă numai la diateza reflexivă ca unipersonale: *asta nu se cade! asta nu se cuvine!* dar pe cînd *a se cădea* are numai persoana a III-a sing., *a se cuveni* are şi plural: *lucrurile acestea nu i se cuvin.*

17.2 TIMPUL

Prin formele lui, verbul arată nu numai cum se desfăşoară o acţiune şi nici numai ce persoană (verbală) o îndeplineşte, ci şi p e r i o a d a sau m o m e n t u l cînd se petrece acţiunea. Cînd ea se desfăşoară în actualitate, avem timpul **prezent**; cînd se desfăşoară d u p ă perioada actuală, avem timpul **viitor**, iar cînd se desfăşoară î n a i n t e de perioada actuală, avem timpul **trecut** sau **perfect**.

Timpul este o categorie gramaticală.

Prezentul este unul singur la fiecare mod personal.

Viitorul are două subdiviziuni: *viitorul propriu-zis* şi *viitorul anterior*, care apar numai la indicativ.

Trecutul sau perfectul are 4 subdiviziuni: *imperfectul* (sau trecutul neterminat), *perfectul simplu*, *perfectul compus*, *mai-mult-ca-perfectul* (sau trecutul cel mai îndepărtat). Ele apar numai la indicativ.

• N o t ă. *Viitorul anterior* exprimă viitorul, dar nu faţă de prezent, ci faţă de alt viitor, de ex.: *Ne vom întîlni după ce* vei fi terminat *repetiţiile*. (Întîi vei termina repetiţiile, după aceea ne întîlnim.)

17.2.1 Timpuri absolute şi timpuri relative

Cînd spunem, de exemplu:

(1) Vara *vine*, iarna *trece*.

(2) Candidaţii *se vor prezenta* la ora fixată.

întrebuinţăm un prezent şi un viitor care nu se bazează pe alt timp pentru a arăta în ce împrejurări se petrece acţiunea din propoziţiile (1) şi (2).

Cînd spunem însă:

(3) Şcolarul *scria* repede (imperfectul),

(4) *Se făcuseră* descoperiri arheologice importante (mai-mult-ca-perfectul),

(5) Cînd veţi citi aceste rînduri, eu *voi fi terminat* de mult cu scrisul lor (viitorul anterior),

întrebuinţăm timpuri care sînt legate de o acţiune exprimată sau subînţeleasă şi ea la un timp gramatical, de ex.:

(3) Şcolarul *scria* repede cînd *se grăbea*. (Un imperfect cu un imperfect.)

(4) *Se făcuseră* descoperiri arheologice importante chiar înainte *să se fi terminat* săpăturile. (Un mai-mult-ca-perfect

cu trecutul conjunctivului.)

În (5) *voi fi terminat* este pus în legătură chiar în frază cu un *viitor propriu-zis.*

Timpurile care nu au nevoie să fie puse în legătură cu altele sînt timpuri **absolute.**

Timpurile care trebuie puse în relaţie cu altele sînt timpuri de relaţie sau **relative.**

17.3 BAZELE DE FORMARE A TIMPURILOR TRECUTULUI

Timpurile trecutului se formează de la perfectul simplu şi de la participiu cu un auxiliar.

După felul în care se prezintă perfectul simplu şi participiul, verbele din limba română se împart în trei categorii

	Infinitiv	*Indicativ prezent*	*Indicativ pf.simplu*	*Participiu*
1.	aduna	adun (eu)	adunai (eu)	adunat
	trece	trec (eu)	trecui (eu)	trecut
	sări	sar (eu)	săriı (eu)	sărit
2.	merge	merg (eu)	mersei (eu)	mers
	plînge	plîng (eu)	plînsei (eu)	plîns
	pune	pun (eu)	pusei (eu)	pus
3.	frige	frig (eu)	fripsei (eu)	fript
	rupe	rup (eu)	rupsei (eu)	rupt
	sparge	sparg (eu)	spărsei (eu)	spart

Verbele din categoria *2* au la perfectul simplu şi la participiu *-s-;* cele din categoria *3* au la perfectul simplu un *-s-*, pe care nu-l mai regăsim la participiu.

Acest *-s-* se păstrează la mai-mult-ca-perfect, de ex.: *mersesem, plînsesem, pusesem, fripsesem, rupsesem, spărsesem,* faţă de *adunasem, trecusem, sărisem.*

Verbelor care au un *-s-* la perfectul simplu le vom spune *sigmatice* (după numele grecesc al literei *s),* celor care nu au pe *-s-* la acelaşi timp le vom spune *asigmatice.*

Verbele sigmatice sînt mai puţine decît cele asigmatice. Iată

pe cele mai des folosite:

17.3.1 Verbe cu -s- la perfectul simplu şi la participiu

Infinitiv	*Indicativ prezent*	*Ind.pf.simplu*	*Participiu*
aduce	ca *duce*		
alege	aleg	alesei	ales
aprinde	ca *prinde*		
apune	ca *pune*		
arde	ard	arsei	ars
ascunde	ascund	ascunsei	ascuns
atinge	ating	atinsei	atins
atrage	ca *trage*		
circumscrie	ca *scrie*		
compune	ca *pune*		
conchide	conchid	conchisei	conchis
conduce	ca *duce*		
constrînge	ca *strînge*		
contrage	ca *trage*		
contrazice	ca *zice*		
culege	ca *alege*		
convinge	ca *învinge*		
cuprinde	ca *prinde*		
curge	curg	curse(i)	curs
decide	decid	decisei	decis
deduce	ca *duce*		
deprinde	ca *prinde*		
depune	ca *pune*		
deschide	deschid	deschisei	deschis
descinde	descind	descinsei	descins
descinge	ca *încinge*		
descrie	ca *scrie*		
desprinde	ca *prinde*		
destinde	ca *întinde*		
dezice	ca *zice*		
dispune	ca *pune*		
drege	dreg	dresei	dres
duce	duc	dusei	dus
exclude	exclud	exclusei	exclus
expune	ca *pune*		
impune	ca *pune*		
include	ca *exclude*		

Infinitiv	*Indicativ prezent*	*Ind.pf.simplu*	*Participiu*
induce	ca *duce*		
interzice	ca *zice*		
împinge	împing	împinsei	împins
împunge	împung	împunsei	împuns
închide	ca *deschide*		
încinge	încing	încinsei	încins
înscrie	ca *scrie*		
întinde	ca *tinde*		
întinge	întîng	întinsei	întins
întoarce	ca *toarce*		
înţelege	înţeleg	înţelesei	înţeles
învinge	învîng	învinsei	învins
linge	ling	linsei	lins
merge	merg	mersei	mers
mulge	mulg	mulsei	muls
ninge	ninge (III sg.)	ninse (III sg.)	nins
parcurge	ca *curge*		
pătrunde	pătrund	pătrunsei	pătruns
prelinge	ca *linge*		
prescrie	ca *scrie*		
presupune	ca *pune*		
pretinde	ca *tinde*		
prezice	ca *zice*		
prinde	prind	prinsei	prins
produce	ca *duce*		
pune	pun	pusei	pus
purcede	purced	purcesei	purces
rade	rad	răsei	ras
rămîne	rămîn	rămăsei	rămas
răpune	ca *pune*		
răspunde	răspund	răspunsei	răspuns
recurge	ca *curge*		
reduce	ca *duce*		
rescrie	ca *scrie*		
respinge	ca *împinge*		
restrînge	ca *strînge*		
retrage	ca *trage*		
rîde	rîd	rîsei	rîs
roade	rod	rosei	ros

Infinitiv	*Indicativ prezent*	*Ind.pf.simplu*	*Participiu*
scoate	scot	scosei	scos
scrie	scriu	scrisei	scris
scurge	ca *curge*		
spune	ca *pune*		
strînge	strîng	strînsei	strîns
şterge	şterg	ştersei	şters
subscrie	ca *scrie*		
suprapune	ca *pune*		
surprinde	ca *prinde*		
toarce	torc	torsei	tors
tinde	tind	tinsei	tins
trage	trag	trăsei	tras
transcrie	ca *scrie*		
tunde	tund	tunsei	tuns
ucide	ucid	ucisei	ucis
unge	ung	unsei	uns
zice	zic	zisei	zis

17.3.2 Verbe cu -s- la perfectul simplu şi cu -t la participiu

Verbele din categoria *a 3-a* sînt în această situaţie, deci:

coace	coc	copsei	copt
corupe	ca *rupe*		
frige	frig	fripsei	fript
înfige	înfig	înfipsei	înfipt
răscoace	ca *coace*		
suge	sug	supsei	supt
fierbe	fierb	fiersei	fiert
frînge	frîng	frînsei	frînt
înfrînge	ca *frînge*		
întrerupe	ca *rupe*		
rupe	rup	rupsei	rupt
sparge	sparg	spărsei	spart

Se poate observa că toate verbele sigmatice au infinitivul în *-e*.

• N o t ă. Verbul *rage* face excepţie. El are formele de bază: *rage-rag-răgii-răgit* care se explică prin aceea că fiind rar întrebuinţat la toate persoanele şi timpurile, formele cu *-s-* la care ne-am fi aşteptat l-ar fi făcut să se confunde cu *rade*, întrebuinţat mult mai des.

Capitolul 18

INDICATIVUL

Acţiunea considerată sigură se exprimă prin modul indicativ şi numai prin acesta, de ex.:

(1) Omul înţelept îşi *face* iarna car şi vara sanie.
(2) Pentru inginerii constructori *se va înfiinţa* un curs special de seismologie.
(3) *Poţi* tu să ridici sacul ăsta?
(4) *Am înnoptat* într-un sat de munte.

Datorită acestei calităţi, indicativul serveşte la descrieri şi chiar la darea de dispoziţii ferme:

(5) *Te duci* la locul dumitale!
(6) *Veţi executa* ordinele primite.

El poate să exprime însă şi ideea de nesiguranţă, de dorinţă etc.:

(7) *Am ajuns* oare la destinaţie?
(8) Dacă *mînca* strugurii nespălaţi, o păţea.

În situaţiile de la (7) şi (8), în propoziţie apare de obicei o parte de vorbire care introduce ideea de nesiguranţă etc., ca oare şi **dacă**.

Timpurile indicativului

Indicativul are 7 timpuri: *prezentul, imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus, mai-mult-ca-perfectul, viitorul, viitorul anterior.*

18.1 PREZENTUL

Prezentul arată că:

1. Acţiunea se petrece în momentul vorbirii:
   (1) *Citesc* această carte.
   (2) Ea *are* multe exemple.

2. Acţiunea se desfăşoară în mod obişnuit:
(3) Seara *se culcă* devreme.
(4) *Pleacă* la slujbă dimineaţa la 7.
3. Acţiunea este considerată un adevăr general şi evident:
(5) Doi şi cu trei *fac* cinci.
(6) *Mîncăm* ca să trăim, nu *trăim* ca să mîncăm.
4. Acţiunea este adusă în actualitate pe baza a ceea ce ştim despre ceva:
(7) *Aud* că aţi fost la băi. (de fapt: *am auzit* mai de mult)
(8) *Văd* că n-aţi mai trecut pe la noi. (de fapt: *am văzut...*)
5. Acţiunea a început cîndva şi continuă în momentul actual:
(9) *Plouă* de trei zile întruna. (a început să plouă acum trei zile)
(10) *Lucrează* în întreprindere de 10 ani. (a început să lucreze acum 10 ani)
6. Acţiunea s-a petrecut cîndva, dar este transpusă în prezent (descrierea unei bătălii istorice, a faptelor unor personaje din trecutul mai mult ori mai puţin îndepărtat etc.) - aşa-numitul *prezent istoric*, prezent *dramatic* sau al *naraţiunii:*
(11) La Călugăreni, Mihai *utilizează* magistral teatrul bătăliei.
(12) Caragiale *scrie* atunci „1907. Din primăvară pînă în toamnă".
7. Se citează cuvintele cuiva:
(13) Aristotel *spune* că... (urmează un citat).
8. Acţiunea se va petrece negreşit în viitorul apropiat:
(14) Peste cîteva zile *începe* noul an şcolar.
(15) Mai repede, că *pierdeţi* trenul!

18.1.1 Formarea prezentului

Prezentul se formează din radicalul verbului cu ajutorul sufixului gramatical de prezent şi al desinenţelor de persoană şi număr. Operaţia are două momente:
a. stabilirea radicalului, a sufixelor şi desinenţelor;
b. combinarea sufixelor şi desinenţelor cu radicalul.

a. Stabilirea radicalului

Radicalul se descoperă eliminînd sufixul caracteristic infinitivului, adică:

Verbul la infinitiv	*Eliminarea sufixului*	*Radicalul*
aduna	adun(-a)	adun-
striga	strig(-a)	strig-
purta	purt(-a)	purt-

Verbul la infinitiv	*Eliminarea sufixului*	*Radicalul*
încheia	închei(-a)	închei-
apropia	apropi(-a)	apropi-
veghea	veghe(-a)	veghe-
cădea	căd(-ea)	căd-
durea	dur(-ea)	dur-
plăcea	plăc(-ea)	plăc-
aduce	aduc(-e)	aduc-
depune	depun(-e)	depun-
merge	merg(-e)	merg-
acoperi	acoper(-i)	acoper-
asfinți	asfinț(-i)	asfinț-
doborî	dobor(-î)	dobor-
zvîrli	zvîrl(-i)	zvîrl-

● N o t ă. La o serie de verbe, descoperirea radicalului pune probleme mai grele din cauza variațiilor din cursul flexiunii. De exemplu, *vedea* are radicalul *ved-*, dar persoana I a prezentului este *văd; usca* are radicalul *usc-*, dar prima persoană a prezentului (în exprimarea literară) este *usuc; bea* are radicalul *b-*, dar prima persoană a prezentului este *beau:* la fel *da,* cu radicalul *d-*, dar cu prima persoană a prezentului *dau; sta,* cu radicalul *st-*, prima persoană a prezentului: *stau; părea,* radicalul *păr-*, persoana întîi *par; putea,* radicalul *put-*, prima persoană *pot* etc. Unele sînt neregulate, ca și *lua,* radical *lu-*, prezent, persoana I - *iau.*

Radicalul din care se formează prezentul indicativului apare la persoana I și a II-a plural:

			radical				*radical*
adăugăm	-	adăugați	adăug-	batem	-	bateți	bat-
avem	-	aveți	av-	coasem	-	coaseți	coas-
bem	-	beți	b-	scriem	-	scrieți	scri-
uscăm	-	uscați	usc-	toarcem	-	toarceți	toarc-
plăcem	-	plăceți	plăc-	scoatem	-	scoateți	scoat-

b. Stabilirea sufixelor prezentului

Sufixul principal. Toate verbele au la indicativ prezent un sufix caracteristic. El este evident la persoana I și a II-a plural, deși există și la celelalte persoane. Acolo fiind însă ascuns, îl vom considera sufix ø (zero).

La verbele cu infinitivul în consoană + *a*, sufixul de prezent apare ca:

ă la persoana I plural: *adunăm, strigăm, purtăm.*

a la persoana a II-a plural: *adunaţi, strigaţi, purtaţi.*

La verbele cu infinitivul în *a*, dar cu terminaţia *-chea, -ghea*, sufixul de prezent apare ca:

e la persoana I plural: *împerechem, îngenunchem, veghem;*

a la persoana a II-a pl.: *împerecheaţi, îngenuncheaţi, vegheaţi.*

La fel, la verbele cu infinitivul în *-ia: încheiem, apropiem, încheiaţi, apropiaţi.*

La verbele cu infinitivul terminat în consoană + *ea* şi în consoană + *e*, sufixul de prezent apare ca:

e atît la persoana I plural, cît şi la a II-a plural:
cădem, vedem, ducem, plăcem; cădeţi, vedeţi, duceţi, plăceţi.

La verbele cu infinitivul terminat în *-i* sau *-î*, sufixul apare la cele două persoane ca:

i, respectiv **î**:
acoperim, zvîrlim, doborîm
acoperiţi, zvîrliţi, doborîţi

Sufixele secundare (-ez, -esc)

Unele verbe au la prezent încă un sufix pe care îl vom numi sufix secundar şi care apare numai la persoanele I sing., II sing., III sing. şi III pl.

La verbele terminate în consoană, în *u* + *a*, în *-chea, -ghea* şi în *-ia* (cînd apare) el este:

(eu) încetez	împerechez	înviez	veghez
(tu) încetezi	împerechezi	înveziz	veghezi
(el) încetează	împerechează	înviază	veghează
(ei) încetează	împerechează	înviază	veghează

La verbele cu infinitivul în *-i* sau *-î* (cînd apare), el este:

(eu) potrivesc	muncesc	doresc	amărăsc
(tu) potriveşti	munceşti	doreşti	amărăşti
(el) potriveşte	munceşte	doreşte	amărăşte
(ei) potrivesc	muncesc	doresc	amărăsc

Cele două sufixe secundare, **-ez** şi **-esc** nu se întîlnesc la verbele terminate la infinitiv în *e* sau în consoană (altele decît *ch* ori *gh*) urmată de *ea*.

Verbe care primesc la prezent sufixul secundar -ez

Din cauză că nu există o regulă pe baza căreia să putem recunoaşte ce verbe primesc sufixul secundar -ez, dăm mai jos lista celor mai frecvente dintre ele:

aciua	îmbujora	înjgheba	păstra
arenda	îmbuna	înmagazina	perpetua
întraripa	împăna	înmormînta	pipera
arma	împerechea	înnopta	pisa
binecuvînta	împestriţa	înrădăcina	priveghea
brăzda	împovăra	însăila	proba
bura	împrospăta	însărcina	regula
căina	împuţina	însenina	reglementa
căpia	înainta	însera	ruina
căşuna	înapoia	înstrăina	ruina
cerceta	înarma	înştiinţa	săgeta
cina	încăpăţîna	înşuruba	săra
cocoşa	înceta	întemeia	scînteia
cresta	încleşta	întortochea	scurta
creştina	încorda	întrebuinţa	semna
cuvînta	încorona	întrema	sîngera
dăuna	încotoşmăna	întrista	subţia
depărta	încovoia	întrupa	strîmba
desfiinţa	încresta	învecina	şchiopăta
desperechea	încrucişa	înveşmînta	tatua
dezarma	încuiba	învia	tămîia
dezrădăcina	încunoştinţa	înviora	trăda
dormita	încuviinţa	înzestra	trîmbiţa
dura	înfia	lăcrima	trunchia
examina	înfiera	linia	turba
forma	înfiinţa	lucra	ura
furişa	înflăcăra	lumina	urla
grebla	înfrumuseţa	micşora	urma
holba	înfrîna	minuna	uşura
ierna	înfumura	mura	văra
îmbărbăta	îngenunchea	ofta	veghea
îmbrăţişa	îngloba	ospăta	vibra
îmbufna	îngusta	pagina	visa
			vîna etc.

Din 133 verbe înşirate mai sus, 59 sînt compuse cu prefixul *în- (îm-)*. Acestea par a reprezenta o categorie, dar multe de acelaşi tip nu primesc sufixul *-ez*, de ex.: *încheia, închina, încuia, îngheţa, împresura* etc.

Sufixul secundar -esc

Sufixul secundar *-esc* se întrebuinţează la mai bine de 90% din verbele terminate la infinitiv în *-i* şi în *-î*. De aceea, este mai bine să ştim ce verbe nu primesc acest sufix. Cele mai frecvente sînt:

adormi	cîrîi	hurui	oferi	reveni	trebui
ascuţi	coborî	ieşi	omorî	sări	turui
auzi	conveni	împărţi	pieri	scîrţîi	ţiui
azvîrli	cuveni	înăbuşi	pipăi	scoborî	ţîrîi
behăi	deveni	înghiţi	pîrîi	sfîrîi	ţopăi
bîjbîi	dezminţi	lăpăi	plescăi	simţi	veni
bîlbîi	doborî	măcăi	pogorî	sîsîi	vîjîi
bîrîi	dormi	minţi	presimţi	sorbi	zbîrnîi
bîzîi	fîlfîi	mîrîi	preveni	suferi	zgudui
bubui	fugi	mormăi	puţi	sui	zumzăi
chiui	hîrîi	muri	repezi	şti	zvîrcoli etc.

c. Stabilirea desinenţelor de prezent

1. Desinenţele prezentului indicativ se stabilesc potrivit principiului că ele se aşază totdeauna d u p ă sufix (principal sau secundar). Ele privesc şi indică p e r s o a n a şi n u m ă r u l, fiind:

Sing.	I	(eu)	(Radical + sufix)		-ø sau *-u*
	II	(tu)	„	„	*-i*
	III	(el, ea)	„	„	*-ă*, (*-e* după un *-i*), *-e*
Pl.	I	(noi)	„	„	*-m*
	II	(voi)	„	„	*-ţi*
	III	(ei, ele)	„	„	*-ă*, (*-e* după un *-i*), -ø.

2. Desinenţa *-u* se foloseşte numai la persoana I sing. a verbelor cu radicalul terminat în *-bl, -fl, -pl, -rl, -tr* care nu au şi sufixul secundar *-ez*;

(eu) *umblu, aflu, umflu, umplu, intru, mustru, zvîrlu, urlu* etc.;

la verbele *bea, da, sta, vrea, lua:*

(eu) *beau, dau, stau, vreau, iau;*

la verbele cu radicalul în *-i* precedat de o consoană ca:

(eu) *scriu* (plus derivatele lui) şi, din ce în ce mai rar astăzi, la verbe ca:

(eu) *apropiu, mîniu, sfîşiu, zgîriu.*

Afară de *scrie*, celelalte verbe cu radicalul în *-i* precedat de o consoană au la persoana I sing. o desinenţă reprezentată de un *-i* plenison (scrisă *-ii*):

(eu) *apropii, mînii, sfîşii, zgîrii.*

• Notă. Explicaţia apariţiei acestei desinenţe este următoarea: cînd *-u* se află după consoană + *i*, el se pronunţă împreună cu *-i* într-o singură silabă şi nu mai este plenison, de ex.: *a/pro/piu* (3 silabe), *mî/niu* (2 silabe), *sfî/şiu* (2 silabe), *zgî/riu* (2 silabe); constituind un diftong, *-i* domină în pronunţare pe *-u* care este neglijat în favoarea lui *-i*, de unde: *-ii*.

d. Combinarea sufixelor şi desinenţelor

Radicalul se combină cu sufixele şi desinenţele pentru a constitui forma de prezent. În cursul acestei operaţii, în radicalul verbelor şi în sufixul *-ez* se produc unele modificări.

Sufixele principale *(ă/e, a; e, i/î)* şi sufixele secundare *(-ez, -esc)* nu modifică radicalul într-un chip care să merite o atenţie deosebită.

Desinenţele aduc însă schimbări importante în radical.

1. Desinenţa persoanei a II-a sing. transformă consoanele *c, g, s, t, d, n* de la sfîrşitul radicalului în: *č(i), ğ(i), ş, ţ, z, i;* de ex.:

pica	(tu)	pici	alerga	(tu)	alergi
replica	„	replici	băga	„	bagi
sacrifica	„	sacrifici	striga	„	strigi
mirosi	„	miroşi	căuta	„	cauţi
vărsa	„	verşi	purta	„	porţi
lăsa	„	laşi	putea	„	poţi
cădea	„	cazi	spune	„	spui
pierde	„	pierzi	rămîne(a)	„	rămîi
uda	„	uzi	ţine	„	ţii

Regula funcţionează şi invers, în sensul că verbele care la infinitiv au pe *č(e), č(i), ğ(e), ğ(i), ţ(i), z(i)* le transformă în *c, g, t, d* la persoana I, de ex.:

duce	(tu)	duci	(eu)	duc
trece	„	treci	„	trec
merge	„	mergi	„	merg
trage	„	tragi	„	trag
fugi	„	fugi	„	fug
ascuţi	„	ascuţi	„	ascut
împărţi	„	împarţi	„	împart
simţi	„	simţi	„	simt
auzi	„	auzi	„	aud

2. Desinenţa *-i* schimbă adesea vocala *ă* din radical în *e:*

apăsa	(tu)	apeşi	(eu)	apăs
vărsa	„	verşi	„	vărs

Ea schimbă şi grupul consonantic *-sc-* din sufixul *-esc* în *-şt-:*

amorţi	(tu)	amorţeşti	(eu)	amorţesc
dărui	„	dăruieşti	„	dăruiesc

3. Desinenţa *ă* de la persoana a III-a a verbelor cu radicalul în consoană + *a* se transformă ea însăşi în *-e* la verbele cu infinitivul în *-ia:*

apropia	(el)	apropie	întîrzia	(el)	întîrzie
încheia	„	încheie	mînia	„	mînie
încuia	„	încuie	tăia	„	taie

Tot ea, dar şi la plural, face să se schimbe un *e* sau un *o* aflat în radical, în silaba dinaintea ei, în diftongul *ea* şi respectiv *oa;* de ex.:

alerga	(el, ea, ei, ele)	aleargă	coborî	(el, ea, ei, ele)	coboară
aştepta	„	aşteaptă	doborî	„	doboară
cuteza	„	cutează	omorî	„	omoară
pleca	„	pleacă	scoborî	„	scoboară

La fel se întîmplă şi cu *e* din sufixul secundar *-ez:*

descuraja	descurajează
imagina	imaginează
studia	studiază
trîmbiţa	trîmbiţează

De la această regulă nu sînt exceptate verbe ca (cele mai frecvente):

cu e *în radical*		*cu* o *în radical*	
	(el, ea, ei, ele)		(el, ea, ei, ele)
accepta	acceptă	adopta	adoptă
aluneca	alunecă	aproba	aprobă
amesteca	amestecă	comporta	comportă
atesta	atestă	dezaproba	dezaprobă
conserva	conservă	dezvolta	dezvoltă
contesta	contestă	evapora	evaporă
cugeta	cugetă	evoca	evocă
deda	dedă	invoca	invocă

degera	degeră	ordona	ordonă
descăleca	descalecă	poseda	posedă
detesta	detestă	preceda	precedă
încăleca	încalecă	sufoca	sufocă
mesteca	mestecă	secera	seceră
observa	observă	transfera	transferă
		transporta	transportă

4. Desinenţa *e* de la persoana a III-a sing. a verbelor cu infinitivul în *-ea* sau în *-e* produce numai schimbarea lui *o* în *oa*, lăsînd neatins pe *e*. La fel se întîmplă şi cînd această desinenţă apare la verbe cu infinitivul în *i*, de ex.:

infinitiv în -ea şi în -e			*infinitiv în* -i		
vedea	(el, ea)	vede	pieri	(el, ea)	piere
crede		crede	ieşi		iese
drege		drege			
merge		merge			
trece		trece			

În schimb, *e* modifică sufixul secundar *-esc* în *-eşte*

amorţi	(el, ea)	amorţeşte	ferici	(el, ea)	fericeşte
dărui		dăruieşte	îmbunătăţi		îmbunătăţeşte

18.1.2 Paradigmele prezentului

Potrivit cu cele spuse mai înainte, în limba română se disting 6 serii de prezent indicativ. Ele sînt reprezentate la fiecare verb în parte prin toate formele, pe numere şi persoane. Acestor serii de forme li se spune p a r a d i g m e.

(a) Paradigme fără sufix secundar

P a r a d i g m a 1 se caracterizează prin faptul că nici radicalul, nici desinenţa nu se modifică. De ex.:

	aduna	*pieri*	*cere*	*geme*	*aşterne*
(eu)	adun	pier	cer	gem	aştern
(tu)	aduni	pieri	ceri	gemi	aşterni
(el, ea)	adună	piere	cere	geme	aşterne
(noi)	adunăm	pierim	cerem	gemem	aşternem
(voi)	adunaţi	pieriţi	cereţi	gemeţi	aşterneţi
(ei, ele)	adună	pier	cer	gem	aştern

P a r a d i g m a 2 se caracterizează numai prin modificări *vocalice* în radical. De ex.:

	muri	*omorî*	*coborî*	*cuteza*
(eu)	mor	omor	cobor	cutez
(tu)	mori	omori	cobori	cutezi
(el, ea)	moare	omoară	coboară	cutează
(noi)	murim	omorîm	coborîm	cutezăm
(voi)	muriţi	omorîţi	coborîţi	cutezaţi
(ei, ele)	mor	omoară	coboară	cutează

P a r a d i g m a 3 se caracterizează numai prin modificări *consonantice* în radical (la întîlnirea consoanei sau a consoanelor finale din radical cu desinenţa). De ex.:

	transporta	*evoca*	*atesta*	*ţine*	*spune*
(eu)	transport	evoc	atest	ţin (şi: ţiu)	spun (şi: spui)
(tu)	transporţi	evoci	ateşti	ţii	spui
(el, ea)	transportă	evocă	atestă	ţine	spune
(noi)	transportăm	evocăm	atestăm	ţinem	spunem
(voi)	transportaţi	evocaţi	atestaţi	ţineţi	spuneţi
(ei, ele)	transportă	evocă	atestă	ţin	spun

P a r a d i g m a 4 se caracterizează atît prin modificări vocalice, cît şi consonantice în radical. De ex.:

	lăuda	*apăsa*	*provoca*	*plăcea*
(eu)	laud	apăs	provoc	plac
(tu)	lauzi	apeşi	provoci	placi
(el, ea)	laudă	apasă	provoacă	place
(noi)	lăudăm	apăsăm	provocăm	plăcem
(voi)	lăudaţi	apăsaţi	provocaţi	plăceţi
(ei, ele)	laudă	apasă	provoacă	plac

	vedea	*aştepta*	*căsca*
(eu)	văd	aştept	casc
(tu)	vezi	aştepţi	caşti
(el, ea)	vede	aşteaptă	cască
(noi)	vedem	aşteptăm	căscăm
(voi)	vedeţi	aşteptaţi	căscaţi
(ei, ele)	văd	aşteaptă	cască

P a r a d i g m a 5 se caracterizează prin modificarea *desinenței* la întîlnirea cu sunetul final al radicalului:

	încheia	*sfîșia*	*zgîria*	*sufla*
(eu)	încheI	sfîșII	zgîrII	suflU
(tu)	încheI	sfîșII	zgîrII	suflI
(el, ea)	încheie	sfîșie	zgîrie	suflă
(noi)	încheiem	sfîșiem	zgîriem	suflăm
(voi)	încheiați	sfîșiați	zgîriați	suflați
(ei, ele)	încheie	sfîșie	zgîrie	suflă

P a r a d i g m a 6 se caracterizează prin modificări atît în *radical*, cît și la *desinențe*. De ex.:

	despuia	*muia*	*tăia*	*încovoia*	*bea*
(eu)	despoI	moI	taI	încovoI	beau
(tu)	despoI	moI	taI	încovoI	beI
(el, ea)	despoaie	moaie	taie	încovoaie	bea
(noi)	despuiem	muiem	tăiem	încovoiem	bem
(voi)	despuiați	muiați	tăiați	încovoiați	beți
(ei, ele)	despoaie	moaie	taie	încovoaie	beau

(b) Paradigme cu sufixe secundare -ez sau -esc

Sufixele secundare *-ez* și *-esc* nu modifică nici radicalul, nici desinențele. De ex.:

(eu)	cercetez	formez	bănuiesc	greșesc
(tu)	cercetezi	formezi	bănuiești	greșești
(el, ea)	cercetează	formează	bănuiește	greșește
(noi)	cercetăm	formăm	bănuim	greșim
(voi)	cercetați	formați	bănuiți	greșiți
(ei, ele)	cercetează	formează	bănuiesc	greșesc

18.2 IMPERFECTUL

1. Imperfectul arată că acțiunea se desfășoară în cursul unei perioade de timp trecute, p a r a l e l cu altă acțiune. Toate înțelesurile exemplificate în continuare cuprind sub o formă sau alta pe cel de mai sus. Astfel, în propoziții și fraze ca:

(1) Un vapor *plutea* pe mare,
(2) *Se zărea* în depărtare o luminiță.

(3) *Era* o căruţă încăpătoare cu coviltir.
(4) Cînd *se potcovea* puricele cu 99 ocale de fier şi tot *sărea* pînă-n cer.
(5) *Avea* vreo 18 ani cînd a ieşit calfă.

se presupune că ceea ce se întîmplă ţine de o împrejurare nespusă, dar gîndită, şi pe care putem uşor s-o imaginăm. *Un vapor* plutea *pe mare* (cîndva, cînd, fără îndoială, s-au petrecut şi alte fapte).

În (3) trebuie să mai existe un eveniment exprimat printr-un verb şi legat de „căruţă" despre care se vorbeşte. În sfîrşit, în (4) şi (5) întîmplarea paralelă cu cea exprimată de imperfect este clar arătată.

Datorită acestei calităţi, imperfectul este timpul obişnuit al *naraţiunii.*

• N o t ă. Ca timp al povestirii, el este şi indicele trecerii de la realitate la imaginar în jocurile de copii. *Tu erai* doctorul, şi eu te *chemam* să vindeci păpuşa.

Pe lîngă acest înţeles - şi o dată cu el - imperfectul mai arată că:

2. Acţiunea s-a repetat în trecut (mai ales cînd verbul face parte din categoria verbelor momentane):
(6) Luminile oraşului *sclipeau* ademenitor în zare.
(7) Iarna *punea* firimituri la păsărele şi *privea* cum *ciuguleau.*

3. Acţiunea începută într-un moment din trecut este întreruptă de ceva:
(8) Tocmai îl *rugam* să ne dea o mînă de ajutor.
(9) *Ziceai* că nu prea cunoşti lume pe aici?

4. Acţiunea este prezentată ca o dorinţă politicoasă, modestă, chiar umilă:
(10) *Voiam* să ştiu ce mai face fiul dumneavoastră.
(11) *Doream* - dacă nu vă supăr - să vă cer un sfat.

• N o t ă. Imperfectul are aici înţelesul unui optativ slăbit şi se întrebuinţează îndeosebi cu verbe care înseamnă „a dori, a voi". (Vezi condiţionalul şi optativul.)

5. În fraze formate dintr-o condiţională şi o principală, imperfectul este echivalentul unui condiţional trecut (v. *Condiţionalul,* p.209); de ex.:
(12) Dacă *tăceai,* filozof *rămîneai.*
(13) Ne-am fi pregătit şi noi, dacă ne *anunţai* din vreme.

18.2.1 Formarea imperfectului

Imperfectul se formează de la acelaşi radical ca şi prezentul, cu ajutorul unui sufix şi al unor desinenţe specifice.

Sufixul caracteristic este:

-a- pentru verbele cu infinitivul terminat în *-a, -ia, -chea, -ghea* şi pentru cele cu infinitivul în *-î;*
-(e)a- pentru toate celelalte.

Desinenţele sînt:

(eu)	Radical + sufix	-m
(tu)		-i
(el, ea)		-a
(noi)		-m
(voi)		-ţi
(ei, ele)		-u

În cursul combinării sufixului şi desinenţelor cu radicalul, acesta din urmă *nu suferă modificări vocalice;* suferă însă modificări consonantice în punctul de întîlnire între el şi sufixul -ea-, bineînţeles cînd este cazul.

P a r a d i g m e l e i m p e r f e c t u l u i

Imperfectul are numai 3 paradigme, potrivit cu sufixul întrebuinţat:

P a r a d i g m a 1 (pentru verbele cu infinitivul în *-a, -ia, -chea, -ghea* şi *-î*):

(eu)	adunam	purtam	încheiam	apropiam
(tu)	adunai	purtai	încheiai	apropiai
(el, ea)	aduna	purta	încheia	apropia
(noi)	adunam	purtam	încheiam	apropiam
(voi)	adunaţi	purtaţi	încheiaţi	apropiaţi
(ei, ele)	adunau	purtau	încheiau	apropiau

(eu)	întîrziam	coboram
(tu)	întîrziai	coborai
(el, ea)	întîrzia	cobora
(noi)	întîrziam	coboram
(voi)	întîrziaţi	coboraţi
(ei, ele)	întîrziau	coborau

Paradigma 2

(eu)	beam	cădeam	plăceam	aduceam	doream	auzeam
(tu)	beai	cădeai	plăceai	aduceai	doreai	auzeai
(el, ea)	bea	cădea	plăcea	aducea	dorea	auzea
(noi)	beam	cădeam	plăceam	aduceam	doream	auzeam
(voi)	beaţi	cădeaţi	plăceaţi	aduceaţi	doreaţi	auzeaţi
(ei, ele)	beau	cădeau	plăceau	aduceau	doreau	auzeau

Paradigma 3 (numai pentru verbele *da* şi *sta*, care au o serie completă de forme de reduplicare în radical, şi una, incompletă, fără reduplicare, care are caracter familiar):

(eu)	dădeam	dam	stăteam	stam
(tu)	dădeai	-	stăteai	-
(el, ea)	dădea	da	stătea	sta
(noi)	dădeam	dam	stăteam	stam
(voi)	dădeaţi	-	stăteaţi	-
(ei, ele)	dădeau	-	stăteau	-

18.3 PERFECTUL SIMPLU

1. În limba literară, îndeosebi în scris, perfectul simplu se foloseşte pentru a arăta că acţiunea s-a încheiat înaintea prezentului şi a durat un timp foarte scurt:

(1) Un sitar îşi *lună* zborul dintr-un tufiş.
(2) Mă *gîndii* (un moment) să mă ridic şi să plec.
(3) Motorul *se opri* brusc.

Această calitate permite perfectului simplu să intre în fragmentele din naraţiune în care acţiunile şi mişcarea personajelor sînt înfăţişate ca şi cum s-ar petrece de la sine, şi nu ca fiind povestite; de ex.:

(4) Deşi nu era chirurg, medicul de gardă *chemă* o soră, *o rugă* să pregătească bolnavul, *apucă* un bisturiu şi *se hotărî* să opereze.

2. Perfectul simplu se întrebuinţează frecvent şi pentru a introduce în naraţiune o replică a unui personaj sau a deschide dialogul; de ex.:

(5) — Aş pofti o salată din Grădina Ursului - *zise* împăratul.
(6) — N-am prea priceput, *răspunseră* ei, dar vom face cum e mai bine.

• N o t ă. În vorbirea obişnuită, perfectul simplu se întrebuinţează numai în unele regiuni, unde are caracter popular.

18.3.1 Formarea perfectului simplu

Perfectul simplu se formează de la radicalul verbului, cu următoarele sufixe specifice:

1. -a- pentru verbele care au infinitivul terminat în *-a, -ia, -chea, -ghea;*
2. -u- pentru toate verbele care au infinitivul terminat în *-ea* şi pentru toate verbele asigmatice cu infinitivul în *-e;*
3. -i- pentru verbele care au infinitivul terminat în *-i.* Acest -i- devine -î- la verbele care au infinitivul terminat în *-î;*
4. -se- pentru toate verbele sigmatice.

Desinenţele perfectului simplu sînt:

(eu)	Radical	-i
(tu)	+	-şi
(el, ea)	sufix	-ă pentru verbele cu infinitivul în *-a.*

(-a) devine -e la verbele cu infinitivul în *-ia, -chea, -ghea;*
-u pentru verbele cu infinitivul în *-ea* şi pentru verbele asigmatice cu infinitivul în *-e;*
-e pentru verbele sigmatice;
-i pentru verbele cu infinitivul în *-i;*
(-i) devine -î la verbele cu infinitivul în *-î.*

(noi)	Radical	-răm
(voi)	+	-răţi
(ei, ele)	sufix	-ră

• N o t ă. Grupurile de sunete *-răm, -răţi, -ră,* pe care le-am numit desinenţe au, după cum se vede, o situaţie deosebită de a celorlalte desinenţe, fiindcă ele sînt compuse dintr-o particulă *-ră-* şi desinenţa propriu-zisă. Dar mai simplu, şi mai aproape de funcţia acestor grupuri ni se pare să le luăm ca desinenţe.

În punctul de întîlnire a sufixului cu desinenţa, se produc unele modificări. Cea mai evidentă este transformarea desinenţei *-ă* în *-e* la verbele cu infinitivul terminat în *-ia, -chea, -ghea.*

• N o t ă. În vorbirea obişnuită, perfectul simplu se întrebuinţează numai în unele regiuni, unde are caracter popular.

18.3.1 Formarea perfectului simplu

Perfectul simplu se formează de la radicalul verbului, cu următoarele sufixe specifice:

1. **-a-** pentru verbele care au infinitivul terminat în *-a, -ia, -chea, -ghea;*
2. **-u-** pentru toate verbele care au infinitivul terminat în *-ea* şi pentru toate verbele asigmatice cu infinitivul în *-e;*
3. **-i-** pentru verbele care au infinitivul terminat în *-i.* Acest **-i-** devine **-î-** la verbele care au infinitivul terminat în *-î;*
4. **-se-** pentru toate verbele sigmatice.

Desinenţele perfectului simplu sînt:

(eu)	Radical	**-i**
(tu)	+	**-şi**
(el, ea)	sufix	**-ă** pentru verbele cu infinitivul în *-a.*

(-a) devine **-e** la verbele cu infinitivul în *-ia, -chea, -ghea;*
-u pentru verbele cu infinitivul în *-ea* şi pentru verbele asigmatice cu infinitivul în *-e;*
-e pentru verbele sigmatice;
-i pentru verbele cu infinitivul în *-i;*
(-i) devine **-î** la verbele cu infinitivul în *-î.*

(noi)	Radical	**-răm**
(voi)	+	**-răţi**
(ei, ele)	sufix	**-ră**

• N o t ă. Grupurile de sunete *-răm, -răţi, -ră,* pe care le-am numit desinenţe au, după cum se vede, o situaţie deosebită de a celorlalte desinenţe, fiindcă ele sînt compuse dintr-o particulă *-ră-* şi desinenţa propriu-zisă. Dar mai simplu, şi mai aproape de funcţia acestor grupuri ni se pare să le luăm ca desinenţe.

În punctul de întîlnire a sufixului cu desinenţa, se produc unele modificări. Cea mai evidentă este transformarea desinenţei *-ă* în *-e* la verbele cu infinitivul terminat în *-ia, -chea, -ghea.*

Desinenţa *-u* şi desinenţa *-e* de la persoana a III-a singular se contopesc în mod normal cu sufixele corespunzătoare.

Paradigmele perfectului simplu

Paradigma 1 caracterizează verbele cu infinitivul în *-a, -ia, -chea, -ghea* şi este:

(eu)	adunái	întîrziái	vegheái	împerecheái
(tu)	adunáşi	întîrziáşi	vegheáşi	împerecheáşi
(el, ea)	adună	întîrzié	veghé	împereché
(noi)	adunárăm	întîrziárăm	vegheárăm	împerecheárăm
(voi)	adunárăţi	întîrziárăţi	vegheárăţi	împerecheárăţi
(ei, ele)	adunáră	întîrziáră	vegheáră	împerecheáră

Paradigma 2 caracterizează verbele cu infinitivul terminat în *-ea* şi verbele asigmatice cu infinitivul în *-e:*

(eu)	băúi	trecúi	făcúi
(tu)	băúşi	trecúşi	făcúşi
(el, ea)	băú	trecú	făcú
(noi)	băúrăm	trecúrăm	făcúrăm
(voi)	băúrăţi	trecúrăţi	făcúrăţi
(ei, ele)	băúră	trecúră	făcúră

Paradigma 3 caracterizează verbele sigmatice cu infinitivul în *-e:*

(eu)	merséi	fripséi	spuséi
(tu)	merséşi	fripséşi	spuséşi
(el, ea)	mérse	frípse	spúse
(noi)	mérserăm	frípserăm	spúserăm
(voi)	mérserăţi	frípserăţi	spúserăţi
(ei, ele)	mérseră	frípseră	spúseră

Paradigma 4 caracterizează un grup de verbe asigmatice care au infinitivul în *-e*, cîteva verbe cu infinitivul în *-ea*, dar atît primele, cît şi celelalte cu radicalul terminat în consoana *d: vedea, cădea, scădea, şedea, credea* (şi compusele lor). Aceste verbe modifică pe *d* în *z:*

(eu)	văzúi	căzúi	crezúi	şezúi
(tu)	văzúşi	căzúşi	crezúşi	şezúşi
(el, ea)	văzú	căzú	crezú	şezú

(noi)	văzúrăm	căzúrăm	crezúrăm	şezúrăm
(voi)	văzúrăţi	căzúrăţi	crezúrăţi	şezúrăţi
(ei, ele)	văzúră	căzúră	crezúră	şezúră

P a r a d i g m a 5 caracterizează verbele cu infinitivul terminat în *-i* şi în *-î:*

(eu)	acoperii	dormii	fericii	auzii	doborîi
(tu)	acoperişi	dormişi	fericişi	auzişi	doborîşi
(el, ea)	acoperi	dormi	ferici	auzi	doborî
(noi)	acoperirăm	dormirăm	fericirăm	auzirăm	doborîrăm
(voi)	acoperirăţi	dormirăţi	fericirăţi	auzirăţi	doborîrăţi
(ei, ele)	acoperiră	dormiră	fericiră	auziră	doborîră

P a r a d i g m a 6 caracterizează numai verbele *da* şi *sta,* care apar în limba literară după cum urmează:

(eu)	dădúi	stătúi
(tu)	dădúşi	stătúşi
(el, ea)	dădú	stătú
(noi)	dădúrăm	stătúrăm
(voi)	dădúrăţi	stătúrăţi
(ei, ele)	dădúră	stătúră

18.4 MAI-MULT-CA-PERFECTUL

Mai-mult-ca-perfectul arată că acţiunea s-a desfăşurat în trecut şi s-a încheiat înaintea alteia tot din trecut; de ex.:

(1) Ghiţă înţelegea că *pierduse* dragostea Anei.

(2) Felicitau acum pe partizanii acestui proiect, deşi nu *fuseseră* la început de acord cu ei.

Acţiunea care s-a petrecut înaintea mai-mult-ca-perfectului este adesea neexprimată, dar există. Cînd avem, de ex.:

(3) *Rămăseserăm* după program cu cîţiva colegi, ne gîndim că ceva trebuie să se fi produs după întîmplarea indicată de mai-mult-ca-perfect: *rămăseserăm...* (cînd ne pomenirăm că sună sirena de alarmă).

Acţiunea trecută poate fi sugerată de un infinitiv, de un gerunziu sau chiar de un supin, deşi aceste moduri nu au înţeles obişnuit de trecut:

(4) La t e r m i n a r e a şcolii i se *năzărise* să se facă romancier.

(5) V o r b i n d de una, de alta, timpul *trecuse* repede.

(6) *Se făcuse* foc l a a u z u l acestor vorbe nesăbuite.

18.4.1 Formarea mai-mult-ca-perfectului

Mai-mult-ca-perfectul se formează de la perfectul simplu, la care se adaugă sufixul caracteristic şi desinenţele de mai-mult-ca-perfect.

Sufixul caracteristic pentru toate tipurile de verbe este **-se-**.

Desinenţele acestui timp sînt:

(eu)	Radical	-m	(noi)	Radical	-răm
(tu)	+	-şi	(voi)	+	-răţi
(el, ea)	sufix	-ø	(ei, ele)	sufix	-ră

P a r a d i g m e l e m a i-m u l t-c a-p e r f e c t u l u i

Paradigmele care rezultă din combinarea sufixului şi desinenţelor cu radicalul sînt paralele cu cele de la perfectul simplu, adică:

P a r a d i g m a 1:

(eu)	adunasem,	(tu)	adunaseşi,
		(el, ea)	adunase,
(noi)	adunaserăm,	(voi)	adunaserăţi,
		(ei, ele)	adunaseră;
(eu)	înfîrziasem,	(tu)	înfîrziaseşi,
		(el, ea)	înfîrziase,
(noi)	înfîrziaserăm,	(voi)	înfîrziaserăţi,
		(ei, ele)	înfîrziaseră;
(eu)	vegheasem,	(tu)	vegheaseşi,
		(el, ea)	veghease,
(noi)	veghearăm,	(voi)	vegheaserăţi,
		(ei, ele)	vegheaseră.

P a r a d i g m a 2:

(eu)	băusem,	(tu)	băuseşi,
(el, ea)	băuse,	(noi)	băuserăm,
(voi)	băuserăţi,	(ei,ele)	băuseră;
(eu)	trecusem,	(tu)	trecuseşi,
(el, ea)	trecuse,	(noi)	trecuserăm,
(voi)	trecuserăţi,	(ei, ele)	trecuseră;
(eu)	făcusem,	(tu)	făcuseşi,
(el, ea)	făcuse,	(noi)	făcuserăm,
(voi)	făcuserăţi	(ei, ele)	făcuseră.

Paradigma 3:

(eu)	mersesem,	(tu)	merseseşi,	(el)	mersese,
(noi)	merseserăm,	(voi)	merseserăţi,	(ei)	merseseră;
(eu)	fripsesem,	(tu)	fripseseşi,	(el)	fripsese,
(noi)	fripseserăm,	(voi)	fripseserăţi,	(ei)	fripseseră.

Tot aici intră şi mai-mult-ca-perfectul care corespunde *paradigmei 4* - de la perfectul simplu:

(eu)	văzusem,	(tu)	văzuseşi,	(el)	văzuse,
(noi)	văzuserăm,	(voi)	văzuserăţi,	(ei)	văzuseră.

Paradigma 5:

(eu)	acoperisem,	(tu)	acoperiseşi,	(el)	acoperise,
(noi)	acoperiserăm,	(voi)	acoperiserăţi,	(ei)	acoperiseră;
(eu)	fîrîsem,	(tu)	fîrîseşi,	(el)	fîrîse,
(noi)	fîrîserăm,	(voi)	fîrîserăţi,	(ei)	fîrîseră.

Şi mai-mult-ca-perfectul corespunzător cu Paradigma 6 de la perfectul simplu al verbelor *da, sta* trebuie încorporat aici. El este:

(eu)	dădusem,	(tu)	dăduseşi,	(el)	dăduse,
(noi)	dăduserăm,	(voi)	dăduserăţi,	(ei)	dăduseră;
(eu)	stătusem,	(tu)	stătuseşi,	(el)	stătuse,
(noi)	stătuserăm,	(voi)	stătuserăţi,	(ei)	stătuseră.

Formele cu *-ră* la persoanele I şi a II-a plural sînt curente. Se întrebuinţează însă şi cele fără *-ră:*

(noi) dorisem, spusesem, rămăsesem, suflasem, scuturasem etc.
(voi) doriseţi, spuseseţi, rămăseseţi, suflaseţi, scuturaseţi etc.

• Notă. De aici se vede de ce există ezitări în legătură cu *-ră-* şi de ce este greu să fie socotit sufix sau desinenţă. Noi l-am socotit însă desinenţă, pentru motivele arătate la 23.3.1 (notă).

18.5 PERFECTUL COMPUS

Perfectul compus arată că acţiunea este terminată în momentul relatării ei:

(1) *Am citit* o carte de nuvele.
(2) Aseară *s-a culcat* devreme.

Acţiunea a putut să se încheie oricînd în trecut:

(3) În 1821 *a izbucnit* răscoala lui Tudor.

(4) *A urmat* apoi Revoluţia din 1848.

În vorbire, perfectul compus apare uneori cu înţeles de prezent-viitor; de ex.:

(5) N-am timp de stat la masă; îmbuc numai ceva şi *am plecat.*

18.5.1 Formarea perfectului compus

Perfectul compus se formează din auxiliarul *avea* la prezent urmat de un participiu. Există prin urmare o singură paradigmă şi anume:

(eu)	am	adunat, scuturat, vegheat, înfirzîat, împerecheat
(tu)	ai	băut, căzut, dat, văzut, zăcut, trecut, făcut
(el, ea)	a	mers, fript, spus, plîns, rîs, rupt, strîns, zis
(noi)	am	
(voi)	aţi	auzit, bănuit, fugit, murit, doborît, vîrît
(ei, ele)	au	etc.

18.6 VIITORUL

Viitorul este un timp compus. El arată că acţiunea se petrece după momentul vorbirii:

(1) Spectacolul *va începe* la a treia bătaie a gongului.

(2) Omenirea *va găsi* probabil noi surse de energie.

(3) Aţi făgăduit că *aveţi să* ne *scrieţi* regulat.

(4) Altă dată n-*o să* te mai *cred* pe cuvînt.

Viitorul îndeplineşte în anumite împrejurări un rol asemănător cu imperativul propriu-zis:

(5) *Veţi depune* în termen de trei zile suma datorată; sau cu un imperativ slăbit (de politeţe):

(6) *Am să* te *rog* să deschizi puţin fereastra.

18.6.1 Formarea viitorului

Viitorul este în limba română de patru feluri:

a. viitorul literar general;

b. viitorul popular paralel cu cel literar general;

c. viitorul popular construit cu verbul la conjunctiv şi cu o formă unică a auxiliarului *vrea* pentru toate persoanele;

d. viitorul popular construit cu conjunctivul şi cu verbul *avea*, dar nu ca auxiliar, ci ca predicativ.

a. Viitorul literar general

Viitorul literar general se formează din prezentul auxiliarului *vrea* urmat de un infinitiv:

(eu) voi (tu) vei	aduna, scutura, veghea împerechea, întîrzia
(el, ea) va (noi) vom (voi) veţi (ei, vor ele)	bea, cădea, da, vedea, zăcea, trece, face, merge, frige, spune, plînge, rîde, rupe, strînge, zice, auzi, bănui, fugi, toci, muri, doborî, vîrî etc.

b. Viitorul popular paralel cu cel literar general

Viitorul acesta prezintă modificarea pronunţării auxiliarului (prin căderea lui *v-*) şi prin unele schimbări vocalice, adică:

(eu)	oi	aduna, scutura, veghea, întîrzia, bea, cădea, da, vedea, zăcea, trece etc.
(tu)	ei, ăi, îi, -i	
(el, ea)	a sau: o	
(noi)	om	
(voi)	oţi, ăţi, îţi, -ţi	
(ei, ele)	or	

• N o t ă. Formele *-i* şi *-ţi* ale auxiliarului *vrea* se folosesc în unire cu alte părţi de vorbire, de ex.: dacă te-i duce, unde-ţi vedea etc.

Şi celelalte forme ale auxiliarului astfel modificat se pot uni cu alte cuvinte, de ex.: dac-*ăi vedea*... cînd *ne-om face* mari, *s-or coace* merele... etc.

Auxiliarul *o* de la persoana a III-a singular pare analogic după celelalte persoane.

• N o t ă. Acest viitor poate căpăta, mai ales în textele literare, un înţeles suplimentar de incertitudine.

c. Viitorul popular cu verbul la conjunctiv şi auxiliarul **vrea** în formă unică

Auxiliarul *vrea* apare la acest viitor în forma unică, *o*, urmată de conjunctiv prezent: (eu) *o să aflu*, (tu) *o să afli*, (el) *o să afle*, (noi) *o să aflăm*, (voi) *o să aflaţi*, (ei) *o să afle*.

• N o t ă. Ca şi forma anterioară, viitorul în discuţie poate căpăta înţelesul suplimentar de incertitudine.

d. Viitorul popular construit cu conjunctivul şi verbul predicativ **avea**

Se consideră paradigmă de viitor şi combinaţia dintre verbul predicativ *avea* la prezent urmat de un conjunctiv, adică:

(eu)	am să veghez	(noi)	avem să veghem
(tu)	ai să veghezi	(voi)	aveţi să vegheaţi
(el, ea)	are să vegheze	(ei, ele)	au să vegheze

Ea nu este însă la fel de bine compusă ca cele anterioare, după cum se vede din faptul că între *avea* şi conjunctiv se pot introduce diverse cuvinte. Timpurile compuse nu permit includerea între auxiliar şi infinitiv, conjunctiv sau participiu decît a cîtorva adverbe (voi *mai* veni, va *şi* pleca, ne vom *tot* gîndi). Construcţia de viitor cu *avea* se comportă astfel: ea se desface cu uşurinţă; de ex.: *are* intenţia *să reia* discuţia; *am* posibilitatea *să* vă *duc* mîine la gară cu maşina etc. Faptul că *avea* este predicativ explică şi construcţiile de mai sus, unde el este predicat cu obiect direct.

18.7 VIITORUL ANTERIOR

Viitorul anterior arată că acţiunea s-a încheiat într-un moment aflat după prezent şi înaintea altei acţiuni din viitor:

(1) Cînd *vă veţi fi decis*, ne veţi comunica.
(2) Se va trece la asalt după ce artileria *îşi va fi terminat* misiunea.

18.7.1 Formarea viitorului anterior

Viitorul anterior este un timp compus din viitorul auxiliarului *fi* urmat de un participiu:

(eu)	voi	fi	adunat, băut, dat, văzut, trecut, spus, fript, rupt, spart, auzit, mormăit etc.
(tu)	vei	fi	
(el, ea)	va	fi	
(noi)	vom	fi	
(voi)	veţi	fi	
(ei, ele)	vor	fi	

Auxiliarul are şi forme fără *v-*, exact ca cele de la viitorul simplu: *oi fi băut, ei fi băut, o fi băut* etc., cu aceleaşi variaţii. Sub această ultimă înfăţişare, el este simetric viitorului popular paralel cu cel literar general şi conţine ca şi acesta în înţelesul lui o notă de incertitudine vizibilă, ceea ce a şi făcut să fie considerat un timp al prezumtivului (v. p. 203).

Capitolul 19

CONJUNCTIVUL

Conjunctivul exprimă următoarele modalităţi fundamentale de îndeplinire a acţiunii:

1. N e s i g u r a n ţ a (în care includem ezitarea, îndoiala, teama, dorinţa, concesia, posibilitatea); de ex.:

(1) Ce *să caute* el în văgăuna asta părăsită? (ezitarea, îndoiala)
(2) *Să reluăm* discuţia altă dată. (concesia)
(3) Era bine *să*-l *fi trimis* acasă. (posibilitatea)
(4) *Să dăm* o raită prin târg. (dorinţa)

2. C o n t i n u a r e a posibilă, dorită, aşteptată sau chiar sigură a acţiunii anterioare cînd urmează după alt verb:

(5) Au hotărît *să treacă* la producţia în serie.
(6) Urmează *să se emită* un set de trei mărci comemorative.
(7) Veniţi *să vă bucuraţi* de briza mării!

În asemenea fraze, conjunctivul are înţeles asemănător cu infinitivul, care-l şi înlocuieşte uneori, ca în:

Ştie *să cînte* — Ştie *cînta*
Urmează *să întrunească* — Urmează *a întruni*
E în stare *să*-l *convingă* — E în stare *a*-l *convinge*
Încearcă *să* te *mintă* — Încearcă *a* te *minţi*
etc.

3. Exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte, un blestem:

(8) *Să* nu *furi!*
(9) *Să*-ţi *fie* de bine!
(10) *Să*-*şi* mai *puie* pofta-n cui!
(11) Afurisit *să fie* cine te-a păcălit!

În această situaţie el apare adeseori inversat:

(12) *Ducă-se* pe apa Sîmbetei!
(13) *Odihnească-se* în pace!

iar alteori, fără conjuncţie:

(14) Nu vă *pară* glumă ce vă spun!
(*Să* nu vă pară...)
(15) *Arză*-l focul de necaz!
(*Să*-l arză...)
(16) *Fie* şi cum poftеşti dumneata.
(*Să* fie...)

• N o t ă. Dintr-o formulă ca *fie* (astfel...) a rezultat conjuncţia *fie*, frecvent utilizată în matematici:
Fie *x egal cu y*.

19.1 TIMPURILE CONJUNCTIVULUI

Conjunctivul are două timpuri: prezent şi trecut.

19.1.1 Prezentul

Prezentul exprimă cele trei înţelesuri fundamentale arătate mai înainte (nesiguranţa, continuarea acţiunii, ordinul, îndemnul etc.).

19.1.2 Formarea prezentului. Prezentul conjunctivului se formează de la acelaşi radical ca şi prezentul indicativului, cu ajutorul conjuncţiei *să*, al unor sufixe identice cu cele de la indicativ şi cu desinenţele specifice conjunctivului.

Sufixul principal şi cel secundar sînt aceleaşi ca la indicativul prezent.

Desinenţele sînt:

(eu)	Radical	**ø, -u**	(noi)	Radical	**-m**
(tu)	+	**-i**	(voi)	+	**-ţi**
(el, ea)	sufix	**-e, -ă, -a**	(ei, ele)	sufix	**-e, -ă, -a**

Desinenţele de la persoana I singular (*ø* şi *-u*) apar în aceleaşi situaţii ca desinenţele corespunzătoare de la indicativ prezent. La fel se întîmplă şi cu desinenţele persoanei a II-a singular, I şi a II-a plural.

Desinenţele persoanei a III-a sing. şi pl. se transformă în: *-e* pentru verbele terminate la infinitiv în *-a, -ia, -chea, -ghea, -î* şi în *-i* precedat de vocală, afară de *voi*[1] şi *îndoi*[2] care se construiesc cu sufixul secundar *-esc*, adică:

(el, ea, ei, ele) *să care, să întîrzie, să apropie, să încheie, să îngenunche, să vîre, să taie, să sperie, să lucreze, să înceteze,*

să vireze, să vegheze, să duduie, să îndoaie, să mîrîie, să orăcăie;

-ă pentru celelalte verbe, afară de *bea, da, sta, lua, vrea,* adică:

(el, ea, ei, ele) *să vadă, să zacă, să rîdă, să moară, să mintă, să amuţească, să iubească, să lucească, să răsucească* etc.;

-a pentru verbele *bea, da, sta, lua, vrea,* adică:

(el, ea, ei, ele)	să bea să dea să stea să ia să vrea

19.1.3 Trecutul

Trecutul conjunctivului arată într-o acţiune încheiată:

1. Concesia sau îndoiala:

(1) Ce *să fi căutat* el aici?
(2) *Să fi avut* şi stea în frunte, nu-ţi păsa ţie de asta.
(3) N-ar fi scos o vorbă, *să-l fi picat* cu ceară!

Propoziţiile subordonate care cuprind acest tip sînt, bineînţeles, c o n c e s i v e.

2. Continuarea acţiunii în raport cu alta, tot trecută, chiar atunci cînd aceasta din urmă nu este indicată; de ex.:
(4) *Să vă fi purtat* cuviincios cu toţii. (Presupunem gîndirea: *s-ar fi cuvenit* sau *ar fi trebuit* să vă fi purtat...)
(5) *Să* nu *vă fi apucat* la ceartă! (La fel ca mai sus.)

3. Condiţia în trecut:
(6) *Să fi fost* eu atunci în putere, era rău de el!

19.1.4 Formarea trecutului conjunctivului se face cu *să fi,* pentru toate persoanele, urmat de un participiu:

(eu) (tu) (el, ea) (noi) (voi) (ei, ele)	să fi	adunat, cărat, întîrziat, încheiat, băut, căzut, zăcut, ars, cules, dres, fript, bătut, ţiuit, auzit, chiuit, fugit, murit, coborît, urît, vîrît

• N o t ă. *Să fi* este conjunctivul prezent al lui *fi,* redus la o singură formă pentru toate persoanele.

Capitolul 20

CONDIŢIONALUL ŞI OPTATIVUL

1. Condiţionalul face să depindă realizarea acţiunii verbului de o condiţie oarecare:

(1) Dacă tu *ai fi* o floare, eu *m-aş face* grădinar.
(2) Cînd *ar şti* omul ce-ar păţi, dinainte *s-ar păzi.*

2. Cînd condiţia nu mai este exprimată, acest mod se numeşte o p t a t i v şi, bineînţeles, nu mai este dependent.

De ex.:

(3) De-*ar înceta* ploaia asta măcar un ceas!
(4) *Jelui-m-aş* şi n-am cui, *Jelui-m-aş* codrului!

Înţelesul de condiţional şi cel de optativ se pot adesea combina:

(5) Ce bine *am proceda*, dacă ne-*am recunoaşte* greşelile!
(*Ce bine am proceda* = dorinţă; *dacă ne-am recunoaşte greşelile* = condiţia îndeplinirii dorinţei din *Ce bine am proceda...*)

În blesteme, injurii (cu forma verbului inversată - de cele mai multe ori), avem de-a face cu optativul. În aceste expresii se subînţelege o dorinţă:

(6) *Mînca*-i-*ai* coada!
(7) *Sări*-le-*ar* ochii din cap!

3. În construcţii comparative, condiţionalul introduce ideea de prezumţie:

(8) Seara cade frînt, parc-*ar cără* peste zi pietre de moară.

Prezumţia apare şi cînd acest mod este întrebuinţat în vorbirea indirectă:

(9) Ziceau unii că *ar fi văzut* cu ochii lor „farfurii zburătoare".

20.1 TIMPURILE CONDIŢIONALULUI (ŞI OPTATIVULUI)

Condiţionalul (optativul) are două timpuri: prezentul şi trecutul - amîndouă compuse.

20.1.1 Prezentul

1. Prezentul exprimă ideea că acţiunea verbului este realizabilă:
   (1) Dacă l-*ai ruga* să povestească ce a văzut, *ar face*-o cu plăcere. (Este posibil să-l rogi să povestească, deci acţiunea de *a ruga* este realizabilă.)
2. Posibilitatea de realizare este însoţită adesea de o presupunere:
   (2) Oricine te-*ar critica*, şi oricît de sever *ar fi*, ascultă-l şi reflectează la ce spune.
3. Prezentul se întrebuinţează şi cînd vorbitorul vrea să fie sau să pară politicos ori modest; de ex.:
   (3) *Aş menţiona* în fugă numai principalele noastre realizări. (Această propoziţie ar putea să ia aspectul unei fraze ca: *Aş menţiona, dacă îmi permiteţi* sau *dacă mi-aţi permite...*)
4. Cînd condiţionalul prezent se foloseşte ca să reproducă în vorbirea indirectă ce a spus cineva, el are înţeles prezumtiv:
   (4) Ne spune ba că *s-ar duce* la aviatie, ba la marină.

• N o t ă: În blesteme, injurii etc. optativul apare aproape numai la prezent.

20.1.2 Formarea prezentului

Prezentul este compus din auxiliarul *avea* în formă specifică, urmat de un infinitiv:

(eu)	aş	acorda, ameninţa, avea, cădea, vedea, alege, cuprinde, merge, pretinde, strînge, aţipi, chiui, dori, sări, coborî, vîrî etc.
(tu)	ai	
(el)	ar	
(noi)	am	
(voi)	aţi	
(ei)	ar	

20.1.3 Forme inversate de prezent

Prezentul condiţionalului-optativ apare adesea inversat, în special în vorbirea populară. Cînd inversarea se face împreună cu pronumele-obiect, acesta se aşază între infinitiv şi auxiliar. Cînd

inversarea se face fără pronume, infinitivul ia forma lungă. Inversarea se întîlneşte în construcţii afective. De aceea, ea nu se aplică la toate verbele şi nici la toate persoanele. Iată cîteva exemple:

		Inversiunea cu pronume-obiect		Inversiunea fără pronume-obiect
(eu)	-	mînca-l-aş	mînca-ţi-aş	mîncare-aş
(tu)	-	mînca-l-ai	mînca-ţi-ai	mîncare-ai
(el)	da-i-ar	mînca-l-ar	mînca-ţi-ar	mîncare-ar (mîncar-ar)
(noi)	-	-	-	-
(voi)	-	mînca-l-aţi	-	mîncare-aţi
(ei)	-	mînca-l-ar	mînca-ţi-ar	mîncare-ar (mîncar-ar)

• N o t ă. Unele forme inversate s-au fixat la o singură persoană, de ex.: *mira-m-aş!*

20.1.4 Trecutul

1. Trecutul arată că acţiunea verbului, deşi priveşte trecutul, nu este (şi nici nu putea să fie) realizată în spaţiul de timp numit trecut.
   (1) Dacă l-*ai fi rugat* să povestească ce a văzut, *ar fi făcut*-o cu plăcere.
   (Nu l-ai rugat, însă, şi el nu a povestit...)

• N o t ă. Cînd are acest înţeles, trecutul condiţionalului se înlocuieşte uneori cu imperfectul indicativului, fie numai într-una din propoziţii, fie în amîndouă:
Dacă-l rugai *să povestească ce a văzut, ar fi făcut-o cu plăcere.*
Dacă l-ai fi rugat *să povestească ce a văzut, o* făcea *cu plăcere.*
Dacă-l rugai *să povestească ce a văzut, o* făcea *cu plăcere.*

2. Cînd în trecutul acestui mod se adaugă ideea de prezumţie, acţiunea devine p o s i b i l ă, de ex.:
   (2) Oricine ţi-*ar fi atras* atenţia, *ar fi trebuit* răsplătit.
   (Se presupune că ar fi putut să-ţi atragă atenţia.)

20.1.5 Formarea trecutului

Trecutul este compus din condiţionalul prezent al auxiliarului fi urmat de un participiu:

(eu)	aş	fi	aflat, ascultat, dat, executat, băut, scăzut, cules, dres, făcut, plîns, supt, dorit, dormit, suit, voit, doborît, tîrît, urît etc.
(tu)	ai	fi	
(el, ea)	ar	fi	
(noi)	am	fi	
(voi)	aţi	fi	
(ei, ele)	ar	fi	

Capitolul 21

IMPERATIVUL

Imperativul este modul prin care se dau ordine, se porunceşte şi se fac rugăminţi, modul prin care vorbitorul încearcă să-şi impună voinţa celui căruia i se adresează:

(1) - Ospătar, *adu* o sticlă de borviz!
(2) - *Vino* peste o săptămînă!
(3) - *Terminaţi* cu gluma şi zbenguiala!
(4) - Nu *te lăsa*, măi băiete!

Ordinul este întărit sau slăbit prin diverse intercalări între vocativ (cînd acesta este exprimat) şi imperativ, sau între imperativ şi altă parte a propoziţiei.

S l ă b i t :
(5) - Ospătar, *adu, te rog,* o sticlă de borviz!
(6) - Ospătar, *adu, dacă eşti bun,* o sticlă de borviz!
(7) - *Vino (şi) dumneata* peste o săptămînă!
Î n t ă r i t:
(8) - *Terminaţi imediat* cu gluma şi zbenguiala!
(9) - Nu *te lăsa, în nici un caz*, măi băiete!

Imperativul are două variante: una pozitivă şi una negativă. Cea negativă indică interdicţia de a face ceva: *Nu bea* apă aşa rece! Între ele este o mare deosebire formală. Să se compare, de ex.:

(10) *Apropie-te!* *Îndrăzneşte!* *Încetează!*
(11) *Nu te apropia!* *Nu îndrăzni!* *Nu înceta!*
(12) *Nu vă jucaţi* în mijlocul drumului!
(13) *Nu vă speriaţi!*

21.1 FORMAREA IMPERATIVULUI

Imperativul are numai prezent şi numai persoana a II-a singular şi plural. El se formează diferit, după cum este pozitiv sau negativ.

a. I m p e r a t i v u l p o z i t i v se formează din acelaşi radical ca şi prezentul indicativului, cu aceleaşi sufixe (atît cu cel principal cît şi cu cel secundar) şi cu următoarele desinenţe:

(tu)	Radical + sufix	-ă	pentru verbele cu infinitivul terminat în *-a*, în *-î* (fără sufix secundar) şi pentru cele cu sufixul secundar *-ez;*
		-e	pentru verbele cu infinitivul în *-ia, -chea, -ghea,* pentru cele cu sufixul secundar *-esc,* pentru cele cu infinitivul terminat în *-i* precedat de o vocală şi care nu primesc sufix secundar (cu excepţia lui *conferi, deferi, oferi, suferi),* pentru verbele cu infinitivul terminat în *-ea* şi în *-e* (afară de cele discutate mai jos);
		-i	pentru celelalte verbe terminate la infinitiv în *-i* şi care nu primesc sufix secundar;
(voi)		-ţi	pentru toate verbele

Aceste desinenţe au aceleaşi efecte asupra sufixelor şi radicalului ca şi la indicativ prezent. Se obţin astfel 3 paradigme de imperativ:

P a r a d i g m a 1:

(tu)	ascultă!	dă!	umblă!	veghează!	coboară!	vîră!
(voi)	ascultaţi!	daţi!	umblaţi!	vegheaţi!	coborîţi!	vîrîţi!

P a r a d i g m a 2:

(tu)	apropie!	încuie!	ascunde!	decide!	sparge!
	munceşte!	scrie!	chiuie!	arde!	strînge!
(voi)	apropiaţi!	încuiaţi!	ascundeţi!	decideţi!	spargeţi!
	munciţi!	scrieţi!	chiuiţi!	ardeţi!	strîngeţi!

Paradigma 3:

(tu)	dormi!	fugi!	sări!	ieşi!
(voi)	dormiţi!	fugiţi!	săriţi!	ieşiţi!

Următoarele verbe au forme neregulate la persoana a II-a singular:

lua	(tu) ia!	face	(tu) fă!	conferi	(tu) conferă!
sta	„ stai!	merge	„ mergi!	deferi	„ deferă!
bea	„ bea!	trece	„ treci!	oferi	„ oferă!
rămîne(a)	„ rămîi!	zice	„ zi!	referi	„ referă!
şedea	„ şezi!	veni	„ vino!	suferi	„ suferă!

b. Imperativul negativ are drept caracteristică faptul că forma pentru persoana a II-a singular este la fel ca forma de infinitiv, în timp ce la plural ea este la fel ca cea de la imperativ pozitiv, deci:

Paradigma 1:

(tu)	nu asculta!	nu da!	nu umbla!
(voi)	nu ascultaţi!	nu daţi!	nu umblaţi!
(tu)	nu veghea!	nu coborî!	
(voi)	nu vegheaţi!	nu coborîţi!	
(tu)	nu vîrî!	nu apropia!	nu încuia!
(voi)	nu vîrîţi!	nu apropiaţi!	nu încuiaţi!

Paradigma 2:

(tu)	nu ascunde!	nu decide!	nu sparge!	nu strînge!
(voi)	nu ascundeţi!	nu decideţi!	nu spargeţi!	nu strîngeţi!
(tu)	nu scrie!	nu chiui!	nu arde!	
(voi)	nu scrieţi!	nu chiuiţi!	nu ardeţi!	

Paradigma 3:

(tu)	nu dormi!	nu fugi!	nu sări!	nu ieşi!	nu fi!
(voi)	nu dormiţi!	nu fugiţi!	nu săriţi!	nu ieşiţi!	nu fiţi!

• Notă. Este de la sine înţeles că verbele care, la imperativul pozitiv, fac persoana a II-a singular în mod neregulat, nu mai sînt în această situaţie la imperativul negativ.

Capitolul 22

INFINITIVUL

Infinitivul arată că acţiunea pe care o înfăţişează fără indicaţii de persoană şi de număr se desfăşoară ca un proces, căruia nu i se arată începutul şi sfîrşitul.

El are două timpuri: prezentul şi trecutul.

22.1 PREZENTUL

1. Prezentul este forma-tip a infinitivului, exprimînd procesul de desfăşurare a acţiunii care poate avea loc şi momentul vorbirii; de ex.: *ajunsese a rîde* (de el însuşi); *îndrăznesc a susţine...*

În funcţie de timpul verbului care-l precede, infinitivul prezent capătă înţeles de trecut sau de viitor; de ex.: *li s-a recomandat a evalua atent capacitatea de producţie a fabricii* înseamnă: *li s-a recomandat a evalua* (**atunci,** la o dată din trecut); *îndrăznise a susţine* înseamnă că *susţinuse* (atunci, deci în trecut), spre deosebire de: *îndrăznesc a susţine* (**acum,** deci în prezent) şi de: *sîntem datori a clarifica lucrurile* (într-un timp care se plasează după prezent, deci în viitorul mai mult ori mai puţin apropiat).

Din cele de mai sus se vede că infinitivul prezent are o foarte mare asemănare cu conjunctivul prezent. De aceea, el şi poate să fie substituit de conjunctiv în cele mai multe din construcţiile în care două verbe legate prin înţelesul lor se succed. Aceasta se întîmplă şi în combinaţiile de mai jos, unde infinitivul apare adesea la toate timpurile unor verbe ca:

(1) *(a) începe + a alerga, a bate, a crede, a discuta, a fura, a geme, a plînge* etc.

(2) *(a) însemna + a admite, a bănui, a controla, a convinge, a dărui, a iubi, a vîrî* etc.

(3) *(a) îndrăzni + a afirma, a brutaliza, a crede, a deschide, a ieşi; a lipsi, a mitui* etc.

(4) *(a) se îndura + a aduna, a cere, a oferi, a permite, a reveni, a trimite, a vorbi* etc.

(5) *(a) ajunge + a blestema, a da, a rîde, a socoti, a trece, a urla, a umili, a văicări* etc.

(6) *(a) da + a înţelege, a pricepe.*

(7) *(a) se obişnui + a asculta, a bea, a explica, a merge, a povesti, a raporta, a vărsa, a simţi* etc.

(8) *(a) se face* (sau) *preface + a ascunde, a ataca, a bodogăni, a lămuri, a muri, a ridica, a spune* etc.

(9) *(a) se recomanda + a arăta, a amenaja, a cîntări, a demonstra, a evacua, a forţa, a hotărî, a indica* etc.

(10) *(a) reuşi + a ameninţa, a brava, a cerceta, a strînge, a scădea, a traversa, a urî* etc.

Verbul **a putea** (la toate timpurile) se construieşte fără **a** înaintea infinitivului care urmează: *ar fi putut pretinde.*

Verbul **(a) şti** se poate construi cu **a**: *ştie a cînta*, dar şi fără: *ştie cînta.*

La verbele de mai sus se adaugă un număr de locuţiuni, ca: *a găsi cu cale a, a avea plăcerea a, a fi dator a.*

• N o t ă. Infinitivul atribut se leagă de substantiv cu *de a: atitudinea de a tăcea, dorinţa de a ne juca, eroarea de a afirma, favoarea de a încerca, gîndul de a construi, planul de a organiza* etc.

Tot astfel se combină şi infinitivul lui *face* cu *avea*, de ex.: *am de-a face* (cu), *ai de-a face* (cu) etc. - deşi se întrebuinţează şi formula *am a face* (cu), *ai a face* (cu) etc.

2. Potrivit cu posibilitatea de a plasa acţiunea în viitor, infinitivul intră ca parte constitutivă a viitorului, ca parte constitutivă a condiţionalului-optativ prezent, în forma obişnuită şi în forma inversată (cu pronumele-obiect exprimat).

3. În forma lungă (pentru care, v. 22.1.1, *Formarea prezentului*) el se întrebuinţează ca parte constitutivă a condiţionalului-optativ prezent inversat şi fără pronume-obiect.

4. În forma scurtă, infinitivul apare şi ca un fel de imperativ cu diateză reflexivă, în construcţii ca:

A se păstra (la rece)!
A se verifica (atent)!
A nu se pierde (din vedere)!
A se scutura (înainte de întrebuinţare)! etc.

Aceste construcţii rezultă de fapt din cele de la *1*, prin elipsa generalizată a primului verb sau a locuţiunii: *(se recomandă) a se păstra* (la rece); (*se impune, se cere* etc.) *a se verifica* (atent) etc.

5. Atît în forma scurtă, cît şi în forma lungă, infinitivul este şi substantiv. El reprezintă **numele acţiunii.**

Ca substantiv - în forma scurtă - el este totdeauna precedat de **a.**

22.1.1. Formarea prezentului

Prezentul are două forme: una scurtă şi una lungă.

F o r m a s c u r t ă. În forma scurtă, prezentul are sufixele:

1) **-a** care se adaugă la radicalul terminat în consoană al unui foarte mare număr de verbe, la radicalul terminat în *-i*, la radicalul terminat în consoană pronunţată palatal (*îngenunchea, împerechea, întortochea, veghea* etc., unde avem tot un *-a;* dar, pentru a se putea arăta în scris că înaintea lui *-a* este un *c* sau un *g* pronunţat palatal, se scrie *h—ea*), la radicalul terminat în *-u* al cîtorva verbe.

Verbe cu radicalul într-o consoană d i f e r i t ă de **ch(e), ch(i), gh(e), gh(i):**

strîmba	spăla	intra
pleca	arma	masa
acorda	căina	vărsa
bifa	stopa	înota
ruga	surpa	sălta
încuraja	săra	agăţa

Verbe cu radicalul în -i, în ch(e), ch(i), gh(e), gh(i) şi în -u, cu infinitivul în *-ia, -chea, -ghea, -ua:*

muia	deochea	continua
încheia	împerechea	lua
întemeia	îngenunchea	oua
încovoia	întortochea	ploua
încuia	înmănunchea	polua
zgîria	veghea	perpetua
întîrzia	priveghea	statua
învia		tatua

2) -ea pentru aproximativ 20-25 de verbe cu radicalul terminat în consoană:

avea	întrevedea	rămînea	ţinea
bea	părea	revedea	umplea
cădea	plăcea	scădea	vedea
durea	prevedea	şedea	zăcea
începăpea	putea	tăcea	

Dintre acestea, *rămînea, ţinea, umplea* au şi o formă adaptată la conjugarea următoare, cu *-e* în loc de *-ea*, iar altele cum sînt *apare, dispare, abţine, deţine, reţine, susţine* au şi trecut la categoria cu *-e*;

3) -e pentru aproximativ 200 de verbe terminate în consoană, cu excepţia lui *scrie* şi a compuselor lui *(descrie, înscrie, prescrie, rescrie, transcrie, subscrie);*

4a) -i pentru un foarte mare număr de verbe cu radicalul terminat în consoană, ca şi pentru acelea care au înainte de *-i* o vocală. În ordinea alfabetică a consoanei şi vocalei finale:

albi	adormi	asfinţi	învoi
bălăci	ademeni	auzi	roi
amăgi	ciupi	pipăi	îngădui
prăji	acoperi	căi	tîngui
sili	sosi	scîrţîi	

4b) -î pentru unele verbe care au radicalul terminat într-un **r** cu pronunţare dură (*-î* nefiind decît o transformare a lui *-i*):

amărî	doborî	tîrî
coborî	ocărî	vîrî
		zădărî

F o r m a l u n g ă se caracterizează prin sufixele:
-are pentru verbele cu radicalul terminat în consoană şi în **-u**;

-ere pentru verbele cu infinitivul scurt în *-ia, -chea, -ghea*, pentru verbele care au la forma scurtă de infinitiv *-ea* sau *-e*, dar cu deosebire de accent.

Cele cu forma scurtă de infinitiv în *-ea* sînt accentuate *-ére*, cele cu forma scurtă de infinitiv în *-e* au accentul pe radical ca şi cele cu infinitivul scurt în *-ia, -chea, -ghea;*

-ire şi, respectiv, -îre pentru verbele care au la forma scurtă a infinitivului *-i* şi, respectiv, *-î*.

Ca verb, forma lungă se întrebuinţează numai în condiţionalul-optativ prezent inversat (fără pronume-obiect).

22.2 TRECUTUL

Trecutul este rar întrebuinţat. El indică nedeterminarea acţiunii verbului înainte de momentul vorbirii, de ex.:

(1) Aceasta înseamnă *a fi lucrat* cînd era necesar.

(2) Nici n-a apucat *a fi rostit* un cuvînt.

22.2.1 Formarea trecutului

Trecutul este compus din infinitivul prezent al lui fi urmat de un participiu.

Capitolul 23

GERUNZIUL

Gerunziul arată că acţiunea se desfăşoară paralel cu alta sau cu altele. El nu are număr, persoană şi nici timpuri.

1. Cînd acţiunea verbului aflat la un mod personal este la prezent, gerunziul are şi el înţeles de prezent:

   (1) *Lucrînd* de mult împreună, *se cunosc* bine.
   (Pentru că lucrează de mult împreună, se cunosc bine.)

   (2) *Văzîndu*-l aşa de amărît, nu *ştiu* ce să cred.
   (Fiindcă îl văd... etc.)

   (3) Ca să nu se sufoce peştele în baltă, iarna *se sparge* din loc în loc gheaţa, *făcîndu-se* răsuflători.
   (făcîndu-se = se fac)

2. Cînd acţiunea verbului aflat la un mod personal este la trecut, gerunziul are şi el înţeles de trecut:

   (4) *Revăzînd* clasa, băncile, catedra din clasa în care învăţase, *a fost cuprins* de duioşie.
   (Pentru că a revăzut... a fost cuprins...; sau: în timp ce revedea...)

   (5) *Dorise* să-şi viziteze prietenul *gîndindu-se* că-l va face să-şi schimbe părerea.
   (*gîndindu-se* = (fiindcă) se gîndea...; sau: se gîndise...)

3. Cînd acţiunea verbului aflat la un mod personal este la viitor, gerunziul are şi el înţeles de viitor:

   (6) Va pleca, poate, *bombănind.*
   (bombănind = (în acest timp)... va bombăni)

4. Cînd se referă la un substantiv, gerunziul poate să fie echivalentul unei propoziţii atributive calificative:

   (7) Se vedea luna *strălucind* pe cerul fără nori.
   (*strălucind* = care strălucea)

(8) Se auzea un pîrîu *susurînd* în apropiere.
(*susurînd* = care susura)

5. Gerunziul se comportă în general ca un adverb. De aceea el nu se acordă cu substantivul la care se referă. Şi cînd are înţelesul unei propoziţii neatributive, el este — în fapt — adverb. Astfel, cînd spunem: *Revăzînd* clasa... etc., gerunziul se referă la predicatul *a fost cuprins* (de duioşie), ca şi cum ar fi un adverb care exprimă ideea „în timp ce revedea" sau „fiindcă revedea".
În propoziţiile atributive nu este totdeauna uşor să stabilim cu exactitate la ce se referă gerunziul: la substantiv sau la verb? De ex., în:

(9) Cîinele, *simţind* primejdia, lătra cu disperare. (*simţind* poate să fie echivalentul unei atributive „care simţea", sau al unei cauzale: *lătra* „fiindcă simţea".)

23.1 FORMAREA GERUNZIULUI

Gerunziul se formează de la radicalul verbului cu ajutorul sufixelor:

-ind pentru verbele terminate la infinitiv în *-i, -ia, -chea, -ghea;*

-înd pentru toate celelalte verbe. Verbele cu radicalul terminat în *-d* transformă pe *-d* în *-z: căzînd, scăzînd, şezînd, văzînd, aprinzînd, arzînd, ascunzînd, crezînd, cuprinzînd, rîzînd* etc.

23.2 PERIFRAZE TEMPORARE FORMATE CU GERUNZIUL

Uneori, gerunziul apare după auxiliarul fi formînd cu acesta perifraze cu înţeles de imperfect, de perfect compus, mai-mult-ca-perfect şi de viitor, astfel:

	imperfect:	perfectul compus:
(eu)	eram adunînd = „adunam"	am fost adunînd = „am adunat", „adunasem"
(tu)	erai adunînd	ai fost adunînd

ş.a.m.d.

v i i t o r

(eu) voi fi adunînd = „voi aduna“
(tu) vei fi adunînd ş.a.m.d.

Aceste perifraze - foarte rar întrebuinţate, de altminteri (cu excepţia viitorului, care este popular şi are înţeles de prezumtiv) - nu sînt constituite în paradigme propriu-zise. Faptul reiese clar din posibilitatea de a introduce între auxiliar şi gerunziu diverse adverbe sau grupuri de cuvinte, de ex.: *am fost* multă vreme după ce ne-am întîlnit *adunînd* ciuperci în pădure.

Capitolul 24

PARTICIPIUL

Participiul exprimă faptul că acţiunea verbului este încheiată. Ca atare, el constituie:

1) parte a tuturor timpurilor compuse trecute;
2) un adjectiv variabil avînd înţelesul verbului de la care provine: lapte *bătut*, fasole *sleită*, pomi *înfloriţi*, suflet *deschis*, struguri *stropiţi*, mere *culese* etc. Ca adjectiv cu înţeles verbal, el are compliniri: frunză *bătută de vînt* (= „pe care o bate sau a bătut-o vîntul"), struguri *stropiţi cu mîna lui*, smîntînă *frecată cu zahăr*, haine *purtate cu grijă*, viaţă *petrecută în muncă* etc.

24.1 PARTICIPII CU ÎNŢELES ACTIV ŞI PARTICIPII CU ÎNŢELES PASIV

Multe verbe a c t i v e capătă înţeles p a s i v la participiu, de ex.:
material *adunat* = „care este sau a fost adunat de (cineva)"
copil *aflat* = „care este sau a fost aflat (găsit) de..."
şuncă *afumată* = „care este sau a fost afumată de..."
caz *încurcat* = „care este sau a fost încurcat de..."
declaraţie *scrisă* = „care este sau a fost scrisă de..."

La un număr de verbe, înţelesul pasiv al participiului apare paralel cu cel activ, de ex.:

vinul *băut* = „care este sau care a fost băut de..."
om *băut* = „care a băut alcool şi este ameţit"
cîine *crescut* = „care a crescut sau a fost crescut de..."
aluat *crescut* = „care a crescut el însuşi"
sumă *scăzută* = „care este sau a fost scăzută de..."
mîncare *scăzută* = „care a scăzut prin fierbere"

24.2 FORMAREA PARTICIPIULUI

Participiul se formează cu ajutorul sufixelor -t şi -s. Primul se aşază după sufixul trecutului la verbele asigmatice şi la cîteva dintre cele sigmatice. Celălalt sufix, -s, se utilizează la verbele sigmatice.

Avem, aşadar, următoarele terminaţii de participiu:

-at pentru verbele cu infinitivul în *-a, -ia, -chea* şi *-ghea: apărat, tăiat, întîrziat, desperecheat, vegheat;*

-ut pentru verbele asigmatice cu infinitivul în *-ea* şi *-e: avut, băut, plăcut, căzut, cerut, cusut, făcut, gemut, priceput* etc.;

-(i)t pentru verbele cu infinitivul în -i: *acoperit, bănuit, călătorit, dorit, greşit, hărţuit, închipuit* etc.;

-(î)t pentru verbele cu infinitivul în *-î: amărît, coborît, doborît, omorît, tîrît, urît* etc.;

-t pentru verbele sigmatice: *copt, fript, înfipt, supt, fiert, frînt, înfrînt, rupt, întrerupt, spart*;

-s pentru celelalte verbe sigmatice (a căror listă se află la p.180 ş.u.).

Capitolul 25

SUPINUL

1. Supinul arată fără a indica numărul şi persoana că acţiunea exprimată de el reprezintă scopul, mai rar cauza unei acţiuni expuse anterior, de ex.:

(1) Mai aveţi mult *de mers* (= să mergeţi).
(2) S-au pus *pe mîncat* şi *pe băut* (= să mănînce şi să bea).
(3) Să vă spună el limpede ce este *de făcut* (= ce să faceţi).
(4) Îl dureau fălcile *de rîs* (= din cauza rîsului; din cauză că rîsese).

2. El serveşte ca atribut care indică de asemenea ideea generală de scop, îndeplinind o funcţie asemănătoare cu a unui substantiv precedat de prepoziţie, de ex.:

apă *de băut*	pastă *de lipit*
carte *de citit*	praf *de strănutat*
gumă *de şters*	ulei *de gătit*
lame *de bărbierit*	vacă *de muls*
	etc.

În astfel de construcţii, supinul poate avea completări, de ex.: forme *de copt* (prăjituri, cozonaci), ulei *de uns* (ceasornice, motoare), sită *de cernut* (făină), maşină *de tocat* (carne) etc.

3. Supinul este complement de scop al unor adjective ca *bun, frumos, plăcut;* de ex.: ogoare bune *de semănat*, flori frumoase *de privit (de pus* în vaze), stofă plăcută *la pipăit* etc.

● N o t ă. În expresii ca *sarcini uşor de executat, lucruri greu de spus, situaţii dificil de expus* etc., nu avem de-a face cu un supin atribut, ci adverbele *uşor, greu, dificil* sînt completări ale supinului, adică: *sarcini de executat uşor* (care se execută uşor), *lucruri de spus greu* (care se spun greu) etc.

4. În formule ca: *de ascultat... ascultă, de povestit... am povestit, de încăpăţînat... este (era etc.) încăpăţînat* etc., supinul are înţelesul „în ceea ce priveşte“... „cît priveşte“... (ascultarea, povestirea, faptul de a povesti, încăpăţînarea etc.), fiind un complement indirect de relaţie.

25.1 FORMAREA SUPINULUI

Supinul se formează cu aceleaşi sufixe ca şi participiul şi în aceleaşi condiţii ca acesta, cu deosebirea că el este o b l i g a t o r i u însoţit de prepoziţie.

Capitolul 26

CONJUGAREA

Totalitatea modurilor, timpurilor, persoanelor, numerelor şi diatezelor verbului formează un sistem numit c o n j u g a r e. Formele verbale construite pe acelaşi tipar sau model constituie împreună o *clasă de conjugare* sau, mai pe scurt, o conjugare.

Numărul claselor de conjugare (al conjugărilor) depinde de sufixele (principale şi secundare) şi de desinenţele utilizate.

Modificările datorate combinării radicalului, sufixelor şi desinenţelor au mare importanţă pentru înfăţişarea concretă a formelor verbale, dar cînd sînt condiţionate numai de diverse întîlniri de sunete vorbite, nu duc - după părerea noastră - la schimbarea clasei de conjugare. Astfel, verbele cu infinitivul scurt în *-ia, -chea, -ghea* se sfîrşesc la infinitivul lung în *- iere, -chere, -ghere: încheiere, mîngîiere, spoliere, împerechere, supraveghere,* ca şi *avere, cădere, scădere, vedere* care au însă infinitivul scurt în *-ea,* purtînd — şi unele şi altele — accentul pe primul *-e* din *-ere*. Cu toate acestea, ele nu intră în aceeaşi conjugare, pentru că *-ere* de la prima categorie rezultă dintr-un *-are,* transformat în *-ere* din cauza lui - *i(a),* a lui *-ch(ea)* sau a lui *-gh(ea).* Dovada că ele ţin de aceeaşi clasă de conjugare ca şi verbele terminate la infinitivul scurt în *consoană* sau în *u + a* o avem la persoana a II-a plural, unde *-a* nu s-a mai modificat în *-e*. Să se compare:

(voi)	aruncaţi		mîngîiaţi		aveţi
(voi)	blestemaţi	*cu*	împerecheaţi	*faţă de*	cădeţi
(voi)	scăldaţi		vegheaţi		vedeţi

Situaţia este ceva mai complicată la imperfect, unde avem:

(eu)	aruncam	mîngîiam	împerecheam	aveam
(tu)	aruncai	mîngîiai	împerecheai	aveai
	etc.	etc.	etc.	etc.

La primele trei verbe, sufixul imperfectului este *-a-*. Dacă *împerecheam, împerecheai* etc. seamănă totuşi atît de bine cu *aveam, aveai* etc., aceasta se datorează numai faptului că în ortografia noastră *-ch(e)* şi, bineînţeles, *-gh(e)* nu se pot scrie altfel - de exemplu, ca într-o transcriere strict fonetică: *k̑, g̑*. La *avea*, consoana dinaintea lui *-ea* este de alt tip decît *-ch(e)* şi *-gh(e)*. De aceea, sufixul se scrie *-ea*.

La perfectul simplu, în schimb, verbele cu infinitivul scurt în *-a, -ia, -chea* şi *-ghea* sînt vizibil diferite de cele cu infinitivul scurt în *-ea*, avînd alt sufix. Să se compare, de ex.: (eu) *mîngîiai*, (eu) *aruncai*, (eu) *împerecheai* cu (eu) *avui*, (eu) *căzui*, (eu) *văzui* etc.

Încă un exemplu pentru ilustrarea acestei idei. Dintre verbele cu infinitivul scurt în *-i* şi în *-î*, unele au pe *-i* şi pe *-î* după un *r*: *muri, coborî*. La persoana a III-a singular a indicativului prezent, cele în *-î* au forma *coboară* care seamănă perfect cu *apără* - deşi acesta are infinitivul scurt în *-a (apăra)*. La imperfect, la fel: (eu) *coboram*, (tu) *coborai* etc., ca şi (eu) *apăram*, (tu) *apărai* etc.

Muri şi *coborî* trebuie puse însă în aceeaşi clasă, fiindcă *-î* este derivat dintr-un *-i* care urmează după un *r* cu o anumită pronunţare (mai dură), pe cînd *-i* urmează după un *r* cu altă pronunţare (mai slabă). Aceasta rezultă foarte bine de la perfectul simplu, căci (eu) *coborîi*, (tu) *coborîşi* etc. nu mai seamănă cu (eu) *apărai*, (tu) *apăraşi* etc. La fel de semnificativă apare şi împrejurarea că sufixul care se întrebuinţează la unele verbe cu infinitivul scurt în *-î* este acelaşi ca şi cel de la verbele cu infinitivul scurt în *-ri*. Să se compare în acest sens (eu) *hotărăsc*, (tu) *hotărăşti*, (el) *hotărăşte* etc. cu (eu) *doresc*, (tu) *doreşti*, (el) *doreşte* etc., în timp ce de la un verb terminat la infinitivul scurt în *-(r)a*, sufixul secundar, cînd apare, este numai *-ez*: (eu) *sărez*, (tu) *sărezi*, (el) *sărează* etc.

Pentru împărţirea verbului în conjugări, luăm sufixele şi desinenţele în *forma lor de bază*.

26.1 CONJUGAREA I

Sînt de conjugarea I două mari grupe de verbe:
1) verbele terminate la infinitivul scurt în *-a, -ia, -chea, -ghea,* care au numai sufix principal;
2) verbele cu aceleaşi terminaţii care au sufix principal şi sufixul secundar *-ez.*

26.1.1 Formele de conjugare a verbelor din grupa I, lega, încuia, deochea, continua

Indicativ

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)
leg	legi	leagă
încui	încui	încuie
deochi	deochi	deoache
continuu şi continui	continui	continuă
(noi)	(voi)	(ei, ele)
legăm	legaţi	leagă
încuiem	încuiaţi	încuie
deochem	deocheaţi	deoache
continuăm	continuaţi	continuă

- imperfect -

(eu)	(tu)	(el, ea)
legam	legai	lega
încuiam	încuiai	încuia
deocheam	deocheai	deochea
continuam	continuai	continua
(noi)	(voi)	(ei, ele)
legam	legaţi	legau
încuiam	încuiaţi	încuiau
deocheam	deocheaţi	deocheau
continuam	continuaţi	continuau

- perfect simplu -

(eu)	(tu)	(el, ea)
legai	legaşi	legă
încuiai	încuiaşi	încuie
deocheai	deocheaşi	deoche
continuai	continuaşi	continuă

(noi)	(voi)	(ei, ele)
legarăm	legarăţi	legară
încuiarăm	încuiarăţi	încuiară
deochearăm	deochearăţi	deocheară
continuarăm	continuarăţi	continuară

- mai-mult-ca-perfect -

(eu)	(tu)	(el, ea)
legasem	legaseşi	legase
încuiasem	încuiaseşi	încuiase
continuasem	continuaseşi	continuase

(noi)	(voi)	(ei, ele)
legaserăm	legaserăţi	legaseră
încuiaserăm	încuiaserăţi	încuiaseră
continuaserăm	continuaserăţi	continuaseră

- perfect compus -

am	*ai*	*a*	*am*	*aţi*	*au*
legat		încuiat	legat		încuiat
deocheat		continuat	deocheat		continuat

- viitor -

voi	*vei*	*va*	*vom*	*veţi*	*vor*
lega		deochea	lega		deochea
încuia		continua	încuia		continua

- viitor anterior -

voi fi	*vei fi*	*va fi*	*vom fi*	*veţi fi*	*vor fi*
legat		deocheat	legat		deocheat
încuiat		continuat	încuiat		continuat

Conjunctiv

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)
să leg	să legi	să lege
să încui	să încui	să încuie
să deochi	să deochi	să deoache
să continuu (şi: continui)	să continui	să continue

(noi)	(voi)	(ei, ele)
să legăm	să legaţi	să lege
să încuiem	să încuiaţi	să încuie
să deochem	să deocheaţi	să deoache
să continuăm	să continuaţi	să continue

- trecut -

să fi (*la toate persoanele*)

legat încuiat deocheat continuat

Condiţional

- prezent -

aş ai ar *am aţi ar*

lega
încuia
deochea
continua

- trecut -

aş fi ai fi ar fi *am fi aţi fi ar fi*

legat
încuiat
deocheat
continuat

Imperativ

- pozitiv -

leagă
încuie
deoache
continuă

legaţi
încuiaţi
deocheaţi
continuaţi

- negativ -

nu lega
nu încuia
nu deoçhea
nu continua

nu legaţi
nu încuiaţi
nu deocheaţi
nu continuaţi

Infinitiv

- prezent -

lega
încuia
deochea
continua
etc.

legare
încuiere
deochere
continuare
etc.

- trecut -

a fi legat
a fi încuiat
a fi deocheat
a fi continuat
etc.

Gerunziu

legînd	încuind	deochind	continuînd

Participiu

legat	încuiat	deocheat	continuat

Supin

(cu, de, în, la, pe etc.) legat, încuiat, deocheat, continuat

26.1.2 Formele de conjugare a verbelor din grupa I_2

lucra	**împuia**	**împerechea**	**veghea**	**tatua**

Verbele din această grupă se deosebesc de precedentele (grupa I_1) numai la indicativ prezent, la conjunctiv prezent şi la imperativ pozitiv:

Indicativ

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)
lucrez	lucrezi	lucrează
împuiez	împuiezi	împuiază
împerechez	împerechezi	împerechează
veghez	veghezi	veghează
tatuez	tatuezi	tatuează
(noi)	(voi)	(ei, ele)
lucrăm	lucraţi	lucrează
împuiem	împuiaţi	împuiază
împerechem	împerecheaţi	împerechează
veghem	vegheaţi	veghează
tatuăm	tatuaţi	tatuează

Conjunctiv

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)
să lucrez	să lucrezi	să lucreze
să împuiez	să împuiezi	să împuieze
să împerechez	să împerechezi	să împerecheze
să veghez	să veghezi	să vegheze
să tatuez	să tatuezi	să tatueze
(noi)	(voi)	(ei, ele)
să împerechem	să împerecheaţi	să împerecheze
să împuiem	să împuiaţi	să împuieze
să veghem	să vegheaţi	să vegheze
să tatuăm	să tatuaţi	să tatueze

Imperativ

- pozitiv -

lucrează
împuiază
împerechează
veghează
tatuează

26.2. CONJUGAREA A II-A

De conjugarea a II-a ţin toate verbele terminate la infinitivul scurt în - *ea*.

Ca model luăm pe **durea, părea, vedea.**

Indicativ

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
dor	dori	doare	durem	dureţi	dor
par	pari	pare	părem	păreţi	par
văd	vezi	vede	vedem	vedeţi	văd

- imperfect -

duream	dureai	durea	duream	dureaţi	dureau
păream	păreai	părea	păream	păreaţi	păreau
vedeam	vedeai	vedea	vedeam	vedeaţi	vedeau

- perfect simplu -

durui	duruşi	duru	dururăm	dururăţi	durură
părui	păruşi	păru	părurăm	părurăţi	părură
văzui	văzuşi	văzu	văzurăm	văzurăţi	văzură

- mai-mult-ca-perfect -

durusem	duruseşi	duruse	duruserăm	duruserăţi	duruseră
părusem	păruseşi	păruse	păruserăm	păruserăţi	păruseră
văzusem	văzuseşi	văzuse	văzuserăm	văzuserăţi	văzuseră

- perfect compus -

am	*ai*	*a*	*am*	*aţi*	*au*
durut			durut		
părut			părut		
văzut			văzut		

- viitor -

voi vei va *vom veţi vor*

durea
părea
vedea

- viitor anterior -

voi fi vei fi va fi *vom fi veţi fi vor fi*

durut
părut
văzut

Condiţional

- prezent -

aş ai ar *am aţi ar*

durea
părea
vedea

- trecut -

aş fi ai fi ar fi *am fi aţi fi ar fi*

durut
părut
văzut

Infinitiv

- prezent -

durea părea vedea

- trecut -

a fi durut a fi părut a fi văzut

Gerunziu

durînd părînd văzînd

Participiu

durut părut văzut

Supin

(cu, de, în, la, pe etc.)

durut părut văzut

26.3. CONJUGAREA A III-A

În conjugarea a III-a sînt două grupe de verbe: 1) asigmatice; 2) sigmatice (inclusiv cele cu participiul în *-t* precedat de o consoană).

26.3.1 Formele de conjugare a verbelor asigmatice: bate, trece

Indicativ

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
bat	baţi	bate	batem	bateţi	bat
trec	treci	trece	trecem	treceţi	trec

- imperfect -

băteam	băteai	bătea	băteam	băteaţi	băteau
treceam	treceai	trecea	treceam	treceaţi	treceau

- perfect simplu -

bătui	bătuşi	bătu	bătuRăm	băturăţi	bătură
trecui	trecuşi	trecu	trecurăm	trecurăţi	trecură

- mai-mult-ca-perfect -

(eu)	bătusem	(tu)	bătuseşi	(el, ea)	bătuse
	trecusem		trecuseşi		trecuse
(noi)	bătuserăm	(voi)	bătuserăţi	(ei, ele)	bătuseră
	trecuserăm		trecuserăţi		trecuseră

- perfect compus -

am ai a
bătut
trecut

am aţi au
bătut
trecut

- viitor -

voi vei va
bate
trece

vom veţi vor
bate
trece

- viitor anterior -

voi fi vei fi va fi
bătut
trecut

vom fi veţi fi vor fi
bătut
trecut

Conjunctiv

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
să bat	să baţi	să bată	să batem	să bateţi	să bată
să trec	să treci	să treacă	să trecem	să treceţi	să treacă

- trecut -

să fi (*la toate persoanele*) bătut, trecut

Condiţional

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
aş	*ai*	*ar*	*am*	*aţi*	*ar*
	bate			bate	
	trece			trece	

Imperativ

- pozitiv -

bate	bateţi
treci	treceţi

- negativ -

nu bate	nu bateţi
nu trece	nu treceţi

Infinitiv

- prezent -

bate	trece

- trecut -

a fi bătut	a fi trecut

Gerunziu

bătînd	trecînd

Participiu

bătut	trecut

Supin

(cu, de, în, la, pe etc.)

bătut	trecut

26.3.2 Formele de conjugare a verbelor sigmatice

spune	tunde	frige

Indicativ

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
spun	spui	spune	spunem	spuneţi	spun
tund	tunzi	tunde	tundem	tundeţi	tund
frig	frigi	frige	frigem	frigeţi	frig

- imperfect -

(eu)	spuneam tundeam frigeam	(tu)	spuneai tundeai frigeai	(el, ea)	spunea tundea frigea
(noi)	spuneam tundeam frigeam	(voi)	spuneaţi tundeaţi frigeaţi	(ei, ele)	spuneau tundeau frigeau

- perfect simplu -

(eu)	spusei tunsei fripsei	(tu)	spuseşi tunseşi fripseşi	(el, ea)	spuse tunse fripse
(noi)	spusĕrăm tunserăm fripserăm	(voi)	spuserăţi tunserăţi fripserăţi	(ei, ele)	spuseră tunseră fripseră

- mai-mult-ca-perfect -

(eu)	spusesem tunsesem fripsesem	(tu)	spuseseşi tunseseşi fripseseşi	(el, ea)	spusese tunsese fripsese
(noi)	spuseserăm tunseserăm fripseserăm	(voi)	spuseserăţi tunseserăţi fripseserăţi	(ei, ele)	spuseseră tunseseră fripseseră

- perfect compus -

am ai a	*am aţi au*
spus	spus
tuns	tuns
fript	fript

- *viitor* -

voi vei va *vom veţi vor*

spune
tunde
frige

- *viitor anterior* -

voi fi vei fi va fi *vom fi veţi fi vor fi*

spus
tuns
fript

Conjunctiv

- *prezent* -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
să spun	să spui	să spună	să spunem	să spuneţi	să spună
să tund	să tunzi	să tundă	să tundem	să tundeţi	să tundă
să frig	să frigi	să frigă	să frigem	să frigeţi	să frigă

- *trecut* -

să fi (*la toate persoanele*)

spus tuns fript

Condiţional

- *prezent* -

aş ai ar *am aţi ar*

spune
tunde
frige

- *trecut* -

aş fi ai fi ar fi *am fi aţi fi ar fi*

spus
tuns
fript

Imperativ

- *pozitiv* -

spune spuneţi
tunde tundeţi
frige frigeţi

- negativ -

nu spune		nu spuneţi
nu tunde		nu tundeţi
nu frige		nu frigeţi

Infinitiv

- prezent -

spune	tunde	frige

- trecut -

a fi spus	a fi tuns	a fi fript

Gerunziu

spunînd	tunzînd	frigînd

Participiu

spus	tuns	fript

Supin

(cu, de, în, la, pe etc.)

spus	tuns	fript

26.4 CONJUGAREA A IV-A

Sînt de conjugarea a patra două mari grupe de verbe:

1) verbele terminate la infinitivul scurt în *-i* şi *-î* care au numai sufix principal;
2) verbele cu aceleaşi terminaţii care au sufix principal şi sufixul secundar *-esc.*

26.4.1 Formele de conjugare a verbelor din grupa IV,

fugi	**muri**	**vîrî**

Indicativ

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
fug	fugi	fuge	fugim	fugiţi	fug
mor	mori	moare	murim	muriţi	mor
vîr	vîri	vîră	vîrîm	vîrîţi	vîră

- imperfect -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
fugeam	fugeai	fugea	fugeam	fugeaţi	fugeau
muream	mureai	murea	muream	mureaţi	mureau
vîram	vîrai	vîra	vîram	vîraţi	vîrau

- perfect simplu -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
fugii	fugişi	fugi	fugirăm	fugirăţi	fugiră
murii	murişi	muri	murirăm	murirăţi	muriră
vîrîi	vîrîşi	vîrî	vîrîrăm	vîrîrăţi	vîrîră

- mai-mult-ca-perfect -

fugisem	fugiseşi	fugise	fugiserăm	fugiserăţi	fugiseră
murisem	muriseşi	murise	muriserăm	muriserăţi	muriseră
vîrîsem	vîrîseşi	vîrîse	vîrîserăm	vîrîserăţi	vîrîseră

- perfect compus -

am	*ai*	*a*	*am*	*aţi*	*au*
	fugit			fugit	
	murit			murit	
	vîrît			vîrît	

- viitor -

voi	*vei*	*va*	*vom*	*veţi*	*vor*
	fugi			fugi	
	muri			muri	
	vîrî			vîrî	

- viitor anterior -

voi fi	*vei fi*	*va fi*	*vom fi*	*veţi fi*	*vor fi*
	fugit			fugit	
	murit			murit	
	vîrît			vîrît	

Conjunctiv

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)	(noi)	(voi)	(ei, ele)
să fug	să fugi	să fugă	să fugim	să fugiţi	să fugă
să mor	să mori	să moară	să murim	să muriţi	să moară
să vîr	să vîri	să vîre	să vîrîm	să vîrîţi	să vîre

- trecut -

să fi (*la toate persoanele*)

fugit murit vîrît

Condiţional

- prezent -

aş	*ai*	*ar*	*am*	*aţi*	*ar*
fugi				fugi	
muri				muri	
vîrî				vîrî	

- trecut -

aş fi	*ai fi*	*ar fi*	*am fi*	*aţi fi*	*ar fi*
fugit				fugit	
murit				murit	
vîrît				vîrît	

Imperativ

- pozitiv -

fugi	fugiţi
mori	muriţi
vîră	vîrîţi

- negativ -

nu fugi	nu fugiţi
nu muri	nu muriţi
nu vîrî	nu vîrîţi

Infinitiv

- prezent -

fugi	muri	vîrî

- trecut -

a fi fugit	a fi murit	a fi vîrît

Gerunziu

fugind	murind	vîrînd

Participiu

fugit	murit	vîrît

Supin

(cu, de, în, la, pe etc.)

fugit	murit	vîrît

26.4.2 Formele de conjugare din grupa IV_2: **clăti, dori, pîrî.**

Verbele din această grupă se deosebesc de precedentele numai la indicativ prezent, la conjunctiv prezent şi la imperativ pozitiv. De aceea, dăm numai aceste forme.

Indicativ

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)
clătesc	clăteşti	clăteşte
doresc	doreşti	doreşte
pîrăsc	pîrăşti	pîrăşte
(noi)	(voi)	(ei, ele)
clătim	clătiţi	clătesc
dorim	doriţi	doresc
pîrîm	pîrîţi	pîrăsc

Conjunctiv

- prezent -

(eu)	(tu)	(el, ea)
să clătesc	să clăteşti	să clătească
să doresc	să doreşti	să dorească
să pîrăsc	să pîrăşti	să pîrască
(noi)	(voi)	(ei, ele)
să clătim	să clătiţi	să clătească
să dorim	să doriţi	să dorească
să pîrîm	să pîrîţi	să pîrască

Imperativ

- pozitiv -

(tu)	(voi)
clăteşte	clătiţi
doreşte	doriţi
pîrăşte	pîrîţi

26.5 CONJUGAREA VERBELOR NEREGULATE

Următoarele verbe se conjugă neregulat la o serie de timpuri: *avea, bea, da, fi, lua, sta, usca, vrea.* Trei dintre ele sînt auxiliare: *avea, fi, vrea.*

În continuare dăm numai formele neregulate, începînd cu auxiliarele.

A V E A

Infinitiv prezent: avea
Perfect simplu: avui
Participiu: avut

I n d i c a t i v

Prezent		*Imperfect*		*Perfect simplu*	
predicativ	auxiliar				
(eu)	am	am	aveam	avui	avusei
(tu)	ai	ai	aveai	avuşi	avuseşi
(el,ea)	are	a	avea	avu	-
(noi)	avem	am	aveam	avurăm	avuserăm
(voi)	aveţi	aţi	aveaţi	avurăţi	avuserăţi
(ei,ele)	au	au	aveau	avură	-

• N o t ă. Celelalte timpuri ale indicativului au forme regulate.

C o n j u n c t i v

P r e z e n t: să am, să ai (să aibi), să aibă, să avem, să aveţi, să aibă.
T r e c u t u l este format în mod regulat.

C o n d i ţ i o n a l

P r e z e n t (ca a u x i l i a r): aş, ai, ar, am, aţi, ar.
P r e z e n t (ca p r e d i c a t i v): aş avea, ai avea, ar avea etc.

I m p e r a t i v

-

Celelalte forme sînt regulate.

FI

Infinitiv prezent: fi
Perfect simplu: fui
Participiu: fost

Indicativ

Prezent		*Imperfect*	*Perfect simplu*	
(eu)	sînt, -s, îs	eram	fui	fusei
(tu)	eşti	erai	fuşi	fuseşi
(el, ea)	este, e, -i, îi	era	fu	-
(noi)	sîntem	eram	furăm	fuserăm
(voi)	sînteţi	eraţi	furăţi	fuseraţi
(ei, ele)	sînt, -s, îs	erau	fură	fuseră

M.m.c.p. se formează regulat de la a doua paradigmă a perfectului simplu: *fusesem, fuseseşi, fusese* etc.

Conjunctiv

Prezent: să fiu, să fii, să fie, să fim, să fiţi, să fie. Celelalte forme sînt regulate.

BEA

Infinitiv prezent:	bea
Perfect simplu:	băui
Participiu:	băut

La acest verb sînt formate în mod neregulat numai: prezentul indicativului şi conjunctivului la persoana a III-a singular şi plural: (el, ea) *bea,* (ei, ele) *beau.*

DA

La acest verb sînt formate în mod neregulat numai imperfectul cu reduplicare: *dădeam, dădeai, dădea* etc. - faţă de imperfectul fără reduplicare: *dam, dai, da* etc.; perfectul simplu cu reduplicare: *dădui, dăduşi, dădu* etc.

LUA

Infinitiv prezent:	lua
Perfect simplu:	luai
Participiu:	luat

La acest verb sînt formate neregulat numai:

Prezentul indicativului: iau, iei, ia, luăm, luaţi, iau.
Prezentul conjunctivului: să iau, să iei, să ia, să luăm, să luaţi, să ia.

Imperativul pozitiv: ia, luaţi.

U S C A

Infinitiv prezent:	usca
Perfect simplu:	uscai
Participiu:	uscat

Sînt forme neregulate numai:

Prezentul indicativului: usuc, usuci, usucă, uscăm, uscaţi, usucă.

Prezentul conjunctivului: să usuc, să usuci, să usuce, să uscăm, să uscaţi, să usuce.

Imperativul pozitiv: usucă, uscaţi.

Toate celelalte forme au la bază radicalul *usc-*.

V R E A

Infinitiv prezent:	vrea
Perfect simplu:	vrui
Participiu:	vrut

La acest verb sînt formate neregulat numai:
Prezentul indicativului şi conjunctivului la persoana a III-a singular şi plural: (el, ea) *vrea*, (ei, ele) *vreau* sau *vor*. Ca auxiliar, el este la prezentul indicativului:

voi	oi
vei	ei, ăi, îi, i
va	a, o
vom	om
veţi	eţi, ăţi, îţi
vor	or

Capitolul 27

VERBUL CA PREDICAT

27.1 PREDICATUL VERBAL COMPLEX

Să luăm, pentru a vedea ce este predicatul verbal complex, următoarele două serii de exemple:

A.

(1) Rapidul *trecuse* de cabina de control.
(2) Un pietroi cît o casă *se va prăbuşi* din clipă în clipă.
(3) Omul *este gata* de plecare, dar îşi aduce aminte de ceva.
(4) Nu *are* poftă să danseze.
(5) Nici nu *a adormit* bine, că a şi sunat deşteptătorul.

B.

(1) Rapidul *apucase să treacă* de cabina de control.
(2) Un pietroi cît o casă *stătea să se prăbuşească* din clipă în clipă.
(3) Omul *dă să plece,* dar îşi aduce aminte de ceva.
(4) Nu *vrea să danseze.*
(5) Nici nu *a apucat să adoarmă* bine, că a şi sunat deşteptătorul.

Faţă de exemplele de sub *A*, cele de sub *B* conţin cîte două verbe asociate într-un singur înţeles (*apucase să treacă, stătea să se prăbuşească, dă să plece, vrea să danseze, a apucat să adoarmă).* Primul verb este folosit numai pentru a ajuta pe al doilea să exprime un înţeles întărit ori slăbit în comparaţie cu ce ar fi arătat dacă ar fi fost singur.

Astfel de combinaţii le numim **predicate verbale complexe.**

Într-un asemenea predicat, pe locul de ajutător pot să figureze numai anumite verbe. Pe locul al doilea pot să apară orice verbe, dacă sensul lor se potriveşte cu ce dorim să spunem. Verbele de

pe locul al doilea sînt la conjunctiv şi, mai rar, la supin sau la infinitiv. Înţelesul g e n e r a l al combinaţiei îl dă primul verb care poate să arate:

1) *începutul unei acţiuni:*

încep, începi, începe etc. începeam, începeai, începea etc. începui, începuşi, începu etc. am început, ai început, a început apuc, apuci, apucă etc. prind, prinzi, prinde etc.	să cînt, să cînţi, să cînte; să scriu, să scrii, să scrie; să deretic, să deretici, să deretice; să visez, să visezi, să viseze; să cînt, să cînţi, să cînte etc.

2) *faptul că acţiunea este (era) pe cale să se producă:*

era	să cînt, să scriu, să deretic, să visez etc.
(îmi, îţi, îi) vine (venea) (ne, vă, le) a venit (venise) dau, dai, dă, dăm etc. dădeam, dădeai, dădea am dat, ai dat, a dat etc.	să cînt, să scriu, să deretic, să dansez, să rîd, să plîng etc. să cînt, să intru, să vorbesc, să plec, să mă reped etc.
stă stătea	să cadă, să se prăbuşească, să se ridice, să decoleze etc.

3) *faptul că acţiunea trebuie să se producă:*

trebuie, trebuia, a trebuit, va trebui etc.	să cînt, să rîd, să plîng, să cînţi, să rîzi, să plîngi, să cînte, să rîdă, să plîngă etc. etc.
am, ai, are, avem, aveţi, au; aveam, aveai, am avut, ai avut, a avut etc.	de citit, de scris, de mers, de vorbit, de zis etc. etc.
este, era, a fost, va fi etc. (ceva)	de scris, de lucrat, de făcut, de terminat, de sfîrşit etc.

4) *dorinţa de îndeplinire a acţiunii:*

vreau, vrei, vrea; am vrut, ai vrut, a vrut, vei vrea etc.; aş vrea, ai vrea etc.	să cînt, să cînţi, să cînte, să scriu, să viu, să mor etc.

5) *posibilitatea de îndeplinire a acţiunii:*

pot, poţi, poate, putem; puteai, putea, am putut, ai putut, a putut, aş putea, ai putea, ar putea, voi putea, vei putea etc.	să cînt, să cînţi, să cînte, să scriu, să dorm, să visez, să mă cert, să mă chinui etc.

Predicatul verbal complex, fiind o unitate de înţeles, se poate lua în propoziţie şi în frază ca un predicat unic. Se înţelege de la sine că, atunci cînd dorim să vedem cum este alcătuit şi ce legătură este între verbele care-l compun, îl putem analiza în părţile lui.

Din punctul de vedere al felului în care sînt formate, predicatele în cauză se grupează în 3 categorii:

1) predicate verbale complexe în care amîndouă verbele se modifică după număr şi persoană;

2) predicate verbale complexe în care primul verb are numai persoana a III-a singular (*era* să cazi, *era* să cădem etc., *trebuie* să cînt, *trebuie* să cîntăm etc.);

3) predicate verbale complexe în care primul verb are numai persoana a III-a singular şi numai una sau două forme cu totul (*era* să...*stă*, *stătea* să...).

Datorită, pe de o parte, înţelesului general pe care-l dau combinaţiile din aceste predicate, datorită, pe de altă parte, faptului că unele nu se utilizează cu toate formele, verbe ca *era, pot, trebuie, (îmi) vine* au fost considerate s e m i a u x i l i a r e de mod. În aceeaşi categorie a fost introdus şi *vreau* (vezi p. 162).

27.2 PREDICATUL LA MODURILE NEPERSONALE

Orice verb care nu este copulă sau auxiliar şi nu intră într-un predicat verbal complex este la modurile personale predicatul unei propoziţii.

În anumite condiţii însă, verbul este predicat şi atunci cînd se află la un mod nepersonal.

27.2.1 Infinitivul scurt ca predicat

Infinitivul scurt este predicat:

1) cînd urmează după o formă a verbului *avea* într-o propoziţie care începe cu: *ce, cine, cu ce, cu cine,* (de) *la cine,* (de) *la*

ce, despre cine, despre ce, pentru cine, pentru ce, cînd, unde, de unde, pe unde, încotro, cui; de ex.:

(1) N-ai ce *zice.* N-are cine *cînta.* N-are cu cine *vorbi.* Avem ce *discuta.* Aveţi cui *spune.* Au avut de la cine *afla* etc.

(2) N-ai cînd *încheia* raportul. Am unde *merge.* N-am unde *trage* noaptea asta. Are de unde *bea* şi *mînca.* N-are încotro (sau pe unde) *fugi* etc.;

2) cînd urmează după *înainte de a, pînă a,* cu condiţia obligatorie de exprimare a unui subiect; de ex.:

(3) Înainte de *a spune el ceva,* tu să nu spui nimic.
(4) Pînă *a termina tu* treaba, el se şi întoarce.

27.2.2 Gerunziul ca predicat. Gerunziul este predicat numai cînd un subiect prezent în propoziţie este legat de el; de ex.:

(5) *Dezbaterile sfîrşindu-se,* s-a trecut la vot.
(6) Să ştiţi că, *răcindu-se vremea,* vă trebuie îmbrăcăminte călduroasă.

27.2.3 Participiul ca predicat. Participiul poate să fie considerat predicat numai în construcţii eliptice, ca:

(1) *Părăsit* de toţi, căţelul începu să scheaune.
(2) *Premiat* la numeroase concursuri viticole, Cotnariul a ajuns celebru.

În (1) presupunem: „fiindcă a fost părăsit", în (2) - „fiindcă a fost premiat".

Capitolul 28

ADVERBUL

Să analizăm rolul cuvintelor subliniate din următoarele exemple:

(1) *Diseară* mergem la teatru.
(2) Poftiţi *înăuntru!*
(3) *Cum* îşi va aşterne, *aşa* va dormi.
(4) Toţi eram *foarte* veseli.
(5) Vă rugăm să *mai* treceţi pe la noi.
(6) *Mai uşor* este să spui adevărul, *mult mai greu* e să născoceşti o minciună.

Primul cuvînt subliniat, *diseară*, arată c î n d se întîmplă ceva, al doilea, *înăuntru*, arată u n d e „poftiţi", *cum... aşa* din fraza (3) ne spun în c e f e l se petrec cele două acţiuni. *Foarte* din propoziţia (4) serveşte ca şi *mai* din *mai uşor* şi *mult mai* din fraza (6), la c o m p a r a ţ i e. În sfîrşit, *mai* din fraza (5) indică repetarea acţiunii verbului.

Toate cuvintele subliniate adaugă un amănunt sau altul la înţelesul verbelor, al adjectivelor sau formează grade de comparaţie.

> Partea de vorbire care adaugă o precizare la înţelesul unui verb sau al unui adjectiv şi care serveşte la formarea gradelor de comparaţie se numeşte a d v e r b.

28.1 FELURILE DE ADVERBE

Adverbele exprimă:

t i m p u l: *acum, apoi, azi, cînd, diseară, ieri, mereu, mîine, poimîine, totdeauna etc.*

locul: *acasă, acolo, afară, aici, înainte, înapoi, jos, nicăieri, oriunde, sus, unde, undeva* etc.

modul (felul, cantitatea, gradul, comparaţia): *aievea, astfel, aşa, bine, cam, doar, foarte, gata, mai, omeneşte, româneşte, tocmai, zadarnic* etc.

afirmaţia: *da, evident, bineînţeles, fireşte, întocmai, sigur, desigur, neapărat, negreşit* etc.

negaţia: *nu, ba, nici, dimpotrivă, nicidecum* etc.

• Notă. Adverbele de afirmaţie şi cele de negaţie se aseamănă foarte bine cu cele de mod, dar au şi întrebuinţări care justifică aşezarea lor într-o categorie deosebită de adverbele de mod propriu-zise.

Împărţirea de mai sus se face pe baza înţelesului adăugat de adverbe la cuvintele pe care le lămuresc. Adverbele se folosesc şi pentru a pune întrebări, pentru a lega unele propoziţii de altele şi chiar pentru a ţine locul unor propoziţii întregi sau al unor părţi de propoziţie. Din acest punct de vedere, ele se împart în:

interogative: *cînd? cît? cum? unde? încotro?*

relative (sau de legătură): *cînd, cît, cum, unde, atît... cît, aşa... cum* etc.

pronominale: *acolo, aici, atît, cît, cîndva, undeva* etc.

Acelaşi adverb poate aşadar să fie:

de timp şi interogativ: Cînd *mergem la teatru?*

de timp şi relativ: *În seara* cînd *mergem la teatru* (= în care).

de loc şi interogativ: Unde *ţi-ai uitat şapca?*

de loc şi relativ: *Şi-a uitat şapca pe terenul de fotbal* unde *s-a jucat* (= pe care).

interogativ, pronominal şi de cantitate (mod): Cît *ai produs?*

relativ, pronominal şi de cantitate (mod): *A făcut o pîine* cît *roata carului* (= care era mare ca...).

Foarte des, acelaşi adverb care exprimă o circumstanţă poate să exprime şi alta; de exemplu, un adverb de timp să indice şi cantitatea: Uneori *se simţea obosit* (= din cînd în cînd, deci nu *tot* timpul); un adverb de cantitate să exprime şi timpul: Cît *ai lucrat astăzi?* (= cît *timp* sau ce cantitate) etc.

28.2 ADVERBE CU DOUĂ SAU TREI FORME

Unele adverbe au două sau chiar trei forme cu acelaşi înţeles. În această categorie intră în primul rînd adverbele terminate în *-ri* şi în *-ni* care au forme şi în *-rea, -nea:*

adineauri-adineaurea, alături-alăturea, altminteri-altminterea-altmintrelea, nicăieri-nicăierea, pururi-pururea, asemeni-asemenea, pretutindeni-pretutindenea.

Adverbele următoare au de asemenea două sau trei forme, una sau două literare, celelalte regionale sau populare: *acolo* şi *acolea* (popular şi regional); *acum-acuma* (ambele literare); *acuş-acuşa* (ambele familiare); *aici, aicea, ici* (literar în: *ici-colo); colo-colea; doar-doară* (literar în: *într-o doară); iacă, iaca* (regional), *iacătă* (popular); *iar, iară, iarăşi; rareori, arareori* etc.

• N o t ă. Adverbul *adesea* are şi forma compusă *adeseori,* iar *des,* forma compusă *deseori.*

28.3 ECHIVALENTELE ADVERBULUI

A d j e c t i v u l se întrebuinţează în mod obişnuit ca adverb, de ex.:

Marian cîntă la un pian frumos. (adjectiv)
Marian cîntă frumos *la pian.* (adverb)

Două categorii de adverbe se deosebesc prin forma lor de adjectivele corespunzătoare:

1) adverbul *bine* faţă de adjectivul *bun, bună;*
2) adverbele terminate în *-eşte* faţă de adjectivele corespunzătoare care se termină totdeauna în *-esc:*

bărbăteşte faţă de adj. *bărbătesc*
femeieşte faţă de adj. *femeiesc*
omeneşte faţă de adj. *omenesc*
prosteşte faţă de adj. *prostesc* etc.

S u b s t a n t i v u l: Cîteva substantive şi anume cele care desemnează momente ale zilei, substantivul *zi* însuşi, zilele săptămînii, anotimpurile şi substantivul *chip* se întrebuinţează şi ca adverbe. Ele sînt din punctul de vedere al formei de două feluri:

1) unele îndeplinesc funcţia de adverb numai cînd sînt articulate, de ex.: *ziua, dimineaţa, seara, noaptea, vara, iarna* etc.

2) altele se întrebuinţează ca adverbe atît articulate, cît şi fără articol: *luni - lunea, marţi - marţea* etc. Cînd au articol, substantivele care denumesc zilele săptămînii înseamnă „în fiecare zi de...“

Substantivul *chip* este adverb atît în această formă, cît şi în aceea de plural articulat (*chipurile*), dar nu în alta.

P r o n u m e l e. Pronumele relativ *ce* ia funcţia de adverb dacă este urmat sau legat prin înţeles de un adjectiv în propoziţii exclamative unde înseamnă „cît de“: Ce *mare ai crescut!*

V e r b u l. Dintre formele verbului, mai des întrebuinţat ca adverb este g e r u n z i u l; de ex.:
Umbla scotocind *prin toate tufişurile.*
Gerunziul *curînd* (de la vechiul verb a *cura*) a devenit adverb propriu-zis prin dispariţia din limba literară a celorlalte forme ale verbului.

P a r t i c i p i u l apare şi el ca adverb, de ex.:
Omul vorbea liniştit *şi* apăsat.

N u m e r a l u l se întrebuinţează ca adverb numai cînd este a d v e r b i a l: *I s-a spus* de zeci de ori.

• N o t ă. Cînd este o r d i n a l, numeralul rămîne adjectiv; de ex.:
Ai ieşit al treilea *la alergări.*
Ai ieşit a treia *la alergări.*

Tot astfel, cînd este d i s t r i b u t i v:
Elevii s-au încolonat cîte doi.
Elevele s-au încolonat cîte două.

28.4 COMPARAŢIA LA ADVERBE

Dacă înţelesul permite, adverbele se compară ca şi adjectivele: *bine - mai bine - foarte bine - prea bine - nespus de bine; repede - mai repede - cel mai repede - foarte repede - grozav de repede - nemaipomenit de repede* etc.

28.5 EXPRESII (LOCUŢIUNI) ECHIVALENTE CU ADVERBUL

Adverbele nu sînt atît de numeroase ca împrejurările variate şi complexe în care se poate desfăşura o acţiune. De aceea, diferite expresii devin echivalente cu un adverb. Uneori ele se şi

fixează în formă de adverb, de ex. *cumsecade*, care nu este decît propoziţia *cum se cade* sau *bineînţeles* din *bine înţeles (că), negreşit* ş.a.m.d.

Cele mai întîlnite locuţiuni adverbiale sînt:

aşa-ş-aşa
bă bine că nu
ba chiar că
ba da
ba nu
cît ai scăpăra din amnar
cît ai zice peşte
cît mai curînd (mai repede)
cît pe-aci
cu chiu cu vai
cu chiuita
cu otuzbirul
cu nemiluita
cu (de-a) sila
cu totului tot
de cu seară
de dimineaţă
de silă, de milă
de voie, de nevoie
de-a dreptul
de-a latul
de-a lungul
de-a-n boulea
de-a-ndăratelea
din cînd în cînd
din nou
din timp
după-amiază
după prînz
la anul
la noapte
la Paştele cailor
la sănătoasa
la vară
înainte de prînz
înainte de soroc
înainte de vreme
în chipul acesta
în chipul următor
în consecinţă
în curînd
în felul acesta
în felul următor
într-o bună zi
într-o bună dimineaţă
într-o doară
în zadar
mai la ziuă
nici în car, nici în căruţă
ori de cîte ori
pe ascuns
pe atunci
pe acolo
pe dincolo (aşa şi pe dincolo)
pe furiş
pe luni (marţi etc.)
pe mîine
pe nepusă masă
pe nesimţite
pînă aici
pînă-n pînzele albe
prin urmare
rar şi apăsat
spre seară
spre ziuă
spre lăsata secului
toate cà toate
ziua în amiaza mare
etc.

28.6 FUNCŢIILE ADVERBULUI ÎN PROPOZIŢIE

Adverbul poate să fie în propoziţie în primul rînd *circumstanţial de timp, de loc, de mod* şi, mai rar, *atribut* sau *nume predicativ.*

El este nume predicativ numai în construcţii impersonale ca *e(ste), era, a fost* etc. anevoie, aşa, bine, gata, lesne, musai, zadarnic. Locuţiunile adverbului sînt şi ele echivalente ale unui nume predicativ, de ex.: *e(ste) în zadar să..., era cît pe-aci să...*

În acelaşi fel trebuie interpretate şi adjectivele cu rol de adverb întrebuinţate ca nume predicative în expresii impersonale, de ex.: *e(ste) frumos să..., e(ste) rău, sigur, urît (să...).*

Fac excepţie adverbele terminate în *-eşte.* Dintre acestea, multe intră în expresiile amintite în forma lor de adverb, de ex.: *e(ste)* omeneşte (*să...*), dar se spune *este* firesc (*să...*), folosind numai adjectivul, ceea ce ar putea să însemne că ultima construcţie trebuie interpretată ca *e(ste)* firesc *lucru să* (ori *ca*)...

Adverbele de loc şi de timp nu pot să fie nume predicative, pentru că, în relaţie cu ele, verbele-copulă devin predicate.

Adverbul singur nu este de obicei atribut, dar locuţiunile sale pot să fie, de ex.: *mîncarea* de dimineaţă, *plimbarea* de după-amiază, *programul* dinainte de prînz etc.

28.7 AFIRMAŢIA ŞI NEGAŢIA

Adverbele de afirmaţie şi cele de negaţie au de multe ori înţelesul unei propoziţii întregi, de ex.:

Aveţi bilet de intrare?

Da! (sau: *fireşte, sigur, bineînţeles* etc.)

Da (sau: *fireşte, sigur, bineînţeles* etc.) înseamnă „Avem bilet de intrare", ca şi cum această propoziţie ar fi cuprinsă în întregime în adverbul de afirmaţie.

Adverbele de negaţie, mai ales *nu,* pot şi ele să cuprindă înţelesul unei propoziţii întregi, de ex.:

Aveţi bilet de intrare?

Nu! (sau: *nicidecum*)

iar cînd verbul este exprimat apar formulele: Nu, *nu avem!* sau Nu, *aveam!*

Negaţia *nu* se întrebuinţează şi pe lîngă un substantiv, pe lîngă un pronume, un adjectiv sau un adverb; de ex.:

Am cerut un toc, nu *un creion.*
Să mi-o spună el însuşi, nu *tu.*
Călăresc pe un cal, nu *prea frumos, dar voinic.*
Se întorc joi, nu *vineri.*

Din asemenea construcţii trebuie să presupunem însă elipsa verbului după *nu* şi înainte de substantiv, adjectiv, pronume sau adverb, adică: *nu un creion* = nu (am cerut) un creion; *nu tu* = *nu* (să mi-o spui) *tu; nu prea frumos* (care nu era prea frumos); *nu vineri* = *nu* (se întorc) *vineri* etc.

28.8 DUBLA NEGAŢIE

Adverbul *nu* fiind aşezat în propoziţia negativă în mod obligatoriu î n a i n t e a verbului, cînd trebuie să se insiste asupra negaţiei, se întrebuinţează încă un adverb de negaţie şi astfel apare **negaţia dublă,** ca în:

Ne*poftitul scaun* n-*are.*
Nici nu *bea,* nici nu *mănîncă.*
Nu *se poate* nicidecum.
(*Cînd frigi,* să nu *iasă fum.*)

Dacă în propoziţia negativă se întrebuinţează *fără* sau *afară de,* negaţia se transformă într-o afirmaţie condiţionată:

Nu *ieşi fără umbrelă* (= „Ieşi numai cu umbrelă").
Afară de el nu *mai ştia* nimeni (= „Ştia numai el").

• N o t ă. În limba veche şi uneori în poezia clasică se întîlnesc şi negaţii simple, cu valoare de negaţie dublă; de ex.:

„Nici *încline a ei limbă*
Recea cumpăn-a gîndirii
Înspre clipa ce se schimbă
Pentru masca fericirii..."

(Eminescu, *Glosă*)

pentru: Nici *(să nu) încline a ei limbă* etc.

28.9 FORMAREA ADVERBELOR

Adverbele se formează prin derivare şi prin compunere. La derivare se folosesc sufixele *-eşte, -iş (-îş)* şi, rar, *-mente.*

Adverbele formate cu *-eşte* provin de la *adjectivele* terminate în *-esc:*

bătrîneşte, cavalereşte, dobitoceşte, golăneşte, haiduceşte, prosteşte etc.

Adverbele formate cu *-iş, -îş* provin din *verbe*: *chiorîş, tîrîş, grăpiş;*
sau din *substantive: cruciş, făţiş (faţă), furiş (fur* = „hoţ"), *piepţiş (piept).*
(La unele nu se mai recunoaşte punctul de plecare, de ex.: *pieziş, ponciş).*

Adverbe formate cu *-mente: realmente, socialmente.*

Prin compunere, avem:

1. Adverbe în care al doilea sau al treilea termen este *dată: altădată, astă dată, cîteodată, îndată, niciodată, odată (= „odinioară"), vreodată* etc.
2. Adverbe în care al doilea sau al treilea termen este *oară* sau *ori:*
bunăoară, odinioară, adeseori, deseori, alteori, arareori, rareori, uneori.
3. Adverbe în care al doilea sau al treilea termen este *-va: altcumva, cîndva, cumva, cîtva, întrucîtva, undeva.*
4. Adverbe în care al doilea sau al treilea termen este *cum: altcum, necum, oricum, precum.*
5. Adverbe în care primul termen este *alt(ă), ast(ă): altădată, altcum, altfel, alteori, astă dată, astfel, astăzi* etc.
6. Adverbe compuse în care primul termen este *în-: înapoi, încolo, îndemînă, împrejur, întocmai* etc.
7. Adverbe în care primul termen este *din-* şi care constituie perechi cu cele de sub 6:

dinadins	- înadins	dincoace	- încoace
dinainte	- înainte	dincolo	- încolo
dinapoi	- înapoi	dindărăt	- îndărăt
dinăuntru	- înăuntru	dinafară	- în afară

etc.

8. Adverbe compuse cu *ne-:*
neapărat, necum, necontenit, negreşit, neîncetat, neîntîrziat etc.
9. Adverbe a căror compunere rezultă din folosirea unor expresii ca atare:
bineînţeles, cumsecade, parcă (pare că).

28.10. ADVERBUL, COMPLEMENTELE ŞI PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE

Propoziţiile circumstanţiale îndeplinesc în frază un rol asemănător cu acela pe care-l are adverbul în propoziţie.

Din acest punct de vedere, ele se grupează în două mari categorii:

a) propoziţiile circumstanţiale de timp, de loc, de mod (propriu-zise), de măsură, unele comparative şi unele condiţionale construite cu modul condiţional;

b) propoziţiile consecutive (ca specie a celor de mod), propoziţiile de scop, cauzalele, concesivele şi celelalte condiţionale.

a) Subordonatele circumstanţiale din prima categorie se caracterizează prin aceea că adesea pot fi introduse în frază chiar prin adverbe; de ex., circumstanţiale:

de timp: *Venim/ cînd ne veţi chema.*

de loc: *De unde nu gîndeşti,/ de acolo sare iepurele.*
Luaţi-o/ încotro v-am spus.

de mod (propriu-zise): *Proceda/ cum credea el că este mai bine.*
de măsură: *Se jucau/ cît era ziulica de mare.*
comparativă: *Umblă/ parcă ar călca pe ace.*

condiţională (cu condiţionalul):
Cînd ai afla peripeţiile mele,/ te-ai minuna.

În acest grup de circumstanţiale, adverbele au un rol dublu, căci sînt şi conjuncţii, făcînd legătura subordonatei cu regenta.

Pentru a vedea în ce fel se ajunge la această situaţie, să ne închipuim cîteva din frazele de mai sus într-un dialog, astfel:

Întrebare: *Cînd venim?*
Răspuns: *Cînd vă voi chema.*

Cele două propoziţii (cea din întrebare şi cea din răspuns) conţin amîndouă adverbul *cînd,* o dată ca interogativ, a doua oară ca temporal simplu. Punîndu-le împreună ca într-un fel de concluzie, obţinem:

Venim cînd ne veţi chema

cu schimbările necesare transformării.

Propoziţiile din fraza *De unde nu gîndeşti, de acolo sare iepurele* sînt în aceeaşi situaţie şi putem să ni le închipuim ca rezultatul combinării din următorul dialog:

Întrebare: *De unde sare iepurele?*

Răspuns: *De acolo de unde nu gîndeşti.*
Deci: *De unde nu gîndeşti, de acolo sare iepurele.*

b) Circumstanţialele din a doua categorie, deşi cu rol asemănător cu adverbul, nu mai sînt introduse prin această parte de vorbire, de ex.:

c o n s e c u t i v a: *Atît de mîndru era/* că *nu-i ajungeai cu prăjina la nas.* (*că* este conjuncţie)

c o n d i ţ i o n a l a: Dacă *te latră cîinele,/ nu te speria!* (*dacă* este conjuncţie)

c a u z a l a: *Fata mamii şchiopătează mititica/* Că *a călcat-o pisica.* (*că* este conjuncţie)

f i n a l a: *Spune-mi cu cine te însoţeşti/* ca să-*ţi spun cine eşti.* (*ca să* este conjuncţie)

c o n c e s i v a: Deşi *mi-eşti prieten,/ adevărul nu-l pot ascunde.* (*deşi* este conjuncţie)

• N o t ă. Alte propoziţii, cum sînt cele de agent şi cea de instrument nu intră în discuţia de aici, căci ele nu au de-a face cu adverbul.

Capitolul 29

PREPOZIŢIA

Să luăm următoarele exemple:

(1) Se uita *la* el ca *la* un cireş copt.
(2) *Cu* o floare nu se face primăvară.
(3) A călătorit *prin* toată ţara.
(4) Se teme şi *de* umbra lui.
(5) Coboară *pe* o scară *în* spirală.

Cuvintele *la, cu, prin, de, pe, în* leagă un substantiv sau un pronume cu celelalte cuvinte din propoziţiile de mai sus. *La* din (1) leagă prima dată pronumele *el* de verb, a doua oară substantivul (un) *cireş* de verb; *cu* din (2) leagă substantivul *floare* de *nu se face* etc., iar *în* din (5) leagă substantivul *scară* de substantivul *spirală*.

Aceste cuvinte sînt prepoziţii.

P r e p o z i ţ i a este, prin urmare, partea de vorbire care leagă un substantiv sau un echivalent al lui cu alte cuvinte din propoziţie.

29.1 PREPOZIŢIA ŞI ADVERBUL

Unele cuvinte sînt folosite atît ca adverbe, cît şi ca prepoziţii, de ex.:

p r e p o z i ţ i i	a d v e r b e
El a fost *contra* aprobării.	El a fost *contra*.
S-a declarat *împotriva* înţelegerii noastre.	S-a declarat *împotrivă*.
Luaţi-o *înaintea* coloanei.	Luaţi-o *înainte*.
Iese *deasupra* apei ca untdelemnul.	Iese *deasupra* ca untdelemnul.

Deosebirea dintre prepoziţie şi adverb se face uşor dacă ţinem seama de faptul că prepoziţia se foloseşte totdeauna împreună cu substantivul, cu pronumele sau cu alt echivalent al substantivului pentru a-l lega de un substantiv sau de alt cuvînt din propoziţie, pe cînd adverbul nu se foloseşte niciodată în acest fel.

29.2 PREPOZIŢIA ŞI CONJUNCŢIA

Pentru asemănările şi deosebirile dintre prepoziţie şi conjuncţie, vezi p. 269. Aici reamintim numai deosebirea de bază: conjuncţia leagă între ele diverse cuvinte, printre care şi două sau mai multe verbe, pe cînd prepoziţia nu leagă niciodată două verbe. (Vezi şi p. 262.)

29.3 CAZUL GRAMATICAL AL CUVINTELOR PRECEDATE DE PREPOZIŢIE

Substantivele şi echivalentele lor precedate de prepoziţie sînt în cazul acuzativ sau genitiv.

1. Sînt în acuzativ toate substantivele, pronumele etc. construite cu una dintre prepoziţiile care nu au pereche un adverb, de ex.: (se laudă) *cu tine*, (păr) *de lup*, (creion) *fără vîrf*, (a venit) *la el*, (parcă e căzut) *din lună*, (stă) *în vîrful* (patului) etc.

   Prepoziţiile s i m p l e cel mai des utilizate cu acuzativul sînt:

   a, către, cu, de, fără, la, lîngă, în, într-, între, pe, pentru, peste, pînă, spre, sub.

   Prepoziţiile c o m p u s e cel mai des utilizate cu acuzativul sînt:

   de-a, de către, de la, de pe, dinspre, despre, din, dintr-, dintre, fără a, fără de, înspre, pe după, pe la, pînă a, pînă de, pînă la, pînă în, pînă într-, pînă între, pînă pe, pînă pe la, pînă prin, pînă printre, printre etc.

2. Cer cazul genitiv toate prepoziţiile care au pereche un adverb şi apar ca şi cum ar fi substantive articulate:

   dinaintea *casei*, dinapoia *carului*, dedesubtul *cărţii*, dinăuntrul *sticlei*, împotriva *viscolului*, înaintea *lui Ion*, înapoia *plugului*, împrejurul *ogrăzii*, îndărătul *unui zid* etc.

Contra şi *deasupra* se construiesc de asemenea cu genitivul, deşi nu au pereche cîte un adverb nearticulat, ci în aceeaşi formă cu ele.

• N o t ă. Prepoziţiile din această serie cer genitivul din cauză că au un articol. Se pune însă întrebarea dacă mai sînt într-adevăr prepoziţii, şi nu au devenit substantive, căci *dedesubtul* - care nu poate fi contestat ca substantiv - are şi plural: *dedesubturi.*

De remarcat şi faptul că prepoziţiile în discuţie se combină cu pronumele ca şi cînd ar fi substantive; de ex. *dinaintea mea* ca şi *îndoiala mea, împotriva voastră* ca şi *împotrivirea voastră* etc.

29.3.1 Prepoziţia la *în aşa-numitul* dativ cu la

Prepoziţia *la* urmată de un substantiv, rar şi de un echivalent al substantivului, dă acestuia înţeles de dativ, de ex.: *Corb* la corb *nu scoate ochii;* La calul *nărăvit, pinten ascuţit (trebuie); Spune-mă* la cine *vrei.*

Se vede însă că substantivul nu are şi forma de dativ. Prepoziţia *la* indică numai direcţia către care se îndreaptă acţiunea verbului, adică o valoare specifică dativului. De aceea, asemenea construcţii îndeplinesc rol de dativ, fiind însă ca formă la acuzativ. Ele sînt posibile numai cu nume de fiinţe, inclusiv cu nume de fiinţe omeneşti.

29.3.2 Prepoziţia înaintea altor părţi de vorbire

În afară de substantiv şi pronume, prepoziţia se întrebuinţează şi înainte de adjectiv, de adverb, de unele forme ale verbului, de ex.:

înaintea adjectivului:

Este scris aici negru *pe alb.*

înaintea adverbului:

Pe Argeş *în jos,*
Pe un mal frumos,
Negru-Vodă trece.

Erau nedespărţiţi *la bine* şi *la rău.*
Nu trecea nimănui *pe dinainte.*

înaintea infinitivului scurt (numai *a* sau *de a*):

Începe *a se deda* la scris.
Cu oricine ai avea *de-a* face.

înaintea supinului:

de citit, la alergat, prin scris, pe înserat, pentru consumat etc.

Ea s u b s t a n t i v e a z ă însă cuvîntul precedat, care rămîne substantiv atîta timp cît este folosit cu prepoziţie. Iată două exemple instructive în acest sens:

1. Infinitivul scurt cu prepoziţie este substantiv; iar fără prepoziţie este verb şi intră ca parte în timpurile compuse, de ex.: *va* cînta.

2. *Rău cu rău, dar mai rău fără rău* conţine acelaşi cuvînt - o dată adverb, a doua oară substantiv, adică:

(E) rău	(*rău* = adverb)
cu rău	(*rău* = substantiv)
dar (e) mai rău	(*rău* = adverb)
fără rău	(*rău* = substantiv)

Proba calităţii de substantiv a lui *rău* precedat de prepoziţie se face înlocuindu-l cu pronumele (echivalentul obişnuit al substantivului) din propoziţia aceasta: *Rău* cu tine, *dar mai rău* fără tine. Primul *rău* nu suportă o asemenea înlocuire.

29.4 PREPOZIŢIA ŞI ARTICOLUL

Prepoziţiile cer ca substantivul pe care-l preced să nu primească articolul: *un coş* cu mere, *lapte* de vacă, *mergeţi* fără grijă, *om* între oameni etc. Dacă însă el are articol din alte motive, prepoziţia nu-l elimină: *un coş* cu merele *cele mai frumoase din grădină, casă* cu etajul *întîi foarte înalt, umblaţi* fără grija *noastră* etc.

29.4.1 Regimul special al unor prepoziţii faţă de articol

1. O prepoziţie compusă, *de-a,* se construieşte întotdeauna cu articolul enclitic: *de-a baba oarba, de-a berbeleacul, de-a ulii şi porumbeii, de-a lungul, de-a latul, de-a-ntregul, de-a rostogolul* etc.

2. Prepoziţia *cu* impune articularea:

1) cînd substantivul care o urmează indică instrumentul, de ex.: *bate* cu băţul (cu un băţ), *scoate* cu cleştele (cu un cleşte), *călătoreşte* cu tramvaiul (cu un tramvai), *scrie* cu creionul (cu un

creion, cu un stilou), cu pixul (cu un pix), *plouă* cu găleata, *loveşte* cu buzduganul (cu sabia, cu securea, cu spada etc.), *taie* cu cuţitul (cu lama, cu foarfecele, cu barda, cu toporul etc.), *ameninţă* cu bătaia (cu forţa, cu mîna, cu pumnul etc.).

2) cînd substantivul este un complement care indică o cantitate sau măsura: *vinde* cu kilogramul (cu metrul, cu cotul, cu baniţă, cu grămada, cu toptanul), *nu-l vede* cu lunile (cu anii, cu săptămînile etc.), *lucrează* cu ziua (cu ora, cu minutul), *bea* cu paharul (cu vadra, cu sticla, cu damigeana, cu oala etc.), *trece* cu timpul (cu vremea) etc.

• N o t ă. Dificultatea de a stabili cînd cere prepoziţia *cu* articolul şi cînd nu constă în faptul că unele construcţii seamănă cu cele înşirate mai sus, deşi substantivul nu are aceeaşi funcţie, de ex., în *plouă* cu găleata avem instrumentul, pe cînd în *plouă* cu cenuşă, cu broaşte, cu grindină, cu cîrnaţi etc. substantivele *cenuşă, broaşte, grindină, cîrnaţi* etc. nu indică instrumentul, ci „materia" cu care se produce acţiunea exprimată de verb.
Substantivele care au sensul de „materie" sau care pot indica materia nu primesc articolul cînd sînt construite cu prepoziţia *cu* de ex.:
funcţionează cu benzină (cu petrol, cu cărbuni, cu aburi, cu electricitate, cu gaz etc.)
este acoperit cu pietriş (cu cenuşă, cu nisip, cu piatră, cu asfalt, cu ciment etc.)
se spală cu apă (cu detergent, cu ulei, cu sodă, cu spirt, cu săpun etc.)
unge cu untură (cu ouă, cu sirop, cu miere, cu unt, cu seu, cu vopsea etc.)

Deosebirea dintre instrument şi materie sau specie se vede limpede din propoziţii ca:

Obiectul acesta se spală cu peria (instrument) *şi* cu apă fierbinte (materia, specia).
Mobila se freacă cu ceară (materia) *şi se lustruieşte* cu cîrpa (instrument).

Înţelesul de specie al unui substantiv poate să fie cuprins în el însuşi, ca în *scrie* cu cerneală, sau să fie sugerat, ca în *scrie* cu creion roşu, unde *creion roşu* indică o specie de creion (un *creion roşu*, nu orice fel de creion), şi nu instrumentul ca atare.

Substantivul construit cu prepoziţia *cu* nu se articulează ca atribut, de ex.: *casă cu grădină, fată cu zestre, femeie cu bărbat, om cu mare vază* etc.

3) cînd se indică asocierea (*se înţelege, se ceartă, se luptă, se bate* etc.) cu oamenii, cu boala, cu moartea, cu jivinele, cu duşmanul, cu marea, cu întunericul, cu vîntul etc.

• N o t ă. În această situaţie, substantivul poate să nu primească articolul hotărît, dar trebuie să primească fie articol nehotărît, fie altă determinare asemănătoare, de ex.: (*a plecat, s-a dus, s-a întors, s-a certat* etc.) *cu* nişte *colegi* (*cu* cîţiva *prieteni, cu* un *cunoscut, cu* o *fată* etc.).

Numai în expresia *cu* + substantiv + *cu tot*, articolul este exclus: *a smuls un copac cu rădăcină cu tot, s-a răsturnat cu sanie cu tot, a fugit cu bani cu tot* etc.

29.5 ÎNTREBUINŢAREA CÎTORVA PREPOZIŢII

29.5.1 Cu *şi* de

Folosindu-se adesea cu un nume de materie, prepoziţia *de* serveşte spre a arăta c a n t i t a t e a, v o l u m u l, u n i t a t e a d e m ă s u r ă exprimată de substantivul anterior, de ex.: *o sticlă* de cerneală, *un vagon* de grîu etc. Din cauza asemănării de înţeles dintre construcţiile cu prepoziţia *de* şi cele cu prepoziţia *cu*, se produce cîteodată înlocuirea lui *de* prin *cu*, de ex.: *sticlă* cu cerneală, *vagon* cu porumb. Această înlocuire nu este recomandabilă.

Cu nu poate să fie întrebuinţat în locul lui *de:*

1) cînd *de* împreună cu substantivul arată c i n e sau c e f o r m e a z ă, c o n s t i t u i e o cantitate, cum se vede, de altfel, din compararea singularului şi pluralului construcţiilor de mai jos:

	s i n g u l a r		p l u r a l
(o)	ceată *de* copii	(multe)	cete *de* copii
(o)	clasă *de* elevi	(multe)	clase *de* elevi
(un)	pluton *de* soldaţi	(multe)	plutoane *de* soldaţi
(o)	tabără *de* copii	(multe)	tabere *de* copii
(un)	cîrd *de* gîşte	(multe)	cîrduri *de* gîşte
(o)	turmă *de* oi	(multe)	turme *de* oi
(un)	hectolitru *de* lapte	(mulţi)	hectolitri *de* lapte
(un)	fascicul *de* raze	(multe)	fascicule *de* raze

(un)	snop *de* grîu	(mulţi)	snopi *de* grîu
(o)	mulţime *de* cărţi	(multe)	mulţimi *de* cărţi
(o)	tonă *de* peşte	(multe)	tone *de* peşte

2) cînd, împreună cu substantivul, *de* se referă la un recipient (vas, coş, ladă etc.) considerat ca o unitate de măsură, chiar dacă nu se măsoară cu el în mod obişnuit, de ex.:

(un)	bidon *de* untură	(o)	dublă *de* orz
(un)	coş *de* mere	(o)	găleată *de* lapte
(o)	cinzeacă *de* ţuică	(o)	pungă *de* bomboane
(o)	sticlă *de* vin	etc.	

Întrebuinţarea lui *de* sau *cu* depinde şi de intenţia vorbitorului. Dacă, de ex., prin *o găleată cu nisip* se înţelege „o găleată în care este (mai mult ori mai puţin) nisip", atunci întrebuinţarea lui *cu* este corectă. Dacă vrem însă să spunem „atîta nisip cît intră într-o găleată", atunci trebuie să recurgem la *o găleată* de *nisip*.

• N o t ă. Din cauză că unele construcţii ca *(un) pahar* de *vin, (o) pungă* de *bomboane, (un) ghiveci* de *flori, (o) vază* de *flori* etc. sînt privite ca şi cînd ar însemna „un pahar p e n t r u vin, (o) pungă p e n t r u bomboane" etc., ca să se arate că în pahar este vin, în pungă sînt bomboane ş.a.m.d., se foloseşte prepoziţia *cu*. În felul acesta, se pierde însă ideea că, de fapt, *(un) pahar de vin, (o) pungă de bomboane* etc. arată cantitatea.

29.5.2 De *şi* din

Prepoziţia *de* se întrebuinţează, între altele, în grupuri de cuvinte formate din *subst.* + de + *subst.* spre a arăta felul, soiul, specia obiectului indicat de primul substantiv, de ex.: *apă* de *ploaie* = o specie de apă, în comparaţie cu *apă* de *izvor* sau de *fîntînă* sau de *cişmea*, de *trandafiri* sau de *plumb*.

Cum felul, soiul, specia pot să fie exprimate şi prin substantive nume de materie, cămaşă *de nailon*, uneori *de* este înlocuit cu *din*, cu toate că este vorba tot despre un soi, un fel etc. Prin urmare, cînd în asemenea construcţii sensul este cel de „soi, fel, categorie", se va folosi prepoziţia *de*, ca în următoarele cazuri ilustrative:

ciorapi *de bumbac* (specia)	ca şi:	ciorapi *de lînă, de mătase, de damă* etc.

contract *de închiriere*	ca şi:	contract *de vînzare, de cumpărare, de cercetare, de muncă* etc.
dulap *de stejar*	„	dulap *de brad, de fag, de fier, de haine, de scule* etc.
marfă *de import*	„	marfă *de export*
ulei *de in*	„	ulei *de floarea-soarelui, de dovleac, de rapiţă, de soia* etc.

● N o t ă. Înlocuirea lui *de* prin *din* se face uneori spre a se evita repetarea lui *de*. De ex., în: *căciulă de blană de miel, haină de piele de capră; gard de nuiele de răchită* etc., primul *de* cedează locul, de obicei, lui *din*.

Cînd este absolută nevoie să se specifice din ce este confecţionat un obiect, se recomandă introducerea în construcţii ca cele de mai sus a unui verb care să arate acest lucru, de ex.: *căciulă făcută* din *blană de iepure; scurtă confecţionată* din *blană de căprioară; coş lucrat* din *nuiele de răchită* etc.

29.5.3 De *şi* pentru

Prepoziţia *de* arată împreună cu substantivul care o urmează nu numai specia, felul etc., ci şi destinaţia, utilizarea obiectului exprimat de primul substantiv din formula *subst. + de + subst.* De ex.: *armă de foc, carte de vizită, faţă de pernă, lampă de miner, lingură de supă, sfeclă de zahăr* etc., precum şi în toate construcţiile în care *de* este urmat de un supin: *gumă de şters, pensulă de vopsit* etc.

Datorită înţelesului de „destinaţie", „utilizare", *de* este înlocuit de multe ori în construcţii ca cele de mai sus prin *pentru*, fără ca lucrul acesta să fie totdeauna necesar. Astfel, putem spune *bluză de vînt, cămaşă de vară* sau *de sport, lingură de supă, pînză de ferăstrău* ş.a.m.d., pentru că *de* are funcţia corespunzătoare, iar înlocuirea lui poate să dea naştere la alte neînţelegeri; dacă am face-o, de ex., în *bluză de vînt*.

Pentru apare în mod nejustificat şi înaintea unui obiect indirect cerut de verbe ca *a se preocupa* care trebuie folosit numai cu *de* şi ca infinitiv lung, de ex.: *preocuparea de a cerceta, preocuparea de îmbunătăţire a situaţiei* etc.

29.5.4 Pe

Prepoziţia *pe* se utilizează înaintea obiectului direct în condiţiile arătate la p. 287 ş.u.

29.5.5 Pe *în alte situaţii*

Pe se întrebuinţează şi ca prepoziţie de loc, de timp, de scop etc., însoţind un circumstanţial. Ea nu are o situaţie deosebită de a celorlalte prepoziţii. Trebuie să i se stabilească însă limpede funcţia; de ex.:

A pus piciorul *pe* minge.	(circumstanţial de loc)
A aruncat o pătură *pe* cal.	(circumstanţial de loc)
Pune mîna *pe* el!	(circumstanţial de loc)
Lăsăm *pe* data viitoare.	(circumstanţial de timp)

29.5.6 După *şi* de pe

Prepoziţia *după* are înţelesul „în urma, înapoia, în spatele", de ex.:

Nu te mai ţine scai *după* el!

După război, mulţi viteji s-arată.

În acelaşi timp, *după* mai înseamnă şi „potrivit cu un model, cu un exemplu", ca în:

A făcut (sau a copiat) teza *după* (teza lui) Gheorghiţă.

A făcut *după* capul lui (= după modelul pe care îl avea în cap).

Prepoziţia de pe arată un raport invers decît pe:

Ia piciorul *de pe* minge!

Ia mîna *de pe* mine!

Vrabia a zburat *de pe* o crenguţă etc.

Dupe este o formă regională nerecomandabilă a lui după.

Capitolul 30

CONJUNCŢIA

Să vedem mai îndeaproape la ce servesc cuvintele subliniate în propoziţiile şi frazele următoare:

(1) Frigul *şi* căldura se măsoară cu termometrul, *iar* lungimile cu metrul.

(2) Zefirul este glasul dulcii *şi* frumoasei primăveri.

(3) Bate şaua *să* priceapă iapa.

(4) *Ori* tu, *ori* el, unul va fi ales.

(5) Se purta cu noi aspru, *dar* drept.

Şi, iar, să, ori, dar leagă între ele substantive, adjective, verbe, pronume, adverbe şi propoziţii.

Ele sînt c o n j u n c ţ i i.

CONJUNCŢIA este partea de vorbire care leagă diverse cuvinte din interiorul propoziţiei, precum şi două sau mai multe propoziţii.

30.1 CONJUNCŢIA ŞI PREPOZIŢIA

1. Conjuncţia poate să lege două sau mai multe propoziţii prin predicatele lor; prepoziţia nu îndeplineşte niciodată acest rol.
2. Prepoziţia cere ca substantivul (sau un echivalent al substantivului) care urmează după ea să fie în acuzativ (sau în genitiv); conjuncţia nu are de-a face cu nici un caz gramatical.
3. Conjuncţia poate să ceară un anumit mod al verbului, astfel *să* se construieşte cu modul conjunctiv; prepoziţia nu are de-a face cu modurile verbului. Chiar prepoziţia *a* care precede

infinitivul scurt nu cere acest mod. Ea nu face decît să arate că infinitivul scurt este şi substantiv. Prepoziţiile dinaintea supinului sînt în aceeaşi situaţie.

30.2 PĂRŢI DE VORBIRE CU FUNCŢIE DE CONJUNCŢIE

Alături de conjuncţii, şi alte părţi de vorbire pot să lege diverse cuvinte şi propoziţii, şi anume:

1) pronume relative:
   Cîinele care *latră, nu muşcă.*
2) adverbele relative:
   Locul unde *nu s-a întîmplat nimic.*
   În timpul cînd *vremea era frumoasă, greierele cînta.*
3) alte adverbe ca:
   A luat-o încotro *a fost îndreptat.*
4) conjunctivul *fie* (de la *fi*):
   Dorea fie *un măr,* fie *o pară.* .

   Fie se întrebuinţează obligatoriu ca primul cuvînt într-o înşiruire şi se repetă înaintea fiecărui membru al înşiruirii:
   fie *albă,* fie *neagră; umbla* fie *cîntînd,* fie *fluierînd* etc.
5) o prepoziţie, *pînă:*
   Norul pînă *nu se îngroaşă, nu aduce furtună.*

Părţile de vorbire de la *(1-3)* nu-şi pierd nici calitatea, nici înţelesul de pronume sau adverbe cînd servesc drept conjuncţii, ci sînt în acelaşi timp pronume sau adverbe, cît şi conjuncţii.

În schimb, părţile de vorbire de la *4* la *5* nu mai sînt - una verb, cealaltă prepoziţie, ci numai conjuncţii, ori de cîte ori se află într-o poziţie ca cea din construcţiile *4* şi *5.*

Faptul că în alte situaţii ele sînt verb *(fie)* şi prepoziţie *(pînă)* nu are nici o însemnătate, de vreme ce în situaţiile amintite îşi pierd calitatea de bază.

30.3 CONJUNCŢII PERECHI

Unele conjuncţii formează perechi. Dacă o propoziţie sau o parte de propoziţie începe cu o asemenea conjuncţie, altă propoziţie sau parte de propoziţie t r e b u i e să răspundă cu cealaltă conjuncţie din pereche; de ex.:

Nu numai (că)..., ci... şi
Nu numai *el trebuie să fie gata,* ci şi *tu.*
Nu numai *el,* ci şi *tu trebuie să fii gata.*

Nu numai că *a căzut*, ci *s-a* şi *lovit.*

Cum (modal)... aşa
Cum *vei hotărî*, aşa *vei face.*

Cum *i-e cînelui a linge sare*, aşa *îi era lui a se apuca de învăţătură.*

Cum (modal)... (aşa) şi
Cum *e sacul*, şi *peticul.*

Cît, cu cît, pe cît (de măsură)... cu atît, pe atît.
Cît *ţi-e pătura*, atît *te-ntinde.*
Pe cît *era unul de vrednic*, pe atît *era celălalt de lăsător.*

Conjuncţiile perechi poartă numele de conjuncţii **corelative.** Ele sînt constituite şi din repetarea la distanţă a aceleiaşi conjuncţii; de ex.: *aci ... aci, acum ... acum, ba ... ba, cînd ... cînd, fie ... fie, nici ... nici, ori ... ori, sau ... sau.*

De multe ori, al doilea termen al perechii nu apare în mod obligatoriu; de ex.: *deşi... (totuşi), de cîte ori... (de atîtea ori), pentru că... (de aceea).*

30.4 CONJUNCŢII COORDONATOARE

Conjuncţiile care leagă două propoziţii de acelaşi rang (o principală de o principală, o secundară de o secundară) se numesc conjuncţii c o o r d o n a t o a r e. Dintre ele, cele mai întrebuinţate sînt:

a) conjuncţiile *copulative* (sau de legătură pur şi simplu):
şi, nici, precum

b) conjuncţiile *adversative* (sau de opoziţie):
dar, însă, iar, ci, şi (adversativ)

c) conjuncţiile *disjunctive* (sau de despărţire):
sau, ori, fie

d) conjuncţiile *conclusive* (sau de încheiere):
deci, aşadar, prin urmare

30.5 CONJUNCŢII SUBORDONATOARE

Conjuncţiile subordonatoare leagă două sau mai multe propoziţii de rang diferit (o principală de o secundară, o regentă de o subordonată).

Cele mai des utilizate sînt:
că, căci, dacă, de, deoarece, deşi, fiindcă, întrucît, încît, precum, că

La acestea se adaugă adverbele cînd, cum, unde, pronumele relative, prepoziţia pînă.

30.6. LOCUŢIUNI CONJUNCŢIONALE

Locuţiunile conjuncţionale sînt şi ele coordonatoare şi subordonatoare. Iată pe cele mai frecvente:
pentru c o o r d o n a r e:

precum şi, şi cu;

pentru s u b o r d o n a r e (în ordinea alfabetică a conjuncţiilor, adverbelor şi pronumelor de bază din locuţiune):
cu toate că, *dat fiind* că, *din cauză* că, *din pricină* că, *în afară* că, *în caz* că, *măcar* că, *nu numai* că... *ci... şi, pe lîngă* că;
de vreme ce, *după* ce, *îndată* ce, *în timp* ce, *o dată* ce, *pînă* ce;
ca şi cînd, *de* cînd, *pînă* cînd;
atît(a) cît, cît *şi, cu* cît, *după* cît, *întru* cît, *pe* cît;
aşa cum, *ca şi* cum, *de* cum, *după* cum;
chiar dacă, *în caz* dacă, *măcar* dacă;
chiar de, de *parcă, măcar* de;
ori *de cîte* ori;
ca... să, *fără* să, *în loc* să, *pînă* să, *fără ca* să, *înainte ca* să, *pentru ca* să;
acolo unde, *de* unde, *pînă* unde.

30.7 PROPOZIŢIILE INTRODUSE PRIN CONJUNCŢII

Conjuncţiile introduc orice fel de propoziţii (atît principale cît şi secundare, atît regente cît şi subordonate). Unele conjuncţii şi locuţiuni introduc însă numai a n u m i t e subordonate, astfel:

căci *deoarece* *fiindcă* *întrucît* *de cînd*	numai subordonate c a u z a l e

de cîte ori *ori de cîte ori* *pînă* *pînă ce* *pînă să*	numai subordonate t e m p o r a l e
cu toate că *chiar de* *chiar dacă* *deşi* *măcar că*	numai subordonate c o n c e s i v e
încît	numai subordonate c o n s e c u t i v e
pînă unde	numai subordonate d e l o c
precum	numai subordonate d e m o d propriu-zise
ca şi cum *ca şi cînd*	numai subordonate c o m p a r a t i v e

Subordonatele introduse cu celelalte conjuncţii sau locuţiuni trebuie interpretate în ansamblul fiecărei fraze.

Capitolul 31

INTERJECŢIA

Să luăm în discuţie cuvintele subliniate din exemplele:

(1) *Cuţu, cuţu! Na*, Grivei,
Mămăligă, dacă vrei!

(2) *Hait!* Am uitat cheile!

(3) *Au*, mă doare!

(4) Ş-atunci, iepurele, *ţuşti*, într-un tufiş!

(5) *Ptii!* da' frumos mai cîntă păsărelele astea!

Aceste cuvinte, numite **interjecţii**, reproduc prin sunete articulate un strigăt, un zgomot, o chemare, o impresie plăcută, o senzaţie de satisfacţie, de plăcere, de durere etc.

Interjecţiile se deosebesc de celelalte părţi de vorbire prin aceea că ne fac să ne gîndim la împrejurările şi la cauzele întrebuinţării lor, deşi ele nu exprimă nici aceste împrejurări, nici cauzele. *Cuţu-cuţu!* (1), de exemplu, nu este numele unui căţel, ci un fel de a chema un căţel. Prin *hait!* (2) nu se numeşte cauza pentru care se întrebuinţează această interjecţie, dar se înţelege că cine o spune, o face pentru că a constatat că s-a petrecut ceva cu urmări neplăcute. *Au!* (3) este un strigăt de durere, care poate fi provocat de nenumărate cauze; *ţuşti!* (4) imită zgomotul produs de un animal ca iepurele cînd se aruncă în frunziş etc.

Interjecţiile se pot grupa în trei categorii:

a) cele prin care se evocă senzaţii, impresii ori strigăte ale omului adresate altor oameni sau animalelor, de exemplu:

ah! au! brrr! eh! hai! haide! hait! na! o! pfu! ptii! ptiu! ptruu! sanchi! ţă-ţă! ţî-ţî! ura!
bă! cîţ! cuţu,cuţu! dii! fă! hăis! hăis cea! hi(i)! hopa! mă! niee! pis-pis! ţibă! (h)uo! ţuric!

b) cele prin care se imită strigătele sau chemările animalelor: *beee! behehe! clonc! cirip-cirip! cotcodac! cucu! cucurigu! ga-ga! ham-ham! hu-hu-hu! miau! mîrr! mor-mor! muuu!*

c) cele prin care se imită diferite zgomote: *bîldîbîc! bîzzz! balang-balang! buf! fleaşc! fîs! fol-fol! hapciu! hîrşt(i)! huşti! lipa-lipa! pic-pic! pîş-pîş! pleosc! plici! poc! tic-tac! tic-tic! tranc! tronc! trosc! scîrţ! sfîrrr! sst! şşt! şontîc-şontîc! ţîşti! ţuşti! zdreanc! zurrr! zvîrrr!*

31.1 FUNCŢIILE INTERJECŢIEI ÎN PROPOZIŢIE ŞI ÎN FRAZĂ

Interjecţia ca atare nu are nici o funcţie sintactică în frază sau în propoziţie. Numai dacă este echivalentul unui substantiv sau al unui verb, ea poate să fie subiect şi, respectiv, predicat. Pentru calitatea ei de subiect, vezi p. 279.

Interjecţia este predicat cînd ţine loc de verb în mod accidental, ca în: *Na, Grivei!* sau ca în exemplul (5).

• N o t ă. Interjecţia *haide* a fost privită ca un verb. De aceea i s-au ataşat desinenţe pentru persoana I şi a II-a plural: *haidem, haideţi.*
Nu trebuie să se confunde această situaţie cu aceea a verbelor formate cu ajutorul sufixelor de la interjecţii (*behăi, hămăi, gîgîi, mîrîi* etc.).

Capitolul 32

PROPOZIŢIA SIMPLĂ ŞI PROPOZIŢIA DEZVOLTATĂ

32.1 PROPOZIŢIA SIMPLĂ

Propoziţia simplă este grupul de cuvinte format numai din subiect şi predicat:

Răsare soarele.

Spectacolul a fost minunat.

Subiectul este un membru al propoziţiei, predicatul este al doilea. De aceea, propoziţia care are subiect şi predicat se numeşte şi b i m e m b r ă.

Cînd subiectul nu se foloseşte în mod obişnuit, propoziţia simplă apare numai cu un membru - cu predicatul: *Va ninge; A plouat.* Atunci ea este m o n o m e m b r ă.

Tot simplă - dar b i m e m b r ă - se consideră şi propoziţia cu subiectul sau cu predicatul subînţeles:

A fost minunat! (subînţeles un subiect: *spectacolul, totul* etc.)

Maşina! (subînţeles un predicat: *vine, soseşte, pleacă* etc.)

Se consideră propoziţie simplă bimembră şi aceea în care subiectul, deşi nu este exprimat printr-o parte de vorbire, este totuşi cuprins în forma verbului:

Plecaţi? (voi sau *dumneavoastră)*

Sîntem cetăţeni. (noi)

Propoziţiile simple cu subiectul şi predicatul exprimate sînt bimembre şi c o m p l e t e. Cele cu una din aceste două părţi neexprimată pot fi bimembre sau monomembre i n c o m p l e t e. Astfel, propoziţia - *Luceafărul* - ca răspuns la întrebarea: *Ce a răsărit?* - este o propoziţie simplă incompletă.

- *Cetăţeni!* - ca răspuns la întrebarea: *Ce sînteţi dumneavoastră?* - este, de asemenea, incompletă. - *Aţi plecat?* nu mai este însă incompletă, pentru că subiectul se află cuprins în verb.

Propoziţiile simple incomplete sînt deci eliptice - fie de subiect, fie de predicat.

● N o t ă. Din cele spuse mai înainte rezultă că propoziţiile care nu au în mod obişnuit subiect, nu pot fi socotite eliptice. De asemenea, nici propoziţiile care conţin subiectul în forma verbului nu sînt eliptice. La acestea din urmă, problema elipsei se pune numai dacă predicatul este la persoana a III-a, singular sau plural.

Subiectul şi predicatul fiind **părţi principale**, propoziţia simplă apare şi ca propoziţie care are numai părţi principale.

32.2 PROPOZIŢIA DEZVOLTATĂ

Este *propoziţie dezvoltată* orice grup de cuvinte care conţine cel puţin un element în plus faţă de subiect şi de predicat. Astfel, *(Tu) te sperii* este o propoziţie dezvoltată, fiindcă, pe lîngă subiect şi predicat, are un obiect direct, pe *te*. Este dezvoltată şi propoziţia formată dintr-un singur cuvînt, dacă el nu reprezintă subiectul sau predicatul, de exemplu: *Nu!, Da!, Imediat!* etc., ca răspunsuri la diverse întrebări, sînt propoziţii dezvoltate (dar în acelaşi timp incomplete).

În propoziţia dezvoltată completă, pe lîngă subiect şi predicat, apar şi alte părţi, fie în prezenţa subiectului şi predicatului, fie în absenţa unuia sau a amîndurora. Aceste părţi sînt: *atributele, obiectele directe, obiectele indirecte şi complementele circumstanţiale.* Ele sînt **părţi secundare.**

Iată cîteva exemple:

1. Minciuna sparge şi case de piatră.

Minciuna: subiect al lui *sparge* - parte principală;
sparge: predicat al subiectului *minciuna* - parte principală;
şi: circumstanţial al lui *sparge (şi = de asemenea)* - parte secundară;
case: obiect direct al predicatului *sparge* - parte secundară;
de piatră: atribut al obiectului direct *case* - parte secundară.

2. Ulciorul nu merge de multe ori la apă.

Ulciorul: subiect al lui *(nu) merge* - parte principală;
(nu) merge: predicat în forma negativă al subiectului *ulciorul* - parte principală;

nu: negaţie cu rol de circumstanţial de mod al lui *merge* - parte secundară;

de multe ori: circumstanţial al lui *(nu) merge* - parte secundară;

la apă: circumstanţial de loc al lui *(nu) merge* - parte secundară.

3. Ajungînd între stînci, drumul se îngustează.

Ajungînd: circumstanţial al lui *(se) îngustează* - parte secundară;

între stînci: circumstanţial al lui *ajungînd* - parte secundară;

drumul: subiect al lui *(se) îngustează* - parte principală;

(se) îngustează: predicat al subiectului *drumul* - parte principală;

se: obiect direct din predicatul la diateza reflexivă - parte secundară.

Părţile secundare se pot referi la subiect sau la predicat, la amîndouă - pe rînd - sau la o parte secundară a propoziţiei, de ex.:

4. Găina bătrînă face zeama bună.

Găina: subiect al predicatului *face* - parte principală;

bătrînă: atribut al subiectului *găina* - parte secundară;

face: predicat al subiectului *găina* - parte principală;

zeama: obiect direct al predicatului *face* - parte secundară;

bună: atribut al obiectului direct *zeama* - parte secundară.

Capitolul 33

PĂRŢILE PRINCIPALE ŞI PĂRŢILE SECUNDARE ALE PROPOZIŢIEI

33.1 SUBIECTUL

Subiectul se exprimă prin substantiv, prin pronume, care este locţiitorul obişnuit al substantivului, şi prin orice alt echivalent al acestuia din urmă:

Pentru a fi s u b i e c t, orice parte de vorbire trebuie să devină substantiv ori pronume sau să îndeplinească rolul de substantiv sau de pronume în propoziţie.

33.1.1 Unele situaţii aparte ale subiectului

Subiectul stă în cazul nominativ. Sînt însă unele construcţii, fraze ori propoziţii care fac impresia că au subiectul în dativ sau în acuzativ cu prepoziţie, de ex.:

(1) Călătorului îi şade bine cu drumul.
(2) S-au dus cu mic, cu mare la scăldat.
(3) Au făcut front comun cu toţii.

În realitate, subiectul din aceste propoziţii este sau eliptic, sau cuprins în verb. Astfel, în (1) trebuie să presupunem, înainte de cuvintele *cu drumul* din propoziţie, un subiect neexprimat cu înţelesul „să aibă de-a face". Propoziţia ia următoarea înfăţişare cînd este completată:

Călătorului îi şade bine *să aibă de-a face* cu drumul. Partea subliniată este un subiect-propoziţie. În construcţii similare, de ex. în:

Îţi stă bine cu freză,

subiectul poate să fie substantiv, dar urmat obligatoriu de o atributivă, adică:

Îţi stă bine *faptul* că te porţi cu freză.

Există şi alte posibilităţi, de ex.:

Îţi stă bine *a te purta* cu freză,

sau:

Îţi stă bine *să te porţi* cu freză,

unde *a (te) purta* sau *să te porţi* este subiect.

În (2) şi (3), subiectul *(ei)* este subînţeles, *cu mic, cu mare* sau *cu toţii* neconstituind decît specificări ale faptului că subiectul *(ei)* se asociază cu cineva pentru a îndeplini acţiunea. La fel stau lucrurile şi cu propoziţii ca:

(4) Am făcut front comun cu toţii.

(5) Aţi făcut front comun cu toţii,

cu deosebirea că, de data aceasta, se vede că subiectul este cuprins în forma verbului *(noi, voi);* deci *cu toţii* nu se poate considera subiect.

Într-o propoziţie ca:

(6) Îmi pare bine de cunoştinţă,

nu există subiect gramatical; locuţiunea verbală *îmi* (*îţi, îi* etc.) *pare bine (rău)* fiind completată de un obiect indirect.

33.1.2 Subiectul multiplu

Două sau mai multe subiecte cu acelaşi predicat formează împreună un subiect multiplu:

Vara, toamna, iarna şi primăvara sînt anotimpuri.

Un băiat şi o fetiţă se jucau în mijlocul drumului.

Predicatul se află în asemenea situaţii la plural.

33.1.3 Grupul subiectului

Toate cuvintele care se grupează în jurul unui subiect şi-l determină într-un fel oarecare constituie grupul subiectului, de ex.:

Grupul subiectului:	*O lampă de gaz*
Predicatul:	*luminează* (+ obiect direct: *odaia*).
Grupul subiectului:	*Dorinţele graţioasei lui prietene, domnişoara Mari Popescu*
Predicatul:	*erau porunci* (+ obiect indirect: *pentru el*).

Grupul subiectului este mai dezvoltat ori mai puţin dezvoltat. El poate să cuprindă în sine atribute, obiecte directe sau indirecte şi chiar circumstanţiale. Un cuvînt din acest grup, un substantiv, un pronume sau alt echivalent al substantivului reprezintă c e n t r u l grupului.

În primul exemplu dat mai sus, centrul grupului este substantivul *lampă;* în al doilea, substantivul *dorinţele*. Celelalte

cuvinte precizează calitatea subiectului: *de gaz* din primul exemplu este un atribut, iar articolul *o* tot un atribut. Grupul ar mai fi putut să conţină şi alte precizări, de ex.:

O lampă de gaz agăţată într-un cui de fier (luminează...)

El ar fi avut atunci încă un atribut, *agăţată,* un circumstanţial *(într-un cui)* datorită faptului că atributul *agăţată* este un participiu, şi încă un atribut: *de fier* pe lîngă *cui.*

33.2 PREDICATUL

Predicatul este verbal sau nominal. Despre predicatul verbal am vorbit la p.10, 246-249, iar despre cel nominal la 160.

33.2.1 Grupul predicatului

Toate cuvintele care se grupează în jurul predicatului şi depind de el, ca şi toate cuvintele care, deşi nu se află lîngă predicat, depind de el în mod direct sau indirect, formează g r u p u l predicatului; de ex.:

Subiectul *Poama*
Grupul predicatului: *nu cade departe de tulpina ei.*
Subiectul: *(Tu)*
Grupul predicatului: *Nu lăsa lucrul de azi pe mîine.*

Ca şi grupul subiectului, grupul predicatului este mai dezvoltat sau mai puţin dezvoltat, incluzînd unul sau mai multe obiecte (directe sau indirecte), unul sau mai multe circumstanţiale, unul sau mai multe atribute.

În acest grup, verbul la unul din modurile care pot forma predicatul sau construcţia care reprezintă predicatul nominal constituie c e n t r u l grupului. Celelalte cuvinte îi precizează calitatea.

33.3 GRUPUL SUBIECTULUI ŞI GRUPUL PREDICATULUI

Grupul subiectului şi grupul predicatului apar împreună fie în ordinea *grupul subiectului - grupul predicatului,* fie în altă ordine, de ex.:

Grupul subiectului: *Calul de dar*
Grupul predicatului: *nu se caută la dinţi.*

Grupul subiectului: *Mama bădiţei Vasile, învăţătorul lui Creangă, luat cu arcanul la oaste,*
Grupul predicatului: *îşi petrecea băiatul la Piatra Neamţ cu lacrimi şi jale, ca pe un mort.*

Grupul predicatului: *„Pe culmea cea mai înaltă a Munţilor Carpaţi se întinde*
Grupul subiectului: *o ţară mîndră şi binecuvîntată între toate ţările de Domnul pe pămînt“.* (N. Bălcescu).

Grupul predicatului: *„În visul fiecărei seminţe palpită*
Grupul subiectului: *Un foşnet de cîmp şi amiezi de grădină, un veac pădureţ,*
Popoare de frunze şi un murmur de neam cîntăreţ“. (L. Blaga)

Subiectul: *Ion*
Grupul predicatului: *în zori, în drum spre casă, fu cuprins de frig şi de teamă.*

Centrul predicatelor din exemplele de mai sus sînt: **se caută, petrecea, se întinde, palpită, fu cuprins.**

33.4 AŞA-NUMITUL ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR

În unele propoziţii întîlnim cuvinte care fac impresia că intră în acelaşi timp atît în grupul subiectului, cît şi în acela al predicatului. Iată cîteva exemple:

(1) Copiii se jucau voioşi.
(2) Speriate de bubuituri, păsările au zburat.
(3) Omătul îl văzusem pe alocuri cît casa.
(4) Ionescu a fost consultat ca specialist.
(5) Vecinii îl auzeau exersînd ore întregi la clarinet.

În propoziţia (1), *voioşi* se referă prin f o r m a lui la subiect ca orice atribut, deşi este aşezat după predicat, într-un loc în care se întîlneşte mai rar, părînd că determină şi predicatul, ca şi cum ar fi *şi* complement circumstanţial de mod.

Pentru a vedea ce este el în realitate, e necesar să decidem dacă acordul gramatical are importanţă mai mare decît locul unde este aşezat un membru al propoziţiei şi dacă o parte secundară

de propoziţie poate să aibă în acelaşi timp două funcţii sintactice profund deosebite (atribut, deci determinînd un substantiv sau un echivalent al substantivului, şi complement circumstanţial, deci determinînd un predicat sau un verb din propoziţie).

Acordul gramatical este factorul cel mai important, pentru că arată prin forma cuvintelor în ce relaţie sînt unele cu altele.

Să comparăm - din acest punct de vedere - propoziţiile din seriile *(1)* şi *(2)* de mai jos:

(1)			(2)		
(Eu)	dorm	liniştit	(Eu)	dorm	liniştită
(Tu)	dormi	liniştit	(Tu)	dormi	liniştită
(El,ea)	doarme	liniştit	(Ea)	doarme	liniştită
(Noi)	dormim	liniştit	(Noi)	dormim	liniştiţi
			(Noi)	dormim	liniştite
(Voi)	dormiţi	liniştit	(Voi)	dormiţi	liniştiţi
			(Voi)	dormiţi	liniştite
(Ei,ele)	dorm	liniştit	(Ei)	dorm	liniştiţi
			(Ele)	dorm	liniştite

Propoziţiile din seria *(1)* conţin adverbul *liniştit* ca circumstanţial de mod; cele din seria *(2)* conţin adjectivul *liniştit,* acordat în număr şi gen cu subiectul. El îndeplineşte rolul de a t r i b u t, chiar dacă se află după predicat şi chiar dacă pare a avea şi înţeles circumstanţial, căci atributul conţine uneori acest înţeles (vezi p. 286).

În aceeaşi propoziţie, un cuvînt nu poate fi atribut şi circumstanţial.

S-a considerat însă că în situaţii ca cele de mai sus adjectivele nu sînt nici atribute, nici circumstanţiale, ci e l e m e n t e p r e d i c a t i v e s u p l i m e n t a r e, adică un fel de nume predicative adăugate la predicatul existent, dar nu ca o completare a lui. Ar trebui de aceea ca o propoziţie, cum este *Copiii se joacă voioşi,* să fie analizată ca şi cînd ar fi o combinare între *Copiii se joacă* + *(ei sînt) voioşi,* adică, de fapt, ca o combinare între două propoziţii, iar o propoziţie ca *(Noi) dormim liniştite* ar fi o combinare între *(Noi) dormim* + *(noi sîntem) liniştite.*

Acest fel de analiză se aplică însă întocmai şi la atributele celelalte, de ex.: *Mîţa blîndă zgîrie rău* s-ar putea despărţi în *Mîţa este blîndă* + (ea) *zgîrie rău,* ceea ce dovedeşte că nici *voioşi* nu are cu totul altă situaţie, ci este un atribut.

În propoziţia (2), *speriate* este atribut pe lîngă *păsările,* deşi se află la distanţă de acest cuvînt. (Ca adjectiv-participiu, *speriate* poate fi şi expresia unei propoziţii de cauză.)

În propoziţia (3) avem o comparaţie prescurtată. În forma completă, propoziţia ar arăta astfel: *Omătul îl văzusem înalt cît casa.* Prin urmare, *cît casa* este un complement al adjectivului *înalt* neexprimat în propoziţie. Ca în orice comparaţie, se presupune şi posibilitatea de a introduce o copulă: *(era) înalt cît casa.*

În propoziţia (4), *ca specialist* este un circumstanţial de mod, însemnînd: „a fost consultat în calitatea lui de specialist". Să se compare cu *(a venit) ca specialist* = „(a venit) în calitate de specialist".

În sfîrşit, în propoziţia (5), gerunziul *exersînd* este concentrarea unei propoziţii completive, cum sugerează şi obiectul direct *îl,* adică, în formă dezvoltată:

Vecinii (îl) auzeau că exersa... (cum exersa...)

Elementul predicativ suplimentar nu se impune, aşadar, ca o categorie sintactică necesară în gramatica limbii române, iar cuvintele care par că ţin în acelaşi timp atît de grupul subiectului, cît şi de cel al predicatului, intră în realitate numai într-un grup sau în celălalt.

• N o t ă. Este de la sine înţeles că, de vreme ce elementul predicativ suplimentar nu apare ca o necesitate, nici propoziţia corespunzătoare nu se mai justifică.

33.5 ATRIBUTUL

Atributul precizează înţelesul unui substantiv sau al unui echivalent al lui - fie că substantivul este subiect, obiect (direct sau indirect), circumstanţial sau chiar atribut.

Atributul se exprimă prin adjectiv, prin substantiv, prin pronume şi, în principiu, prin orice altă parte de vorbire echivalentă cu una din cele de mai sus. Prin urmare, el este după cea mai simplă împărţire:

a) a d j e c t i v a l: *bec* electric, *hîrtie* albastră, *mere* pădureţe, *operaţie* chirurgicală etc.;

b) s u b s t a n t i v a l (cu prepoziţie): *brînză* de oi, *pîine* fără sare, *şarpe* cu clopoţei, *ieşire* la mare, *vînt* de la răsărit etc.;

„ în genitiv: *armata* poporului, *ochiul* stăpînului, *uliţele* satului, *temperatura* corpului etc.;

„ apoziţie: *(Ştefan)*, domnul Moldovei; *(volumul)*, o carte importantă; *(Caragiale)*, autor dramatic cunoscut etc.;

c) p r o n o m i n a l: *părerea* lui, *păsul* ei, *glasul* cuiva, *ideile* acestuia, *vorba* ăluia etc.

Celelalte categorii de atribute sînt s p e c i i ale atributului substantival sau ale celui adjectival:

d) v e r b a l (exprimat printr-un mod nepersonal al verbului, echivalent cu un substantiv sau cu un adjectiv):
(faptul) de a citi, (dorinţa) de a învăţa, (plăcerea) de a cînta etc.;
prin supin: *(apă) de spălat, (bani) de cheltuit, (lemne) de ars, (teme) de executat* etc.;
prin gerunziu: *(se auzea vîntul) urlînd, (se vedea fum) ieşind, (persoane) suferinde, (mîini) tremurînde* etc.

• N o t ă. Gerunziul acordat ca în ultimul exemplu este de fapt un adjectiv dezvoltat din forma corespunzătoare a verbului.

e) a d v e r b i a l (exprimat printr-un adverb sau printr-o locuţiune adverbială, echivalente cu un adjectiv):
(o călătorie) împreună, *(Ţara)* de Sus, *(carte)* de dedesubt, *(lumea)* de odinioară, astfel de *(sfaturi)*, *(ziua)* de mîine etc.

Deşi ca atribute, verbul şi adverbul sînt echivalentele unui substantiv sau ale unui adjectiv, totuşi atît unul, cît şi celălalt se combină ca verb sau adverb şi cu alte cuvinte, de ex., în propoziţia:

Faptul *de a citi o carte bună* este o plăcere,

a citi este urmat de un obiect direct *(carte)* - care, la rîndul său, este urmat de alt atribut *(bună)*; iar în propoziţia:

Dorinţa *de a cînta la deschiderea taberei de copii* însufleţea pe micul muzicant,

atributul verbal *(a cînta)* este urmat de un circumstanţial de loc, urmat el însuşi de două atribute.

În sfîrşit, în propoziţia:

Călătoria *împreună cu noi* îi va face plăcere,

adverbul *împreună* este urmat de un complement indirect, sociativ.

33.5.1 Înţelesul atributelor în propoziţie

Înţelesul sau înţelesurile unui atribut sau ale altuia în propoziţie sînt variate: de la simpla indicare a unei însuşiri a substantivului, pronumelui etc., pînă la specificarea locului, timpului, destinaţiei etc. Atributele care arată locul, timpul, destinaţia etc.: *(vin) de Drăgăşani, (pian) de concert, (cîmpiile) României, (zi) de vară, (vreme) de iarnă, (gustarea) de dimineaţă* etc. nu trebuie să fie confundate cu circumstanţialele numai fiindcă arată *unde, cînd, de ce* sau *pentru ce* se desfăşoară acţiunea verbului (predicat sau nu) din propoziţie; de ex., în:

Calităţile vinului *de Drăgăşani* au fost recunoscute de specialişti,

atributul *de Drăgăşani* nu se află în dependenţă de predicatul propoziţiei, ci specifică felul vinului. De asemenea, în:

A cumpărat două pachete *de şerveţele de masă*,

atributele *de şerveţele* şi *de masă* nu depind de *a cumpărat.*

Pentru alte aspecte ale acestei probleme, vezi p. 291.

33.5.2 Apoziţia

Apoziţia este un atribut substantival care se identifică din punctul de vedere al înţelesului cu substantivul sau pronumele la care se referă. Ea exprimă aşadar aceeaşi idee cu substantivul (sau pronumele), dar cu alte cuvinte, de ex.: *Ştefan cel Mare, domnul Moldovei. Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare. Prietenul nostru, olarul. M. Eminescu, autorul „Luceafărului"* etc.

33.5.3 Atributul simplu şi atributul dezvoltat

Atributul simplu este format dintr-un cuvînt (adjectiv, substantiv, pronume, gerunziu etc.) precedat cînd este nevoie de prepoziţie.

Atributul dezvoltat conţine un atribut simplu şi, pe lîngă el, după împrejurări, încă unul sau mai multe atribute, unul sau mai multe obiecte (directe sau indirecte), unul sau mai multe circumstanţiale legate de un cuvînt din atributul dezvoltat. Astfel, în propoziţia:

Ochiul *deprins* treptat cu întunericul deslușea obiectele din încăperea neluminată,

atributul *deprins* este dezvoltat printr-un circumstanţial de mod *(treptat)* şi un obiect indirect *(cu întunericul).*

Datorită însă faptului că atributul, simplu sau dezvoltat, este dependent de un substantiv, cîteodată de un pronume sau de alt echivalent al substantivului, în propoziţie el face parte în mod necesar dintr-un predicat nominal, dintr-un obiect (direct sau indirect) ori dintr-un circumstanţial. Prin urmare, el nu constituie un grup aparte, ci se află în interiorul celorlalte părţi de propoziţie.

Astfel, în:

O mare parte din suprafaţa globului pămîntesc
o acoperă mările şi oceanele,

atributul dezvoltat *(din suprafaţa globului pămîntesc)* intră în obiectul direct *o mare parte* etc., în care avem şi un atribut simplu, pe *mare (parte).*

33.6 OBIECTUL DIRECT

Substantivul, pronumele şi orice echivalent al substantivului în cazul acuzativ fără prepoziţie (cu excepţia lui *pe* şi a lui *a* dinaintea infinitivului scurt) sînt obiecte directe (numite şi complemente directe) ori de cîte ori completează înţelesul unor verbe tranzitive; de ex.:

Au semănat *orz* şi *ovăz.*
Pe dumneavoastră vă lăuda.
Nu ascultaţi *pe proşti* ori *pe nebuni.*
El are în catalog numai *9* şi *10.*
Binevoiţi *a aproba cererea noastră.*

33.6.1 Obiectul direct repetat

În diverse situaţii, acelaşi obiect direct este exprimat *de două ori* în propoziţie: prima dată printr-un substantiv sau printr-un pronume, a doua oară printr-un pronume personal în forma scurtă, de ex.:

Cărţile comandate *le* veţi primi la timp.
Pe tine nu *te*-am mai văzut pe aici.
Pe acela îl primesc oricînd.
Pe toţi ne priveşte această hotărîre.

Repetarea se produce în următoarele condiţii:

a) Cînd forma lungă a pronumelor personale sau forma obişnuită a celorlalte pronume exprimă un obiect direct, acesta este repetat în mod obligatoriu tot prin pronume ori de cîte ori se

află înaintea predicatului sau a verbului de care depinde acel obiect direct, adică:

Pe mine mă cheamă Ştefan (sau: Ana, Maria).
Pe dumneata te caută.
Pe ea o convoacă mîine.
Pe voi vă ascultă etc.

b) Dacă forma lungă lipseşte, repetarea nu se produce în mod obligatoriu, ci numai atunci cînd vrem să insistăm asupra pronumelui-obiect direct şi cînd el reapare în propoziţie în forma lungă; de ex.:

Mă cheamă Maria,	faţă de	*Mă* cheamă Dumitru *pe mine.*
Vă lăuda,	„	*Vă* lăuda *pe dumneavoastră.*
O întîlneşti mîine,	„	*O* întîlneşti mîine *pe ea.*
	etc.	

c) Cînd obiectul direct exprimat printr-un substantiv sau printr-un echivalent al acestuia se află *înaintea* verbului de care depinde (predicat sau nu), se reia în mod obligatoriu prin pronumele personal, forma scurtă; de ex.:

Pe Dinu nu-*l* cunoştea.	(*-l* reia ob.dir. *pe Dinu*)
Pe fată o crescuse bunica.	(*o* reia ob.dir. *pe fată*)
Pe toţi colegii voia să-*i* invite.	(*-i* reia ob. dir. *pe toţi colegii*)

d) Cînd obiectul direct exprimat printr-un substantiv sau un echivalent al acestuia se aşază *după* verb (predicat sau nu), el *poate* fi repetat prin anticipare, astfel:

Fără anticipare	Cu anticipare
Nu cunoştea *pe Dinu.*	Nu-*l* cunoştea *pe Dinu.*
El asculta *pe tata.*	El *îl* asculta *pe tata.*
Ion a învins *pe Cornel* la trîntă.	Ion *l*-a învins *pe Cornel* la trîntă.

• Notă. Obiectul direct construit prin anticipare este din ce în ce mai des utilizat astăzi.

Cînd obiectul direct în situaţia de la *d)* este un nume de lucru, anticiparea nu se mai produce; de ex.:

Veţi primi cartea la timp.
Nu ştia nici tabla înmulţirii.

33.6.2 Obiectul direct şi subiectul

Obiectul direct dintr-o propoziţie în care verbul tranzitiv se află la diateza activă, se transformă în subiect cînd verbul trece la diateza pasivă, de ex.:

Obiect direct: (Ei) au semănat *orz* şi *ovăz.*
Subiect: S-au semănat *orzul* şi *ovăzul.*

Această regulă (pentru care vezi şi p.167, 328) este deosebit de utilă ca mijloc de control al calităţii de obiect direct a unui membru din propoziţie. Astfel, în:

(El) a pierdut *cîteva ore* aşteptîndu-te,

grupul de cuvinte *cîteva ore* este obiect direct, chiar dacă înţelesul său este de timp, fiindcă propoziţia supusă probei transformării în pasiv devine:

Cîteva ore au fost pierdute (de el) aşteptîndu-te, iar *cîteva ore* se constituie acum în subiect.

În schimb, în propoziţia *Ne-am plimbat* cîteva ore *aşteptîndu-te,* acelaşi grup de cuvinte *(cîteva ore)* este circumstanţial de timp.

33.7 OBIECTUL INDIRECT

Obiectul indirect, numit şi complement indirect, întregeşte înţelesul unor verbe tranzitive, intranzitive, reflexive şi al unor adjective. El se exprimă prin aceleaşi părţi de vorbire ca şi obiectul direct şi stă în cazul dativ sau în acuzativ cu prepoziţie; de ex.:

Mulţumeşte *prietenului* tău pentru ajutor.
Opinia dumitale contravine *realităţii.*
La doi viţei le venise vremea înţărcatului.
Se va atribui *cuiva* un premiu de consolare?
Mi-e sete. *Ţi*-e frig? *Ne* place aici.
Sandu seamănă *cu tine.*

33.7.1 Obiectul indirect repetat

Obiectul indirect se repetă în aceleaşi condiţii ca şi cel direct, adică atunci cînd este exprimat:

a) prin pronume înaintea verbului:

Mie îmi zice Veta.
Ei să i se ceară părerea!
Lui îi datorez această invitaţie.
Tuturora vi se va comunica rezultatul mîine.

b) prin pronume personal, forma scurtă, înaintea verbului:

Vă povestesc totul. *Vă* povestesc totul *vouă*.
Le daţi drumul acasă. *Le* daţi drumul acasă *lor*.

c) prin substantiv sau echivalent al substantivului înaintea verbului:

Prietenului tău *i*-ai mulţumit?
Acelei văi i se spune Valea-Rea.

d) prin substantiv sau echivalent al substantivului după verb:

Fără anticipare	Cu anticipare
A mărturisit totul *mamei.*	*I*-a mărturisit totul *mamei.*
Gheorghe scrie *Mariei.*	Vasile *îi* scrie *Mariei.*

În situaţia de mai sus, obiectul indirect nume de lucru nu mai impune, de obicei, anticiparea; de ex.:

Cetăţeanul s-a adresat *întreprinderii.*

33.7.2 Înţelesurile obiectului indirect

Obiectul indirect poate să arate în propoziţie:

1) în avantajul, în dezavantajul (în favoarea, în defavoarea) cui se petrece acţiunea verbului:

A propus *colegilor* săi o excursie în Deltă.
Nemulţumitului i se ia darul.

2) orientarea acţiunii (dar nu locul desfăşurării ei):

Nu te uita *la haine,* ci *la cine* le poartă.

3) în ce privinţă sau referitor la ce are loc acţiunea:

Vom reflecta *la sfaturile* tale.
Era scump *la vorbă,* dar iute *la minte.*

• N o t ă. Acest înţeles al obiectului indirect este considerat de unele gramatici suficient de puternic spre a duce la scoaterea construcţiilor în discuţie din categoria obiectelor indirecte şi introducerea lor printre circumstanţiale sub numele de circumstanţiale de relaţie.

4) asocierea sau reciprocitatea într-o acţiune:

Mitică joacă table *cu vecinul.*
Luptă *cu morile* de vînt.
Oile ieşiseră *cu mieii* după ele.

5) instrumentul acţiunii:

Pe copacul căzut toţi se pun *cu topoarele.*
Nu vede bine *fără ochelari.*
Vă trimit ştiri *prin prietenul meu.*

6) adăugarea la o acţiune sau excepţia de la o acţiune:

Pe lîngă lemnul uscat, arde şi cel verde.
Afară de el, ceilalţi se bucurau.

În unele situaţii, grupul de cuvinte care îndeplineşte în propoziţie rolul de obiect indirect reprezintă ideea unei subordonate cu înţeles condiţional sau concesiv, de exemplu:

7) cu înţeles condiţional:

În locul tău, el ar fi procedat la fel.

În locul tău = „dacă (el) ar fi fost în locul tău".

8) cu înţeles concesiv:

Cu toată boala, a venit la slujbă.

Cu toată boala = „cu toate că avea o boală".

Fără a fi nepriceput, este totuşi neîndemînatic.

Fără a fi nepriceput = „deşi nu este nepriceput".

• N o t ă. Unele gramatici consideră că obiectele indirecte enumerate mai sus între 3) şi 8) sînt circumstanţiale. Astfel, 4) ar fi circumstanţial s o c i a t i v, 5) circumstanţial i n s t r u m e n t a l, 6) circumstanţial c u m u l a t i v şi d e e x c e p ţ i e, 7) circumstanţial c o n d i ţ i o n a l, iar 8) circumstanţial c o n c e s i v.

Faptul că, după părerea noastră, obiectul indirect poate să aibă înţelesuri atît de variate nu trebuie să surprindă, căci acelaşi lucru se întîmplă şi cu alte părţi de propoziţie, de exemplu cu atributul şi chiar cu obiectul direct, deşi cu acesta din urmă în mult mai mică măsură.

Uneori este greu să se facă distincţie între un obiect indirect şi un circumstanţial. Astfel, în propoziţia *Nu vinde tu castraveţi la grădinar, la grădinar* este un obiect indirect, pe cînd în *Nu duce tu castraveţi la grădinar, la grădinar* ar putea să fie obiect indirect, dar şi circumstanţial de loc, de exemplu, dacă prin cuvintele *la grădinar* se înţelege „la grădinar acasă sau într-un loc în care se află el".

33.7.3 Obiectul direct şi obiectul indirect dezvoltat

Obiectul direct şi cel indirect pot să fie lărgite prin atribute, prin alte obiecte directe sau indirecte, prin circumstanţiale. El ia uneori o mare extindere, de exemplu:

Situaţia internaţională actuală, cu toate implicaţiile luptei pentru destindere, pentru lichidarea focarelor de încordare şi de conflict în lume, au examinat-o atent toţi participanţii la consfătuire.

Obiectul direct de mai sus, aşezat înaintea predicatului, conţine atribute şi circumstanţiale de scop.

În propoziţia:

„Laudă (aduc) *semineţelor, celor de faţă şi în veci tuturor*"
(L. Blaga, *Mirabila sămînţă*)

obiectul indirect *semineţelor* este urmat de apoziţia *celor de faţă şi în veci tuturor* în care intră şi un circumstanţial de timp *(în veci)*.

În propoziţia:

Se teme *de orice zgomot produs pe neaşteptate,* obiectul indirect conţine două atribute şi un circumstanţial de mod.

33.8 COMPLEMENTUL DE AGENT

Partea de propoziţie care arată cine îndeplineşte efectiv acţiunea unui predicat sau altei forme verbale cu înţeles pasiv este complementul de agent, de exemplu:

(1) Unii pomi sînt atacaţi *de omizi.*
(2) Piesa va fi jucată *de cei mai buni actori* ai teatrului nostru.
(3) Se confirmă *de primărie* încheierea lucrărilor agricole din acest an.
(4) O salcie a fost smulsă *de vînt* şi luată *de apă.*
(5) Încurajat *de primele rezultate* obţinute şi sprijinit în continuare *de colegi,* prietenul nostru a reuşit.

Acest complement are înţeles de subiect, deşi este construit ca un obiect indirect. Prin transformare, el devine chiar subiect: Omizile *atacă unii pomi* (1). Cei mai buni actori *ai teatrului nostru vor juca piesa* (2). Primăria *confirmă încheierea lucrărilor agricole din acest an* (3). Vîntul *a smuls o salcie şi a luat-o* apa (4). În propoziţia (5), transformarea este mai complicată fiindcă participiile *încurajat* şi *sprijinit* trebule să devină predicate: *Aceste prime rezultate au încurajat... (şi cum) colegii au sprijinit...*

Prin urmare, complementul de agent se poate defini şi ca partea de propoziţie cu înţeles de subiect, construită ca un obiect indirect care devine subiect prin transformare.

Complementul de agent se construieşte cu prepoziţiile *de* şi *de către.*

33.9 COMPLEMENTELE CIRCUMSTANŢIALE

Acţiunea unui verb se poate desfăşura în împrejurări variate şi în diverse feluri, exprimate prin complemente care arată **locul, timpul, modul, cauza** sau **scopul** desfăşurării acţiunii. Acestea sînt complementele c i r c u m s t a n ţ i a l e, de ex.:

l o c u l: I-a venit apa *la moară.*
t i m p u l: Ziua bună se cunoaşte *de dimineaţă.*
m o d u l: Îl iubea *ca gheaţa* în sîn.
c a u z a: Nu-şi mai încăpea în piele *de bucurie.*
s c o p u l: A umblat mult *pentru acest cîntec* bătrînesc.

33.9.1 Circumstanţialul de loc

Locul sau direcţia în care se desfăşoară acţiunea verbului se exprimă prin adverbe, locuţiuni adverbiale, prin substantive, pronume sau alte echivalente ale substantivului. Ele constituie circumstanţialele de loc, de ex.:

Veniţi *încoace!*
Privirea îi era aţintită *drept înainte.*
Pe unde scoţi cămaşa?
La pomul lăudat să nu te duci cu sacul.
Zgîrcitul ia *dintr-un buzunar* şi pune *în altul.*
Apele se repezeau *pe sub arcadele podului.*
Spre Cîmpulung duce o şosea asfaltată.

Circumstanţialul de loc se exprimă uneori în poezia populară prin dativul locativ:

(Hi, murgule, hi!)
Aşterne-te *drumului* ca şi iarba *cîmpului.*

În schimb, alteori, ceea ce pare un circumstanţial de loc este în realitate obiect indirect, de ex.:

Corbul numai *la oamenii morţi* (le) scoate ochii, iar linguşitorii *la cei vii.*

Cînd o completare a verbului poate să însemne două lucruri, este necesar să se cerceteze cu atenţie legătura între ea şi verb, de exemplu propoziţia:

La intrarea în atelier *am fost întîmpinaţi cu aplauze* conţine un circumstanţial de timp, *la intrarea,* pentru că înţelesul acestor cuvinte este „cînd am intrat sau cînd să intrăm în atelier...", pe cînd în propoziţia:

La intrarea în atelierul nostru se adunaseră toţi colegii, cuvintele *la intrarea,* însemnînd „la locul pe unde se intră", reprezintă un circumstanţial de loc.

De asemenea, trebuie să se vadă atent ce înseamnă în propoziţe grupul de cuvinte care face impresia că este un circumstanţial de loc, de ex.:

Ăsta scoate omul *din ţîţîni* cu cicăleala lui.

Grupul de cuvinte *din ţîţîni* are înţelesul „din răbdări", „din felul obişnuit de a fi al cuiva", „din calmul sau liniştea obişnuită a cuiva". La început a fost vorba de o comparaţie între un om şi o uşă şi, după cum o uşă se scoate tot împingînd-o în stînga, în dreapta, în sus *din ţîţîni*, tot aşa s-a spus şi despre omul pe care sîcîiala cuiva îl scoate din fire.

Deci, în propoziţia de mai sus, *din ţîţîni* nu poate fi circumstanţial de loc, cum ar fi dacă s-ar spune acelaşi lucru despre o uşă.

Tot astfel se prezintă situaţia în propoziţii ca:

Unde s-a mai pomenit una ca asta!
De unde şi pînă unde îmi comandă el mie!
Unde nu are el norocul ăsta!

În aceste propoziţii, *unde* pare un circumstanţial de loc. În realitate, dacă prima propoziţie a fost spusă în aşa fel încît în locul lui *unde* să putem pune numele unui loc: *La Galaţi s-a (mai) pomenit una ca asta!*, atunci *unde* este circumstanţial de loc; dar dacă *unde* vrea să spună acelaşi lucru ca „oare", atunci el este circumstanţial de mod (ca interogativ sau exclamativ).

În propoziţia a doua, *de unde şi pînă unde* poate arăta „din ce loc pînă în ce loc, din ce punct pînă în ce punct", dar şi „de ce", „din ce cauză, din ce motiv" etc. Cînd are acest ultim înţeles, cel mai răspîndit, de altminteri, *de unde şi pînă unde* îndeplineşte rolul unui circumstanţial de cauză.

Unde din propoziţia a treia, deşi cu înţeles local, înseamnă „cum de", fiind mai aproape de circumstanţialul de mod.

33.9.2 Circumstanţialul de timp

Timpul în care se desfăşoară acţiunea verbului (momentul, etapa, perioada etc.) se exprimă prin adverbe, locuţiuni adverbiale, prin gerunziu sau infinitiv şi prin substantiv sau echivalente ale substantivului care au sau pot să capete înţeles de timp. Ele sînt circumstanţiale de timp, de ex.:

Apoi se făcu întuneric.
Azi mlădiţă de tufan, *mîine* coadă de ciocan.
A fost *odată* ca *niciodată*.
Pe urmă vă poftesc la ceai.

De copil (sau: *de mic*) i-a plăcut mecanica.
Ce s-a întîmplat *cu două luni înainte?*
Pînă la anul multe căciuli rămîn fără stăpîn.
Toate lucrurile acestea le învăţase încă *din tinereţe.*
Apoi, pornind tractorul, se apucă temeinic de arat.
Duminica se ducea la ţară în plimbare.
Pînă a ajunge la spital i s-au dat primele îngrijiri.

Circumstanţialul de timp este uneori foarte apropiat ca înţeles de circumstanţialul de loc; de ex.:

I-a povestit totul *pe drum.*

Pe drum pare un circumstanţial de loc şi poate să şi fie, dacă din restul convorbirii sau al scrierii rezultă că se pune accentul asupra faptului că acţiunea s-a petrecut în locul arătat. Dacă însă *pe drum* înseamnă „în timp ce mergea, pe cînd cineva însoţea pe cineva", atunci el este circumstanţial de timp. De cele mai multe ori, *pe drum* are acest înţeles, cum au şi următoarele circumstanţiale:

A ieşit *pe ceaţă (pe un frig mare, pe o ploaie torenţială, pe un ger cumplit)* etc.

Cînd vorbitorul ţine să sublinieze că se gîndeşte la l o c u l în care s-a desfăşurat acţiunea, el trebuie să facă precizări, zicînd, de ex.:

I-a povestit totul stînd pe marginea drumului
(chemîndu-l (afară) *pe drum;* etc.).

Tot circumstanţial de timp este şi *o dată* sau *odată*:

Se culca *o dată* cu găinile (=*în acelaşi timp,* deodată, la aceeaşi oră, în acelaşi moment cu ele).

Circumstanţialul de timp exprimat prin gerunziu este adesea foarte apropiat ca înţeles de circumstanţialul de cauză sau de cel de mod. Vezi în această privinţă cele spuse la p. 296, 298.

33.9.3 Circumstanţialul de cauză

Cauza, motivul sau pretextul datorită cărora se produce ceea ce spune verbul sau care explică însuşirea unui a d j e c t i v, înţelesul unui a d v e r b se exprimă prin substantive şi echivalentele lor, prin adjective, prin verbe la gerunziu, ori de cîte ori acestea au înţeles de cauză, motiv sau pretext. Ele constituie circumstanţialele de cauză; de ex.:

Iedul cel mititel tremura *de frică.*
De ciudă se înveneţise la faţă.
Te-ai supărat *din cauza unui iepure* scăpat din focul puştii?

Din pricina lui s-a iscat cearta.
De aceea (sau: *de aia, de asta, din această cauză, din această pricină*) n-are ursul coadă.
Datorită soarelui puternic a căpătat insolaţie.
Dintr-o simplă neglijenţă, se provocase un mare incendiu.
I se lumina privirea *pentru orice vorbă bună.*
Socotindu-se prea devreme bun jucător, neglija antrenamentele.

Circumstanţialul de cauză exprimat prin gerunziu se apropie uneori ca înţeles de circumstanţialul de timp sau de cel condiţional, de ex.:

Vorbind prea mult, nu cîştigi mare lucru.

Vorbind prea mult poate însemna „fiindcă, din cauză că vorbeşti prea mult", dar şi „dacă vorbeşti prea mult" sau „cînd, ori de cîte ori, de fiecare dată cînd vorbeşti prea mult".

33.9.4 Circumstanţialul de scop

Scopul sau intenţia care fac să se desfăşoare acţiunea unui verb se exprimă prin substantive, adjective şi prin pronume precedate de prepoziţii care pot arăta scopul sau intenţia. Ele constituie circumstanţialele de scop; de ex.:

Gheorghe se pregăteşte intens *pentru examen.*
Venise în Capitală *spre a se perfecţiona* în meserie.
Am luptat *pentru a face* din România o ţară liberă şi independentă.
Avea pe faţă un zîmbet sortit *a-i ascunde* supărarea.
Căţelandrul sărea *în întîmpinarea* stăpînului.
L-a trimis frate-său la baltă *după peşte.*
Pleacă *la vînat* de căprioare.

• N o t ă. Foarte des circumstanţialul de scop conţine un infinitiv scurt sau lung precedat de prepoziţia *pentru* sau *spre,* ori este constituit dintr-un supin.

Circumstanţialul de scop construit cu *după* este de cele mai multe ori o exprimare prescurtată. Astfel, în propoziţia: *L-a trimis frate-său la baltă* după peşte, *după peşte* înseamnă „după prins, găsit, procurat sau cumpărat peşte".

Circumstanţialul de scop construit cu prepoziţia *pentru* se apropie de multe ori ca înţeles de un obiect indirect; de ex., în: *Toţi am vorbit* pentru tine, *pentru tine* înseamnă şi „în favoarea,

în interesul, în avantajul tău", adică la fel ca orice obiect indirect. *Pentru tine* este totuşi complement circumstanţial de scop în propoziţia de mai sus, fiindcă verbul *vorbi* are în cazul de faţă înţelesul de „a interveni, a pleda, a susţine prin cuvinte", deosebindu-se clar de o construcţie ca *a vorbi cuiva,* unde *cuiva* este obiect indirect. Dacă *pentru tine* = „în locul tău", complementul este indirect.

33.9.5 Circumstanţialul de mod

Modul, felul în care se desfăşoară acţiunea verbului se exprimă prin adverbe, locuţiuni adverbiale, prin substantive sau pronume precedate de prepoziţii şi prin gerunziu. Ele constituie circumstanţialele de mod.

Circumstanţialul de mod se subîmparte în două mari categorii:

1) circumstanţial *de mod propriu-zis;*
2) circumstanţial *de mod comparativ* sau, mai scurt, circumstanţialul comparaţiei.

Astfel, în:

El mănîncă *repede (repede* este circumstanţial de mod propriu-zis).

El merge *mai repede decît tine (mai repede decît tine* este circumstanţial al comparaţiei).

El înoată *ca un peşte (ca un peşte* este circumstanţial de mod comparativ).

Pentru a avea un circumstanţial de mod comparativ, este necesar ca termenii comparaţiei să fie sugeraţi în propoziţie; de ex.:

Şi-a pierdut cumpătul *ca găina umbletul.*

În această propoziţie se compară *cumpătul* cu *umbletul* şi, bineînţeles, *omul* (pentru *cumpăt*) cu găina (pentru *umblet*).

Comparaţia priveşte uneori cantitatea sau măsura; de ex.:

Dulăul crescuse (mare) *cît un viţel.* (măsura)

În unele expresii, comparaţia este înfăţişată prin rezultatul ei, ca efect al gradului în care se petrece acţiunea; de ex., în: a urî pe cineva *de moarte* (atît de mult, încît i se doreşte moartea); a mînca *de speriat* (atît de mult, încît sperie); a plăcea (ceva) *la nebunie;* a proceda *de minune* etc. Acesta este circumstanţialul de mod c o n s e c u t i v. El apare în general rar, fie ca supin, fie ca substantiv cu înţeles apropiat de verb.

33.9.6 Complementele circumstanţiale simple şi complementele circumstanţiale dezvoltate

Circumstanţialele pot să fie *simple* sau *dezvoltate*. Ca circumstanţiale simple, ele sînt exprimate prin cuvîntul de bază (un adverb, un substantiv cu prepoziţie, un echivalent al substantivului, un verb la gerunziu sau la infinitiv etc.). Ele sînt dezvoltate cînd cuvîntul de bază are, la rîndul lui, un atribut, un obiect direct sau indirect şi chiar alt circumstanţial. Se formează astfel un grup de cuvinte în care elementul central este circumstanţialul propriu-zis.

Iată cîteva exemple:

Din frunzişul des al cătinei cu fructele gălbii-roşietice coapte se auzea fluieratul mierlelor.

Circumstanţialul de loc dinaintea verbului este o unitate compusă dintr-un element central (*din frunzişul*) urmat de cinci atribute.

În cursul Revoluţiei de la 1848 din Muntenia, mulţimea s-a alăturat guvernului provizoriu.

Circumstanţialul de timp este format şi de data aceasta dintr-un element central (*în cursul*) şi din trei atribute care-l urmează.

Iedul cel mijlociu tremura *de frica de a nu fi găsit de lup sub chersin.*

Circumstanţialul de cauză (*de frica*) formează o unitate cu ceea ce urmează (un atribut, un complement de agent, un circumstanţial de loc).

Se pregăteşte intens *pentru a lua examenul de intrare în facultatea de matematică.*

Circumstanţialul de scop (*pentru a lua*) este urmat de un obiect direct (*examenul*), de un atribut (*de intrare*), de alt atribut (*în facultatea*), şi de al treilea (*de matematică*).

Socotindu-se prea devreme şi din motive neserioase bun jucător de fotbal, neglija antrenamentele.

Circumstanţialul de cauză exprimat prin gerunziul *socotindu-se* este urmat de un circumstanţial de timp, de un obiect indirect, de un atribut, de un obiect direct şi de un atribut.

33.9.7 Cum se deosebesc circumstanţialele de celelalte părţi secundare ale propoziţiei

Spre a deosebi circumstanţialele de celelalte părţi secundare ale propoziţiei, ţinem seama de următoarele reguli generale:

1. Circumstanţialele de t i m p, cele de l o c şi cele de m o d propriu-zise, uneori şi circumstanţialul de mod comparativ, se pot înlocui printr-un adverb corespunzător.
2. Afară de dativul locativ, orice alt circumstanţial este exprimat prin adverbe, locuţiuni adverbiale, substantive şi echivalente ale substantivelor precedate de prepoziţie.
3. O parte de propoziţie subordonată unui verb este circumstanţial cînd arată într-adevăr c î n d, u n d e, c u m, d e c e, p e n t r u c e se petrece acţiunea.
   (Prin această regulă se scot din discuţie orice atribute, indiferent de înţelesul lor.)
4. O parte de propoziţie subordonată unui verb tranzitiv la diateza activă este circumstanţial dacă şi numai dacă prin trecerea verbului la diateza pasivă acea parte de propoziţie nu devine subiect.
   (Această regulă scoate dintre circumstanţiale toate obiectele directe, indiferent ce înţeles ar avea ele, precum şi complementul de agent.)

Capitolul 34

STRUCTURA GENERALĂ A FRAZEI

Două sau mai multe propoziţii reunite prin înţelesul lor alcătuiesc un întreg sintactic nou care se numeşte f r a z ă.

Acest întreg poate să fie construit:

a) numai din propoziţii principale;
b) dintr-una sau mai multe propoziţii principale şi dintr-una sau mai multe propoziţii secundare.

Frazele de mai jos, de ex., sînt formate din cîte două propoziţii principale:

(1) Apa trece, pietrele rămîn.
(2) A semănat vînt şi a cules furtună.

Frazele următoare sînt formate din cîte o propoziţie principală şi una secundară:

(3) Unde e lac, s-adună broaşte.
(4) Piatra care se rostogoleşte din loc în loc nu prinde muşchi.

propoziţiile principale fiind:

s-adună broaşte (la *3*),
Piatra... nu prinde muşchi (la *4*),

iar cele secundare:

unde e lac (la *3*),
care se rostogoleşte din loc în loc (la *4*).

O frază care are numai propoziţii principale este sau o reunire de propoziţii înşirate una după alta, fără conjuncţii, adică j u x t a p u s e, de ex.:

Apa trece, pietrele rămîn.

sau o reunire de propoziţii l e g a t e prin conjuncţii, de ex.:

A semănat vînt şi a cules furtună.

Fraza care are numai propoziţii principale legate prin conjuncţii este formată prin **coordonare**. Fraza cu una sau mai multe propoziţii principale şi una sau mai multe secundare este formată prin **subordonare**, pentru că propoziţiile secundare se subordonează obligatoriu măcar uneia dintre principale. Într-o asemenea frază poate să existe însă şi coordonare, căci dacă avem două propoziţii principale, ele sînt în mod necesar numai coordonate, după cum pot să fie coordonate şi două secundare, de ex., în:

Piatra care se mişcă şi se rostogoleşte din loc în loc nu prinde muşchi.

propoziţiile *care se mişcă* / *şi* (care) *se rostogoleşte* sînt secundare coordonate una cu cealaltă, şi amîndouă subordonate propoziţiei principale.

Propoziţia care are puterea de a subordona altă propoziţie este şi **regentă**. Ea poate să fie atît o principală, cît şi o secundară.

34.1 FRAZA FORMATĂ PRIN COORDONARE

Fraza formată prin coordonare poate să exprime:

1. Simpla asociere a două sau mai multe propoziţii principale cu ajutorul conjuncţiilor c o p u l a t i v e:

   Rîndunelele s-au întors şi s-au aşezat în vechile lor cuiburi.

2. Opoziţia de înţeles dintre propoziţii, cu ajutorul conjuncţiilor a d v e r s a t i v e:

   M-ai căutat ieri seară, dar eu eram plecat.
   N-aţi stat, ci aţi lucrat şi voi.

3. Posibilitatea de a alege unul dintre două sau mai multe înţelesuri exprimate de propoziţiile din frază cu ajutorul conjuncţiilor d i s j u n c t i v e:

   Sînteţi fraţi, ori numai semănaţi?
   Sau vii cu mine, sau rămîi acasă.

4. Concluzia unei gîndiri, a unei acţiuni etc., prin conjuncţiile c o n c l u s i v e:

   Aşa am hotărît, deci aşa vom şi face.
   Acum ai febră, prin urmare stai în pat.

• N o t ă. Aceleaşi categorii de conjuncţii şi cu acelaşi înţeles servesc şi la coordonarea propoziţiilor secundare, de ex.: *Nu ştiu dacă se va aproba propunerea voastră sau (dacă) se va respinge.*

34.2 FRAZA FORMATĂ PRIN SUBORDONARE

Fraza formată prin subordonare conţine cel puţin o propoziţie principală şi una sau mai multe secundare subordonate.

Propoziţiile subordonate se împart în trei mari categorii:

1) cele care îndeplinesc un rol asemănător cu substantivul în propoziţie;
2) cele care îndeplinesc un rol asemănător cu adjectivul în propoziţie;
3) cele care îndeplinesc un rol asemănător cu adverbul în propoziţie.

34.3 PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE

Propoziţiile circumstanţiale îndeplinesc în frază rolul pe care îl îndeplinesc adverbele în propoziţie. Faptul că nu există în limba română adverbe de cauză şi de scop, dar subordonate de cauză şi de scop există, nu schimbă prea mult lucrurile, pentru că avem în vedere f u n c ţ i a adverbului care poate fi preluată de o locuţiune. Important este deci ca subordonata circumstanţială să se comporte *ca şi cum* ar fi echivalenta unui adverb. Din punctul de vedere al gîndirii, subordonatele circumstanţiale au tocmai calitatea de a nuanţa şi de a pune astfel în valoare situaţiile pentru care adverbele nu sînt suficiente. Ca şi subordonatele care au rol de substantiv sau de adjectiv, ele sînt dezvoltări ale ideii de bază a părţii de vorbire respective, şi nu simple înlocuitoare ale acestora.

34.3.1 Propoziţia circumstanţială de loc

Această subordonată arată locul în care se petrece acţiunea din regentă. Ea este legată de regentă prin adverbe sau locuţiuni care îndeplinesc în acelaşi timp şi rolul de conjuncţii sau prin construcţii care exprimă ideea de loc, de ex.:

Urcuşul începe *de unde este marcată poteca.*
Oriunde te vei afla, trimite-ne veşti.
Turma merge *încotro o mînă ciobanul.*

Circumstanţiala introdusă prin *unde*, de ex.:

Baba unde-l auzea,
Baba nu mai aştepta
Chiar atuncea se ducea
Drumul lui vodă-l ţinea...

(Poezia populară - *Corbea*)

poate să fie înţeleasă ca:

a) circumstanţială de loc: „chiar de acolo de unde-l auzea"...
b) circumstanţială de timp: „îndată ce-l auzea".

Dacă ţinem seama de precizarea din versul al treilea, ar trebui să vedem în propoziţia în discuţie o circumstanţială de timp: „Baba cînd (îndată ce) îl auzea... chiar atuncea se ducea", iar prezenţa corelativului *atuncea* este o dovadă că aşa stau lucrurile.

34.3.2 Propoziţia circumstanţială de timp (temporala)

Temporala arată timpul în care se petrece acţiunea din regentă. Ea se leagă de regentă prin adverbe şi prin locuţiuni care îndeplinesc rolul de conjuncţii şi au înţeles de timp:

Cînd pisica nu-i acasă, şoarecii joacă pe masă.
Lipitoarea *pînă nu cade* nu zice: ajunge!
Vine *ori de cîte ori este chemat.*
Cît e lumea şi pămîntul, pe cuptor nu bate vîntul.
Sărbătoarea recoltei are loc puţin timp *după ce se termină culesul.*
Cum l-a văzut, l-a şi recunoscut.

Cînd conjuncţiile sînt corelative, în regentă apare *atunci, de atunci, pe atunci,* iar în subordonata de timp: *cînd, de cînd, pe cînd* etc.; de ex.:

Cînd îţi va fi mai greu, *atunci* să te gîndeşti la vorbele mele.
De cînd (sau: *de cum*) l-am întîlnit, *de atunci* mi-a făcut o bună impresie.

34.3.3. Propoziţia circumstanţială de cauză (cauzala)

Subordonata cauzală arată cauza sau pretextul îndeplinirii acţiunii din regentă. Ea se leagă de regentă prin conjuncţii,

locuţiuni sau construcţii care pot exprima această idee, de ex.:

Un bun înotător nu oboseşte uşor, *fiindcă respiră corect.*
Cunoştea destul de bine locurile, *pentru că era din regiune.*
Lumea îl respecta, *deoarece era vesel şi săritor la nevoile altora.*
De vreme ce s-au înţeles, să le urăm succes!
Cum înfloresc cei dintîi, ghioceii trec drept vestitorii primăverii.
Bun ciocan te-a ciocănit, *că frumos te-a potrivit.*
Ne-am luat rămas-bun de cu seară, *căci el pleca a doua zi în zori.*
Întrucît numărul membrilor prezenţi este statutar, adunarea se declară legal constituită.

Uneori lui *deoarece, fiindcă, pentru că, întrucît, că* le corespunde în regentă *de aceea.*

34.3.4 Propoziţia circumstanţială de scop (finala)

Subordonata finală arată scopul sau intenţia acţiunii din regentă de care este legată prin conjuncţii, locuţiuni sau construcţii care pot exprima scopul ori intenţia, de ex.:

Agronomii s-au dus *să cerceteze umiditatea solului.*
Scoală-te de dimineaţă, *ca să-ţi mai lungeşti din viaţă.*
Ca să reziste la frig, îmbrăcase o şubă de oaie.
Se străduise mult *pentru ca nimeni să nu rămînă în afara acţiunii de înfrumuseţare a satului.*

34.3.5 Propoziţia circumstanţială condiţională

Condiţia cu care are loc acţiunea verbului din regentă este exprimată de circumstanţiala condiţională. Ea se leagă de regentă prin conjuncţii, prin locuţiuni sau construcţii care pot exprima această idee, de ex.:

Dacă o luăm pe poteca asta, scurtăm drumul.
În caz că nu-i va scădea febra, chemaţi medicul.
A fost odată ca niciodată că, *de n-ar fi,* nu s-ar povesti.
Cîinele nu fuge, *de-l poftim la masă!*
Cînd ai afla ce s-a întîmplat, te-ai speria.
Să-i fi cerut cineva amănunte, nu ar fi putut da.

Adesea, conjuncţiile şi locuţiunile cu înţeles condiţional din subordonată au în regentă corelativul *atunci.* De notat că de la această regulă este exceptat *cînd* cu înţeles condiţional.

34.3.6 Propoziţia circumstanţială de mod (modala)

Circumstanţiala de mod sau modala arată în ce chip, cum se desfăşoară acţiunea din regentă şi ce rezultate sau consecinţe are. Ea este, ca şi complementul corespunzător:

a) circumstanţială de mod propriu-zisă;
b) circumstanţială de mod comparativă;
c) circumstanţială de mod consecutivă.

Circumstanţiala de mod comparativă exprimă o comparaţie; consecutiva - rezultatul sau consecinţele unei comparaţii.

Toate circumstanţialele de mod se leagă de regentă prin adverbe, prin locuţiuni sau prin construcţii care conţin într-un fel sau altul ideea de m o d sub aspectele de mai sus.

Modala comparativă este de multe ori pusă în relaţie cu regenta prin conjuncţii corelative:

în comparativă:	în regentă:
cum	aşa (şi)
aşa cum	tot aşa (şi)
după cum	astfel (şi)
precum	tot astfel (şi)
ca şi cum	la fel (şi)
ca şi cînd	aşijderea (şi)
(pe) cît	(pe) atît

Modala consecutivă este şi ea pusă în relaţie cu regenta prin conjuncţiile corelative următoare:

în regentă:	în modala consecutivă:
aşa (de)	că
atît (de)	să
	încît
	de

a) Circumstanţiala de mod propriu-zisă arată modul sau măsura în care se petrece acţiunea din regentă, de ex.:

Se poartă *cum* (sau: *după cum, aşa cum, precum, aşa precum*) a învăţat.
A răcnit o dată *cît l-au ţinut rărunchii.*
Ridică geamul ghişeului *numai cît să strecoare cererea.*
Se plimbau *fără să scoată o vorbă.*

b) *Circumstanţiala de mod comparativă* este subordonata de mod care corespunde cu termenul al doilea al unei comparaţii, de ex.:

Cum este sacul, aşa este şi peticul. (Peticul este *la fel ca sacul.*)
Vremea este mai bună *de cum a fost ieri.*
Decît să porţi pe om cu vorba, mai bine spune-i: nu!
Prietenul adevărat e ca vinul care *pe cît se învecheşte,* pe atît mai cu gust se bea.

Al doilea termen al comparaţiei este înfăţişat adesea ca p o s i b i l:

A dispărut *parcă l-a înghiţit pămîntul.*
(ca şi cum l-ar fi înghiţit pămîntul)

Grivei se uita în ochii stăpînului *ca şi cum l-ar fi înţeles.*
Cerul se înroşise la orizont *ca şi cînd s-ar fi aprins acolo un foc uriaş.*

c) *Circumstanţiala de mod consecutivă* arată rezultatul (consecinţa) unei comparaţii, de ex.:

Era aşa de dus pe gînduri, *că nici nu ne-a auzit.*
Minte *de îngheaţă apele* (= încît face apele să îngheţe).
Tinicheaua nu se încinsese într-atîta *ca să frigă la degete.*
S-a pornit o vijelie grozavă, *aşa că ne-am adăpostit într-o văgăună.*

34.3.7 Propoziţia circumstanţială concesivă

Subordonarea concesivă exprimă o opoziţie. Acţiunea ei se opune în aşa fel celei din regentă încît ar putea să împiedice desfăşurarea acesteia. Circumstanţiala concesivă este o *adversativă subordonată*, de ex.:

Deşi era flămînd, totuşi nu mînca nimic.

Această frază se poate compara cu următoarea formată din două propoziţii principale prin c o o r d o n a r e adversativă:

Era flămînd, dar nu mînca nimic.

Din comparaţie se vede bine că propoziţia concesivă se opune cu tărie regentei sale, pe cînd coordonata adversativă se opune mai slab celeilalte principale.

Circumstanţiala concesivă intră adesea în fraze în care apar conjuncţiile corelative:

în subordonată	în regentă
deşi	(tot, totuşi)
măcar că	(tot, totuşi)
chiar de	(tot, totuşi)
chiar dacă	(tot, totuşi)

În propoziţia regentă, conjuncţia corelativă pereche este facultativă, de ex.:

Deşi era flămînd, (tot sau *totuşi)* nu mînca nimic.
Chiar de te vei supăra, (tot sau *totuşi)* nu-ţi fac hatîrul ăsta!
Măcar că nu-l cunosc, (tot sau *totuşi)* vreau să-i vorbesc.

Conjuncţia corelativă din regentă se aşază sau înaintea acestei propoziţii, sau în interiorul ei, după un grup unitar de cuvinte, de ex.:

Chiar dacă nu se simte prea bine, nu se grăbeşte t o t u ş i să se ducă la un medic.
Chiar dacă nu se simte prea bine, nu se grăbeşte să se ducă t o t u ş i la un medic.

Locul ei depinde de dorinţa vorbitorului (sau a celui care scrie) de a insista asupra unei părţi sau asupra alteia din propoziţia regentă în raport cu subordonata.

Cînd subordonata concesivă începe cu locuţiunea conjuncţională *cu toate că*, în regentă nu se mai poate folosi o conjuncţie corelativă:

Cu toate că l-ai supărat rău, el te-a iertat.

• N o t ă. Din cauză că propoziţia concesivă are înţeles adversativ, uneori conjuncţia *totuşi* din regentă este întărită fără să fie nevoie de conjuncţia adversativă *dar*. Combinaţia *dar totuşi* trebuie evitată chiar atunci cînd cele două conjuncţii nu se găsesc una lîngă alta.

34.3.8 Propoziţiile circumstanţiale şi gerunziul

Gerunziul este, cum am văzut, modul cel mai apropiat ca înţeles de adverb. Din această cauză, el poate să ţină locul unor propoziţii din seria circumstanţialelor, avînd cîteodată înţelesul unei anumite circumstanţiale, iar alteori a două sau chiar a trei tipuri de circumstanţiale.

• N o t ă. Gerunziul are adesea şi calitatea de a d j e c t i v. El poate să ţină şi loc de propoziţie a t r i b u t i v ă.

Să luăm următoarele exemple:

(1) *Văzîndu-l*, l-a recunoscut imediat.
(2) *Respirînd* corect, un înotător bun nu oboseşte repede.
(3) Prietenul adevărat e ca vinul care, *învechindu-se*, se bea mai cu gust.
(4) *Fiind legal constituită*, adunarea se declară deschisă.
(5) Scurtăm drumul *mergînd pe potecă*.
(6) *Chiar nefiind sigur de rezultat*, tot trebuie să încerci.

Gerunziul din exemplul (1) se poate interpreta ca: circumstanţial de cauză: „Din cauză că l-a văzut..." sau ca: circumstanţial de timp: „De îndată ce l-a văzut..."

Gerunziul din (2) se poate interpreta ca: circumstanţială de cauză: „Fiindcă respiră corect..." sau ca: circumstanţială condiţională: „Dacă respiră corect..."

Gerunziul din (3) se poate interpreta ca: circumstanţială de cauză: „...din cauză că se învecheşte" sau ca: circumstanţială de timp: „...după ce se învecheşte".

Gerunziul din (4) se poate interpreta ca circumstanţială de cauză: „Deoarece este legal constituită..."

Gerunziul din (5) se poate interpreta ca circumstanţială condiţională: „...dacă mergem pe potecă".

Gerunziul din (6) se poate interpreta ca circumstanţială concesivă: „Deşi nu eşti sigur de rezultat..."

După cum se vede, gerunziul nu poate să ţină locul circumstanţialei de loc, al celei de mod comparative şi nici al celei finale.

34.4 PROPOZIŢII INCIDENTE

Să urmărim în exemplele de mai jos situaţia fragmentelor de text subliniate:

(1) Acesta este omul care — *credem noi* — ne va ajuta.
(2) Ştia el — *vezi bine* — ce-l aşteaptă!
(3) Era un mare naiv, *ca să spun aşa*.
(4) Întreba — *dacă vreţi numaidecît să ştiţi* —, unde se află Codrul Vlăsiei.
(5) El are — *cum ţi-am mai scris, dacă nu mă înşel* — o mare îndrăzneală în gîndire.
(6) *Din cîte am aflat*, o vreme a fost rău bolnav.
(7) Unde vă duceţi? *întrebă el*.

Fragmentele subliniate sînt unele propoziţii, altele fraze. Ele nu sînt legate de fraza care le cuprinde, căci apar i n c i d e n t a l, întrerupînd chiar ordinea aşteptată a expunerii ideilor pentru a introduce paralel cu ea un gînd nou sau o explicaţie. În fraza (1), de ex., propoziţia *credem noi* este o principală de sine stătătoare intercalată în altă principală.

Datorită faptului că fragmentele incidentale se referă - cînd au mai multe propoziţii prin cel puţin una din ele - la ceea ce se exprimă în fraza în care apar, ele sînt uneori înţelese greşit ca subordonate. Astfel propoziţia *ca să spun aşa* - din (3) - deşi seamănă cu o circumstanţială de scop, nu este aşa ceva, căci scopul din regenta *Era un mare naiv* nu poate să fie exprimat de *ca să spun aşa. Ca să spun aşa* priveşte în realitate folosirea cuvîntului *naiv,* a cărui întrebuinţare vorbitorul o explică, lăsînd a se înţelege că ar fi putut pune acolo şi alt cuvînt.

Prin urmare, fragmentele incidentale sînt propoziţii sau fraze. Ele figurează în interiorul altor propoziţii, deşi nu au cu acestea decît o legătură de idei, nu de subordonare sau de coordonare strictă.

Într-o poziţie sintactică asemănătoare sînt şi citatele ca cel din prima parte a frazei:

„*Cum măsori ţi se măsoară* — este un proverb ştiut."

(Gr. Alexandrescu, *Epistolă Domnului Alexandru Donici)*

34.5 TIPARELE FRAZELOR

Frazele pe care le facem în mod obişnuit sînt în număr nelimitat, dar ele respectă anumite t i p a r e sau scheme, iar acestea sînt în număr limitat.

Cînd spunem, de ex.:

(1) Pomul se cunoaşte după roade, şi omul (se cunoaşte) după fapte.
(2) Boii ară, şi caii mănîncă.
(3) Ţara piere de tătari, şi el bea cu lăutari,

folosim acelaşi tipar, căci frazele (1-3) au (fiecare) aceeaşi idee de bază: opoziţia dintre prima propoziţie şi a doua, cîte două principale, coordonate de un **şi** adversativ (însemnînd „iar"), o organizare foarte asemănătoare a propoziţiilor: subiect + predicat (+ o completare).

Pe un singur tipar sînt construite şi frazele de mai jos, cu toate că seamănă mai puţin între ele decît (1) cu (2) şi cu (3):

(4) Soarele, *că e soare*, şi tot nu poate încălzi toată lumea deodată.

(5) „Eu babei mele — *că merge pe douăzeci şi patru de ani de cînd m-am luat cu dînsa* — şi tot nu i-am spus."

(I. Creangă, *Poveşti*)

Amîndouă conţin o opoziţie concesivă în acelaşi loc. Deosebirea constă în aceea că în (4) ideea care ar fi putut împiedica realizarea acţiunii din regentă priveşte o acţiune a subiectului, pe cînd în (5) priveşte şi obiectul indirect.

Spre a găsi tiparul unei fraze, este necesar să ştim dacă avem de-a face cu o frază formată prin juxtapunere, prin coordonare sau prin subordonare, fiindcă aceste modalităţi de construire reprezintă şi cele trei tipare sintactice fundamentale.

Juxtapunerea reprezintă situaţiile cele mai simple, de ex.:

(6) Unul face, altul trage.

(7) Din vînt a venit, în vînt s-a dus.

(8) Copii mici, griji mici; copii mari, griji mari.

(9) „Caută chibriturile pe bîjbîite: caut eu încolo, caută cocoana'ncoace — ne-am întîlnit piept în piept în întuneric."

(I.L.Caragiale, *La Hanul lui Mînjoală*)

Înţelesul nu este însă tot atît de simplu. Pentru a ajunge la el, trebuie să presupunem diverse completări, de exemplu în fraza (6):

Unul face (o prostie, o nerozie, o gafă, o greşeală etc.), *altul trage* (ponoasele, necazul, consecinţele etc.) sau:

(În timp ce) (pe cînd) *unul face* (o prostie... etc.), *altul trage* (ponoasele... etc.) sau:

(Fiindcă) *unul face* (o prostie... etc.), *altul trage* (ponoasele... etc.) sau:

(Deşi) *unul face* (o prostie... etc.), *altul trage* (ponoasele... etc.).

Completări ca cele de mai sus sînt posibile, dar nu obligatorii. Singurul lucru obligatoriu este respectarea caracterului de opoziţie dintre părţile constitutive ale frazei discutate.

Dacă luăm fraza (8) şi procedăm ca mai înainte, obţinem alte completări, de ex.:

„Unde sînt *copii mici*, sînt *griji mici*, iar unde sînt *copii mari*, sînt *griji mari*", „Cînd ai *copii mici*, ai *griji mici*, (iar) cînd ai *copii mari*, ai *griji mari*."

„Dacă ai *copii mici*, ai *griji mici*, (iar) dacă ai *copii mari*, ai *griji mari*."

„Fiindcă ai *copii mici*, ai (şi) *griji mici*, dar dacă ai *copii mari*, ai *griji mari*."

„Cum ai *copii mici*, ai *griji mici*, cum ai *copii mari*, ai *griji mari*" etc.

Frazele formate prin juxtapunere nu permit însă orice fel de completări. Fraza (6), de ex., nu poate fi gîndită ca şi cînd ar conţine o circumstanţială comparativă sau una consecutivă; fraza (8) nu poate fi gîndită ca şi cum ar conţine o concesivă etc. Aceasta înseamnă că înţelesul lor se află între anumite limite.

34.5.1 Tiparele frazelor formate prin coordonare

A. C o o r d o n a r e a c o p u l a t i v ă

Frazele formate prin coordonare copulativă se împart în două mari categorii:

1) fraze cu un singur subiect şi mai multe predicate:

Anişoara lucrează, cîntă şi rîde.

2) fraze cu mai multe subiecte şi mai multe predicate:

Anişoara lucrează, Ioana cîntă şi Cornel rîde.

1. F r a z e c u u n s i n g u r s u b i e c t ş i c u m a i m u l t e p r e d i c a t e

Tiparul lor îl avem într-un exemplu ca *Anişoara lucrează, cîntă şi rîde.*

El ia următoarele aspecte:

a) cînd se i n s i s t ă asupra faptului că subiectul îndeplineşte în acelaşi timp acţiunile predicatelor sau că are posibilitatea să le îndeplinească pe toate, indiferent dacă în acelaşi timp, fiecare predicat este precedat de *şi*:

Anişoara şi lucrează, şi cîntă, şi rîde.

b) cînd se i n s i s t ă asupra faptului că subiectul face în egală măsură acţiunile indicate de predicate care sînt precedate, unele de *nu numai*, altele de *ci şi*:

Anişoara nu numai cîntă şi rîde, ci şi dansează.
Anişoara nu numai cîntă, ci şi rîde şi dansează.

2. F r a z e c u m a i m u l t e s u b i e c t e ş i m a i m u l t e p r e d i c a t e

S u b i e c t e l e ş i p r e d i c a t e l e s î n t d i f e r i t e:

Corul cîntă şi ei ascultă.

Pentru a uni astfel două sau mai multe propoziţii, trebuie ca înţelesul predicatelor să convină întregului. Cînd predicatele au înţelesuri prea îndepărtate unul de celălalt, coordonarea copulativă se schimbă în coordonare adversativă, de ex.:

Corul cîntă, şi (= „iar", „dar") *ei ţipă*.

B. C o o r d o n a r e a a d v e r s a t i v ă

Fraza formată prin coordonare adversativă cere două sau mai multe predicate suficient de deosebite ca să producă opoziţii; de ex.:

El se teme, dar rîde.
Fata cîntă frumos, dar se împiedică la fiecare notă.
El plînge, iar ea se bucură.

Cînd opoziţia este indicată de *ci* la al doilea sau la ultimul predicat, înţelesul predicatelor este sau opus, sau indică o intensificare a acţiunii, de ex.:

El nu se teme, ci se îngrozeşte.

În frazele de acest fel, putem avea şi situaţii în care *ci* lipseşte, fiind suplinit de intonaţie, de ex.:

El nu se teme, se îngrozeşte!

şi situaţii în care se scoate în evidenţă un circumstanţial, eliminîndu-se predicatul dinaintea lui:

Fata nu cîntă frumos, ci excepţional!

C. C o o r d o n a r e a d i s j u n c t i v ă

Fraza formată prin coordonare disjunctivă conţine o alternativă (*sau... sau; fie... fie; ori... ori*) şi presupune măcar două predicate din care unul să poată fi ales. Deosebirea de

înţeles dintre ele trebuie deci să corespundă acestei cerinţe. Alegerea priveşte şi subiectele cînd sînt cel puţin două diferite, combinate cu două sau mai multe predicate identice.

Un subiect şi două predicate diferite:

Vasile scrie sau citeşte (?)

Propoziţia a doua are de multe ori caracter interogativ. Pentru a-l elimina, este necesar să se arate într-un fel oarecare că subiectul poate să îndeplinească cele două acţiuni, de exemplu, într-o anumită perioadă de timp:

Dimineaţa, Vasile scrie sau citeşte.

ori să se repete conjuncţia disjunctivă înaintea fiecărui predicat, adică să se insiste asupra posibilităţii de alegere:

Vasile	sau	scrie	sau	citeşte
	ba		ba	
	cînd		cînd	
	aici		aici	
	acum		acum	

Subiecte diferite şi predicate identice:

Costel plînge sau Petru plînge (?)

Pe lîngă posibilităţile arătate mai înainte, aici punerea în evidenţă a caracterului disjunctiv se face prin aşezarea conjuncţiei corespunzătoare în faţa subiectelor, dat fiind că acestea se deosebesc, deci:

Sau	*Costel plînge*	sau	*Petru plînge*
Ba		ba	
Cînd		cînd	
Acum		acum	
(Aci)		(aci)	
Aici		aici	

Conjuncţia disjunctivă-tip (*sau... sau; ori...ori*) priveşte în cazuri de felul acesta în mod special subiectele frazei care se poate transforma într-o singură propoziţie cu următoarea înfăţişare:

Costel sau Petru plînge?

D. Coordonarea conclusivă

Prima condiţie pentru a uni două sau mai multe propoziţii într-o frază prin coordonare conclusivă este ca ultimul predicat să

aibă un înţeles care să încheie ideea din frază, trăgînd o concluzie; de ex.:

Am citit cartea şi mi-a plăcut, *deci ţi-o recomand din toată inima.*
S-au adunat cu toţii să-l felicite călduros, *prin urmare aflaseră de succesul lui.*

Şi fraza formată prin coordonare conclusivă poate să aibă un singur subiect şi mai multe predicate diferite, dintre care unul este cel conclusiv (de obicei ultimul), sau mai multe subiecte cu predicate diferite.

Un singur subiect cu două sau mai multe predicate diferite:

Şi-a luat rămas-bun, *deci va pleca în curînd.*
Şi-a luat rămas-bun, *va pleca deci în curînd.*

Două sau mai multe subiecte cu două sau mai multe predicate identice:

Marin face sport, *deci Ionică face sport.*

Pentru a scoate în lumină faptul că primul subiect este angajat în aceeaşi activitate ca şi subiectul din cealaltă propoziţie, se introduce în conclusivă adverbul *şi,* urmat uneori de subiectul repetat prin pronume: *şi el (ea)* etc. sau locuţiunea adverbială *de asemenea:*

Marin face sport, *deci şi Ionică face sport.*
deci Ionică face şi el sport.
deci Ionică face sport şi el.
deci Ionică face de asemenea sport.

Două sau mai multe subiecte cu două sau mai multe predicate diferite:

Marin face sport, *deci mama lui este mulţumită.*

Ca şi atunci cînd avem două subiecte diferite, dar predicate identice, şi în fraza de mai sus se poate introduce, în conclusivă, adverbul *şi,* urmat sau nu de subiectul reluat prin pronume, ceea ce arată participarea subiectului la ideea din propoziţia anterioară:

Marin face sport, *deci şi mama lui este mulţumită.*
deci mama lui este şi ea mulţumită.
deci mama lui este mulţumită şi ea.

34.5.2 Tiparele frazelor formate prin subordonare

Frazele formate prin subordonare au, în general, tipare mai complicate, pentru că în ele de multe ori apare şi coordonarea. Astfel, în *El susţine că tu ai ştiut şi n-ai spus,* din cele trei propoziţii, ultimele două sînt coordonate între ele şi în acelaşi timp subordonate primei.

O frază formată prin subordonare are una sau mai multe propoziţii r e g e n t e (R). Dintre acestea, una sau mai multe pot să fie p r i n c i p a l e (P) şi una sau mai multe s e c u n d a r e (S). Propoziţiile secundare sînt, în mod necesar, şi s u b o r d o n a t e, chiar dacă între ele se află în raport de coordonare.

1. F r a z e c u o r e g e n t ă ş i o s i n g u r ă s u b o r d o n a t ă

În asemenea fraze, principala este în mod obligatoriu şi regentă. Tiparele frazelor de acest fel sînt determinate de calitatea subordonatei care, la rîndul ei, depinde de regentă. Prin urmare, putem avea o regentă urmată sau precedată de o subordonată cu rol de substantiv, de adjectiv sau de echivalent al lor; deci o subiectivă, o predicativă, o completivă sau o atributivă; o regentă şi o subordonată circumstanţială - de loc, de timp, de cauză, condiţională etc.

Aceste fraze se pot prezenta sub următoarele două aspecte grafice:

P (R) - S S - P (R)

2. F r a z e c u o s i n g u r ă r e g e n t ă (p r i n c i p a l ă) ş i d o u ă s a u m a i m u l t e s u b o r d o n a t e

Să luăm fraza:

Doctorul i-a recomandat să stea liniştit, să nu se enerveze, să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos.

De prima propoziţie, care este principală şi regentă, depind cele trei secundare; adică, în reprezentare grafică:

P (R) <
- S: *să stea liniştit*
- S: *să nu se enerveze*
- S: *să facă în fiecare zi o plimbare...*

Într-o frază ca aceasta, coordonarea se introduce foarte uşor prin legarea cu un *şi* sau cu altă conjuncţie potrivită a ultimei

secundare de cea dinaintea ei, iar reprezentarea grafică devine:

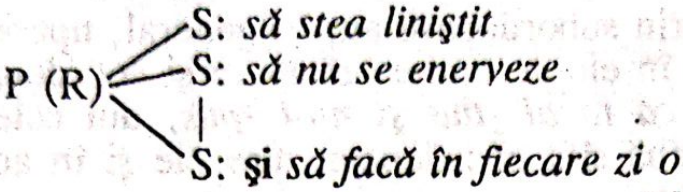

3. Fraze cu o singură regentă (principală) şi cu două sau mai multe subordonate, dintre care una regentă

Să luăm fraza:

A aflat că şi tu te pregăteşti să participi la concurs.

Prima propoziţie, principală şi regentă, este urmată de subordonata *că şi tu te pregăteşti,* regentă pentru ultima, care este numai subordonată: *să participi la concurs.*

Grafic, această subordonare ia forma:

P (R) - S (R) - S

Într-o frază oarecare, tiparul acesta se poate combina cu cel dinainte, de ex.:

Doctorul i-a recomandat să stea liniştit *ca să nu aibă prilej de enervare* şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos.

Propoziţia subordonată *să stea liniştit* a devenit regentă pentru propoziţia *ca să nu aibă prilej de enervare,* iar fraza se reprezintă grafic astfel:

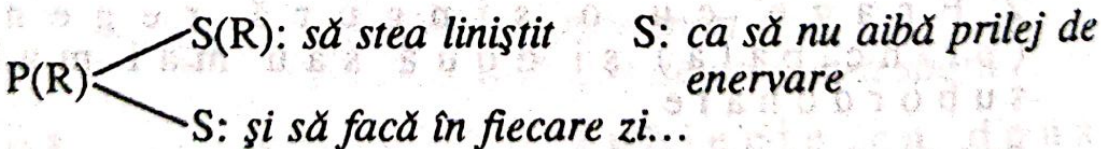

deci:

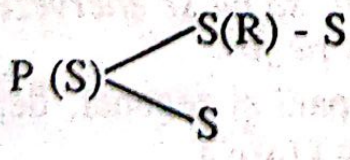

Dacă introducem încă o subordonată - de exemplu, una de timp - obţinem:

Doctorul, *după ce l-a examinat îndelung,* i-a recomandat să stea liniştit ca să nu aibă prilej de enervare şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos.

Schema grafică devine acum:

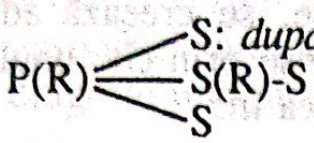

Precizarea adusă prin circumstanţiala de timp se poate şi ea dezvolta, adăugîndu-se, de exemplu, încă o propoziţie de acelaşi fel, coordonată cu cealaltă, adică:

Doctorul, după ce l-a examinat îndelung *şi şi-a dat seama de gravitatea bolii,* i-a recomandat să stea liniştit ca să nu aibă prilej de enervare şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos.

Reprezentarea grafică a frazei ultime este:

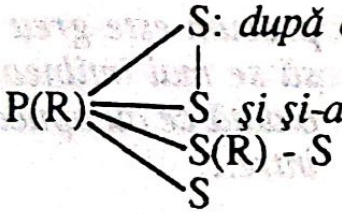

Dezvoltarea unei fraze ca cea pe care o avem în vedere este posibilă în continuare, introducînd în ultima parte încă o propoziţie subordonată, de ex., *ca să se însănătoşească.* În acest caz, reprezentarea grafică devine:

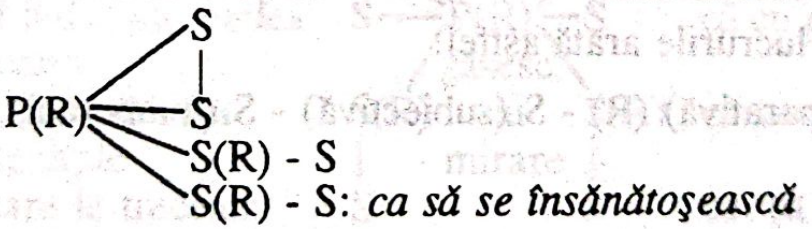

S-ar putea în sfîrşit ca în frază să apară şi o subordonată de tip adjectival (o atributivă), adică:

Doctorul, *care era un bun specialist în cardiologie,* după ce l-a examinat îndelung şi şi-a dat seama de gravitatea bolii, i-a recomandat să stea liniştit ca să nu aibă prilej de enervare şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos, ca să se însănătoşească, iar schema arată astfel:

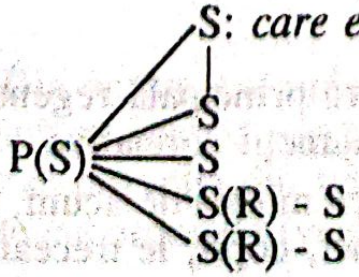

Cînd fraza cu o singură principală regentă se construieşte pe baza unei perechi de conjuncţii corelative, se creează adesea s i m e t r i e între cele două părţi introduse prin cîte unul din termenii perechii de conjuncţii corelative, ca în:

(I) „Precum este greu să se mai întîlnească două picături de apă o dată ce au apucat să intre fiecare după soarta ei în largul mării, (II) **aşa** ar fi şi pentru două persoane să se mai găsească în învălmăşeala Moşilor, dacă n-ar fi cuminţi să-şi hotărască mai dinainte locul şi momentul de întîlnire."

(I.L. Caragiale, *Nuvele şi povestiri*)

Această frază se poate împărţi în două:

partea I conţine:

o circumstanţială comparativă:	*precum este greu*
o subiectivă:	*să se mai întîlnească*
o temporală:	*o dată ce au apucat să intre...*

partea a II-a conţine:

o principală regentă:	*aşa ar fi...*
o subiectivă:	*să se mai găsească...*
o condiţională a subiectivei:	*dacă n-ar fi cuminţi*
o finală a condiţionalei:	*să-şi hotărască...*

Schematic, lucrurile arată astfel:

S (comparativă) (R) - S (subiectivă) - S (temporală)
|
P(R)
|
S (subiectivă) (R) - S (condiţională) (R) - S (finală)

adică:

I { S(R) - S - S
|
P(R)
|
II { S(R) - S(R) - S

Tot simetric în două părţi cu o singură principală regentă se prezintă şi fraza de mai jos; dar fără conjuncţii corelative:

(I) „Şi cînd mă gîndesc bine, cînd judec cu mintea de-acum, cînd caut să adun unele fapte pe care atunci, copil, le treceam cu

vederea, (II) găsesc cu mirare că Domnu' era un om foarte necăjit, hărţuit de administraţie, că cu greu îşi ducea gospodăria lui, că venea de multe ori amărît, ca să ne dea cu dragoste învăţătura de toate zilele."

(M. Sadoveanu, *Domnu' Trandafir*)

Construcţia frazei se bizuie pe o serie de repetări de propoziţii de acelaşi fel; în partea I: trei temporale introduse prin *cînd* (şi o atributivă); în partea a II-a: trei completive directe (o finală care încheie), afară de regenta principală.

• N o t ă. Am considerat pe *caut să adun* un predicat complex, potrivit cu sensul care este „încerc să adun". De asemenea, pe substantivul *copil* dintre virgule l-am considerat complement comparativ, nu propoziţie circumstanţială de timp eliptică şi nici nume predicativ suplimentar.

Aspectul grafic al frazei este:

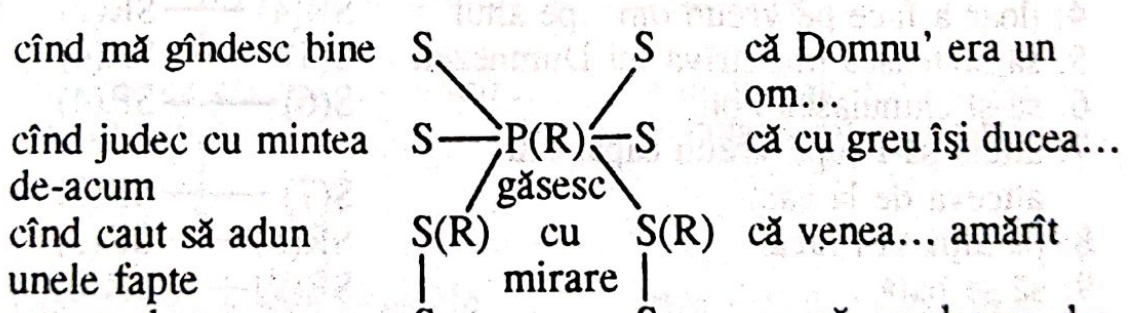

deci:

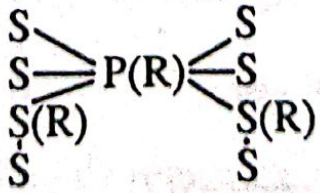

Din aceste exemple se observă fără greutate că frazele cu o singură principală regentă şi mai multe subordonate au o simetrie care se dezvoltă din tiparul celor formate dintr-o regentă şi mai multe subordonate (vezi p. 315).

Cîteodată fraze cu o singură principală regentă se desfăşoară pe un tipar mai complicat. Acesta este cazul în:

„Unul din ei apucă spre păduri, să vadă de n-ar putea trebălui ceva şi pe-acolo, doar a face pe vreun om să bîrfească împotriva lui Dumnezeu, pe altul să-şi chinuiască boii, altuia să-i rupă vreun capăt sau altceva de la car, altuia să-i schilodească vreun bou, pe alţii să-i facă să se bată pînă s-or ucide, şi cîte alte bazaconii şi năzbîtii de care iscodeşte şi vrăjeşte dracul."

(I. Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul*)

Calitatea propoziţiilor acestei fraze se vede în enumerarea de mai jos făcută în ordinea din text:

1: Unul apucă spre păduri	PR(1)
2: să vadă	SR(2)——PR(1)
3: de n-ar putea trebălui ceva şi pe-acolo	SR(3)——SR(2)
4: doar a face pe vreun om...pe altul	SR(4)——SR(2)
5: să bîrfească împotriva lui Dumnezeu	S(5)——SR(4)
6: să-şi chinuiască boii	S(6)——SR(4)
7: altuia să-i rupă vreun capăt sau altceva de la car	S(7)——SR(3)
8: pe alţii să-i facă	SR(8)——SR(3)
9: să se bată	SR(9)——SR(8)
10: pînă s-or ucide	S(10)——SR(9)
11: şi cîte alte bazaconii şi năzbîtii (să facă)	SR(11)——SR(4)
12: de care iscodeşte	S(12)——SR(11)
13: şi vrăjeşte dracul	S(13)——SR(11)

Schema grafică a frazei este:

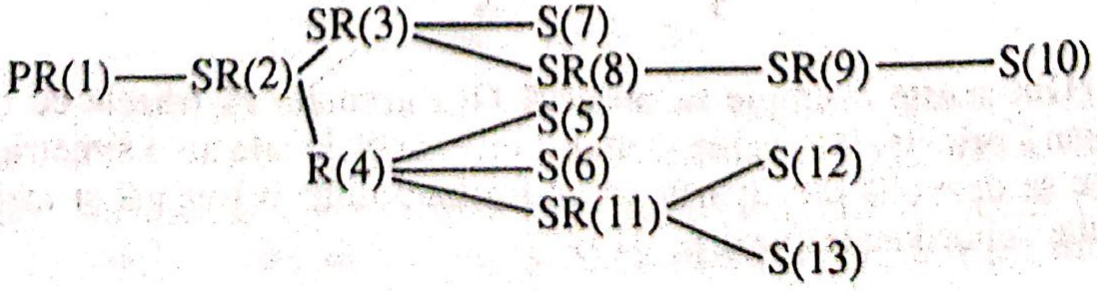

4. Fraza formată din mai multe principale (regente) şi mai multe secundare (regente sau subordonate)

Să luăm frazele:

(1) „Pe vremea aceea, tot în acest loc, ne aflam în preajma focurilor şi a cănilor cu must, cu alţi oameni care acuma-s oale şi ulcele; şi-n jurul nostru umbla Ancuţa cealaltă, mama aceştia, care şi ea s-a dus într-o lume mai puţin veselă."

(M. Sadoveanu, *Hanu Ancuţei*)

Fraza (1) este constituită din două părţi:

I: *Pe vremea aceea... acuma-s oale şi ulcele;*

II: *şi-n jurul nostru umbla Ancuţa... mai puţin veselă.*

Prima parte este formată dintr-o regentă principală şi o subordonată; a doua, tot dintr-o regentă şi o subordonată, iar cele două regente sînt în coordonare copulativă, deci schema se prezintă astfel:

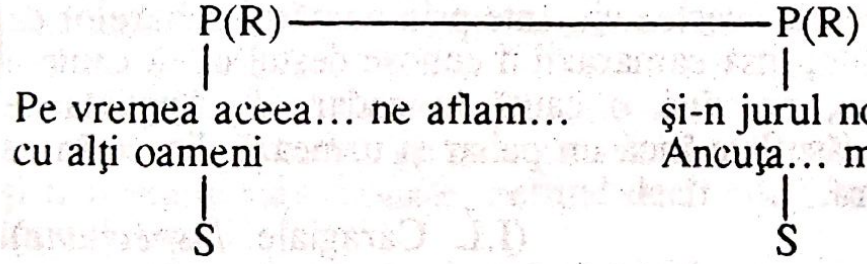

care acuma-s oale şi ulcele

care şi ea s-a dus într-o lume mai puţin veselă

adică:

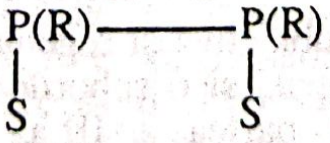

(2) „Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine: a avea la îndemînă cupeaua unui tren, roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal înseamnă a merge şăzînd şi a vedea numai ceea ce ţi se dă, nu însă şi tot ce ai voi."

(Calistrat Hogaş, *În Munţii Neamţului*)

Fraza (2) are şi ea două părţi:

I *Orice călătorie... pe picioare străine;*
II *a avea la îndemînă... ce ai voi.*

În prima parte este o singură propoziţie principală; partea a doua are o principală (*înseamnă*) şi două subordonate în raport de coordonare copulativă, deci:

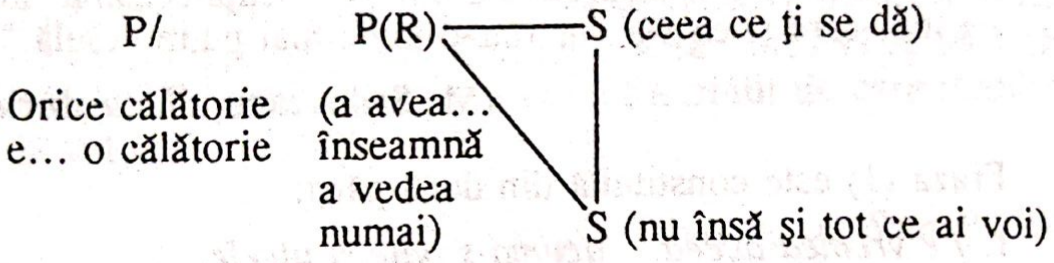

iar schema este:

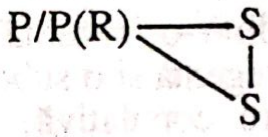

(3) „Cine n-ar cunoaşte bine pe d. Anghelache, şi-ar explica tonul şi manierele acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate; însă camarazii îl cunosc destul ca să caute o altă explicaţie; pe cînd o caută în zadar, d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar şi urmează din ce în ce mai cu căldură."

(I.L. Caragiale, *Inspecţiune*)

În fraza (3) sînt în mod clar trei părţi:

partea I: *Cine n-ar cunoaşte bine... consumate;*

partea a II-a: *însă camarazii îl cunosc... să caute altă explicaţie;*

partea a III-a: *pe cînd o caută... din ce în ce mai cu căldură.*

Partea I conţine o subiectivă şi regenta principală a ei; partea a II-a, o regentă principală şi o subordonată consecutivă (*ca să caute altă explicaţie*); partea a III-a, o temporală şi două principale, prima fiind şi regenta temporalei.

Cele trei părţi sînt, fiecare cu regentele şi subordonatele lor, în raporturi de coordonare şi de juxtapunere. Prima şi a doua parte în coordonare adversativă, a doua parte cu a treia în juxtapunere, căci propoziţia *d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar* nu este legată cu o conjuncţie de principala din partea dinainte (a II-a). Legătura se stabileşte prin înţele-

s u l şi repetarea predicatului *caută* şi a obiectului direct *altă explicaţie*, reluat în partea a treia prin *o* din propoziţia temporală.

Schema frazei arată astfel:

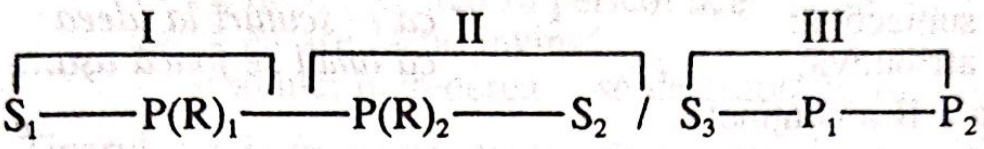

S_1 = Cine n-ar cunoaşte bine pe d. Anghelache
$P(R)_1$ = şi-ar explica tonul şi manierele acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate
$P(R)_2$ = însă camarazii îl cunosc destul
S_2 = ca să caute o altă explicaţie
S_3 = pe cînd o caută în zadar
P_1 = d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar
P_2 = şi urmează din ce în ce mai cu căldură.

Este evident că fiecare din cele trei părţi poate constitui ea singură o frază distinctă. Dar această modificare ar schimba, nu organizarea sintactică, ci starea de spirit, atmosfera expunerii, căci înşiruirea de propoziţii existentă cere o parcurgere cu pauze mai mici decît cele care ar apărea în trei fraze deosebite.

Frazele luate în discuţie au, după cum se vede, tipare relativ simple care reproduc pe cele ale frazelor formate dintr-o regentă şi mai multe subordonate, nefiind decît combinări ale diverselor lor posibilităţi.

În categoria luată acum în considerare apar şi situaţii mai complicate ca în:

(4) „Chiar basme d-ar fi cîte povesteşte vînătorul şi cîte zugrăveşte artistul, tot pare că te scuturi la ideea că omul se joacă aşa lesne cu viaţa sa pentru un simplu gust de vînător; dar cînd citeşti sau priveşti, mult nu trece şi afli sau cel puţin ghiceşti că fiara cea primejdioasă este mai în pericol decît omul, că ea are să fie învinsă de al ei prigonitor şi atunci încrederea, bucuria se deşteaptă în inima-ţi acum liniştită şi mîngîiată."

(Al. Odobescu, *Pseudokineghetikos*)

În ciuda lungimii, fraza (4) nu are decît două părţi:

I: *Chiar basme d-ar fi... gust de vînător;*
II: *dar cînd citeşti... liniştită şi mîngîiată.*

Prima parte conţine:

o subordonată concesivă:	*chiar basme d-ar fi*
două predicative coordonate:	1. *cîte povesteşte...*
	2. *şi cîte zugrăveşte...*
o principală regentă:	*tot pare*
o subiectivă:	*că te scuturi la ideea*
o atributivă:	*că omul se joacă aşa...*

Partea a II-a conţine:

două temporale coordonate disjunctive:	1. *cînd citeşti*
	2. *sau priveşti*
trei principale coordonate:	
una adversativă	1. *dar mult nu trece*
una copulativă	2. *şi afli*
şi a treia disjunctivă	3. *sau ghiceşti*
două completive directe:	1. *că fiara este mai în pericol decît omul*
	2. *că ea are să fie învinsă.*
o principală coordonată copulativ cu ultima dintre cele trei principale anterioare:	*şi atunci încrederea se deşteaptă...*

Schema generală a frazei arată astfel:

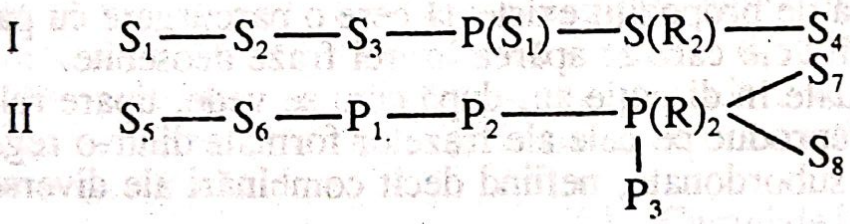

Legătura dintre regenta din partea I şi cea din partea a II-a este asigurată prin coordonare adversativă: *tot pare... dar mult nu trece...*

Schema ambelor părţi împreună fiind:

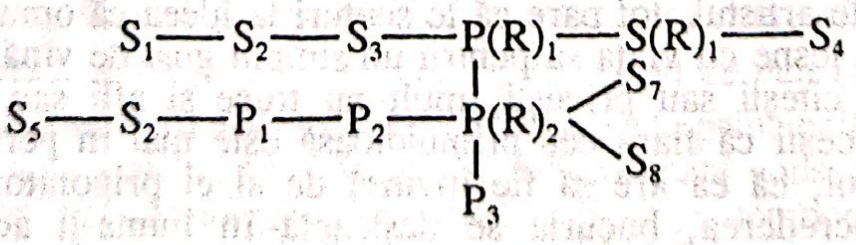

S_1 = Chiar basme d-ar fi
S_2 = cîte povesteşte vînătorul
S_3 = şi cîte zugrăveşte artistul
$P(R)_1$ = tot pare
$S(R)_1$ = că te scuturi la ideea
S_4 = că omul se joacă aşa lesne cu viaţa sa pentru un simplu gust de vînător

S_5 = cînd citeşti
S_6 = sau priveşti
P_1 = dar... mult nu trece
P_2 = şi afli
$P(R)_2$ = sau ghiceşti
S_7 = că fiara este mai în pericol decît omul
S_8 = că ea are să fie învinsă
P_3 = şi atunci încrederea... se deşteaptă în inima-ţi...

Tiparul unei fraze se complică şi prin intercalări, prin momente de suspensie, interjecţii, schimbări de persoană a verbului ca în exemplul de mai jos:

(5) „Eu sînt sărac, *bei-mu* (adică prinţul meu), n-am să-ţi dăruiesc nimica de preţ; dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu cît îţi sînt de recunoscător! că dacă se prăpădea fetica, eu - uite, vezi hangerul ăsta?... pînă în prăsele mi-l băgam în piept!... că, fără copila asta, ce s-ar fi făcut Manoli, sărmanul, sărmanul Manoli".

(I.L. Caragiale, *Kir Ianulea*)

● N o t ă. Fraza (5) este compusă ca şi cînd ar fi rostită de însuşi Manoli, care, în ultima parte, vorbeşte însă despre sine la persoana a III-a.

Fraza (5), construită cu întreruperi şi anacoluturi, are două părţi:
partea I: *Eu sînt sărac... recunoscător!*
partea a II-a: *că, dacă se prăpădea, ... sărmanul Manoli.*

Partea I conţine:

trei principale, două juxtapuse şi a treia adversativă:
1. *Eu sînt sărac*
2. *n-am*
3. *dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu*

două completive directe:
1. *să-ţi dăruiesc nimica de preţ*
2. *cît îţi sînt de recunoscător!*

Partea a II-a, în mod voit dezorganizată sintactic (pentru a exprima starea sufletească a personajului), conţine:

o cauzală: *că... eu... pînă-n prăsele mi-l băgam în piept...*
o condiţională intercalată: *dacă se prăpădea fetica,*
o principală: *uite, vezi hangerul ăsta?*

o cauzală: *că, fără copila asta, ce s-ar fi făcut Manoli, sărmanul, sărmanul Manoli?*

Schema grafică reproducînd bineînţeles această situaţie este:

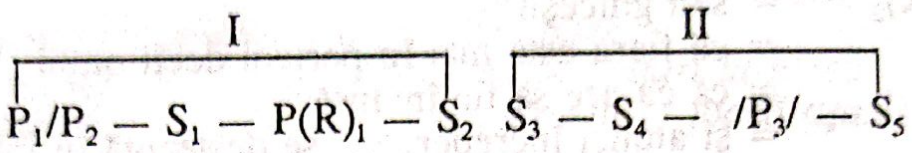

P_1 = Eu sînt sărac, *bei-mu* (adică prinţul meu)
P_2 = n-am
S_1 = să-ţi dăruiesc nimica de preţ
$P(R)_1$ = dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu
S_2 = cît îţi sînt de recunoscător!
S_3 = că... eu... pînă-n prăsele mi-l băgam în piept
S_4 = dacă se prăpădea fetica,
P_3 = uite, vezi hangerul ăsta?
S_5 = că, fără copila asta, ce s-ar fi făcut Manoli, sărmanul Manoli?

Respectînd organizarea sintactică deosebită a părţii a doua, această parte poate fi reprezentată grafic şi astfel:

$$\begin{array}{c} P_3 \\ \downarrow \\ S_3 - S_4 - (\ldots) \rightarrow S_5 \end{array}$$

Din înfăţişarea traseului grafic al unor fraze cum sînt cele analizate aici rezultă că:

a) deşi înşirarea cuvintelor nu se poate face decît în linie dreaptă în orice fel de frază, legăturile dintre diversele propoziţii arată că gîndirea exprimată prin ele nu se desfăşoară totdeauna în linie dreaptă;

b) în consecinţă, într-o frază se poate ca legăturile amintite mai sus să provoace în mintea cititorului *întreruperi* şi apoi *asocieri* sau *reveniri* care, uneori, se suprapun şi chiar se întretaie cu altele dinaintea lor. De acest fapt trebuie să se ţină seama nu numai cînd se analizează sintactic o frază, ci şi cînd se *interpretează* înţelesul ei, fiindcă legătura cu ce a fost înainte sau cu ce urmează este de obicei determinată de aceste asocieri sau reveniri.

Capitolul 35

TRANSFORMAREA, CONTRAGEREA ŞI EXPANSIUNEA

Propoziţiile şi frazele noastre exprimă fel de fel de idei, fiecare cu particularităţile ei proprii. O idee poate să fie însă înfăţişată şi în două sau trei forme diferite. Cînd spunem, de ex., *Cerul nu este înnourat* şi *Cerul este senin,* spunem în fond acelaşi lucru, cu deosebiri de înţeles care pot să fie trecute cu vederea. Tot astfel, două propoziţii, una cu predicatul la diateza activă, cealaltă cu predicatul la diateza pasivă: *Am deschis uşa / Uşa a fost deschisă de mine* au acelaşi sens general.

De aici rezultă că o propoziţie poate să fie transformată în alt fel de propoziţie, păstrîndu-şi în mare măsură înţelesul. Dacă am vorbit sau am scris într-un anumit chip, şi la un moment dat ne vine în minte o propoziţie care nu se potriveşte sau nu se leagă bine cu cele spuse pînă atunci, ca s-o înlănţuim mai uşor cu partea dinainte a expunerii, trebuie s-o transformăm. Pentru a ajunge deci să exprimăm cît mai nuanţat şi mai limpede ideile noastre, este foarte important să cunoaştem posibilităţile t r a n s f o r m ă r i i.

Iată cîteva dintre transformările mai des întîlnite.

35.1 TRANSFORMĂRI PRIVIND PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE

În interiorul propoziţiei se pot face transformări înlocuind o parte de vorbire prin alta, de ex.:

1. Un verb printr-un adjectiv însoţit de copulă (ca parte a predicatului nominal):

Se încrezuse în promisiunile unora şi altora → Fusese încrezător în promisiunile unora şi altora.

Mă bucur pentru el → Sînt bucuros pentru el.
Persoana se intimidează foarte uşor → Persoana devine timidă foarte uşor.

• N o t ă. Cele mai multe verbe eventive, ca *intimida* de mai sus, se transformă la nevoie în „devine, se face..." (+adjectivul sau locuţiunea corespunzătoare):

Se înroşise ca racul → Se făcuse roşu ca racul.
Spărtura se mărise teribil → Spărtura se făcuse teribil de mare.
Lumina se micşora văzînd cu ochii → Lumina se făcea (din ce în ce) mai mică văzînd cu ochii etc.

2. Un verb cu o locuţiune corespunzătoare:

El ironiza asemenea păreri → El trata ironic (sau *cu ironie*) *asemenea păreri.*
Pe netrebnici şi pe leneşi îi batjocoreşte → De netrebnici şi de leneşi îşi bate joc.
Autorităţile au încuviinţat tăierea copacului → Autorităţile au dat încuviinţare pentru tăierea copacului.

• N o t ă. După cum se vede, datorită regimului diferit al unor locuţiuni faţă de verbul echivalent, în propoziţie se produc şi alte transformări:

un obiect direct → obiect indirect: pe netrebnici → de netrebnici;
un obiect direct → circumstanţial de scop: tăierea → pentru tăierea etc.

3. Transformarea predicatului din activ în pasiv:

Bunicii primeau pe copil cu toată dragostea → Copilul era primit de bunici cu toată dragostea.
Ministrul a aprobat cererea dumneavoastră → Cererea dumneavoastră a fost aprobată de ministru, sau: *Cererea dumneavoastră s-a aprobat de ministru. S-a aprobat cererea dumneavoastră de (către) ministru.*

• N o t ă. Amănunte privind situaţiile în care se utilizează activul sau pasivul se găsesc la p. 167, 168.

4. Înlocuirea unei locuţiuni adjectivale printr-un adjectiv. Transformarea se produce în special cînd locuţiunea adjectivală este atribut sau nume predicativ, de ex.:

Ai văzut un om mai fără ruşine ca ăsta? → Ai văzut un om mai neruşinat ca ăsta?

5. Înlocuirea unui adverb cu o locuţiune adverbială:

Vîntul bate neîncetat de cîteva zile → Vîntul bate fără încetare de cîteva zile.
Nori albi se goneau necontenit pe cer → Nori albi se goneau fără contenire pe cer.

6. Înlocuirea unui nume predicativ, adjectiv, cu un substantiv precedat de verbul *avea:*

Meşterul era îndemînatic → Meşterul avea îndemînare.

Tot astfel:

este	dibaci →	are	dibăcie
	îndrăzneţ →	„	îndrăzneală
	curajos →	„	curaj
	convins de →	„	convingerea că
	colorat în →	„	culoarea de

etc.

7. Transformarea unui superlativ într-un comparativ:

Superlativ: *Dumitru învaţă cel mai bine dintre ei.*

Comparativ: *Nimeni dintre ei nu învaţă mai bine decît Dumitru.*
Nici unul dintre ei nu învaţă aşa de bine ca Dumitru.

Superlativ: *Oraşul Bucureşti este cel mai mare oraş din România.*

Comparativ: *Oraşul Bucureşti este mai mare decît toate oraşele din România.*
Nici un oraş din România nu este la fel de mare ca oraşul Bucureşti.

• N o t ă. Pentru ideea de superlativ pe care o conţine propoziţia cu negaţie şi comparativ, vezi p. 89.

35.2 TRANSFORMAREA UNEI PROPOZIŢII ÎN ALTĂ PROPOZIŢIE

1. O a f i r m a t i v ă → i n t e r o g a t i v ă:

A f i r m a t i v a	I n t e r o g a t i v a
Merii au rodit.	→ *Merii au rodit?*
	→ *Oare merii au rodit?*
	→ *Merii au rodit oare?*
	→ *Merii oare au rodit?*
Au rodit merii.	→ *Au rodit merii?*
	→ *Oare au rodit merii?*
	→ *Au rodit oare merii?*
	→ *Au rodit merii oare?*

Transformarea constă:

a) sau din schimbarea intonaţiei afirmative în interogativă, ceea ce se arată prin semnul **?**;

b) sau din schimbarea intonaţiei şi introducerea adverbului oare în locul cel mai potrivit pentru a indica asupra cărui cuvînt se insistă în întrebare, totul urmat de semnul **?**.

2. O a f i r m a t i v ă → n e g a t i v ă:

De obicei o afirmativă se transformă într-o negativă fără să-şi schimbe înţelesul general numai cînd afirmativa conţine un superlativ, un comparativ sau un nume predicativ precedat de *fără* sau *lipsit de;* de ex.:

A f i r m a t i v a:		N e g a t i v a:
Vasile este mai înalt decît Ion.	→	*Ion nu este la fel de înalt ca Vasile.*
O carte costă mai mult decît un creion.	→	*Un creion nu costă cît o carte.*
	→	*Un creion nu costă tot atît cît o carte.*
	→	*Un creion nu costă la fel (aşa) de mult ca o carte.*
Dorinţa lui de a învăţa este fără margini.	→	*Dorinţa lui de a învăţa nu are margini.*

În cazul cînd într-o propoziţie afirmativă, *fără* nu se referă la (alt) predicat, transformarea se poate face numai dacă există o

expresie care echivalează acea parte de propoziţie; de ex.:

El înoată fără mîini. → *El înoată numai cu picioarele.*

3. O exclamativă → afirmativă (asertivă):

Exclamativa: Afirmativa:

Ce frumos aţi cîntat! → *Aţi cîntat (foarte) frumos.*
Minunată privelişte! → *Priveliştea este minunată.*
Ce privelişte minunată!

Transformarea exclamativei în afirmativă este însoţită - ca şi transformarea afirmativei în negativă - de o modificare de intonaţie. În propoziţia exclamativă, intonaţia constă din pronunţarea mai susţinută a părţii de început a propoziţiei, cam în felul următor:

Ce frumos aţi cîntat! Minunată privelişte!

Rostirea mai insistentă priveşte uneori termenul pe care dorim să-l punem în valoare, de ex.:

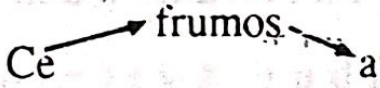

Această intonaţie se pierde în propoziţia afirmativă (asertivă).

35.3 EXPANSIUNEA ŞI CONTRAGEREA

Expansiunea şi contragerea sînt aspectele cel mai des întîlnite în transformările gramaticale.

Expansiunea reprezintă lărgirea, dezvoltarea, extinderea unei părţi de propoziţie într-o parte de propoziţie sau într-o propoziţie şi a unei propoziţii într-o frază. Astfel, *ca un bolid* din propoziţia *(A trecut pe lîngă noi) ca un bolid* devine prin expansiune: *(A trecut pe lîngă noi) cu viteză de bolid* sau *(A trecut pe lîngă noi) cum trece un bolid.*

Contragerea este o restrîngere, o concentrare a unei propoziţii într-o parte de propoziţie (eventual dezvoltată!); astfel: *Despre domnul Trandafir, care i-a fost învăţător, M. Sadoveanu a scris o schiţă de mare delicateţe sufletească,* devine prin contragere: *Despre domnul Trandafir, fostul său învăţător, M. Sadoveanu a scris o schiţă de mare delicateţe sufletească.*

De cele mai multe ori, propoziţiile pe care le transformăm prin contragere în părţi de propoziţie îşi schimbă predicatul trecînd verbul la gerunziu, infinitiv, participiu sau supin. Dat fiind că participiul şi îndeosebi gerunziul au două sau cîteodată chiar mai mult de două înţelesuri, transformarea cu ajutorul lor cere să se analizeze mai întîi cu atenţie întreaga frază ca să nu formăm propoziţii cu alt înţeles decît aveau înainte de această operaţie.

Astfel propoziţiile se pot transforma în modul arătat în continuare:

1. O subiectivă într-un subiect:

Ce a fost verde s-a uscat. → *Vegetaţia s-a uscat.*
→ *Verdeaţa s-a uscat.*

Cine ţi-a adus scrisoarea nu mă cunoştea. → *Aducătorul scrisorii nu mă cunoştea.*

Să se culce cine e somnoros. → *Să se culce cel somnoros.*

Prietenului tău îi place să stea mai mult acasă. → *Prietenului tău îi place mai mult statul acasă.*

2. O predicativă într-un nume predicativ:

Învălmăşeala era cît se poate de mare. → *Învălmăşeala era foarte mare.*

3. O atributivă într-un atribut:

Te caută un om pe care eu nu-l cunosc. → *Te caută un (om) necunoscut (mie).*

Trecuseră prin locuri pe care seceta le uscase cu totul. → *Trecuseră prin locuri uscate cu totul de secetă.*

La Suceava se făcuse domn Alexandru Muşat căruia i s-a dat apoi şi numele de cel Bun. → *La Suceava se făcuse domn Alexandru Muşat numit apoi şi cel Bun.*

Se adunaseră cîţiva care aşteptau la rînd. → *Se adunaseră cîţiva aşteptînd la rînd.*

El a fost ultimul care a plecat din clasă. → *El a fost ultimul plecat din clasă.*

Este aici un tînăr care are o mînă ruptă. → *Este aici un tînăr cu o mînă ruptă.*

4. O completivă directă într-un obiect direct:

Văzuse bine ce se întîmplase. → *Văzuse bine cele întîmplate.*
El te-a învăţat să scrii şi să citeşti. → *El te-a învăţat scrisul şi cititul.*
Ar fi dorit să bea puţină apă rece. → *Ar fi dorit puţină apă rece de băut.*
Cerea ca mama să-l ierte. → *Cerea iertare de la mama.*
Pretindea ca toată lumea să-l respecte. → *Pretindea respect de la toată lumea.*
El ştie cum se rezolvă problema. → *El ştie rezolvarea problemei.*

5. O completivă directă într-un obiect indirect:

Mi-a spus că te-ai întors din călătorie. → *Mi-a spus despre întoarcerea ta din călătorie.*
Aflase că ai repurtat mari succese. → *Aflase de marile succese repurtate de tine.*
Am auzit că se schimbă orarul. → *Am auzit de schimbarea orarului.*

6. O completivă indirectă într-un obiect indirect:

Se teme să nu-l doară capul. → *Se teme de durerea de cap.*
Te gîndeşti să reiei experienţa? → *Te gîndeşti la reluarea experienţei?*
Şi-a amintit că pierduse cheile. → *Şi-a amintit de pierderea cheilor.*
Se miră că am această părere. → *Se miră de părerea aceasta a mea.*
Îl bănuia că nu este corect. → *Îl bănuia de incorectitudine.*

• Notă. Transformările de la 1 la 6 privesc părţile de propoziţie şi propoziţiile cu rol de substantiv, de adjectiv sau de echivalent al acestora. Din diferite cauze - printre care cea mai importantă este aceea că un echivalent al substantivului sau al adjectivului nu are întru totul acelaşi înţeles cu un substantiv sau adjectiv anumit, iar uneori nici nu există un asemenea corespondent - transformarea nu se realizează totdeauna în practică. Astfel, o propoziţie predicativă ca cea

din fraza: *(Viaţa la ţară) era cum şi-o închipuise* ţine loc unui adjectiv, dar nu putem şti care (*frumoasă, urîtă, veselă, plicticoasă, uşoară, grea, searbădă, liniştită, agitată?* etc.). În situaţie asemănătoare sînt şi alte subordonate cu rol de adjectiv sau de substantiv; de ex.: subiectiva care depinde de expresii ca *e bine, e rău, e frumos, e mai bine, e foarte frumos să... (ca... să)* etc.

Cînd propoziţia predicativă conţine un adjectiv sau o locuţiune adjectivală - ca propoziţia predicativă de sub 2 -, atunci transformarea devine posibilă. Trebuie să notăm însă că, de fapt, nu transformăm decît acea parte din predicativă care indică gradul adjectivului: (era) *cît se poate de* (mare), (era) *foarte* (mare).

7. O propoziţie circumstanţială într-un complement circumstanţial:

Veniţi aici unde sînt eu.	→	*Veniţi aici la mine.*
Ciobanii păşteau vitele unde erau locurile mai bune.	→	*Ciobanii păşteau vitele în locurile cele mai bune.*
Fusese cuprins de pasiunea cititului încă de cînd era elev.	→	*Fusese cuprins de pasiunea cititului încă de elev.*
Pînă va veni primăvara va sta liniştit.	→	*Pînă la primăvară va sta liniştit.*
Pînă să se aşeze la masă, au schimbat cîteva păreri despre una şi alta.	→	*Pînă la masă, au schimbat cîteva păreri despre una şi alta.*
Cînd ieşi pe uşă, se auzi strigat de cineva.	→	*Ieşind pe uşă, se auzi strigat de cineva.*
Fiindcă era mai mult obosit decît flămînd, se întinse pe pat şi adormi.	→	*Fiind mai mult obosit decît flămînd, se întinse pe pat şi adormi.*
Nu-i spusese totul ca să nu-l supere.	→	*Nu-i spusese totul pentru a nu-l supăra.*
A trecut pe lîngă noi cum trece un bolid.	→	*A trecut pe lîngă noi ca un bolid.*
Se joacă cu el cum se joacă pisica cu şoarecele.	→	*Se joacă cu el ca pisica cu şoarecele.*
La aflarea veştii, sări de pe scaun ca şi cînd l-ar fi ars cineva cu un fier roşu.	→	*La aflarea veştii, sări de pe scaun ca ars de un fier roşu.*

35.4 COMBINAREA PROPOZIŢIILOR ÎN FRAZE

Să luăm următoarele propoziţii:

(1) A fost odată un vînător.
(2) Acest vînător avea un obicei.
(3) El lua regulat cu dînsul la vînătoare pe slujitorul său.
(4) La întoarcere, povestea oricui (oricărui ascultător) o mulţime de întîmplări minunate.
(5) Întîmplările povestite nu trecuseră de cînd lumea nimănui vreodată prin vis.

Cu cele 5 propoziţii se pot construi fraze în mai multe feluri, de ex.:

I

A fost odată un vînător care avea obiceiul să ia cu dînsul la vînătoare pe slujitorul său.

Cînd se întorcea, povestea cui vrea să-l asculte o mulţime de întîmplări minunate.

Întîmplările acestea nu trecuseră nimănui prin vis de cînd e lumea.

II

A fost odată un vînător care avea obiceiul să ia cu dînsul cînd mergea la vînătoare pe slujitorul său.

La întoarcere, el povestea cui vrea să-l asculte o mulţime de întîmplări minunate care de cînd lumea nu trecuseră nimănui prin vis.

III

(În forma în care Al. Odobescu a alcătuit fraza de la care am pornit:)

„A fost odată un vînător, care de cîte ori mergea la vînătoare avea obiceiul să ia cu dînsul pe slujitorul său, iar cînd se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulţime de întîmplări minunate care de cînd lumea nu trecuse nimănui prin vis."

(*Pseudokineghetikos*)

Se vede uşor că trecerea de la 5 propoziţii la trei fraze (I), apoi la două (II) este însoţită de o întărire a legăturii dintre propoziţii şi idei, iar în forma dată de Odobescu (III) legătura este desăvîrşită.

Prin urmare, două sau mai multe propoziţii se pot combina în mai multe feluri, dacă ele se supun unui fir conducător, unei anumite intenţii. Combinarea depinde de această intenţie. Din

fraza lui Odobescu, rezultă că prozatorul a v r u t să ordoneze amănuntele în aşa fel încît noi să reţinem obiceiul vînătorului de a lua cu el pe slujitorul lui cînd mergea la vînătoare, precum şi faptul că avea o înclinaţie deosebită de a povesti întîmplări extraordinare, pentru că - după cum se ştie din povestire - slujitorul încearcă de la o vreme să lecuiască pe vînător, cu buna ştiinţă a acestuia, de năravul exagerărilor vînătoreşti.

În combinarea unor propoziţii în fraze pot să apară şi propoziţii incidente greu de prevăzut, pentru că sînt sugerate de restul frazei sau constituie o intervenţie a povestitorului, ca în cazul de mai jos:

(1) Atunci Dănilă leagă strîns ochii şi urechile dracului, ca la „baba oarba".
(2) Apoi ia o drughineaţă groasă de stejar în mînă şi pîc! la tîmpla dracului cea dreaptă, una!

Între aceste două propoziţii, I. Creangă introduce încă două cauzale, care reprezintă reflecţia lui despre gestul lui Dănilă, fraza întreagă fiind:

„Atunci Dănilă leagă strîns cu un ştergariu ochii şi urechile dracului, ca la „baba oarba", *căci cît era de pus(t)nic, Dănilă tot mai mult se bizuia în drughineaţă decît în Sfînta Cruce,* şi pîc! la tîmpla dracului cea dreaptă, una!"

Se întîmplă însă şi invers: propoziţii pe care ne-am aştepta să le întîlnim legate să apară despărţite ca în fragmentul următor din B. Şt. Delavrancea din *Odinioară*:

„În depărtare se auzeau pocnete de bici. Erau grînarii. Sărbătoarea i-apucase pe drumuri.
Se sculară cu toţii de la umbra castanilor şi o porniră în cîrduri spre casă. Bărbaţii tăcuţi, gîndindu-se p-a doua zi. Femeile vorbeau de leacuri."

Fragmentul ar putea să fie construit şi cu utilizarea legăturilor aşteptate, adică:

În depărtare se auzeau pocnete de bici de la grînarii pe care sărbătoarea i-apucase pe drumuri.
Atunci se sculară cu toţii de la umbra castanilor şi o porniră spre casă, bărbaţii tăcuţi, gîndindu-se p-a doua zi, femeile vorbind de leacuri.

Transformarea propusă aici nu este singura posibilă; dar oricare ar fi, ea trebuie pusă în acord cu intenţia autorului şi cu restul expunerii sale, şi este de la sine înţeles că o cît de mică modificare ne interzice să spunem că frazele transformate mai sînt ale autorului de la exprimarea căruia am pornit. În concluzie, transformarea prin combinarea de propoziţii ca şi cea prin expansiune sau contragere nu se aplică în practica scrisului decît la fiecare dintre noi şi nu au valoare decît cînd noi înşine facem schimbări ca cele amintite asupra felului nostru de exprimare, sau cînd acceptăm pe cele făcute de alţii din convingerea că sînt mai aproape de intenţiile noastre sau de tema pe care o tratăm.

Capitolul 36

TOPICA

Felul în care se aşază cuvintele în propoziţie şi propoziţiile în frază se numeşte t o p i c ă.

În propoziţie, după cum am văzut, cuvintele apar g r u p a t e în jurul unui substantiv sau al unui echivalent al substantivului, în jurul unui predicat sau al unui verb care nu este predicat. Cînd substantivul sau echivalentul lui, ca centru al grupului, are rol de *subiect*, grupul întreg este grupul subiectului, iar cînd verbul ca centru al grupului este *predicat*, grupul întreg este al predicatului.

Am constatat însă că atît în grupul subiectului, cît şi în cel al predicatului apar obiecte directe sau indirecte şi circumstanţiale care formează şi ele grupuri. De aceea, în continuare, unui grup în care substantivul deţine rol de subiect, de obiect direct, de obiect indirect sau de circumstanţial îi spunem **grup nominal** (pentru că substantivul este n u m e prin excelenţă), iar grupului care are în centrul lui un verb (predicat sau nu) îi vom spune **grup verbal.**

36.1 GRUPUL NOMINAL

36.1.1 Tipurile de grupuri nominale în limba română

Limba română are trei tipuri fundamentale de grupuri de acest fel şi anume:

tipul 1 (substantiv-adjectiv):

păr aspru, rochie lungă, creion ascuţit

Adjectivul este atribut. El se aşază de obicei după substantiv. În exprimările poetice sau cînd uzul a fixat ordinea adjectiv-substantiv, se poate produce inversarea (*aspru păr, asprul păr, lungă rochie, lunga rochie* etc.);

tipul 2 (substantiv-genitiv):

datele ecuaţiei, seninul cerului, dintele timpului

Substantivul sau echivalentul lui în genitiv este atribut genitival şi stă aproape totdeauna după substantivul determinat de el. Inversarea apare uneori în limbajul poetic.

tipul 3 (substantiv-prepoziţie-substantiv):

om de nădejde,
lampă cu mercur,
capot fără mîneci

Substantivul sau echivalentul lui precedat de prepoziţie este atribut prepoziţional. El stă după substantivul determinat. Inversarea, extrem de rară, apare numai în limbajul poetic.

36.1.2 Grupuri nominale complexe

Din aceste trei tipuri se nasc prin diverse combinări grupuri complexe. Iată cîteva dintre cele mai frecvent întîlnite.

a. Tipul 1 + tipul 2

Tipul 1 (umbra răcoroasă) se combină în mod obişnuit cu *tipul 2 (umbra) castanilor*, dînd

umbra răcoroasă a castanilor

La fel sînt:

apa limpede a izvoarelor — *mama vitregă a lui Grigoriţă*
frunzişul verde al pădurii — *(un) secret subtil al naturii*
malul stîng al Dunării — *vîrsta fragedă a copilăriei*
valorificarea superioară a lemnului
etc.

În fiecare din aceste grupuri trebuie să presupunem că substantivul determinat este gîndit a doua oară înaintea genitivului, fără a mai fi însă exprimat. El este indicat de *al, a, ai, ale.*

b. Tipul 1 + tipul 2 + tipul 1

În principiu, oricare din grupurile de sub a poate fi continuat cu un grup de tipul 1, de ex.:

umbra răcoroasă a castanilor înfloriţi

Adjectivul *înfloriţi* se adaptează bineînţeles la cazul gramatical al substantivului determinat *(castanilor).*

Chiar dacă am considera că *înfloriţi* se adaugă pur şi simplu la grupul anterior (*umbra răcoroasă a castanilor*), tipul 1 (*castani înfloriţi*) tot s-ar constitui în mintea noastră, exprimîndu-se însă numai prin adjectivul *înfloriţi*, deoarece substantivul determinat se afla în grup.

Iată şi alte cîteva exemple:

(o) rezolvare grabnică a problemelor curente
ramura agricolă a economiei naţionale

concepția modernă a dezvoltării industriale
forța excepțională a științei contemporane
gospodărirea atentă a energiei electrice
valorificarea superioară a masei lemnoase etc.

c. Tipul 1 + tipul 3

Un grup de tipul 1 (*zi noroasă*) se combină cu unul de tipul 3 (zi *de primăvară*), dînd:

zi noroasă de primăvară

La fel sînt, de ex.:

(o) bîrnă groasă de stejar
(un) acoperiș nou de tinichea
(un) motor bun cu ardere internă
(un) strigăt teribil de spaimă
sunete moi de tălăngi
pățaniile mele cu pescuitul

d. Tipul 1 + tipul 3 + tipul 1

După oricare din grupurile complexe anterioare se poate adăuga tipul 1, de ex.:

(o) bîrnă groasă de stejar bătrîn
(un) acoperiș nou de tinichea galvanizată
(un) șarpe veninos din ținuturile calde
(un) bărbat iscusit din tagma vînătorească

e. Tipul 1 + tipul 2 + tipul 3

Combinarea celor trei tipuri în această ordine este frecventă, de ex.:

rezultatul final al concursului de admitere
marginea albă a hîrtiei de scris
bătăile regulate ale ceasului cu pendul
hotarul imaginar al unei împărății de basm etc.

f. Tipul 2 + tipul 1

Un grup de tipul 2: *malul Dunării* se combină ușor cu un grup de tipul 1: *(Dunărea) înspumată*, dînd

malul Dunării înspumate

La fel mai sînt, de ex.:

„Balada chiriașului grăbit"
forța unor idei juste
folosirea modelării matematice
perfecționarea tehnologiilor existente etc.
răsunetul cîntărilor populare
utilizarea energiei solare
părerile oamenilor pricepuți

g. **Tipul 2 + tipul 1 + tipul 1**

Ca şi în alte cazuri din cele mai înainte enumerate, şi grupurile de sub f pot fi continuate cu încă un grup de tipul 1:

răsunetul cîntărilor populare româneşti
dezvoltarea cercetărilor ştiinţifice moderne
etc.

h. **Tipul 2 + tipul 2**

Tipul 2 se combină cu sine însuşi:

cîştigătoarea Cupei României
interesele cauzei revoluţiei
culoarea petalelor trandafirului
prelungirea duratei vieţii
etc.

i. **Tipul 2 + tipul 3**

Grupurile de tipul 2 se combină uşor cu cele de tipul 3, de ex.:

înălţimea caselor din sat

La fel sînt şi:

condiţiile procesului de dezarmare
fabricarea plăcilor de beton
modernizarea mijloacelor de transport
numărul elevilor de serviciu
seria bolilor de inimă
structura unei molecule de apă
etc.

j. **Tipul 2 + tipul 3 + tipul 1**

Multe din grupările anterioare de sub i se dezvoltă prin adăugarea la sfîrşitul lor a unui grup de tipul 1:

condiţiile procesului de dezarmare atomică
fabricarea plăcilor de beton armat
modernizarea mijloacelor de transport public
reducerea consumului de energie electrică
stadiul lucrărilor de întreţinere curentă
etc.

k. **Tipul 3 + tipul 1**

Combinarea tipului 3 cu tipul 1 o avem mai sus în:

plăci de beton armat
mijloace de transport public
lucrări de întreţinere curentă

ca şi în:

berbec cu coarne întoarse
foi de salată verde
om fără griji importante
etc.

l. Tipul 3 + tipul 2

Cele două tipuri se combină în mod frecvent ca în:

lucirile de aur + (lucirile) *asfinţitului*

dînd:

lucirile de aur ale asfinţitului

La fel sînt:

pătura de aer a globului	*măsurile de grăbire a lucrărilor*
şirurile de plopi ai drumului	*dovada de efectuare a operaţiei*
răscoala de la 1907 a ţăranilor	*om fără tăria convingerilor*

etc.

m. Tipul 3 + tipul 2 + tipul 1

Cele mai multe din grupurile de sub **l** se pot continua cu tipul 1; de ex.:

pătura de aer a globului pămîntesc
răscoala de la 1907 a ţăranilor moldoveni
măsurile de grăbire a lucrărilor agricole
dovada de efectuare a operaţiei cerute
om fără tăria convingerilor sale

etc.

n. Tipul 3 + tipul 3

Combinarea grupului de tipul 3 cu un grup de acelaşi tip este şi ea des întîlnită, de ex.:

numărul de elevi de serviciu	*miez de cozonac cu stafide*
seria de boli de inimă	*cafea cu lapte cu frişcă*
(o) sticlă de vin de Cotnari	*varză cu carne de porc*
(o) felie de salam de Sibiu	etc.

Posibilităţile de combinare enumerate de la **a** la **n** reprezintă numai o parte dintre combinările celor trei grupuri de bază, şi anume, numai pînă la combinarea de trei asemenea grupuri.

Grupurile complexe pot fi însă şi mai dezvoltate; de ex., cu 4 grupuri-tip:

micşorarea costului acţiunilor de combatere a dăunătorilor

(2 + 2 + 3 + 2)

„hotar înalt cu două lumi pe poale" (Arghezi, *Testament*)

(1 + 3 + 1 + 3)

cu 5 grupuri-tip:

decernarea premiilor concursului internaţional de muzică uşoară

(2+ 2 + 1 + 3 + 1)

„îndreptăţirea ramurei obscure ieşită la lumină din pădure" (Arghezi, *Testament*)

(2 + 1 + 1 + 3 + 3)

„urcioare cu vin îngroşat în fundul lor de lut"
(Arghezi, *Niciodată toamna*)
(3 + 1 + 3 + 1 + 3)

cu 6 grupuri-tip:

măsurile necesare pentru intensificarea ritmului lucrărilor de întreţinere a culturilor
(1 + 3 + 2 + 2 + 3 + 2)

cu 7 şi mai mult de 7 grupuri-tip:

măsurile necesare pentru intensificarea ritmului lucrărilor de întreţinere a culturilor agricole
(1 + 3 + 2 + 2 + 3 + 2 + 1)

tipurile de ambalaje optime pentru fiecare specie de plantă luată în studiu
(3 + 1 + 3 + 1 + 3 + 1 + 3)

o suită de spectacole cu caracter folcloric selecţionate din străvechea creaţie artistică a poporului indian
(3 + 3 + 1 + 1 + 3 + 1 + 1 + 2 + 1)

solemnitatea depunerii unor coroane de flori în memoria ostaşilor români căzuţi în luptele pentru eliberare
(2 + 2 + 3 + 3 + 2 + 1 + 1 + 3 + 3)

36.1.3 Coeziunea grupurilor nominale

Elementele constitutive ale grupurilor nominale sînt legate între ele mai mult ori mai puţin strîns. Ele au deci *grade de coeziune.* Pentru a le determina, pornim de la principiul că un grup este cu atît mai omogen, cu cît este mai greu să introducem un cuvînt sau mai multe între termenii lui de bază.

Astfel, un grup de tipul 1: *păr aspru, vreme ploioasă, sunet prelung* prezintă gradul cel mai mare de coerenţă.

Cînd în grupul 1, între substantiv şi adjectiv, este introdus un grup de tipul 2 sau 3, unitatea grupului 1 se sparge; de ex.: *păr de lup, aspru* sau *părul de lup, aspru; vreme de toamnă, ploioasă, vremea de toamnă, ploioasă; sunete de ecou, prelungi* etc. În asemenea construcţii, dacă nu se produce un echivoc (*lup aspru,* în loc de *păr aspru; toamnă ploioasă,* în loc de *vreme ploioasă*) se produce oricum o modificare, căci în *sunete de ecou prelungi,* de ex., între *ecou* şi *prelungi* se iveşte o pauză. Ea este şi mai evidentă cînd, din diferite motive, întîlnim *păr de lup - aspru,* căci *păr de lup* este mai puţin unitar decît *păr aspru.*

Între termenii unui grup de tipul 1 apar frecvent adjective demonstrative şi posesive, de ex.: *părul acesta aspru, părul tău*

aspru, dar formează cu substantivul grupuri separate de tipul 1: *părul acesta, părul tău,* cu toate că între adjectivele demonstrative şi cele posesive introduse în grup există o deosebire importantă. Adjectivele posesive pot să fie urmate de un demonstrativ, demonstrativele nu pot fi însă urmate de un posesiv, adică: *părul tău cel aspru* (numai în această formă), care nu se poate aşeza decît după grupul de tipul 1, adică *părul cel aspru al tău,* ceea ce duce la un grup complex (tipul 1 + tipul 2).

Introducerea unui grup de tipul 2 în interiorul grupului de tipul 1 dă naştere la construcţii ca: *părul lupului, aspru; vremea toamnei, ploioasă; sunetele ecoului, prelungi.* Se observă că şi de data aceasta unitatea grupului de tipul 1 este spartă, că se nasc echivocuri, că este nevoie de pauză în unele cazuri (*vremea toamnei - ploioasă, sunetele ecoului - prelungi*), deci că grupul de tipul 1 are termenii strîns uniţi între ei, de vreme ce orice deplasare a lor provoacă modificări ca cele arătate.

Grupurile de tipul 2 *(largul mării, frunzele copacilor)* au termenii mai puţin legaţi, fiindcă ei pot fi deplasaţi uşor de un grup de tipul 1 sau de tipul 2 şi 3, de ex.: *largul îmbietor al mării, largul luminat de lună al mării, largul îmbietor şi luminat de lună al mării* etc.; *frunzele îngălbenite ale copacilor, frunzele îngălbenite de arşiţă ale copacilor* etc. Perturbări apar numai cînd în interiorul grupurilor de tipul 2 apare încă un grup de tipul 2, de ex.: *frunzele îngălbenite de arşiţa verii ale copacilor.* Grupul rezultat este mai greu de cuprins decît celelalte.

Grupurile de tipul 3 *(păr de cămilă, dovezi de imaginaţie, motor cu explozie)* sînt mai puţin coerente decît cele de tipul 1, căci ele devin uşor: *păr moale de cămilă, dovezi clare de imaginaţie* (mai rar *motor cu explozie,* care este o unitate stabilită prin uz).

În concluzie, în ordinea descrescîndă a coerenţei avem: tipul 1, tipul 3 şi tipul 2.

36.2 GRUPUL VERBAL

36.2.1 Tipurile de grupuri verbale

Tipul 1 (verb-adverb):
înţelege repede, ajungînd undeva, veniţi mîine

Adverbul însoţeşte un verb numai cînd este nevoie să se arate în ce împrejurări sau cum se petrece acţiunea. El are deci o

funcţie de determinare care se poate compara cu aceea a adjectivului faţă de substantivul pe care-l lămureşte. Datorită ei, adverbul este de obicei un circumstanţial, iar adjectivul, un atribut. Dar, spre deosebire de atributul adjectival care cere adesea ca substantivul la care se referă să fie articulat, adverbul în calitatea lui de circumstanţial nu modifică în nici un fel forma verbului, ci numai înţelesul lui.

Adverbul nu stă neapărat l î n g ă verb. Astfel, *înţelege repede* devine fără greutate: *înţelege totul repede* sau *înţelege lucrurile mai importante repede* etc.

Adverbul stă mai des d u p ă verb, dar nu rareori apare şi î n a i n t e; în orice caz, mult mai frecvent decît apare adjectivul înaintea substantivului.

Tipul 2 (verb-obiect direct sau indirect):
a învăţat carte, laudă pe poet, vorbeşte despre sport

Obiectul direct şi cel indirect stau în general d u p ă verb, dar nu cînd sînt exprimate prin pronume personale. Atunci apar regulile speciale stabilite la p. 287-290. Unor reguli speciale li se supun cele două obiecte şi atunci cînd, din diferite motive, sînt aşezate î n a i n t e a verbului, potrivit cu cele arătate la p. 132, 287-290.

Cînd un grup verbal le conţine pe amîndouă, ordinea aşteptată este:

verb-obiect direct - obiect indirect, de ex.:

dacă dai nas lui Ivan (el se suie pe divan)
spunea cîte o vorbă bună fiecăruia
dă pinteni calului

Aproape la fel de des apare însă şi ordinea:

verb-obiect indirect - obiect direct, de ex.:

va dărui domnului Goe o beretă
spunea copiilor basme cu feţi-frumoşi
dă cuvintelor întrebuinţate înţeles clar
acordăm prietenilor noştri tot ajutorul

Adoptarea uneia dintre aceste ordini de aşezare depinde:

a) de intenţia de a sublinia unul din cele două obiecte;

b) de dorinţa de a evita confuziile care s-ar putea naşte în unele exprimări. Astfel, în construcţia *înapoiază cartea prietenului dumitale,* înţelesul poate să fie „înapoiază cuiva cartea care aparţine prietenului dumitale", dar şi „înapoiază prietenului dumitale cartea despre care a fost vorba (pe care el ţi-a împrumutat-o)". Pentru a arăta că *prietenul (dumitale)* este

obiect indirect în dativ, îl aşezăm imediat după verb (sau imediat înainte de verb).

Tipul 3 (verb-circumstanţial, dar nu adverb):
o luntre lunecă pe baltă,
sosind într-o clipă,
amînă în fiecare zi

Circumstanţialul care nu este adverb stă de obicei după verb, dar, ca şi adverbul din grupurile de tipul 1, el apare des şi înainte, fiind de multe ori un *grup-nominal,* cum se vede chiar din exemplele de mai sus. Prin urmare, tipul 3 seamănă în această privinţă cu tipul 2.

36.2.2. Grupuri verbale complexe

Grupurile verbale care rezultă din combinarea a cel puţin două din cele trei tipuri simple le considerăm grupuri verbale complexe.

Tipul 1 - tipul 2

Prin această combinare se obţine un grup cu 12 posibilităţi mai des utilizate:

1. Obiectul direct sau cel indirect este aşezat după grupul verbal de tipul 1:

   a) *analizaţi imediat rezultatele*
   b) *se gîndesc acum la joacă*
   a) *imediat analizaţi rezultatele*
   b) *acum se gîndesc la joacă*

2. Obiectul direct sau cel indirect este aşezat între verb şi adverb:

   a) *analizaţi rezultatele imediat*
   b) *se gîndesc la joacă acum*
   a) *imediat analizaţi rezultatele*
   b) *acum la joacă se gîndesc*

3. Obiectul direct sau cel indirect este aşezat înaintea verbului:

   a) *rezultatele analizaţi-le imediat*
   b) *la joacă acum se gîndesc*
   a) *rezultatele imediat analizaţi-le*
   b) *la joacă se gîndesc acum*

Tipul 1 + tipul 3

Tipul 1 se combină foarte des cu tipul 3, de ex.:

o luntre alunecă uşor pe baltă

Posibilităţile care rezultă din această combinare sînt:

1. Grupul circumstanţial se aşază după tipul 1:
   a) *răspund prompt la orice oră*
   b) *prompt răspund la orice oră*

2. Grupul circumstanţial se aşază între verb şi adverb:
   a) *răspund la orice oră prompt*
   b) *prompt la orice oră răspund*

3. Grupul circumstanţial se aşază înaintea tipului 1:
   a) *la orice oră răspund prompt*
   b) *la orice oră prompt răspund*

Din aceste şase posibilităţi, cele mai frecvent întîlnite sînt 1 şi 3. Celelalte au un rol asemănător cu cel stabilit la analiza combinărilor dintre tipul 1 şi tipul 2.

Tipul 2 + tipul 3

Şi aceste două tipuri se combină uşor, de ex.:

cumpără legume de la piaţă
deschideţi cărţile la pagina 67
se acordă burse în fiecare semestru

Locul elementelor din asemenea grupuri complexe depinde de aşezarea obiectului înainte sau după verb. Cînd obiectul stă după verb, grupul circumstanţial este pus în continuare după obiect ca în exemplele de mai sus, sau înaintea întregului grup 2, adică:

de la piaţă cumpără legume
la pagina 67 deschideţi cărţile
în fiecare semestru se acordă burse

Circumstanţialul poate să apară şi în interiorul grupului de tipul 2:

cumpără de la piaţă legume
deschideţi la pagina 67 cărţile
se acordă în fiecare semestru burse

În această poziţie este subliniat obiectul, datorită faptului că locul lui aşteptat este imediat după verb, iar despărţirea lui de

verb dă naştere la o surpriză. În acelaşi timp, această aşezare face impresia că grupul ar trebui continuat, de ex.:

cumpără de la piaţă legume (proaspete)
deschideţi la pagina 67 cărţile (de astronomie)
se acordă în fiecare semestru burse studenţilor (merituoşi)

Însuşi acest fapt face ca atenţia să se îndrepte către partea finală a grupului.

36.2.3 Coeziunea grupurilor verbale

Grupurile verbale au o coeziune mai mică decît grupurile nominale. Faptul acesta se datorează calităţilor verbului şi cu deosebire menţinerii formei lui neschimbate în grupul în care este inclus, indiferent de ce se întîmplă cu ceilalţi constituenţi ai grupului, afară bineînţeles de situaţiile în care adverbul ar contrazice timpul, modul sau alte caracteristici ale verbului. Aşa se explică uşurinţa mai mare de aşezare a elementelor din diferitele tipuri de grupuri verbale.

36.3 LOCUL GRUPURILOR ÎN PROPOZIŢIE

Atît grupurile verbale, cît şi cele nominale pot să fie plasate în diverse locuri în propoziţie, cu condiţia ca prin aceasta să se obţină o idee mai precisă. Să luăm pentru exemplificare o propoziţie în care grupul verbal este alcătuit din predicat şi două circumstanţiale, amîndouă reprezentînd cîte un grup nominal. Propoziţia este:

Trenul expres 303 pleacă peste cinci minute de la linia a treia.

Cu aceleaşi cuvinte şi fără transformări, ideea se poate exprima şi astfel:

Peste cinci minute, de la linia a treia, pleacă trenul expres 303.
De la linia a treia pleacă peste cinci minute trenul expres 303.
De la linia a treia, peste cinci minute, pleacă trenul expres 303.
Peste cinci minute, trenul expres 303 pleacă de la linia a treia.
Pleacă peste cinci minute de la linia a treia trenul expres 303.
Pleacă de la linia a treia trenul expres 303 peste cinci minute.

etc.

Aşezarea în propoziţie a grupurilor depinde şi de gradul lor de coerenţă. Astfel în propoziţia:

„Dumbrava rămase iar tăcută în fumul ei de lumină ca într-un vis."

(M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*)

avem un subiect *(dumbrava)* şi un grup verbal (al predicatului) constituit din restul propoziţiei. În grupul predicatului se disting foarte clar trei unităţi: un grup verbal propriu-zis: *rămase iar tăcută* şi două grupuri nominale: *în fumul ei de lumină* şi *ca într-un vis.* (Vezi şi p. 282.)

Dintre ele, grupul verbal propriu-zis poate lua înfăţişările: *rămase tăcută iar, iar rămase tăcută, tăcută rămase iar, tăcută iar rămase,* după cum poate primi în interiorul său unul din cele două grupuri nominale, de ex.:

Dumbrava rămase iar, în fumul ei de lumină, tăcută ca un vis.
Dumbrava rămase ca un vis, tăcută iar, în fumul ei de lumină.

Se înţelege de la sine că ordinea poate fi schimbată prin inversare simplă:

Ca într-un vis, în fumul ei de lumină, dumbrava rămase iar tăcută.

În aceste reaşezări grupurile îşi păstrează unitatea, ceea ce dovedeşte că topica, aşa cum am spus, nu priveşte numai locul cuvintelor în propoziţie, ci şi acela al grupurilor în propoziţie. Am putea spune chiar că pe acestea le priveşte în primul rînd.

36.4 LOCUL PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE

Locul părţilor principale şi al celor secundare în propoziţie depinde de felul propoziţiei (asertivă, exclamativă, interogativă etc.), de legăturile care trebuie să se facă între părţi şi de dorinţa noastră de a scoate în evidenţă pe una sau pe alta, potrivit cu ce am spus sau cu ce vrem să spunem în continuare.

În propoziţiile asertive (afirmative sau negative) există o *ordine de bază,* numită adesea şi ordine l o g i c ă, şi o *ordine derivată,* numită adesea şi ordine a f e c t i v ă sau expresivă.

Subiect-predicat (SP):
Elevul studiază.

Subiect-atribut-predicat (SAP):
Elevul conştiincios studiază.

Subiect-atribut-predicat-obiect direct (SAPO):
Elevul conştiincios studiază literatură.

Subiect-atribut-predicat-obiect direct-atribut (SAPOA):
Elevul conştiincios studiază literatura română.

Subiect-atribut-predicat-obiect direct-atribut-circumstanţial (SAPOAC):

Elevul conştiincios studiază literatura română cu plăcere.

• N o t ă. Se înţelege de la sine că în locul obiectului direct se poate întîlni un obiect indirect, după cum în unele propoziţii pot figura ambele obiecte.

Ordinea de mai sus se schimbă în propoziţiile exclamative, în cele interogative în care avem un pronume interogativ şi în cele dubitative, unde se utilizează ordinea derivată; de ex.:

Cu ce să te răsplătesc pentru osteneală?

faţă de ordinea de bază dintr-o asertivă cu aproximativ acelaşi înţeles:

(Eu) te răsplătesc cu ceva pentru osteneală.

Ea se schimbă şi atunci cînd o anumită parte a propoziţiei ne interesează în mod deosebit şi o punem în alt loc decît în acela de bază, subliniind-o în acest fel, de ex.:

„Şi aşa a trăit Ivan cel fără de moarte veacuri nenumărate."

(I. Creangă, *Ivan Turbincă*)

Se subliniază predicatul *a trăit.*

„Într-o republică, poporul nu ascultă decît de slujbaşi aleşi chiar de dînsul."

(N. Bălcescu, *Despre republică, despre popor şi stăpînire*)

Se subliniază circumstanţialul *într-o republică.*

„De vînzare ţi-e găinuşa ceea, măi băiete?"

(I. Creangă, *Amintiri*)

Se subliniază numele predicativ *de vînzare.*

„Pe marginea pîraielor ghicite în văi, arini, în şiruri lungi leagă coamă de coamă."

(G. Galaction, *Bisericuţa din Răzoare*)

Se subliniază circumstanţialele puse înaintea predicatului.

„Înflorirea vieţii mărunte se strecoară prin marginea aceasta de pădure, ca-n orice dimineaţă de vară."

(M. Sadoveanu, *În pădurea Petrişorului*)

Se subliniază circumstanţialul de mod prin aşezarea lui după cel de loc.

36.5 LOCUL PROPOZIŢIILOR ÎN FRAZĂ

În orice frază, propoziţiile se înşiruie într-o ordine care trebuie să le facă să exprime împreună o idee unitară, şi în

acelaşi timp să asigure legătura cu ceea ce urmează. Expunerea scrisă sau vorbită a unor lucruri are un fir conducător cînd este bine alcătuită. Pentru a-l respecta, propoziţiile din frazele pe care le folosim trebuie aşezate în aşa fel, încît trecerea de la o frază la alta să se producă printr-o înlănţuire uşor de înţeles. În acest scop, o propoziţie se poate pune la început, la mijloc sau la sfîrşit, după nevoile expunerii. De aici decurge prima regulă de topică a frazei.

Locul propoziţiilor într-o frază depinde de formularea ideilor dinaintea acelei fraze şi de ceea ce dorim să spunem în continuare.

Potrivit cu această regulă, o expunere nu începe oricum, cu orice fel de frază, oricît ar fi ea de bine gîndită şi închegată. De exemplu, o povestire n-ar putea să se deschidă cu o frază ca:

„Mai poftească de acum şi alţi leneşi în satul acela, dacă le dă mîna şi-i ţine cureaua."

(I. Creangă, *Povestea unui om leneş*)

Regula de orientare de mai sus se completează cu reguli speciale care privesc unele coordonate şi subordonate cu loc o b l i g a t o r i u în frază. Acestea sînt:

D i n t r e c o o r d o n a t e:

1) a d v e r s a t i v a aflată după *ci, ci şi* etc. nu se poate aşeza pe primul loc;
2) c o n c l u s i v a aflată după *deci, aşadar, prin urmare* etc. care, de asemenea, nu se poate aşeza pe primul loc.

D i n t r e s u b o r d o n a t e:

3) a t r i b u t i v a, al cărei loc este după cuvîntul la care se referă, de ex.:

„Acestea fură, după socotinţa noastră, pricinile *care stinseră egalitatea străbună de drepturi şi de stare în ţările noastre* şi formară acea monstruozitate socială *ca o ţară întreagă să robească la cîţiva particulari.*"

(N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

4) c o n s e c u t i v a. Locul consecutivei este totdeauna după prima parte a unei comparaţii, de ex.:

„Era o sloată nemaipomenită, ploaie, zăpadă, măzărică şi vînt vrăjmaş *de nu mai ştia vita* cum să se întoarcă să poată răsufla."

(I.L. Caragiale, *În vreme de război*)

5) c o m p a r a t i v a. Propoziţia de mod comparativă construită cu *decît* stă d u p ă prima parte a comparaţiei. Cea construită cu ajutorul lui *cum* poate sta î n a i n t e a regentei sale mai ales cînd aceasta conţine pe *aşa,* perechea corelativă a lui *cum.* Iată un exemplu pentru prima situaţie:

„...am nevoie de o protecţie pe care numai un şef de trib măreţ încălărat, *cum era uncheşul,* mi-o poate acorda."

(M. Sadoveanu, *Nada Florilor*)

Celelalte subordonate se înşiruie în ordinea în care se petrec diversele întîmplări înfăţişate în frază, sau într-o ordine destinată să pună în lumină o idee particulară, de ex., în ordinea desfăşurării evenimentelor:

„Baba atunci a ameţit de bucurie; moşneagul însă, gîndind că-i ucigă-l crucea, s-a spăriet şi, uimit, se uita prin bordei să vadă de unde a ieşit acel glas; dar nevăzînd pe nime, ş-a mai venit în sine."

(I. Creangă, *Povestea porcului*)

În general aşezarea propoziţiilor care nu se supun regulilor speciale este liberă. Astfel, deşi subiectiva care începe cu *cine* sau cu *ce* se întîlneşte mai ales înaintea regentei sale, există şi ordinea inversă, tot aşa cum subiectiva care depinde de o expresie impersonală (*e bine, e rău, e frumos, e util* etc.), deşi stă mai frecvent după regentă, nu rareori se plasează înainte de aceasta etc.

În frazele cu intercalări este necesar să se ţină seama de punctul în care s-a introdus intercalarea, pentru că ea produce uneori schimbări importante în ordinea propoziţiilor şi chiar a unor fragmente de propoziţie, de ex.:

„În paradisul Evei, prin pădure,
Ca şi în vecii trişti de mai tîrziu
Gura ta sfîntă, *toţi părinţii ştiu,*
Nu s-a deschis decît ca să ne înjure."

(T. Arghezi, *Psalm*)

În altă ordine am fi avut: Toţi părinţii ştiu (că) gura ta sfîntă nu s-a deschis în paradisul Evei, prin pădure, ca şi în vecii trişti de mai tîrziu, decît ca să ne înjure.

„Şi mai ales, *ajungînd a fi om învăţat după iscusinţa pe care*

o ai, după cît am aflat, să nu fii asupritor al sărmanilor cum sînt aîţia care au ieşit dintre noi şi ne-au uitat după ce s-au hrănit cu pîne albă."

(M. Sadoveanu, *Nada florilor*)

„Şi nu-mi pare rău că am fost amăgit de prieteni, *fiindcă dacă nu se-ntîmpla ce s-a-ntîmplat,* poate nu-mi scotea norocul în cale un străin aşa de preţios ca dumneata."

(I.L. Caragiale, *Abu Hassan*)

(Pentru efectele schimbărilor de topică, vezi *Inversiunea şi hiperbatul,* p. 392.)

Capitolul 37

VORBIREA DIRECTĂ - VORBIREA INDIRECTĂ

Pentru exprimarea gîndurilor, sentimentelor, părerilor - ale noastre sau ale altora - avem două modalităţi generale:

a) să le înfăţişăm ca gînduri, sentimente, păreri ale noastre, cu propriile noastre cuvinte, propoziţii şi fraze;

b) să le înfăţişăm ca gînduri, sentimente, păreri ale altora, fie cu propriile lor cuvinte, propoziţii şi fraze, fie cu ale noastre.

Cînd procedăm ca în *a,* folosim **vorbirea directă,** care mai este numită şi **stil direct** sau **discurs direct.** Astfel în propoziţia de mai jos:

„Pe-o nicovală pitpalacul îşi bate cîntecul fierbinte."
(L.Blaga, *Prier*)

poetul se exprimă în vorbire directă. Acelaşi lucru se petrece şi în versurile următoare extrase din monologul lui Mircea din *Scrisoarea III:*

„Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul
Şi de-aceea tot ce mişcă-n ţara asta: rîul, ramul
Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este..."

De asemenea, în vorbire directă este şi o propoziţie ca:

Direcţia Vînătorii a pornit acţiunea de refacere a pîraielor, mai ales a acelora din apropierea păstrăvăriilor.

În cursul vorbirii directe se pot introduce spusele cuiva, citîndu-le. Ca să se arate acest lucru, se foloseşte un verb ca *spune, zice, susţine* etc., de ex.:

„Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreau" - zise Lăpuşneanu.
sau:
Lăpuşneanu zise: „Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreau".

Ca şi propoziţia *Lăpuşneanu zise,* fraza dintre „...“ este în vorbire directă, dar în vorbire directă c i t a t ă.

Tot în vorbire directă citată sînt şi propoziţiile care urmează după două puncte în fragmentul următor:

„Atunci zîna spăimîntată zise lui Făt-Frumos: fă-te ce te-ai face, că te prăpădeşte zmeul.“

(I. Creangă, *Făt-Frumos, fiul iepei*)

Cînd exprimăm numai ideea sau ideile dintr-o propoziţie, o frază, mai multe fraze etc. într-o formulare care ne aparţine nouă sau celui care le prezintă, partea construită astfel este o **vorbire indirectă,** un **stil** sau un **discurs indirect,** de ex.:

Lăpuşneanu zise că, dacă ei nu-l voiau, el îi voia.
Atunci zîna spăimîntată zise lui Făt-Frumos să se facă ce se va face că îl prăpădeşte zmeul.

37.1 TRECEREA DE LA VORBIREA DIRECTĂ LA CEA INDIRECTĂ

În trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă se respectă unele reguli care privesc diversele feluri de propoziţii.

Propoziţiile afirmative şi cele negative se trec din vorbirea directă în cea indirectă cu ajutorul conjuncţiei **că,** pusă după un verb care înseamnă „a spune“, de ex.:

V o r b i r e d i r e c t ă:	V o r b i r e i n d i r e c t ă:
Mă duc pînă la un prieten.	*Spune* / *A spus* } **că (el) se duce pînă la un prieten.**
Te-ai mai îngrăşat.	*A remarcat* **că (el) s-a mai îngrăşat.**
Nu mi-e sete.	*Spune* **că nu-i e sete.**

Propoziţiile interogative se trec din vorbirea directă în cea indirectă cu ajutorul unui verb care are înţeles de „întreba“, de ex.:

Cine eşti dumneata?	*L-a întrebat* **cine este el.**

Cînd la propoziţia interogativă se pot da două răspunsuri, pe lîngă verbul cu înţelesul de „întreba“, se întrebuinţează conjuncţia **dacă, (de):**

Sînteţi pregătiţi de drum?	*A întrebat* **dacă sînt pregătiţi de drum.**
Ştii lecţia?	*Întreabă* **dacă ştie lecţia.**
Vine cineva?	*Întreabă* **dacă vine cineva.**

Adverbele de timp, de loc sau de mod şi pronumele interogative dintr-o propoziţie interogativă se păstrează în trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă, devenind conjuncţii în aceasta din urmă:

Unde *ai pus cartea mea?*	*Întreabă* **unde** *ai pus cartea lui.*
Cînd *ai venit?*	*L-a întrebat* **cînd** *a venit.*
Cum *aţi călătorit?*	*Îl întreabă* **cum** *a călătorit.*
Cît *e ceasul?*	*Îl întreabă* **cît** *e ceasul.*

Propoziţiile interogative trecute în vorbirea indirectă sînt numite şi *interogative indirecte.*

Propoziţiile imperative se trec în vorbirea indirectă cu ajutorul unui verb care are înţeles de „porunci, ordona, pretinde, cere etc.", urmat de modul conjunctiv, de ex.:

Dă-ţi demisia numaidecît!	*I-a poruncit* **să-şi dea demisia numaidecît.**
Stai pe loc!	*I-a cerut* **să stea pe loc.**
Împrumută-mi stiloul tău.	*L-a rugat* **să-i împrumute stiloul lui.**

Propoziţiile exclamative se trec din vorbirea directă în cea indirectă cu ajutorul unor verbe care înseamnă „ura, spune" urmate de conjunctiv, dacă acesta a fost şi în vorbirea directă, sau de conjuncţia **că** şi unul din celelalte moduri personale, afară de imperativ; de ex.:

Vai de mine!	*Spune* **că este vai de el.**
Să trăiţi mulţi ani!	*I-a urat* **să trăiască mulţi ani.**

37.2 VERBUL ÎN VORBIREA INDIRECTĂ

Verbele care se întrebuinţează pentru a arăta că se face trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă, fiind verbe declarandi şi tranzitive, transformă propoziţiile independente din vorbirea directă în propoziţii d e p e n d e n t e în vorbirea indirectă.

Timpul şi modul acestor verbe nu condiţionează decît în anumite împrejurări timpul şi modul propoziţiilor din vorbirea indirectă (nu se întrebuinţează niciodată imperativul, de ex.), încît putem avea construcţii în care timpul şi modul verbelor sînt condiţionate de înţelesul pe care-l dăm fiecărei situaţii.

Cînd este necesar să se arate că ceea ce se relatează se întîmplă în trecut, în prezent sau în viitor, se folosesc timpurile corespunzătoare, de ex.:

Spune că pe atunci **se ducea** *la un prieten care-l* cunoştea *şi îl* aprecia *foarte mult. Prietenul* **era** *de meseria lui* etc.

„Ş-apoi unde s-ar fi **găsind** *acel împărat roş şi fata lui, care cică* [se zice] **este** *o farmazoană cumplită, numai cel de pe comoară o fi ştiind.“*

(I. Creangă, *Harap Alb*).

37.3 PRONUMELE PERSONALE ŞI CELE POSESIVE ÎN VORBIREA INDIRECTĂ

Pronumele personale şi cele posesive (ca şi adjectivele posesive) de persoana I şi a II-a, singular şi plural, trec de obicei în vorbirea directă la persoana a III-a:

V.D. *(Eu)* **îmi** *cunosc bine obligaţiile* **mele.**
V.I. *Pretinde că (el)* **îşi** *cunoaşte bine obligaţiile* **lui.**
V.D. *(Noi) vom merge pe jos.*
V.I. *A spus că (ei) vor merge pe jos.*
V.D. *Cunoşti pe omul acesta? (tu)*
V.I. *A întrebat dacă (el) cunoaşte pe omul acesta* (sau *acela*).
V.D. *Vorbiţi mai încet. (voi)*
V.I. **I-***a rugat să vorbească mai încet. (pe ei)*

Situaţia de mai sus se iveşte totdeauna cînd relatăm spusele persoanei a treia. De multe ori însă reproducem ce am spus noi înşine sau o persoană a II-a, de ex.:

V.D. **Îmi** *cunosc bine obligaţiile* mele.
V.I. *(Eu) am spus că* **îmi** *cunosc bine obligaţiile* mele.
V.I. *(Tu) ai spus că-*ţi *cunoşti bine obligaţiile* **tale.**

Se pot întîlni şi situaţii în care vorbitorul relatează unei persoane a II-a ce a spus despre ea:

V.I. **(Eu)** *am spus că* **(tu) îţi** *cunoşti bine obligaţiile* **(tale).**
sau despre persoana a III-a:
V.I. **(Eu)** *am spus că* **el** (sau: **ea**) **îşi** *cunoaşte bine obligaţiile* **(sale).**
sau persoana a II-a despre persoana a III-a:
V.I. **(Tu)** *ai spus că* **el** (sau: **ea**) **îşi** *cunoaşte bine obligaţiile* **(sale).**

sau persoana a III-a despre persoana I ori a II-a:

V.I. (El sau: **ea**) *a spus că* (**eu**) **îmi** *cunosc bine obligaţiile* (**mele**).

V.I. (El sau: **ea**) *a spus că* (**tu**) **îţi** *cunoşti bine obligaţiile* (**tale**) etc.

• N o t ă. Persoana a II-a generală din expresii, locuţiuni, proverbe etc. nu se trece la persoana a III-a, de ex.: V.I. *Bine a zis cine a zis că dacă* **dai** *nas lui Ivan, el se suie pe divan.*

37.4 CONFUZII DATORATE SCHIMBĂRII DE PRONUME

Din cauză că în vorbirea indirectă pronumele personal şi cel posesiv de persoana a II-a ţin şi locul persoanei I şi a II-a, pot să apară unele confuzii ca în propoziţia:

A remarcat că (**el** sau: **ea**) *s-a mai îngrăşat.*

unde persoana a II-a poate fi sau vorbitorul însuşi sau cel ori cea despre care se vorbeşte.

În fragmentul din vorbirea indirectă de mai jos:

I-a spus să nu primească bani, ci numai atîta grîu cu paie cu tot cît va putea duce **el** *în spate şi cu un băiat al* **lui**...

el se poate referi atît la cel care nu primeşte bani, cît şi la cel care dă grîul (deci la două persoane cu totul diferite);
lui, atît la un băiat al celui care urmează să *ia* grîul, cît şi la un băiat al celui care urmează să *dea* grîul.

Pentru a limpezi înţelesul unor construcţii ca aceasta se introduce în vorbirea indirectă numele uneia din persoane (cînd este cunoscut), de ex.:

I-a spus să nu primească bani, ci numai atîta grîu cu paie cu tot cît va putea duce în spate el, **Stan,** *şi un băiat al lui Stan.*

sau:

I-a spus lui Stan să nu primească bani, ci numai atîta grîu cu paie cu tot cît va putea duce în spate el şi cu un băiat al lui.

37.5 MODIFICĂRI DATORATE TRECERII LA VORBIREA INDIRECTĂ

Adjectivele, adverbele şi pronumele care exprimă apropierea în spaţiu sau în timp se schimbă adesea în vorbirea indirectă prin

aceleaşi părţi de vorbire sau prin locuţiuni care arată depărtarea, astfel:

acesta *aceasta* etc.	trec în	*acela* *aceea* etc.	*ieri* trece în	*cu o zi înainte* *ziua dinainte* *ziua precedentă*	
aici *acum* *astăzi*	trec în	*acolo* *atunci* *în ziua aceea* *în acea zi* etc.	*mîine* *poimîine*	trec în	*a doua zi* *după o zi* *peste o zi* *după două zile* *peste două zile* etc.

Schimbarea se face ţinîndu-se seama de situaţie. Astfel, se poate spune *A întrebat dacă a citit cartea aceasta,* cînd obiectul la care se referă este apropiat de vorbitor.

Imperativul nu se utilizează în vorbirea directă. El se transformă în conjunctiv, precedat de un verb cu înţelesul de „ordona, porunci, ruga etc.".

Vocativul devine acuzativ sau dativ, după verbul întrebuinţat pentru a introduce vorbirea indirectă.

V.D. *„De vînzare ţi-e găinuşa ceea,* **măi băiete?"** (I. Creangă)
V.I. *Întreabă* **pe băiat** *dacă îi e de vînzare găinuşa aceea.*
V.I. *Porunceşte* **băiatului** *să spună dacă găinuşa lui este de vînzare.*

Propoziţiile interogativ-exclamative, exclamaţiile simple, unele interjecţii se elimină ori de cîte ori exprimă o stare de spirit la care nu este necesar să ne oprim în vorbirea indirectă, de ex.:

V.D. *„Ia uitaţi-vă! Cel ce vine după turc este ciobanul de aseară!*
Iordache, Iordache, în ce foc ne-ai băgat!"
(Gala Galaction, *Lîngă apa Vodislavei*)

Propoziţia *Iordache, Iordache...* etc. nu este necesară în vorbirea indirectă:

V.I. *Le spuse să se uite ca să vadă că cel care venea după turc era ciobanul de aseară.*

De asemenea, nici o propoziţie interogativ-exclamativă ca cea de la începutul fragmentului următor nu este necesară:

V.D. „Ce voiţi? *Devenisem la drum mai mîncăcioşi decît evanghelistul Ion...*"

(C. Hogaş, *În Munţii Neamţului*)

V.I. *Autorul spune că deveniseră la drum mai mîncăcioşi decît evanghelistul Ion...*

37.6 VORBIREA INDIRECTĂ LIBERĂ

În vorbirea indirectă se reproduc ideile cuiva prin propoziţii şi fraze făcute să depindă de un verb cu înţelesul de „spune, zice, porunci, ruga, întreba etc.", urmat de conjuncţia corespunzătoare *(că, să, de, dacă)* sau de adverbe şi pronume relative.

Există însă şi un fel de vorbire indirectă fără legătură exprimată cu un verb cu înţelesul arătat. Astfel, în fragmentul următor, partea de la cuvîntul *Dumneaei* la cuvîntul *Bucureşti* nu este introdusă prin *spune, zice* etc.:

„D. Georgescu îndoieşte pasul... intră în parc; caută peste tot... Madam Georgescu - fatalitate - nicăieri. Obosit, omul şade pe o bancă, şi, pentru prima oară, după o alergătură de cinci ceasuri, înjură în gînd... Pe cine? Pe coana Anica... *Dumneaei a făcut toată încurcătura. Dumneaei face toate încurcăturile... Dar nu strică dumneaei; el strică; nu trebuia s-o ia; trebuia s-o lase la Bucureşti*".

(I.L. Caragiale, *Tren de plăcere*)

Această parte este o **vorbire indirectă liberă**. Ea este liberă pentru că nu se leagă de restul expunerii prin *spune, zice* etc. şi, bineînţeles, nici prin conjuncţiile cerute de un asemenea verb.

Vorbirea indirectă liberă este i n t e r i o a r ă. Ea se produce de obicei în gînd, de cele mai multe ori reprezentînd un m o n o l o g interior. Putem chiar să-i reconstituim părţile care bănuim că lipsesc. De exemplu, în monologul interior de mai sus:

Dar nu strică dumneaei; (dar cine strică?) *el strică;* (de ce? fiindcă) *nu trebuia s-o ia;* (dar ce să fi făcut?) *trebuia s-o lase la Bucureşti.*

Lipsa verbului prin care se introduce de obicei vorbirea indirectă este suplinită în vorbirea indirectă liberă fie de alt verb, fie de un element capabil să sugereze faptul că o parte din vorbire

are caracteristica de a fi indirectă şi liberă. Astfel, în fragmentul din I.L. Caragiale, acest rol îl are „înjură în gînd", iar în cel de mai jos, construcţia „şi-l făcu să murmure" (după care urmează vorbirea indirectă liberă):

„Într-adevăr află multe lucruri: pînă unde să meargă cu un tren, pînă unde cu o clasă, la ce hotel să tragă la Viena, cît să dea la hamal, cît la birjari şi cît la chelneri. Mulţimea bacşişurilor îl înspăimîntă şi-l făcu să murmure cu indignare. *Toate le putea ierta nemţilor, dar pomana asta cu de-a sila nu-i intra dumnealui în cap.*"

(I.A. Bassarabescu, *Străinul*)

37.6.1 Vorbirea indirectă propriu-zisă fără verbul cu înţeles de „**spune, zice** etc." *şi, parţial, fără conjuncţie*

Acest caz, relativ rar, apare cînd avem elipsa unui verb caracteristic vorbirii indirecte şi cînd, după ce se sugerează acest verb, se înşiră spusele cuiva introduse cel puţin o dată prin conjuncţia necesară. Un exemplu ilustrativ este următoarea frază (am aşezat-o în aşa fel, încît să putem sublinia elementele specifice):

„Într-o zi, stînd ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, pînă s-aducă ciorba, a-nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietenă măritată care nu se afla de faţă: *(se sugerează prin ultimul predicat că Ianuloaia va spune ceva):*

(1) că s-a ţinut cu beizadea cutare, un copil! şi Vodă supărat foc, era să puie să-i taie coadele şi s-o trimiţă surghiun la un schit, tocmai în fundul munţilor;
(2) că a prins-o o dată bărbatu-său, ziua-namiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc şi cu alţi drăngălăi;
(3) - ţiganii îi trăgeau de unul singur „Măi cazace, căzăcele!" şi ea chiuia şi juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă, apilpisită, ca un maladeţ zaporojean;
(4) că-ntr-un rînd a plecat la Căldăruşani s-o spovedească sfinţia sa părintele Ioanichie, şi a stat acolo de miercuri în săptămîna patimilor pînă-n săptămîna luminată după Izvorul Tămăduirii;
(5) - se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună şi cînta de răsuna lacul: „Frunzuliţă lobodă! Of! ţaţo, gura lumii-i slobodă!", iar părintele lucra din lopeţi şi-i ţinea

isonul pe glas al optulea."

(I.L. Caragiale, *Kir Ianulea*)

Din cele cinci părţi aflate în vorbire indirectă, două (3) şi (5) nu sînt precedate de conjuncţia **că**.

37.6.2 Vorbire directă exprimată printr-un cuvînt sau mai multe în cursul altei vorbiri directe

Cazul acesta constă din reproducerea unui cuvînt sau a unei expresii a celui despre care se povesteşte ceva, un fel de citare neexplicată, ca în fraza de mai jos, unde expresia *iac-aşa* nu aparţine autorului, ci persoanei despre care el relatează:

„Dar îndată ce s-a înhămat la munca din care vedea că toată viaţa n-are să mai scape, a înţeles că pentru o femeie necăjită ca ea, toate aceste închipuiri de mai bine sînt, *iac-aşa,* prostii, care-ţi fac traiul şi mai greu."

(I. Agârbiceanu, *Fefeleaga*)

Pentru partea finală a frazei nu putem avea deplină certitudine decît în legătură cu termenul subliniat. Ultima propoziţie cu verbul la persoana a II-a ar părea că reproduce gîndirea personajului, ceea ce ne-ar da dreptul s-o considerăm, mai ales după citarea lui *iac-aşa,* în vorbirea indirectă liberă, dar cum persoana a II-a este aici, generală, o asemenea interpretare nu se sprijină pe argumente suficient de puternice.

37.7 O REPREZENTARE GRAFICĂ A VORBIRII DIRECTE, A CELEI INDIRECTE ŞI A CELEI INDIRECTE LIBERE

Oricine spune ceva este un vorbitor. Spre a se exprima, el e m i t e propoziţii şi fraze. De aceea i se spune uneori şi **emiţător**.

Ceea ce el exprimă prin propoziţii şi fraze se numeşte uneori **mesaj**.

Cel care primeşte mesajele emiţătorului se numeşte uneori **receptor**.

De fiecare dată cînd o persoană spune ceva, ea este emiţător, iar cînd ascultă ce spune altă persoană, ea este receptor. Legătura

dintre ele se face prin mesaje.

În vorbirea directă, emiţătorul (E) comunică un mesaj (M) unui receptor (R), deci:

$$E \text{——} M \text{——} R$$

Aceasta este reprezentarea grafică a vorbirii directe.

Cînd mesajul ajunge la receptor prin intermediul altui emiţător, fără a fi mesaj citat, avem doi emiţători: E_1 (care a compus mesajul) şi E_2 (care retransmite mesajul compus de E_1). Cînd E_2 a primit mesajul lui E_1, el a fost atunci receptor. Cînd E_2 retransmite mesajul, M, al lui E_1, el specifică acest lucru prin verbe ca *spune, zice, ordonă, afirmă* etc., ceea ce modifică într-o oarecare măsură mesajul lui E_1. Vom avea deci două mesaje foarte asemănătoare (M şi M_1). Acest mod de transmitere a mesajelor formează vorbirea indirectă care arată grafic astfel:

$$\begin{array}{lll} E_1 \text{———} M & & R \\ & \downarrow & \uparrow \\ & (R)\ E_2 \text{———} & M_1 \end{array}$$

Cînd avem de-a face cu vorbirea indirectă liberă, R este aceeaşi persoană cu E_2, căci el „primeşte" un mesaj făcut de el însuşi, dar ca şi cum ar fi fost construit de un E diferit. Deci:

$$\begin{array}{llll} E_1 \ldots M & & R & = E_2 \\ & \downarrow & \uparrow & \\ & (R)\ E_2 \text{———} & M_1 & \end{array}$$

Capitolul 38

PRINCIPALELE FIGURI DE STIL

Figurile de stil se nasc din două cauze fundamentale:

1) din deprinderea de a ne închipui că lucrurile şi fiinţele pot să aibă însuşirile dorite de noi şi să se comporte ca şi cum le-ar avea într-adevăr;

2) din necesitatea de a pune în evidenţă acele părţi din diversele noastre expuneri scrise sau orale cărora dorim să li se acorde o atenţie deosebită. Ceea ce rezultă în vorbire sau în scris dintr-o schimbare cerută de cauzele mai sus arătate este o figură de stil. Astfel cînd cocoşul din povestirea bine cunoscută a lui Ion Creangă strigă întîia oară: *Cucurigu, boieri mari, daţi punguţa cu doi bani!* el capătă, printr-o figură de stil, însuşirea omenească de a vorbi. Invers, cînd noi înşine ne adresăm obiectelor neînsufleţite, ca în versurile:

„Plugule, cin' te-a născocit
Ca să frămînţi a şesurilor coaje?..."

(T. Arghezi, *Plugul*)

sau cînd răspundem la o întrebare pe care parcă ne-ar fi adresat-o nouă lucrurile, ca în versurile lui Eminescu:

„Am răspuns: «Pădure dragă,
Ea nu vine, nu mai vine!
Singuri voi, stejari, rămîneţi
De visaţi la ochii vineţi
Ce luciră pentru mine
Vara-ntreagă.»"

(*Freamăt de codru*)

se produce de asemenea o figură de stil, de acelaşi fel ca cea din versurile populare de mai jos în care se porunceşte dorului:

„Du-te, dor, pe cel izvor
Şi despică molidul,
Nu-mi despica sufletul,
Şi despică cetina,
Nu-mi despica inima!“

Un poet poate chiar să spună despre sine:

„Tare sînt singur, Doamne, şi pieziş,
Copac pribeag uitat în cîmpie.“

(T. Arghezi, *Psalm*)

ca şi cînd el ar fi copac şi ar fi în stare să arate ce ar simţi dacă ar fi copac.

Datorită obiceiului amintit şi nenumăratelor posibilităţi de a da lucrurilor şi fiinţelor înfăţişări noi prin însuşirile atribuite, datorită în acelaşi timp şi o b l i g a ţ i e i ca, de îndată ce un lucru ori o fiinţă au fost imaginate într-un anume fel, ele să şi facă ce se potriveşte cu însuşirile acordate, prin figurile de stil se creează lumi noi, mai mult ori mai puţin asemănătoare cu lumea de toate zilele.

În basme, caii mănîncă jăratic (printr-o exagerare care vrea să arate cît sînt de deosebiţi de caii de rînd), oamenii se transformă în animale sau în lucruri, apoi iarăşi în oameni; unii sînt înzestraţi cu puteri nemaipomenite; apucă luna cu mîinile, mănîncă zeci de cuptoare de pîine şi beau zeci de buţi de vin şi tot nu se satură etc. Obiectele capătă însuşiri excepţionale: o oglindă arată ce fac cei apropiaţi sufleteşte de personajul care priveşte în ea şi este departe de ai săi, pe o năframă se văd pete de sînge cînd celor iubiţi li se întîmplă moarte, morţii înşişi sînt înviaţi cu „apă vie“, o perie aruncată îndărăt opreşte un timp pe urmăritorii cei răi făcîndu-se pădure deasă; dintr-un bob de piper care nu stă locului se naşte un Pipăruş Viteazul ş.a.m.d.

În literatura cultă de imaginaţie, în care se întîlnesc mai rar situaţii ca cele din basme, apar totuşi unele similare, cum este cea din poezia *Fîntîna* de Alexandru Macedonski:

„Cunosc o fîntînă pe valea umbrită:
Un grangur de aur cîntînd m-a-ndemnat
S-adorm între frunze de plop şi răchită,
Să uit oraşul în care-am oftat.

Pe valea umbrită cunosc o fîntînă:
O mierlă cu care de vorbă am stat,
Aflînd că durerea o sufăr stăpînă,
A rîs cît se poate, iar eu am oftat."

„Conversaţia" dintre poet, grangur şi mierlă este bineînţeles închipuită, dar nu pentru că poetul ar vrea ca noi să ne minunăm că el „discută" cu cele două păsări, ci pentru că doreşte să aflăm că, pe cînd la oraş suferă, în liniştea naturii găseşte înţelegere şi prietenie.

Mijloacele prin care se atrage atenţia asupra unei idei, scoţînd-o în relief, sînt şi ele figuri de stil, de cele mai multe ori combinate cu cele din categoria anterioară, ca în versurile din *Înger şi demon*, în care Eminescu scoate puternic în lumină deosebirile de caracter şi temperament dintre personajele poemului:

„*Ea* un înger ce se roagă - *El* un demon ce visează;
Ea o inimă de aur - *El* un suflet apostat;
El în umbra lui fatală stă-ndărătnic rezemat -
La picioarele Madonei, tristă, sfîntă, *Ea* veghează."

Punerea în evidenţă a unui fapt se face, între altele, prin aşezarea cuvintelor în aşa fel, încît cele care au sau trebuie să aibă o semnificaţie deosebită să nu poată să fie trecute cu vederea, ca şi în versurile următoare din *Lacul* lui Eminescu:

„Lacul codrilor *albastru*
Nuferi *galbeni* îl încarcă;
Tresărind în cercuri *albe*
El cutremură o barcă."

Fiind despărţit de cuvîntul *lacul* şi aşezat la sfîrşitul versului, adjectivul *albastru* se află într-o poziţie avantajată şi de aceea ne oprim întîi la el, apoi la celelalte culori din strofă.

Unui scop similar de fixare a atenţiei îi serveşte şi repetiţia, nu numai aceea de cuvinte sau de grupuri de cuvinte, ci şi aceea a unor sunete destinate să imite diferite ritmuri sau zgomote, de exemplu ritmul unui joc ţărănesc:

„Iar Ipate, de cuvînt: se prinde în joc lîngă o fată care chiteşte că i-ar cam veni la socoteală (...).
Şi *tropai, tropai, ropai, ropai!* i se aprind călcîile lui Ipate al nostru!"

(I. Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul*)

sau ca în pasajul din *Hagi Tudose* al lui Barbu Ştefănescu Delavrancea, unde se sugerează molfăitul unei măsline de un bătrîn fără dinţi, zgîrcitul personaj Hagi Tudose:

„Dar nu l-aţi văzut cum mişună prin cîrciumi şi băcănii? (...). Intră într-una, ia binişor o măslină, o aduce la gură ş-o strecoară printre gingii. *Fol, fol, fol,* o mestecă (...)".

Exemplele de mai înainte sînt destinate numai să ilustreze ideea de figură de stil. Numărul, varietatea şi importanţa lor nu se pot cuprinde în sute de pagini, dar cele care trebuie neapărat cunoscute pot fi rezumate într-un spaţiu mai restrîns.

Multe dintre ele, în primul rînd cele prin care se urmăreşte reliefarea unei idei, nu se înţeleg însă cum se cuvine fără cunoaşterea gramaticii. Şi mai important este faptul că ele se condiţionează unele pe altele acolo unde apar, în aşa fel încît formează o reţea. Ca să pătrundem adevărata semnificaţie a unui poem, a unei bucăţi în proză sau a unei piese de teatru trebuie să descoperim această reţea. Ea seamănă cu aceea formată de elementele gramaticale propriu-zise, se supune unor reguli de acelaşi tip ca şi regulile din reţeaua gramaticală şi duce împreună cu aceasta la construirea de expuneri organizate. Ambele nu sînt de fapt decît ceea ce numim s t r u c t u r ă.

De aceea, numai cine cercetează legăturile dintre figurile de stil o dată cu cele dintre elementele gramaticale, dar fără a uita că ultimele sînt subordonate şi servesc pe cele dintîi, numai acela ajunge să aprofundeze ce citeşte sau ascultă şi, eventual, să compună el însuşi texte bine formulate şi atrăgătoare.

38.1 COMPARAŢIA

Cînd două sau mai multe obiecte (lucruri, fiinţe, persoane) seamănă sau ni se pare că seamănă pentru că avem impresia că au o proprietate comună, spunem că unul este l a f e l, t o t a ş a ca celălalt, c u m este şi celălalt, p r e c u m este şi celălalt sau p a r c ă este celălalt, sau f a c e ceva ca celălalt, c u m face celălalt etc.

O proprietate comună poate să fie: forma, mărimea, culoarea, gustul, mirosul, sunetul, un sentiment, un anume fel de a se

mişca, de a gîndi etc. Dacă, de exemplu, unei cîntăreţe i se aduce omagiul din *cîntă ca o privighetoare*, se consideră că ea îşi modulează vocea ca şi privighetoarea trilurile, socotite o culme a frumuseţii muzicale, fapt care şi constituie elementul comun.

Comparaţia este cea mai uşoară şi în acelaşi timp cea mai grea figură de stil. Este cea mai uşoară fiindcă stă la îndemîna tuturor, dar tocmai de aceea şi foarte grea, căci cele mai reuşite comparaţii fiind făcute, a devenit din ce în ce mai dificil să se găsească altele originale.

Iată numai cîteva exemple:

O zi senină a fost comparată cu *o frunte de fecioară*:

„Era o zi senină ca fruntea de fecioară
Ce e neturburată de-ai patimilor nori."

(Al. Macedonski, *Stuful de liliac*)

o *frunte încruntată* cu o *noapte străbătută de furtuni*:

„El ades suit pe-o piatră cu turbare se-nfăşoară
În stindardul roş şi fruntea-i aspră-adîncă, încreţită,
Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită."

(M. Eminescu, *Înger şi demon*)

Aurora, cu *un ochi* care apare *de sub o geană luminoasă*:

„Aurora se iveşte radioasă
Ca un ochi ce se deschide sub o geană luminoasă."

(V. Alecsandri, *Punteă*)

Trecerea anilor a fost comparată cu *lunecarea norilor*:

„Trecut-au anii ca nouri lungi pe şesuri."

(M. Eminescu, *Trecut-au anii*)

norii negri, cu *palate sumbre*:

„Cînd norii cei negri par sumbre palate
De luna regină pe rînd vizitate..."

(M. Eminescu, *Mortua est*)

iar *formele lor* cu o *dantelă*:

„Subţiri ca o dantelă urcă mereu din apă
Clădiri de nori fantastici..."

(Al. Macedonski, *Stuful de liliac*)

Iubita moartă a fost comparată cu o *umbră de argint*:

„Te văd ca o umbră de-argint strălucită,
Cu aripi ridicate, la ceruri pornită,
Suind, palid suflet, a norilor schele..."

(M. Eminescu, *Mortua est*)

îndepărtarea a trei haiduci în noapte cu *plutirea* a trei stafii:

„Se duc uitaţi
Cei trei fărtaţi,
Săltînd în şa,
Plutind aşa,
Ca trei stafii..."

(St. O. Iosif, *Doina*)

sufletul neliniştit al poetului cu o *cucuvea*:

„Tu trăieşti fără castel,
Fără pat, făr' aşternut,
De la început;
Fără cufăr, fără cărţi,
Zburînd mereu într-alte părţi,
Neaşezată nicăieri,
Fără drepturi, fără puteri.

O! cucuvaia lui Dumnezeu,
Gîndesc c-ai fi sufletul meu!"

(T. Arghezi, *Graiul Nopţii*)

puful de păpădie cu o uşoară *ninsoare*:

„...priveam, în creşterea luminii răsăritului, cum pe o margine de cîmp albea aşa de multă păpădie, încît se părea că deasupra ierbii a căzut o uşoară ninsoare..."

(M. Sadoveanu, *Plopul*)

iar *frunzele de porumb* cu *săbiile*:

„Şi la dreapta, şi la stînga s-au adunat popuşoi. Se mişcă şi sună ca nişte săbii."

(M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*)

Transilvania, capodoperă arhitecturală a naturii, a fost comparată cu un *palat*:

„Pe culmea cea mai înaltă a munţilor Carpaţi se întinde o ţară mîndră şi binecuvîntată între toate ţările semănate de

Domnul pe pămînt. Ea seamănă a fi un măreţ şi întins palat, cap d-operă de arhitectură, unde sînt adunate şi aşezate cu măiestrie toate frumuseţile naturale ce împodobesc celelalte ţinuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte."

(N. Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod-Viteazul*)

Îndîrjirea unui erou revoluţionar se arată ca *seva pămîntului* care pătrunde în el la fel ca în trunchiul unui copac:

„Horia, iobag bătrîn de cincizeci de ani, ţăran încruntat, cu palmele aspre, cu privirea grea şi întunecată. În el seva pămîntului urcă de-a dreptul în creier, fără să treacă prin nici un filtru, cum ar urca în trunchiul unui copac, cu rădăcinile înfipte în toate crăpăturile stîncii."

(G. Bogza, *Viaţa în Ţara moţilor*)

Un avion care se pregăteşte să arunce bombe e comparat cu *un pumnal*:

„Ca un pumnal ce sfîşie o piele
Un avion alunecă pe cer."

(E. Jebeleanu, *Noaptea soarelui*)

Scriitorii români au fost poftiţi la inaugurarea Teatrului Naţional să triumfe în acest lăcaş de cultură cum triumfau odinioară *Eschil* şi *Sofocle* în Grecia antică:

„Veniţi, vă-ntreceţi, triumfaţi
Cum triumfar-odată
Eschil, Sofocle-aplaudaţi
În Grecia-ncîntată."

(Gr. Alexandrescu, *Imn destinat a să cînta la inaugurarea Teatrului*)

Pentru a întări comparaţia, se pun adesea la contribuţie formule populare ca în:

„Pe urmă se mai învîrte cît se mai învîrte prin casă doar a mai găsi ceva, dar nu găseşte nimic, căci iedul cel cuminte tăcea molcom în horn, *cum tace peştele în borş la foc*."

(I. Creangă, *Capra cu trei iezi*)

sau ca în:

„O! dar voi, care prin viaţa ce pe buni şi răi adapă,
Treceţi făr-a lăsa urme, *ca şi ctinele prin apă.*"

(Al. Macedonski, *Noaptea de ianuarie*)

Uneori comparaţia poate să fie indirectă ca în următorul pasaj din nuvela *Păcat* a lui I.L. Caragiale:

„Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de tămăduit decît bubele erau apucăturile şi năravurile. Pînă la urmă şi acestea au fost învinse; poveţele, blîndeţea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor buni care-l luaseră la sînul lor cald (...) au gonit, dacă nu cu desăvîrşire, cel puţin în cea mai mare parte, şi pornirile şi deprinderile rele. *Nu este cu neputinţă grădinarului priceput şi răbdător să nu îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strîmb.*"

Fraza subliniată compară, fără ca autorul s-o spună direct, reeducarea copilului de părinţii săi adoptivi cu munca unui grădinar capabil să îndrepte un „copăcel pornit să crească strîmb", deci indirect se face şi comparaţia între un copil şi un copăcel.

Tot comparaţie, deşi nu este indicată, avem în *expresii* ca cea din *Soacra cu trei nurori*:

„Una pe alta se îndemnau la treabă şi lucrul ieşea gîrlă din mîinile lor."

A *ieşi gîrlă* înseamnă „a ieşi cum curge o gîrlă".

Folosind acelaşi tipar, G. Coşbuc a comparat *bogăţia părului* unei fete cu *un rîu* care curge:

„Pe umeri pletele-i *curg rîu.*"

(*Numai una*)

38.2 METAFORA

Metafora este punerea semnului identităţii între două obiecte diferite (lucruri, fiinţe, persoane) prin numele lor, pe baza unei analogii.

Pentru ca o fată, de exemplu, să fie numită floare, cum se face în versurile populare de mai jos,

„Pîn-vineai, bade, la noi,
Eram floarea florilor,
Drăguţa feciorilor (...)"

trebuie ca între *fată* şi *floare* să ne închipuim că este ceva comun, bunăoară frumuseţea sau gingăşia.

Şi în comparaţie este nevoie de o însuşire comună, dar obiectele comparate nu se identifică. De exemplu, cînd se spune că frunzele de păpuşoi se mişcă şi sună *ca* nişte săbii, ştim că ele nu sînt, ci numai *par* săbii, pe cînd în versul lui Eminescu:

„Lună, tu, stăpîna mării, peste-a lumii boltă luneci"

luna este chiar stăpîna mării; altă stăpînă a mării nu există în imaginaţia care a dus pe poet la tabloul din *Scrisoarea I.* Dacă ar fi fost comparată, spunîndu-se *ca stăpîna mării* ori *ca o stăpînă a mării*, ea ar fi putut să fie şi altceva sau numai una din stăpînele mării.

La fel în versurile lui Arghezi:

„Pămîntul e una cu cerul,
Oraşele-s bulgări şi gheme (...)
Şi aerul - rece ca fierul."

(*Cenuşa visărilor*)

pentru poet oraşele sînt într-adevăr *bulgări* şi *gheme* în acest text al său, şi nu bulgări şi gheme care seamănă cu oraşele.

Două obiecte diferite sînt aşadar identificate unul cu altul, prin metaforă, deşi nu se arată ce însuşire comună au, şi obiectele nu seamănă de la prima vedere. În închipuirea celui care face metafora însuşirea şi asemănarea există însă.

Identificarea se realizează adesea cu ajutorul verbului *a fi* sau al unui verb asemănător, de ex. *a face*, ca în:

„Face-m-aş privighetoare
De-aş cînta noaptea-n răcoare
Doina cea desmierdătoare!"

(V. Alecsandri, *Doina*)

Metafora este mai puternică atunci cînd unul din termenii ei nu se exprimă şi trebuie descoperit, de ex. în versurile:

„Dulce-a nopţilor făclie
Argintie
În Alhambra deştepta
Mii de umbre nevăzute
Şi tăcute (...)"

(V. Alecsandri, *O noapte la Alhambra*)

unde nu se spune ce este „dulcea făclie argintie a nopţilor“, dar din calităţile ei se deduce uşor că este luna. Tot luna, însă ca un crai tăcut al nopţii, „se înalţă“ în versurile din *Doina* lui St.O. Iosif:

„Sus peste plai,
Tăcutul crai
Al nopţii reci,
Umbrind poteci,
Se-nalţă-n zări.“

După cum sînt exprimaţi amîndoi termenii ei sau numai unul, metaforele se împart în două mari categorii:

1. Cele în care apar amîndouă numele obiectelor identificate (metafore explicite).

2. Cele în care numele unuia din obiectele identificate este trecut sub tăcere (metafore implicite). Acestea seamănă cu ghicitorile. E ca şi cum am întreba, de ex.: sus peste plai, un crai tăcut al nopţii reci umbreşte poteci, ghici, ce e?

Descoperirea obiectului neexprimat se face uneori cu destulă uşurinţă. Din fraza de mai jos rezultă foarte repede că Tudor Vladimirescu a fost identificat cu un astru pentru că despre el se spune că *a răsărit* şi *a apus*:

„Tudor Vladimirescu *răsărise* din noaptea codrilor Olteniei [...] şi *apusese* între Goleşti şi Tîrgovişte în zarea însîngerată a trădării.

(G. Galaction, *Lîngă apa Vodislavei*)

Chiar şi în versurile lui L. Blaga:

„Pe-o nicovală pitpalacul
îşi bate cîntecul fierbinte.“

(*Prier*)

sînt indici suficienţi că pitpalacul este un meşter fierar, după cum în *Cărăbuşul de aramă* de acelaşi poet se vede că *turnătoria verii* închipuie atelierul în care vara „toarnă“, coace într-un cuptor cărăbuşi de aramă (de fapt, cărăbuşi care au, cum ştim, culoarea arămie):

„Din belşugul de verdeaţă
cărăbuşul de aramă
vine din turnătoria
verii, să-l luăm în seamă.“

Cîteodată este însă nevoie de un oarecare efort pentru a descoperi termenul absent. Astfel, numai spre sfîrşitul fragmentului următor şi numai dacă ne întoarcem la *săgeata albă* de la început, ne dăm seama că ea este o fîşie de raze a soarelui de abia răsărit reflectată în apă:

„Brusc, apa îşi schimbă faţa, străpunsă de o săgeată albă; şi Nunuţa, fără să vrea, întoarse capul spre răsărit. Acolo, pe deal, pe zarea depărtată, fîşniră, ca două coarne fantastice, mănunchiuri de raze fine, şi chiar pe zare lame subţiri de nouri ardeau, pătrunse ca de un foc subteran. Curînd, toate se înecară într-o lumină mare, şi la linia orizontului apăru fruntea soarelui, fulgerînd lumea."

(M. Sadoveanu, *Dimineţi de iulie*)

Ce să fie însă *văpaia din noroi* pe care armăsarii din poezia lui T. Arghezi, *Potcovarii,* vor căuta s-o scapere cu colţii pătraţi ai potcoavelor lor de curînd puse?

„De-acum şi armăsarii-n povară, cîte doi,
Vor căuta cu sete văpaia din noroi,
S-o scapere pe cremene cu colţi pătraţi şi noi."

Ea nu poate fi decît frumuseţea ascunsă într-o materie neatrăgătoare, în noroiul din care cu îndîrjire (*cu sete*) armăsarii vor s-o scoată, făcînd-o să iasă ca o strălucire din lovirea cremenei cu noile lor potcoave, care, prin analogie, au devenit instrumente ale căutării acelei frumuseţi ascunse. Se înţelege că în felul acesta armăsarii înşişi închipuie altfel de fiinţe, ei închipuie pe cei pasionaţi de căutarea frumuseţii.

38.3 ÎNLĂNŢUIREA DE METAFORE ŞI COMPARAŢII

Adesea, în proza artistică şi mai ales în poezie, metafora şi comparaţia nu stau izolate, ci una dă naştere alteia sau altora în lanţ, servind împreună imaginea voită de scriitor. Iată un exemplu din *Pădurea spînzuraţilor* de L. Rebreanu:

„În inima lui Bologa desperarea rodea ca pecinginea. Preţul vieţii e viitorul şi viitorul lui i se părea ca o poartă de fier în care şi-a zdrobit pumnii bătînd zadarnic. Neputinţa de a face faţă vieţii acuma mai mult îl îngrozea decît îl revolta. Conştiinţa că toate năzuinţele şi strădaniile lui sînt tot atît de neputincioase ca şi zvîrcolirile unei rîme îi năpădea din ce

în ce sufletul, împreună cu constatarea amară că viaţa omului este insuportabilă dacă n-are un reazim solid, care să ţie veşnic dreaptă cumpăna între lumea dinlăuntru şi cea din afară..."

Pentru a caracteriza disperarea lui Bologa, romancierul a recurs la:

o comparaţie: *rodea ca o pecingine*;
o metaforă: *preţul vieţii e viitorul*;
o nouă comparaţie legată de unul din elementele metaforei anterioare: *(viitorul... zăvorît) ca o poartă de fier;*
o metaforă izvorîtă din comparaţia precedentă: *(în poarta de fier...) şi-a zdrobit pumnii bătînd zadarnic*;
o nouă comparaţie: *(toate năzuinţele...) sînt tot aşa de neputincioase ca zvîrcolirile unei rîme.*

În *De-a v-aţi ascuns,* T. Arghezi vorbeşte de un joc ciudat, uh *de-a v-aţi ascuns* aparte:

„Dragii mei, o să mă joc odată
Cu voi, de-a ceva ciudat.
Nu ştiu cînd o să fie asta, tată,
Dar, hotărît, o să ne jucăm odată,
Odată, poate, după scăpătat.

E un joc viclean de bătrîni
Cu copii, ca voi, cu fetiţe ca tine.
Joc de slugi şi de stăpîni,
Joc de păsări, de flori şi de cîni,
Şi fiecare îl joacă bine."

De metafora *o să ne jucăm odată, odată, poate după scăpătat* (adică după trecerea zilei!) se leagă ca şi cum ar vrea să explice ceva *un joc viclean de bătrîni (scăpătatul* de mai înainte era deci o metaforă pentru bătrîneţe). Urmează metaforele din *joc de slugi şi de stăpîni, joc de păsări, de flori şi de cîni,* eveniment universal, căci „fiecare îl joacă bine", cu înţelesul că nimeni nu-l greşeşte!

Acest joc este moartea.

Ca şi alte metafore din restul poemului, cele enumerate sînt dezvoltări ale ideii că, pentru a pregăti pe „copii ca voi" cu trista, dar inevitabila dispariţie pentru totdeauna a tatălui, e bine ca el să-i facă să creadă că moartea e un fel *de-a v-aţi ascuns,* în care însă găsirea celor ascunşi „jucîndu-se" nu mai e posibilă.

Asemănînd pe creatorul de poezie cu luna, L. Blaga introduce pe schema unei comparaţii două metafore simetrice: luna măreşte

taina nopţii, poetul îmbogăţeşte arta cu fiori de sfînt mister:

„Şi-ntocmai cum cu razele ei albe luna
nu micşorează, ci tremurătoare
măreşte şi mai tare taina nopţii,
aşa îmbogăţesc şi eu întunecata zare
cu largi fiori de sfînt mister."

(Eu nu strivesc corola de minuni a lumii)

Deci luna şi poetul schimbă, fiecare în felul său, faţa nopţii şi zarea întunecată, dar amîndoi prin mărirea tainei şi a misterului, puse intenţionat în simetrie, prima ca domeniu al „lucrării" lunii, cealaltă ca domeniu al creaţiei poetului.

O metaforă poate să apară între mai multe comparaţii, apropiindu-se în aşa măsură de acestea din urmă, încît nu mai iese bine în evidenţă. În fragmentul de mai jos din *Pe drumuri de munte* de Calistrat Hogaş, identificarea prin metaforă a capului tovarăşului de călătorie cu o lămîie se pierde în ansamblul comparaţiilor, datorită desigur şi specificărilor numeroase din text:

„Ieşirăm din beciurile mînăstirii ca din nişte adevărate catacombe, unde răceala ne supsese tot sîngele din faţă şi rămăsesem palizi ca nişte morţi; cel puţin pe Grigoriţă nu-l mai cunoscui cînd scăparăm la lumină; în loc de cap avea între umeri o enormă alămîie cu păr şi cu ochi, şi numai vîrful nasului ascuţit şi vînăt mai închipuia o mică pată mohorîtă pe o întindere gălbie."

Naşterea metaforei dintr-o comparaţie şi invers depinde de semnificaţia întregului. Construirea succesiunii de metafore şi comparaţii se face cîteodată cu o vizibilă insistenţă. În *Noaptea de noiemvrie,* Al. Macedonski subordonează toate versurile următoare ideii că, la vremea cînd scrie el, cîştigul imoral şi ilegal este stăpîn peste o lume fermecată de atracţia aurului, căruia i se închină umilită, supunîndu-i-se, distrugîndu-şi elanul şi înaltele aspiraţii ale sufletului:

„Cîştigul, ce-n picioare călcînd virtute, lege,
Trufaş înaintează spre tronul său de rege,
Şi-n templul Bogăţiei intrînd triumfător,
În hohotul monedei sub bolte se aşază,
Iar galben ca metalul din care se formează
Apas-asupra lumii ş-o ţine sub picior.

Mulţimea, fermecată de falşa maiestate,
Se-nchină umilită l-această zeitate,
Iar sufletul în care pătrunde - ars - şi trist,
Din cerurile nalte, trăznit e prin noroaie,
Căci aripa-i semeaţă deodată se-ncovoaie."

Metafora principală se află în formularea din versul al doilea, căci cîştigul, înaintînd spre tronul său de rege, e rege! Din ea decurg apoi toate celelalte.

Metafora nu este destinată numai să înfrumuseţeze (cînd exprimarea este într-adevăr artistică), ci şi să transmită idei, adesea foarte profunde, la care trebuie să se ajungă printr-o lectură atentă şi prin descifrarea semnificaţiilor ascunse. În *Zăpadă*, de exemplu, T. Arghezi pare a insista mai ales asupra efortului naturii de a face „iernii salbă" prin „fiinţa albă" a zăpezii, dar sfîrşitul poeziei ridică totul la alt nivel:

„Azurul se încheagă
Să facă iernii salbă.
E o trudă-n bolta-ntreagă
Să-ţi facă fiinţa albă,
Dar ajungînd la noi,
Cu steaua şi cu luna,
Tu treci întotdeauna
Şi laşi în lut noroi."

Zăpada, pentru care „azurul se încheagă" şi vine la noi de sus „cu steaua şi cu luna", nu semnifică doar „fiinţa albă", ci şi ceva pur care nu rezistă la condiţiile din lumea de jos unde ajunge.

38.4 PERSONIFICAREA

Cînd obiectelor neînsufleţite şi fiinţelor necuvîntătoare li se atribuie însuşirea de a vorbi, de a gîndi, de a avea sentimente, de a acţiona etc. ca oamenii, ele devin, într-o măsură mai mare sau mai mică, persoane. Altfel spus, sînt personificate.

Cei doi stejari bătrîni din *Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri, comunicîndu-şi vestea năvălirii tătarilor joacă rolul unor personaje secundare:

„Bătrînul Dan ascultă grăind doi vechi stejari
.....
«O! frate, zice unul, un vînt de miez de noapte
Adusu-mi-a din vale lung vaiet, triste şoapte.
E sabie în ţară! au năvălit tătarii!
Ş-acum în bălţi de sînge îşi joacă armăsarii.»"

În *Balada unui greier mic* de G. Topîrceanu, „un greieruş Negru, mic, muiat în tuş/ Şi pe-aripi pudrat cu brumă" se vaită ca un om pe care l-a prins iarna fără provizii:

„Cri-cri-cri
Toamnă gri
Nu credeam c-o să mai vii
Înainte de Crăciun,
Că puteam şi eu s-adun
O grăunţă cît de mică."

În *Toamna ţesătoare* de V. Alecsandri, toamna şi iarna se poartă ca două fete de la ţară:

„Toamna grabnic le urzeşte,
Le-mpleteşte, nevedeşte,
Şi cu toate la un loc
Ea-şi lucrează-o-nvelitoare
Ca să meargă-n şezătoare
Şi să ia parte la joc.
Iat-o în cămeşă albă,
Cu lefţi mari lucind în salbă,
Mari cît ochii săi căprii.
Trista iarnă-o pizmuieşte
Şi prin neguri o pîndeşte
Descîntînd vrăjitorii."

G. Topîrceanu face în glumă din toamnă o domnişoară care intimidează o tufă de liliac:

„Întîrziată fără vreme
Se plimbă Toamna prin grădini
Cu faldurile hlamidei plini
De crizanteme.
.....

Un liliac nedumerit

.....

De-alura ei de domnişoară
S-a-ngălbenit, s-a zăpăcit
Şi de emoţie-a-nflorit
A doua oară."

(Octombrie)

Personificarea are la bază o metaforă implicită. Astfel, *toamna = domnişoară,* fiindcă are „alură de domnişoară", iar *liliacul = un tînăr,* fiindcă „de emoţie" (însuşire umană prin excelenţă) „a înflorit a doua oară".

Animalele care se poartă în fabule sau în basme ca oamenii sînt şi ele personificate.

Personificarea duce uneori la alegorie.

38.5 ALEGORIA

Alegoria este continuarea unei metafore, dar numai dacă se respectă identitatea din acea metaforă. Astfel cînd capra din povestirea lui I. Creangă, *Capra cu trei iezi,* spune că ea este o femeie văduvă şi necăjită, ne dăm seama că autorul a avut în minte metafora: capra cu trei iezi = o ţărancă văduvă care-şi creşte greu cei trei copii. El a dezvoltat prin alegorie ideea şi a făcut din copiii acestei văduve trei iezi, iar în continuare dintr-o fiinţă rea şi apucătoare care umbla să ia şi puţinul avut al caprei, un lup.

Tot o metaforă, trădătorul = coadă de topor, stă şi la baza fabulei *Toporul şi pădurea* de Gr. Alexandrescu. Metafora este continuată prin gîndirea pădurii ca o colectivitate de oameni. O creangă din ea, deci un om, se face coada toporului, dîndu-i puteri împotriva copacilor din pădure, adică împotriva celorlalţi oameni (fără coadă, toporul ar fi stat neputincios în mîinile ţăranului!).

Prin alegorie se concretizează de multe ori o idee abstractă. Personajele din *Harap Alb* de I. Creangă: Setilă, Flămînzilă, Ochilă şi Păsări-Lăţi-Lungilă sînt forţe care au fost concretizate de autor în oameni. Transformarea lor în personaje avînd însă calităţile supraomeneşti de a scoate pe Harap Alb din încurcături reprezintă personificări ale foamei, setei, puterii de a vedea peste tot şi ale puterii de a se întinde în văzduh pînă la lună pentru a prinde pasărea în care se preschimbase fata împăratului Roşu.

Reprezentarea alegorică este foarte variată. Cînd Al. Macedonski vorbeşte despre bogăţie ca despre un rege, el face o alegorie întemeiată iarăşi pe o metaforă simplă. Tot ce urmează (vezi versurile de la p. 376) este o consecinţă a dezvoltării metaforei de la început. Concretizarea prin desen, pictură sau sculptură a unor personaje sau a unor situaţii alegorice se bazează tot pe principiul continuării unei metafore în condiţiile arătate. Pentru a înţelege aceste reprezentări grafice din alte epoci ale culturii umane, trebuie să se cunoască şi metafora iniţială.

• N o t ă. Termenul de a l e g o r i e mai este întrebuinţat şi în altă accepţiune. Se înţelege prin el descoperirea lucrurilor sau evenimentelor la care o operă literară face aluzie sau - cu alte cuvinte - situaţiile avute în vedere de scriitor şi transformate potrivit cu imaginaţia lui.

În această accepţie, alegoria nu mai este o figură de stil propriu-zisă, ci un paralelism între ce este sau ce a fost în realitate şi modul în care scriitorul a înţeles şi a redat această realitate, trecînd-o prin imaginaţia lui.

O asemenea întrebuinţare a cuvîntului poate să dea naştere la multe încurcături, căci este o lărgire nu pe deplin justificată.

38.6 METONIMIA ŞI SINECDOCA

Metonimia şi sinecdoca sînt două figuri de stil atît de asemănătoare, încît de multe ori se confundă. Amîndouă constau din trecerea numelui unui obiect asupra altuia, dacă între ele există o legătură explicabilă, dar, pe cînd în cazul metonimiei, această legătură se face prin c a l i t a t e a obiectelor, în cazul sinecdocii, ea se face în funcţie de c a n t i t a t e.

Se consideră drept relaţie de calitate care poate da naştere *metonimiei*:

1. Orice legătură explicabilă dintre un lucru şi o persoană. Cînd o persoană este inventatorul, posesorul sau utilizatorul obişnuit al unui lucru, numele acestuia poate fi folosit în locul numelui persoanei (şi invers), de exemplu *pană* din tableta lui T. Arghezi intitulată *Pentru Caragiale* denumeşte de fapt orice scriitor, fiindcă odinioară pana de gîscă se întrebuinţa la scrisul

cu cerneală:

„De la moartea lui încoace... n-a fost pană care să nu arunce cîteva lacrimi de cerneală pe marmura treptelor umbrite (...)“

lacrimile de cerneală fiind rîndurile scrise în memoria celui dispărut, iar *marmura treptelor umbrite* fiind piatra funerară a mormîntului. Prin metonimie de acest fel au apărut şi substantive comune de la nume proprii ca *amper, coulomb, watt* etc.

2. Orice legătură explicabilă dintre conţinutul şi lucrul, vasul, zona, persoana etc. în care se află acel conţinut sau care îl cuprind, ceea ce permite întrebuinţarea numelui conţinutului pentru locul, vasul etc. care-l conţin sau îl cuprind (şi invers) ca în versurile populare:

„Eu la joc,
Mîndra la joc,
Şi oala curge pe foc.“

unde se înţelege că în foc nu curge vasul (oala), ci ceea ce se fierbe în el, deşi se întrebuinţează numele vasului.

În versurile:

„Tu te lauzi că Apusul înainte ţi s-a pus?
Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?“

(M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

Apusul reprezintă zona din Europa în care trăiesc unele popoare, dar, la Eminescu, el înseamnă chiar lumea (oamenii) din Europa occidentală, ale cărei oşti s-au ciocnit cu turcii lui Baiazid.

Cînd I. Creangă spune în *Soacra cu trei nurori:*

„Într-o bună dimineaţă, feciorul mamei îi şi aduce o noră pe cuptior“,

prin *pe cuptior* el înţelege de fapt în casă, în locuinţă, în gospodărie, cuptorul fiind locul cel mai important din casele ţărăneşti de odinioară, după cum vatra se consideră locuinţă cînd se spune, de ex., *a fost lăsat la vatră* (un soldat).

3. Orice legătură explicabilă între o cauză şi una din consecinţele sau efectele, urmările ei, ceea ce permite

întrebuinţarea numelui cauzei cu înţeles de consecinţă (şi invers), de ex., în:

„Uitarea îi vindecă uşor rana care-i sîngerase şi lui sufletul."

(E. Gîrleanu, *Nucul lui Odobac*)

Rana este cauza unei suferinţe, dar la Gîrleanu înseamnă chiar suferinţa.

În versurile lui Topîrceanu:

„Spre apusul de jăratic,
Cu livezi scăldate-n aur,
Trece-un nour singuratic,
Alb şi mare cît un taur."

(*Aeroplanul*)

apusul este *de jăratic* pentru că cerul devine *roşu* cînd apune soarele, deci cam de aceeaşi culoare ca *jăraticul*, iar livezile sînt scăldate *în aur* ca urmare a faptului că, fiind galbene, sugerează culoarea aurului.

4. Orice legătură explicabilă între un lucru abstract şi unul concret, ceea ce permite întrebuinţarea numelui unuia cu înţelesul celuilalt, ca în:

„Către acel an, aproape toţi boierii erau întorşi în Moldova, plecîndu-se la mila lui Ştefan Voievod."

(M. Sadoveanu, *Viaţa lui Ştefan cel Mare*)

Boierii se plecau în realitate lui Ştefan cel Mare, sperînd că-l vor face să fie milos faţă de ei, dar, prin metonimie, se poate spune că se plecau *la mila* lui, adică unui sentiment, care este abstract, pe cînd persoana domnitorului este ceva concret.

În *Clăcaşii* de Octavian Goga se vorbeşte de o *înşiruire* lungă înaintînd *gîrbovită*, dar poetul nu se gîndeşte atît la *înşiruire*, termen abstract, cît la oamenii care înaintau în şir şi erau gîrboviţi, căci o *înşiruire* nu poate fi *gîrbovită* decît dacă ne referim la fiinţele care o formează.

În *Povestea teiului* de M. Eminescu, *ochi* înseamnă „priviri", deci un termen concret pentru un înţeles abstract:

„Nu au grija nimănuia
Şi de dragi unul altuia,
Ei din ochi se prăpădesc."

5. Orice legătură explicabilă produsă între un semn cu valoare de simbol şi ceea ce simbolizează el, ca în:

„Mureşan scutură lanţul cu-a lui voce ruginită."

(M. Eminescu, *Epigonii*)

unde *lanţul* simbolizează robia, servitutea, lipsa de libertate; sau ca în *Scrisoarea III:*

„Tot ce stă în umbra crucii, împăraţi şi regi s-adună
Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună",

unde *crucea* simbolizează creştinătatea, iar *semiluna,* imperiul turcesc.

Se consideră relaţie de cantitate care poate da naştere la **sinecdocă:**

6. Orice legătură explicabilă în care sînt implicate partea şi întregul, ale căror nume se pot întrebuinţa unul în locul altuia, de ex.:

„Mai trăi-voi primăveri
Să-mi văd turmele şi cîinii?"

(G. Coşbuc, *Dragoste păcurărească*)

unde *primăveri* înseamnă *ani;* sau în versurile lui Minulescu:

„În port nici un vapor
Şi-n larg,
Nici fum, nici pînză, nici catarg."

(*Marină estivală*)

unde *pînză, catarg, fum* desemnează corăbii (printr-o parte a lor: *pînze* sau *catarge*) şi vase de mare cu aburi (prin *fum*).

7. Orice legătură explicabilă între singular şi plural, ceea ce permite întrebuinţarea unui cuvînt la singular pentru plural şi invers, de ex. în:

„*Raţa sălbatică* era pe-atunci idealul meu cinegetic şi aveam despre ea păreri foarte ciudate. Mai întîi eram încredinţat că mă pot prezenta în marginea luncii şi-n faţa bălţii cu puşca întinsă şi raţele mă vor privi fără bănuială (...)"

(M. Sadoveanu, *Cocostîrcul albastru*)

E vorba bineînţeles de *raţe sălbatice*, nu de una singură, cum rezultă şi din continuarea ideii.

8. Orice legătură explicabilă între gen şi specie, ceea ce permite întrebuinţarea numelui genului pentru specie sau invers, ca în:

„Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie."

(M. Eminescu, *La steaua*)

unde *icoana* stă nu pentru ideea de tablou pe care sînt zugrăvite figuri de sfinţi, ci pentru *imagine, reprezentare*. S-a trecut aşadar de la specie (tablou cu figuri de sfinţi zugrăviţi) la gen (orice fel de imagine, de reprezentare).

De asemenea în:

„A ieşit Bujor în ţeară!
Bate, pradă, nu omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n fiară."

(*Bujor* la V. Alecsandri, în *Poezii populare*)

unde *fiară* (fiare) este genul pentru o specie de obiecte de *fier*, de ex. pentru „lanţuri" sau „cătuşe".

38.7 ÎNLĂNŢUIREA DE METONIMII, METAFORE ŞI COMPARAŢII

După cum metaforele nu stau izolate în text, nici metonimiile nu stau izolate, ci se asociază cu celelalte figuri şi între ele. Astfel, în versurile de mai jos ale lui Topîrceanu, din poezia *Singuri*, metafora din *ochi de jăratic* este întărită de comparaţia cu *o piatră de rubin:*

„Iar acuma numai ochiul de jăratic din cămin
Licăreşte-n umbra dulce ca o piatră de rubin."

În *Post mortem*, poetul M. Beniuc începe cu o metonimie urmată de două comparaţii care, fiind izvorîte din prima figură, completează şi adîncesc ideea:

„Cînd rîndul mi-o veni să-nnopt,
Poate-oi cădea ca mărul copt
Ori poate m-oi înălţa ca luna
Pe ceruri pentru totdeauna."

Înnopta constituie o metonimie pentru „muri", în relaţie de *cauză - efect* cu semnificaţia sa. Ea pune în valoare comparaţiile care o urmează indicînd alternativa ca poetul să aibă soarta celui care şi-a îndeplinit misiunea şi cade ca un fruct ajuns la maturitate sau să aibă soarta marilor artişti, rămaşi pentru totdeauna în amintirea semenilor lor ca astrul nopţii pe bolta cerească.

Metafora, metonimia şi comparaţia sînt foarte strîns asociate şi în versurile următoare:

„Sună dealul, valea sună,
Stă văzduhul *să se spargă*
De tălăngi nenumărate
Ce izbesc în *bolta largă,*
Căci coboară de la munte
Oile - şi curg *puhoi,*
Cu un greu potop de ceaţă
Înainte şi-napoi."

(St. O. Iosif, *Icoane din Carpaţi*)

Văzduhul care *stă să se spargă* este o metaforă pentru aerul încărcat de sunetele de talangă; *bolta largă* în care izbesc tălăngile, o metonimie pentru cer, căci forma de cupolă (boltă) a cerului se ia drept cerul însuşi, iar oile care curg *puhoi*, o comparaţie din care lipseşte specificarea: curg *ca* un puhoi. În sfîrşit, *potopul de ceaţă* dinaintea şi din urma turmelor care coboară de la munte este o hiperbolă (vezi această figură).

Înlănţuirea dintre metafore, metonimii şi comparaţii are în unele cazuri o concentrare mai mare şi atunci cere ca dezlegarea semnificaţiei întregului să se facă atent şi pas cu pas.

Aceasta este, de ex., situaţia în fragmentul următor din poemul lui L. Blaga, *Inima:*

„O, inima:
nebună, cînd se zbate-n joc sălbatic,
atunci,
atunci îmi spune că din lutul ei
a fost făcut pe vremuri vasul
în care Prometeu a coborît din cer

aprinsul jar, ce l-a furat din vatra zeilor,
în timp ce zorile se ridicau peste Olimp
şi-şi ascundeau în poală stelele
ca un zgîrcit comoara sa de aur."

Începînd de la *inimă*, metonimia pentru „simţire", continuînd cu *se zbate-n joc sălbatic*, metaforă pentru intensitatea acestei simţiri şi apoi cu *îmi spune* (ca şi cum inima ar vorbi), seria se completează cu metonimia din *lutul* (pentru materia) inimii, încheindu-se cu metafora zorilor care-şi *ascund în poală stelele* şi cu comparaţia *ca un zgîrcit*.

Cele cinci figuri trebuie judecate împreună. Ele pun atunci în evidenţă profunda semnificaţie a textului, faptul că poetul este pătruns de ideea că inima lui este făcută din acelaşi material ca vasul în care Prometeu a adus focul pe pămînt, furîndu-l pentru oameni de la zeii Olimpului care-l păstrau cu străşnicie numai pentru ei (de aici imaginea din comparaţia finală). Poetul este deci o părticică din tot ce se creează în lume, căci oamenii nu au ieşit din sălbăticie decît după ce au învăţat să facă foc, dăruit lor după mitologia greacă de Prometeu şi adus pe pămînt într-un vas făcut - cum zice Blaga - din „lutul" inimii de poet.

38.8 HIPERBOLA

Hiperbola este o exagerare în direcţia măririi sau micşorării dimensiunii obiectelor, a intensificării sau slăbirii însuşirii ori acţiunii lor. Ea se întîlneşte foarte des în poezia şi proza populară, mai cu seamă în basme şi balade. De exemplu:

„Cu cealmaua capului (un fel de căciulă de altă-
dată)
Cît rotila plugului,
Cu gura cît baldia,
Cu trupul cît butia,
Deşte ca resteie,
Mîini ca putineie."

sau în poezia populară lirică:

„Fată mare,
Cu cosiţa pe spinare
Strălucind
Ca sfîntul soare."

şi

„Dorul meu...
E mai repede ca vîntul,
Ca fulgerul şi ca gîndul."

M. Eminescu bunăoară pune pe Baiazid în *Scrisoarea III* să numească asaltul turcilor împotriva Europei „uraganul ridicat de semilună", iar G. Coşbuc, descriind festinul din *Nunta Zamfirei* vorbeşte de un *rîu de vin:*

„Iar la ospăţ! Un rîu de vin!
Mai un hotar tot a fost plin
De mese, şi tot oaspeţi rari",

adăugînd la hiperbola *un rîu de vin* pe aceea a *hotarului plin de mese.*

În sfîrşit, în afirmaţia lui Galaction din nuvela *În pădurea Cotoşmanei* că:

„Turbarea lui Iordache, însă, fu năpraznică şi răbufni pînă în cer, ca un butoi de spirt care a luat foc"

manifestarea furiei personajului este exagerată în mod evident, căci ea nu avea cum să răbufnească *pînă la cer.*

Şi în fraza următoare compararea vorbirii repezi şi înfuriate cu *o vîltoare de scîntei* din fragmentul de mai jos din *Răscoala* de L. Rebreanu conţine o hiperbolă:

„Cuvintele se revărsau ca o vîltoare de scîntei gata să aprindă tot ce întîlneşte în cale."

Hiperbola se poate exprima prin comparaţie, metaforă, metonimie sau sinecdocă, dar şi fără a fi însoţită de o asemenea figură, cum se întîmplă cu cea din fraza lui G. Coşbuc de mai înainte.

38.9 IRONIA

Ironia este un mod de a critica sau de a lua în rîs pe cineva prefăcîndu-ne că-l lăudăm fiindcă are defecte, fiindcă nu reuşeşte să realizeze ceva cum se cuvine etc. sau invers, un mod de a admira pe cineva prefăcîndu-ne că-l criticăm sau îl mustrăm pentru calităţile ori reuşitele lui.

Cea mai simplă formă de ironie constă din a adresa cuiva un cuvînt de laudă şi imediat contrariul lui, ca în expresia populară *e deştept... ca oaia (pe zăduf)* sau ca în formulele din strigături: *(ea) înaltă... cît un dop, (el) mititel... cît un plop.* Efectul ironiei este transformarea laudei în luarea în rîs, iar a mustrării sau a criticii în laudă sau în admiraţie.

În *Povestea ăluia* de A. Pann, doi prieteni prăpădiţi şi lihniţi de foame se întîlnesc în piaţă. Unul se apucă să felicite pe celălalt, pentru că:

„Ba te văz cu faţa vie
Şi de deochi să nu-ţi fie
Eşti la piele ca curcanul,
Galben de gras ca şofranul,
Dar ce mănînci de ţi-e bine
Şi eşti numai os şi vine?“

Nu de felicitare era însă vorba, ci de o luare în rîs, prietenească însă, fiindcă cei doi sînt la fel de amărîţi şi fac haz de necaz, cum se zice popular.

Şi I. Creangă în *Povestea porcului* este ironic înfăţişînd bucuria şi purtarea de grijă a babei pentru un purceluş răpănos pe care i-l adusese moşul ei să le fie copil:

„Apoi, sprintenă ca o copilă, face degrabă leşie, pregăteşte de scăldătoare, şi fiindcă ştia bine treaba moşitului, lă purcelul (îl spală pe cap), îl scaldă, îl trage frumuşel cu untură de opaiţ pe la toate încheieturile, îl strînge de nas şi-l sumuţă, ca să nu se deoache odorul.“

Care „odor“ este numai un biet purcel jigărit!

Ironie, rezultînd dintr-o mustrare, face G. Topîrceanu în *Balada unei stele mici,* în strofele în care reproduce vorbirea stelei:

„Zicea: - Mă mir că te-ai gîndit
Să-mi cînţi o odă.
De cînd poeţii s-au prostit
Amorul nu mai e la modă.
.....
Şi nu există-n univers
Mai mare crimă
Decît la coada unui vers
Să pui o rimă...“

Cu o ironie aspră, care nu reiese însă de la început, prezintă Gr. Alexandrescu făgăduielile unui candidat la deputăţie:

„Dup-aceste dar cuvinte, fraţi români ce mă-nţelegeţi,
Puteţi fără de sfială la Divan să mă alegeţi,
Căci să nu fiţi la-ndoială, vă voi face treabă bună,
Şi-mi veţi mulţumi odată, dacă-mi veţi cădea pe mînă."

(O profesiune de credinţă)

Expresia *dacă-mi veţi cădea pe mînă* dezvăluie adevăratele intenţii ale candidatului necinstit: a folosi puterea nu pentru, ci împotriva alegătorilor săi.

O mare dezamăgire se ascunde adesea în ironie. Acesta e cazul replicii lui Tipătescu privitoare la Agamiţă Dandanache:

„Unde eşti, Caţavencule, să te vezi răzbunat! Unde eşti, să-ţi cer iertare că ţi-am preferit pe onestul d. Agamiţă, pe admirabilul, pe sublimul, pe neicusorul, pe puicusorul Dandanache..."

(I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

Laudele aduse lui Dandanache sînt la fel de critice ca şi imitarea ticurilor lui verbale *(neicusor, puicusor),* dar din întreaga replică se degajă dezamăgirea.

I.L. Caragiale a imitat în *High Life* în bătaie de joc felul de a scrie al unor gazetari cu pretenţii, după al căror stil bombastic umblau ziarele de altădată pentru cronicile lor mondene (Să se observe cum este scris numele *Grigoraşcu!*):

„Onorurile balului le-a făcut comitetul damelor, sub preşedenţia tinerei doamne Athenaïs Grégoraschko, soţia subprefectului. S-a petrecut pînă la şapte dimineaţa, cînd aurora cu degetele ei de roză a venit să bată la uşa orizontului şi să stingă cu privirile ei lumina petroleului, amintind infatigabililor dănţuitori că trebuie cu regret să se desparţă."

Atît numele „tinerei doamne", cît şi „aurora cu degetele ei de roză" care „a bătut la uşa orizontului"(!) şi a venit „să stingă cu privirile ei (!) lumina (!) petroleului" sînt luate în rîs, fiind făcute pur şi simplu ridicole.

Uneori ironia se combină cu jocul de cuvinte ca în *Odă către Bahlui* de V. Alecsandri:

„O! dar atunci în pieptu-mi simt inima că saltă,
Ca la un glas de frate iubit şi aşteptat,
Căci gingaşele broaşte sînt dulci poeţi de baltă,
Precum mulţi poeţi gingaşi sînt broaşte de uscat."

Prefăcîndu-se încîntat de concertul broaştelor şi declarînd în ironie că glasul lor este „de frate iubit şi aşteptat", în ultimul vers el răstoarnă lucrurile şi părăseşte ironia făcînd pe unii poeţi „gingaşi" broaşte de uscat.

38.10 IRONIA ŞI UMORUL

Ironia nu este tot una cu umorul. Umorul exprimă o stare de spirit care caută în realitatea înconjurătoare aspectele plăcute sau transformă în aspecte plăcute lucruri obişnuite şi numai în cazuri mai rare, ca umor negru, caută lucrurile neobişnuite sau neplăcute. Dar în nici unul din cele două feluri de umor nu se simulează o laudă sau o critică la adresa cuiva spre a se sugera ideea opusă. Un exemplu simplu este reflecţia lui Ivan din *Ivan Turbincă* de I. Creangă:

„Rai mi-a trebuit mie la vremea asta? Ia aşa păţeşti dacă te strici cu dracul; aici la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea; fală goală, traistă uşoară; şezi cu banii în pungă şi duci dorul la toate."

De asemenea, în versurile din *Bacilul lui Koch* de George Topîrceanu:

„Savanţii-l studiază făcînd din el *culturi,*
Un fel de gelatină... un soi de răcituri
Pe care stau microbii ca-n sînul lui Avram
Şi se-nmulţesc acolo în voia lor...
Uitam!
El dragoste nu face. Cu omul în contrast,
Bacilul lui Koch este surprinzător de cast.
Dar cum se înmulţeşte atunci? Prin ce minune?
Prin *sciziparitate* sau prin diviziune:
Se rupe-ntîi în două... apoi se face-n patru...
Şi-n nouă luni e-n stare să-ţi umple acest teatru
Cu fii, nepoţi, nepoate, şi socri mari, şi fraţi,
Şi veri, şi verişoare, şi cuscri, şi cumnaţi,
Că nici un fel de babă (de-a lor) n-ar fi în stare
Să-ţi spună a cui este şi cîte neamuri are!"

De obicei umorul se combină cu ironia, ca în fragmentul din *Pseudokineghetikos* în care Al. Odobescu declară că nu năzuieşte să ajungă vreodată mare vînător:

„Trebuie să renunţ cu totul la aşa falnice năzuiri, şi chiar dacă deasa citire a cărţii tale ar aprinde în mine un asemenea dor măreţ, nevoia cere să-l potolesc îndată şi să mă hotărăsc a rămînea şi în viitor din ceata acelora cari, cînd văd cloşca păscînd boboci de raţă pe malul bălţii, se miră."

Ignoranţa autorului în domeniul recunoaşterii vînatului cu pene este, poate, simulată, dar nu ca să se creadă contrariul, cum s-ar fi întîmplat dacă ar fi spus-o în ironie. Totuşi, pretinzînd că se miră cînd vede cloşca păscînd bobocii de raţă, el se autoironizează, fiindcă toată lumea ştie că raţa domestică nu cloceşte; ouăle ei fiind puse de gospodine sub găinile căzute cloşti care scot bobocii şi umblă cu ei ca şi cum ar fi puii lor.

Descriind în *Cănuţă, om sucit* împrejurările naşterii lui Cănuţă, I.L. Caragiale glumeşte pe seama nerăbdării copilului de a veni pe lume, ceea ce dă umor descrierii întîmplării, dar cînd spune că fătul şi-a pierdut răbdarea şi „s-a repezit aşa, fără socoteală, în lume", el pune ironic pe seama copilului o intenţie imposibilă, căci nimeni nu se naşte fiindcă îşi pierde răbdarea, şi nici nu socoteşte în ce clipă să se „repeadă" în lume. Caragiale ştie însă ce caracter „sucit" are Cănuţă încă dinainte de a se fi născut:

„Tată-său a alergat cu brişca la moaşa satului tocmai în margine. Moaşa dormea: d-abia sosise de la arendaşul moşiei, unde fusese chef. A trebuit timp pînă s-o deştepte, pînă să se îmbrace femeia, pînă să se urce în brişcă. Copilul a aşteptat cît a aşteptat, şi pînă să-şi piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, şi-a pierdut-o el pe a lui şi s-a repezit aşa, fără socoteală, în lume, tocmai cînd se auzeau clopoţeii de la brişca lui tată-său la scară."

Un exemplu de umor negru avem în fragmentul următor din *Viaţa lui Ştefan cel Mare* de M. Sadoveanu, în opera căruia nu sînt însă prea multe cazuri de felul acesta, dar cînd scrie:

„Iar casele localnicilor erau de lemn şi cea mai frumoasă înfăţişare a lor era cînd ardeau, ceea ce se întîmpla destul de des."

se vede că ceea ce îl determină să spună că cea mai frumoasă înfăţişare a unor case de lemn sărăcăcioase era cînd ardeau este amărăciunea.

38.11 INVERSIUNEA ŞI HIPERBATUL

Ordinea în care se înşiruie ideile într-o expunere depinde de intenţia autorului de a sublinia sau nu diferitele părţi ale textului său. Dacă intenţia lui se potriveşte cu aşezarea obişnuită a cuvintelor, el o respectă. De aceea, pentru mai buna înţelegere a inversiunilor, este util să avem în faţă cîteva exemple de ordine nemodificată, simplă, normală a cuvintelor, ca în:

„Împăratul a dat de ştire prin crainicii săi în toată lumea că oricine s-ar afla să-i facă, de la casa aceluia şi pînă la curţile împărăteşti, un pod de aur pardosit cu pietre scumpe, şi fel de fel de copaci, pe de o parte şi pe de alta, şi în copaci să cînte tot felul de păsări, care nu se mai află pe lumea asta, aceluia îi dă fata..."

(I. Creangă, *Povestea porcului*)

sau ca în strofa din *Luceafărul* lui M. Eminescu:

„Dar un luceafăr, răsărit
Din liniştea uitării,
Dă orizon nemărginit
Singurătăţii mării."

sau ca în fragmentul următor din nuvela lui I.L. Caragiale, *În vreme de război:*

„Hangiul deschise gura mare să spună cevà, dar gura, fără să scoată un sunet, nu se mai putu închide; ochii clipiră de cîteva ori foarte iute şi apoi rămaseră mari, privind ţintă peste înfăţişarea aceea, în depărtări neînchipuite; mîinile voiră să se ridice, dar căzură ţepene de-a lungul trupului, care se-ntinse în sus, nălţîndu-şi gîtul afară din umeri, ca şi cum o putere nevăzută l-ar fi tras de păr vrînd să-l desprindă de la pămînt, unde parcă era înşurubat..."

În *Răspunsul Cometei* de Gr. Alexandrescu, în ultimele două versuri din cele citate în continuare ordinea la care ne-am fi aşteptat ar fi fost: *Mi-era în cugetare/ De timp nepomenit:*

„Numai nu înţeleg cine v-a putut spune
Că aveam pentru glob intenţii aşa bune.
E netăgăduit
C-a lui desfiinţare
De timp nepomenit
Mi-era în cugetare..."

În strofa din *1907* de T. Arghezi pe care o dăm mai jos, *văpaia,* subiectul propoziţiei, ar fi putut să apară imediat după predicatul său *(s-a ridicat).* El este însă aşezat la sfîrşit:

„În anii nouă sute şapte
Ca din senin, în marte, într-o noapte,
S-a ridicat spre cer din Hodivoaia
Şi din Flămînzi, şi Stănileşti, *văpaia.*"

Acest loc a fost anume ales de poet spre a ne face să aşteptăm cu interes finalul şi pentru ca greutatea întregii strofe să cadă pe *văpaia,* metaforă care semnifică răscoala de la 1907.

În poezia *Umbra lui Mircea (La Cozia),* Gr. Alexandrescu face mai multe inversiuni, dar în versurile pe care le citărn se vede că numai atributele subiectelor sînt deplasate, pe cînd atributele celorlalte părţi de propoziţie au rămas la locul lor (ţărmul *dimpotrivă* = ţărmul din faţă; zidul *vechi*):

„*Ale turnurilor* umbre peste unde stau culcate
Către ţărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc,
Ş-*ale valurilor* mîndre generaţii spumegate
Zidul vechi al mănăstirii în cadenţă îl izbesc."

În fraza următoare din *Bulboana lui Vălinaş* de M. Sadoveanu, aşezarea pe primul loc a complementelor *cu stînga* şi *cu dreapta* în propoziţiile din care fac parte sugerează gestul larg şi teatral al personajului.

„Cu stînga îi întindea paharul într-un gest teatral, cu dreapta îşi smulgea din cap pălăria lată-n boruri şi zvîrlea cîteva note de bariton răguşit, într-o limbă pocită, de se stricau de rîs ceilalţi trei tovarăşi."

Inversiunile se pot complica prin mai multe răsturnări ale ordinii normale. În versurile lui G. Coşbuc, o frază care, dacă ar fi fost exprimată în mod obişnuit, ar fi avut înfăţişarea: *Calea rătăcită printre holde pare o fişie nesfîrşită dintr-o pînză*, apare ca:

„O fişie nesfîrşită
Dintr-o pînză pare calea,
Printre holde rătăcită,
(Toată culmea-i adormită,
Toată valea.)"

(În miezul verii)

La fel stau lucrurile şi în strofa din *Prinţul* de Tudor Arghezi:

„Pe locul unde şi-a răpus vrăjmaşii,
Iar slava lor ţărînă a căzut,
S-au arătat, în urmă, -n sînge, paşii
Curtenilor şireţi ce l-au vîndut."

(Prinţul)

Se poate observa că *paşii,* care nu reprezintă numai subiectul, ci şi cheia înţelegerii întregii strofe, a fost în aşa fel aşezat încît să rimeze cu *vrăjmaşii.* Locul lui într-o ordine banală a cuvintelor ar fi fost în capul frazei: *paşii curtenilor şireţi ce l-au vîndut s-au arătat în urmă, în sînge, pe locul unde...*

Inversiunile se petrec la două trepte sintactice: in interiorul unui grup de cuvinte (nominal sau verbal) şi între grupurile de cuvinte înseşi. Cea dintre grupuri fiind relativ frecventă, are efecte mai slabe; cea din interiorul grupurilor avînd reguli mai riguroase, se efectuează mai greu, cere mai multă luare-aminte, dar are şi efecte mai puternice. (Pentru amănunte, vezi capitolele următoare.)

Un caz special de inversiune este aşa-numitul **hiperbat.** El constă din introducerea unui cuvînt sau a mai multora între părţile constitutive ale unui grup nominal sau verbal, părţi care, în mod obişnuit, apar unele după altele, de ex. *coaja de smoală a bulevardului.* T. Arghezi scrie însă:

„Pe coaja bulevardului de smoală"

(Evoluţii)

despărțind elementele constitutive ale grupului nominal.

Înaintea lui, M. Eminescu scrisese *trandafiri aruncă roșii* în loc de *aruncă trandafiri roșii* și *trandafiri aruncă tineri* în loc de *aruncă trandafiri tineri:*

„Dîndu-și trestia-ntr-o parte,
Stă copila lin plecată,
Trandafiri aruncă *roșii*
Peste unda fermecată.

Ca să iasă chipu-n față,
Trandafiri aruncă *tineri,*
Căci vrăjiți sînt trandafirii
De-un cuvînt al sfintei Vineri."

(Crăiasa din povești)

Hiperbatul, care ar putea fi numit și dislocare sau, mai bine, dislocarea constituenților din grupurile nominale și verbale, nu apare totdeauna ca o figură de stil. Uneori el este simpla rezolvare a unei probleme de ritm și de rimă ca în versul ultim din:

„Le-am dat mei pe farfurie
Ca să nu se risipească
Hrana-n viscol *păsărească.*"

(T. Arghezi, *Meiul*)

sau ca în *Nepăsare* a aceluiași poet:

„Le strig tare ca la școală:
Porția e cîte trei
Zeci de *boabe*-n cioc *de mei.*"

La fel în fraza din *Amintiri din copilărie* de I. Creangă:

„Știa și el *glasurile* pe dinafară *de biserică,* dar clămpănea de bătrîn ce era..."

El devine interesant pentru semnificația artistică a unui text cînd servește la reliefarea ideii, ca în:

„Potrivind, ascuns de lună,
Vorba-n fluier, *care sună.*"

(T. Arghezi, *Dor dur*)

pentru că se cerea trecerea în primul plan a imaginii din *potrivind... vorba-n fluier.*

În sfîrşit, un exemplu, al cărui interes rezidă în aspectul foarte rar al dislocării, combinat cu o elipsă, este cel din *Satan* de T. Arghezi.

„Privea la luntrea-mi albă pe undă cum se duce
Tîrîtă de vîrteje - picior peste picior."

Sfîrşitului versului al doilea, *picior peste picior,* îi lipseşte verbul: *stînd picior peste picior.* Sub această formă, nu am mai avea impresia că partea finală nu este la locul ei, deşi ordinea aşteptată a cuvintelor ar fi: *Privea stînd picior peste picior la* etc. Surpriza provocată de deplasarea combinată cu elipsa concentrează însă atenţia cititorului asupra ultimelor trei cuvinte din vers.

38.12 REPETIŢIA

A relua de cîteva ori acelaşi cuvînt, acelaşi grup de cuvinte, aceeaşi propoziţie sau chiar aceeaşi frază în cursul unei scurte expuneri este ceva foarte obişnuit. Altceva este însă a folosi acest procedeu atît de simplu într-o compoziţie literară şi artistică, în care trebuie să se obţină cu ajutorul lui nu numai concentrarea atenţiei asupra lucrurilor denumite de mai multe ori, ci şi alte efecte. De aceea, prima întrebare pe care trebuie să ne-o punem în faţa oricărei repetiţii este: „la ce serveşte, ce vrea să scoată în evidenţă?"*

Pe lîngă faptul că se pot relua în poezie şi, într-o oarecare măsură, în proză, cuvintele se şi aşază în aşa fel încît să asigure repetarea accentului la anumite distanţe, iar la sfîrşitul versurilor să apară una sau mai multe silabe identice cu cele din versul următor, dar din cuvinte diferite.

Versul trebuie să aibă r i t m, iar ritmul nu este decît repetarea la intervale regulate a accentelor din cuvintele folosite. Versul are adesea şi r i m ă, care nu este decît tot o repetare a silabelor identice de la sfîrşitul unuia la sfîrşitul altuia.

---

* Fiind o figură de stil foarte frecventă, diversele ei aspecte au cîte un nume: epizeuxis, anaforă, epiforă, poliptoton, antanacluză, dar ele nu fac decît să specifice cazurile particulare, nefiind interesante cînd ne referim la valoarea şi importanţa repetiţiei în genere.

38.12.1 Repetiţia de cuvinte şi de construcţii mai mari decît un cuvînt

Prin reluarea unor cuvinte sau a unor construcţii mai mari decît un cuvînt se obţine în primul rînd îndreptarea atenţiei către ele şi către înţelesul lor, ceea ce se întîmplă şi în viaţa de toate zilele. Dacă un scriitor prezintă o situaţie de acest fel din realitate, el este nevoit să reproducă modul în care s-au petrecut lucrurile, cum a făcut I.L. Caragiale în *Kir Ianulea,* în fragmentul în care a înfăţişat reacţia vigilentă a Acriviţei într-o ceartă cu soţul ei:

„S-a pornit cocoana pe răcnete să ridice mahalaua-n picioare:
- *Săriiiţi! săriiiţi,* oameni buni! că mă omoară păgînul, arvanitul!"

Repetiţia are altă valoare cînd nu reproduce pur şi simplu un fapt petrecut ca atare, ci este inclusă în însăşi expunerea scriitorului. Astfel, Al. Macedonski, în *Noapte de decemvrie,* sub pretextul reproducerii răspunsului pelerinului care se îndrepta către Mecca, reia de mai multe ori numele oraşului, făcînd din el semnul unei idei fixe:

„De nume-l întreabă emirul (,) deodată
Ş-acesta-i răspunde cu vocea ciudată:
- *La Meca* plecat-am a merge şi eu.
- *La Meca?... La Meca?...* şi vocea ciudată:
- *La Meca! La Meca!* răsună mereu."

Pentru a insista asupra cruzimii lui Grui-Sînger, Vasile Alecsandri scrie:

„E *crud* lupu-n turbare! *crud* tigrul ce sfîşie
O turmă de gazele pe-a Nilului cîmpie.
Crud uliul care trece şi ţintă se abate
Pe-un stol de păsărele în ierburi tupilate!
E *crud* destinul, *crudă* moartea! dar în *cruzime*
Pe Sînger ucigaşul nu îl întrece nime!"

(Grui-Sînger)

Crud şi *cruzime* fac parte din aprecierile lui Alecsandri însuşi.

Adjective repetate, dar cu semnificaţii suplimentare deosebite, avem şi în următoarele două exemple:

„Oşlobanu, *prost-prost,* dar să nu-l atingă cineva, cu cît e negrul sub unghie, că-şi azvîrle ţărnă după cap ca buhaiul..."

(I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)

„Sîngele tău astăzi în răscoală,
Va fi *rece, rece.*"

(M. Beniuc, *Nu mă uita*)

La I. Creangă, *prost-prost* echivalează cu o propoziţie care ar putea să arate în felul următor: „de prost era fără îndoială prost" sau „chiar dacă era el prost (şi era într-adevăr)" sau „măcar că era prost", pe cînd la M. Beniuc, *rece, rece* sugerează superlativul „foarte rece".

Fie că priveşte un adjectiv la gradul pozitiv sau la alt grad de comparaţie, fie că priveşte altă parte de vorbire, repetiţia trebuie pusă în legătură cu restul expunerii şi interpretată în funcţie de aceasta din urmă. În *Scrisoarea IV,* Mihai Eminescu reia la începutul unui vers substantivul *luna:*

„*Luna... luna* iese-ntreagă, se înalţ-aşa bălaie
Şi din ţărm în ţărm durează o cărare de văpaie..."

cu intenţia limpede de a transmite în felul acesta plăcuta surpriză a celui ce se bucură cînd vede luna răsărind.

Altă stare de spirit produce repetiţia lui *noapte* în fragmentul din *Desculţ* de Zaharia Stancu:

„*Noapte. Noapte* lungă de iarnă. Lampa atîrnată de cuiul din perete luminează cu flacără slabă odaia. Mai schimbă vorbe părinţii."

Noapte. Noapte lungă de iarnă face pe cititor să se gîndească la întunericul şi lîncezeala din casele ţărăneşti rău luminate altădată în nopţile de iarnă.

Cînd se repetă o formă verbală, efectul este de obicei prelungirea în timp a acţiunii, cu condiţia ca forma în discuţie să se reia imediat, fără întrerupere, ca în:

„Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care *vine, vine, vine,* calcă totul în picioare."

(M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

Reluarea de două ori a lui *vine* creează impresia că oastea lui Mircea e un torent pornit spre duşman cu o forţă de nestăvilit.

O idee de continuitate conţin şi versurile:

„Şi *s-au dus, s-au dus, s-au dus*
Pîn'ce soarele-au apus."

(V. Alecsandri, *Poezii populare*)

deşi acum se repetă perfectul compus.

Ca regulă generală, se poate spune că orice formă verbală repetată de cîteva ori fără întrerupere (cu excepţia participiului) dă naştere la ideea de continuitate, de durată sau de prelungire a acţiunii, în timp ce repetarea la oarecare distanţă dă naştere la ideea de revenire, de producere de mai multe ori a unei acţiuni.

În principiu, toate părţile de vorbire se pot repeta, dar unele, cum sînt conjuncţiile, numai împreună cu termenul legat de ele sau cu propoziţia pe care o introduc. Prin urmare, conjuncţia se repetă numai la distanţă. Dacă totuşi este reluată şi imediat, atunci indică încurcătură, datorată emoţiei, sau un simplu tic de vorbire. Altminteri, conjuncţia exprimă insistenţa şi, după sensul ei, aglomerarea, adăugarea, opoziţia, restricţia etc. În versurile următoare, ideea este de adăugare:

„Ş-am încălecat pe-o şa,
Ş-am spus povestea aşa;
Ş-am încălecat pe-o roată
Ş-am spus-o toată
Ş-am încălecat pe-o căpşună
Şi v-am spus, oameni buni, o minciună!"

(I. Creangă, *Poveste*)

Insistenţa rezultă şi din repetarea unui adverb sau a unei locuţiuni adverbiale, cu suprapunerea unui sens dezvoltat de înţelesul adverbului sau locuţiunii, de exemplu a celui de opoziţie, ca în:

„*În zadar* striga-mpăratul ca şi leul în turbare,
Umbra morţii se întinde *tot mai mare* şi *mai mare;*
În zadar flamura verde o ridică înspre oaste (...)"

(M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

Cu aceeaşi locuţiune şi cu aceeaşi intenţie *(în zădar)* se începe fiecare replică din *Bradul* de V. Alecsandri:

„*În zădar,* tu, vrăjitoare,
Aduci viforul p-aice...
.....
În zădar îngheţi pământul
.....
În zădar a ta suflare
Apa-n rîuri o încheagă"
etc.

O formulă reluată de mai multe ori permite şi variaţii. În *Fîntîna* de care ne-am ocupat (vezi pag. 365-366) Al. Macedonski încadrează versurile citate acolo printr-o repetiţie în care grupurile sintactice sînt inversate în a doua parte a formulei:

„*Cunosc o fîntînă* pe valea umbrită
.....
Pe valea umbrită *cunosc o fîntînă*",

iar T. Arghezi construieşte un *Creion* pe următoarea schemă:

„Obrajii tăi mi-s *dragi*
.....
.....
Surîsul tău mi-i *drag,*
.....
.....

Şi capul tău mi-i *drag*,
.....
.....
Făptura ta.....
.....
De ce să-mi fie *dragă*?"

Semnificativă din acest punct de vedere este schema poeziei *Plumb* de G. Bacovia. Starea de deznădejde din acest text se exprimă nu numai prin simpla repetare a cuvîntului *plumb*, ci şi prin aşezarea lui în poziţiile forte (la sfîrşit de vers şi, în interior, înainte de cezură):

„Dormeau adînc sicriile de *plumb*
Şi flori de *plumb* şi funerar vestmînt -
Stam singur în cavou... şi era vînt...
Şi scîrţîiau coroanele de *plumb*.

Dormea întors amorul meu de *plumb*
Pe flori de *plumb*, şi-am început să-l strig -
Stam singur lîngă mort... şi era frig...
Şi-i atîrnau aripile de *plumb*."

(Se observă uşor construcţia geometrică a poemului în care *plumb* pare o carcasă).

Repetarea unor versuri este o b l i g a t o r i e în poeziile cu formă fixă cum sînt glosa şi rondelul. În glosă, fiecare vers din prima strofă trebuie reluat la începutul strofei următoare. În rondel, primele două versuri trebuie repetate la mijlocul şi la sfîrşitul poemului. Nici într-un caz, nici în celălalt, legătura de sens cu întregul nu poate bineînţeles să lipsească.

38.12.2 Refrenul

Refrenul este un grup de cuvinte, uneori un cuvînt, de obicei un vers sau un grup de versuri (chiar o strofă) care se repetă după una ori mai multe părţi din poezie. El reia sau adînceşte o idee la care poetul ţine să ne oprim.

Astfel procedează Eminescu în *Dintre sute de catarge* cînd aşază după prima şi a treia strofă versul *Vînturile, valurile*, iar

după a doua şi a patra, *Valurile, vînturile.* Ele numesc forţele care acţionează asupra corăbiilor pornite în larg, asupra păsărilor călătoare şi influenţează destinul gîndului şi cîntecelor poetului (devenind în această ultimă situaţie expresia unei metafore):

1. „Dintre sute de catarge
Care lasă malurile,
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile?

2. Dintre păsări călătoare
Ce străbat pămînturile,
Cîte-o să le-nece oare
Valurile, vînturile?

3. De-i goni fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vînturile, valurile.

4. Ne-nţeles rămîne gîndul
Ce-ţi străbate cînturile.
Zboară vecinic, îngînîndu-l
Valurile, vînturile."

În versificarea legendei *Înşiră-te, mărgărite* de V. Alecsandri, refrenul, care deschide de fiecare dată cîte un episod nou, are variaţii în ultimele două versuri. La început el este:

„*Înşiră-te, mărgărite,*
Pe lungi fire aurite,
Ca o horă luminoasă,
Ca povestea mea duioasă."

apoi de 3 ori:

„*Înşiră-te, mărgărite,*
Pe lungi fire aurite,
Precum şirul din poveste,
Că-nainte mult mai este."

În încheierea legendei, acelaşi refren este reluat tot de trei ori după modelul ultim, adică în strofe de cîte 4 versuri, cu primele două respectate, dar celelalte două schimbate pentru a introduce idei noi.

38.12.3 Repetarea unor fragmente mai mici decît un cuvînt

Pe lîngă *ritm* şi *rimă*, în poezie mai există şi posibilitatea de a alege şi de a aşeza în aşa fel cuvintele, încît să conţină

aceleaşi consoane sau aceleaşi grupuri de consoane, chiar şi aceeaşi silabă.

Acestui procedeu i se dă numele de *aliteraţie*. Eminescu imită în *Scrisoarea III* şuierul săgeţilor şi lovirea lor în inamic prin repetarea lui *v*, a lui *j*, *ş* şi *s* şi a grupului *pl*:

„Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie (...)"

V. Alecsandri imită în *Dan, căpitan de plai* zgomotul de copite al invadatorilor prin repetarea de silabe care conţin sunetele *tr*, *p*, *t* şi *o*:

„Deodată se aude un tropot pe pămînt
Un tropot de copite, potop ropotitor!"

iar G. Topîrceanu, în *Un duel*, cloncănitul unui curcan care ceartă doi cocoşi tineri după ce aceştia se luptaseră între ei în ogradă:

„De ce vă puneţi ghiara-n gît?
Să lase unul *cît de cît*,
Să dea şi celălalt ceva -
Eu, *cît de cît socot c-o da!*"

Sub diversele ei forme, repetiţia este poate cel mai răspîndit procedeu în literatură, căci întreaga tehnică de elaborare a versurilor este dominată de el. Două discipline ştiinţifice, *prozodia* şi *versificaţia*, studiază structura versului, strofelor şi a poemelor explicînd-o prin variaţiile de cele mai diverse feluri produse de repetarea complexă a unor unităţi mai mici decît un cuvînt.

Există şi aici, ca şi în cazul reluării anumitor versuri în poezia cu formă fixă, situaţii de repetare a rimei şi de respectare a măsurii. În sonet, în terţine şi în gazel (poezii cu formă fixă), ritmul şi rima sînt date. Sonetul trebuie să aibă 14 versuri împărţite în 4 strofe (două de cîte 4 şi două de cîte trei versuri), iar fiecare vers trebuie să aibă 10-12 silabe cu rimă îmbrăţişată, dar în fiecare strofă invers decît în precedenta.

Terţina are totdeauna strofe de trei versuri, primul rimînd cu al treilea, al doilea cu primul din strofa următoare, în ritm iambic.

Gazelul are totdeauna strofe de cîte două versuri, iar rima trebuie să fie aceeaşi la versurile cu nr. 2, 4, 6, 8 etc.

38.13 EPITETUL

Epitetul nu este o formă de stil în sine, ci numai un purtător de figuri de stil. Orice atribut, nume predicativ sau circumstanţial de mod este numit epitet cînd conţine în acelaşi timp o metaforă, o metonimie, o sinecdocă, o hiperbolă etc. sau cînd face el însuşi să apară o asemenea figură. Dacă nu cuprinde aşa ceva, atunci el nu este epitet. Astfel, cînd unui car stricat i se spune *hodorogit,* acest atribut nu este un epitet. El devine însă în fraza:

„Noroc că nu ne pune să le cîntăm (e vorba despre regulile gramaticale), c-ar fi şi mai rău de capul nostru cel *hodorogit.*"

(I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)

fiindcă *hodorogit* pe lîngă substantivul *cap* creează o metaforă. De vreme ce este „hodorogit", capul trebuie să fie car, căruţă stricată sau orice obiect căruia i se poate spune *hodorogit.*

La o metaforă duce şi epitetul *dulce* pe lîngă *glas* din:

„În fiecare seară cei trei ţînci, doi băieţi şi o fetiţă, după ce se întorc de la masă, se cuibăresc în paturi şi încep să se roage cu glasuri dulci şi subţirele:
- Bunică, spune povestea!"

(M. Sadoveanu, *Făt-Frumos Măzărean*)

pentru că dă substantivului *glasuri* o calitate pe care nu o au decît mierea, zahărul, bomboanele etc.

În versurile lui T. Arghezi:

„Că sufletul trebuie să stea
De veghe, înarmat în şea,
Că sufletul e-o sabie sticloasă
Care trebuie trasă:
Să-i scînteie stelele-n luciu."

(Graiul nopţii)

epitetul *înarmat* face din *sufletul* (înarmat) o metonimie pentru întreaga fiinţă (de aceea şi poate sta în *„şea"*), pe cînd *sticloasă* din *sabie sticloasă* conţine comparaţia „ca de sticlă". Ideea se organizează însă în jurul metaforei din versul *Că sufletul e-o sabie sticloasă*, căruia i se subordonează epitetele-metonimii şi epitetele-comparaţii.

Datorită faptului că poartă cu sine diverse figuri de stil, epitetul leagă strîns elementele construcţiei poetice. Un bun exemplu în acest sens este:

„O lampă-ntinde limb-avară şi subţire,
Sfîrîind în aer bolnav."

(M. Eminescu, *Înger şi demon*)

Limbă avară şi subţire a lămpii pune în valoare metafora, căci, datorită epitetului, lampa ne apare ca o fiinţă a cărei viaţă „sfîrîie" în aer ca viaţa unui bolnav. *Avară* indică însă o metonimie, căci atribuie „zgîrcenia", deci ceva abstract, unui obiect concret. Pe de altă parte, ca un nume al flăcării unei lămpi, *limbă* este o metaforă, la fel cu cea obişnuită din „limbi de foc". Prin epitetul amintit, o metonimie se suprapune aşadar peste o metaforă. Cum limba avară a lămpii sfîrîie *bolnav*, la suprapunerea precedentă se adaugă acum o comparaţie produsă de circumstanţialul de mod *bolnav* care arată că flacăra cea subţire trage să moară ca un bolnav. Nu este greu acum să vedem că viaţa „demonului" aflat pe patul morţii este asemănată cu limba avară şi subţire a lămpii care sfîrîie în odaia lui sărăcăcioasă.

Epitetul poate să aibă înţelesuri mai apropiate sau mai depărtate de termenul pe lîngă care este pus sau la care se referă. În fragmentul următor din *Pseudokineghetikos* de Al. Odobescu, epitetele *veselul şi priceputul; largile sale (pîntece); iscusitul, (cu ochi) de vulpe; delicat; bietul; nemernicul* sînt apropiate ca înţeles de termenii la care se referă:

„Eu n-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul şi priceputul staroste al vînătorilor tămădăieni, carele putea să înghiţă în largile sale pîntece atîtea vedre cît şi o butie de Dealul Mare, nici pe iscusitul moş Vlad, în căruţa căruia ai

adormit tu adesea, pe cînd el, cu ochi de vulpe, zărea creştetul delicat al dropiei mişcînd printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de puşcă pe care orice vînător ar fi azvîrlit-o în gunoi, nemerea mai bine decît altul cu o carabină ghintuită şi care pe mine, nemernicul, m-a adus de multe ori, cu vînat, la conacul de amiazi."

La fel sînt şi cele din versurile lui A. Pann:

„O văduvă-n vîrstă, bătrînă, zbîrcită,
Cu doi dinţi în gură, barba ascuţită,
Nas cît pătlăgeaua, la vorbă-nţepată,
Cu ochii ceacîră, gura lăbărţată,
Fruntea-i cucuiată, faţa mohorîtă,
Peste tot negoasă şi posomorîtă,
Umbla-ntunecată şi tot înorată,
Nu o vedea nimeni să rîză vreodată,
N-o puteai cunoaşte cînd e mulţumită,
Că ea-n toată vremea era necăjită."

(*Despre amor şi ură iarăşi*)

Mai îndepărtate de sfera de înţeles a termenilor la care se referă sînt epitetele de felul celor din *Vînt de toamnă* de Tudor Arghezi:

„Rece, fragilă, nouă, virginală,
Lumina duce omenirea-n poală,
Şi pipăitu-i neted, de atlaz
Pune găteli la suflet şi grumaz."

Dar un epitet poate să fie şi atît de îndepărtat ca înţeles de termenul determinat de el, încît pare în totală contradicţie cu el, de exemplu:

„Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scînteie."

(M. Eminescu, *Venere şi madonă*)

Caldă contrazice însuşirea obişnuită a marmurei, iar *ce scînteie*, pe cea a pietrei. Amîndouă trezesc însă imaginea unei fiinţe feminine, căci marmura a devenit *caldă* ca să simbolizeze

feminitatea, iar *ochiul de piatră* scînteiază ca simbol al poftei de viaţă.

La fel de puţin obişnuit prin asocierea în care apare este şi epitetul *înserată* pe lîngă *dimineaţă* din versurile:

„Astăzi, soarele prin ceaţă,
S-a născut din haos mort,
Pe-nserata dimineaţă,
Cenuşie ca un cort."

(T. Arghezi, *Gravură*)

El are însă rostul de a sugera ideea că dimineaţa întunecată este un început al sfîrşitului de lume cu un soare ivit mort din haos.

În raport cu numărul şi calitatea epitetelor se disting două maniere de a înfăţişa o imagine, o noţiune sau o idee poetică. Una se caracterizează prin aglomerare de epitete; cealaltă prin folosirea lor cu multă economie, chiar zgîrcenie uneori, după o selecţie atentă şi precaută. Aglomerarea epitetelor se întîlneşte în general la începutul activităţii literare a poeţilor şi prozatorilor, fără ca aceasta să fie însă o regulă. Unii scriitori recurg la multe epitete în tot cursul creaţiei lor, dar, de obicei, pe măsură ce expresia lor artistică evoluează, scade şi numărul de epitete, cazul invers fiind mai rar.

INDICE DE MATERII*

(Cifrele trimit la capitole şi paragrafe. Toate formele cuvintelor tipărite cu majuscule sînt înlocuite prin ~)

ABSOLUT; timpuri ~ şi relative 17.1.2.
ABSTRACT; substantive ~ 4.2.2.
ACTIV; participiu cu înţeles ~ şi participiu cu înţeles pasiv 24.1.
ACTIVĂ; diateza ~ ; v. DIATEZĂ.
ACUZATIV; v. CAZ; v. FUNCŢIE; v. PREPOZIŢIE.
ADJECTIV 3.2.9.; felurile de ~ 9.1.; ~ calificative; cu o terminaţie şi cu două terminaţii 9.1.2.; invariabile 9.3.1.; variabile 9.1.5.; 9.3.4.; ~ cu flexiune completă 9.1.6.; formarea femininului la ~ 9.2.; formarea pluralului la ~ 9.3.; masculinele şi neutrele 9.3.1.; femininele 9.3.2.; locul ~ faţă de substantiv 9.4.; locul a două sau mai multe ~ calificative 9.4.1.; comparaţia ~ v. COMPARAŢIA; formarea ~ 9.9.; ~ determinative 9.1.1.; pronumele demonstrativ ca ~ 14.3.3.; pronumele negativ ca ~ 14.6.7.; pronumele nehotărît ca ~ 14.5.2.; pronumele posesiv ca ~ 14.1.2.; pronumele relativ ca ~ 14.5.6.; locul ~ determinative 9.4.2.; articolul hotărît la ~ 11.5.; propoziţii cu rol de ~ (atributive) 9.13.; (predicative) 9.12.; v. şi CAZ dativ, COMPARAŢIE, ECHIVALENT, DECLINARE, FUNCŢIE; cf. şi ATRIBUT, APOZIŢIE, SUBIECT, ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR.
ADJECTIVAL; articol ~ v. ARTICOL.
ADVERB 28; felurile ~ 28.1.; ~ cu două sau trei forme 28.2.; formarea ~ 28.9.; funcţiile ~ în propoziţie 28.6.; ~, complementul şi propoziţia circumstanţială 28.10.;

---

* Întocmit de prof. Dana Manea, Şcoala generală nr. 1, Giurgiu.

prepoziţia şi ~ 29.1.; v. şi AFIRMAŢIE, CAZ dativ, COMPARAŢIE, ECHIVALENT, LOCUŢIUNE, NEGAŢIE.
AFIRMAŢIE; ~ şi negaţia 28.7.
ALEGORIE 38.5.
APOZIŢIE 35.5.2.; v. şi ATRIBUT, CAZ, FUNCŢIE.
ARTICOL 3.5.11.; felurile ~ 11.1.; ~ adjectival 11.1.2.; formele şi funcţiile ~ 11.8.; ~ genitival sau posesiv 11.1.3.; formele şi funcţiile ~ 11.9.; ~ hotărît şi cel nehotărît 11.1.1.; formele ~ hotărît, declinarea 11.2.; funcţiile ~ hotărît 11.3.; ~ hotărît la adjective 11.5.; ~ hotărît la nume proprii 11.4.; substantivul primeşte numai ~ hotărît 11.10.1.; substantivul nu primeşte ~ hotărît 11.10.2.; al doilea ~ la numeralul ordinal 11.6.; formele şi funcţiile ~ nehotărît 11.7.; prepoziţia şi ~ 29.4.; regimul special al unor prepoziţii faţă de ~ 29.4.1.; opoziţia dintre articulat şi nearticulat 11.10.; v. şi DECLINARE.
ARTICULAT; v. ARTICOL.
ASIGMATIC; verbe ~ 26.3.1.
ATRIBUT 33.5.; înţelesul ~ în propoziţie 33.5.1.; ~ simplu şi dezvoltat 33.5.3.; v. şi APOZIŢIE, CAZ, FUNCŢIE.
ATRIBUTIVĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIA.
AUXILIAR(E), verbe ~ 15.2.2.
CALIFICATIV, adjectiv ~ v. ADJECTIV.
CARDINAL; numeral ~ v. NUMERAL.
CAUZALĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIA circumstanţială de cauză.
CAUZATIV; verbe ~ 15.1.10.
CAZ; ~ la substantive 7.; acuzativ 7.2.; obiectul direct cu prepoziţia „pe“ 7.2.1.; obiectul direct cu prepoziţia „la“ 7.2.2.; alte funcţii ale substantivului în acuzativ fără prepoziţie 7.2.3.; substantivul în acuzativ cu prepoziţie 7.2.4.; ~ dativ 7.4.; formarea dativului 7.4.1.; cum se deosebeşte dativul de genitiv 7.4.2.; dativul cu prepoziţia „la“ 7.4.3.; 29.3.1.; dativul după anumite adjective şi adverbe 7.4.4.; dativul înrudirii 7.4.5.; dativul locativ 7.4.6.; ~ genitiv 7.3.; formarea genitivului 7.3.1.; funcţiile genitivului 7.3.2.; cum se deosebeşte dativul de genitiv 7.4.2; ~ nominativ 7.1.; ~ vocativ 7.5.; formarea vocativului 7.5.1.; folosirea vocativului 7.5.2.; ~ cuvintelor însoţite de prepoziţie 29.3.; 29.3.1.; 29.3.2.; v. şi FUNCŢIE.

CIRCUMSTANŢIALĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIA completivă circumstanţială.
COEZIUNE; ~ grupului nominal 36.1.3.; ~ grupului verbal 36.2.3.
COLECTIV; substantive ~ 4.2.4.; numerale ~ 10.1.6.
COMPARATIV; gradul ~ v. COMPARAŢIE.
COMPARAŢIE; ~ adjectivelor 9.5.; gradul comparativ 9.5.2.; comparativul de egalitate prescurtat 9.5.4.; gradul pozitiv 9.5.1.; gradul superlativ 9.5.3.; superlativul ascuns 9.5.5.; adjective care nu se compară 9.6.; falsa ~ 9.8.; ~ la adverb 28.4.; ~ (figură de stil) 38.1.; înlănţuirea de metafore şi ~ 38.3.
COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL 33.9.; ~ de cauză 33.9.3.; ~ de loc 33.9.1.; ~ de mod 33.9.5.; ~ de scop 33.9.4.; ~ de timp 33.9.2.; ~ simple şi dezvoltate 33.9.6.; cum se deosebeşte ~ de celelalte părţi secundare de propoziţie 33.9.7. ; v. şi CAZ, FUNCŢIE.
COMPLEMENT DE AGENT 33.8.; v. şi FUNCŢIE.
COMPLEMENT DIRECT, v. OBIECTUL DIRECT.
COMPLEMENT INDIRECT, v. OBIECTUL INDIRECT.
COMPLETIVĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIE.
COMPLEX.; predicat verbal ~ 27.1.; grup nominal ~ 36.1.2.; grup verbal ~ 36.2.2.
COMPUS; numerale ~ 10.3.; pronume relative ~ 14.5.3.; 14.5.5.; substantive ~ 6.2.4.
COMUN; substantive ~ şi proprii 4.2.1.
CONCESIVĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIA circumstanţială concesivă.
CONDIŢIONAL; modul ~ şi optativ 20; v. şi TIMP.
CONDIŢIONALĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIA circumstanţială condiţională.
CONJUGARE 26.
CONJUNCTIV; modul ~ 19.; v. şi FORMARE, TIMP.
CONJUNCŢIE 30.; părţile de vorbire cu funcţie de ~ 30.2.; folosirea pronumelor interogative ca pronume şi ~ în frază 14.4.2.; ~ şi prepoziţia 29.2.; 30.1.; ~ coordonatoare 30.4.; ~ perechi 30.3.; ~ subordonatoare 30.5.; propoziţii introduse prin ~ 30.7.; v. şi LOCUŢIUNE, VORBIRE DIRECTĂ.
CONSTRUCŢIE; ~ cu pronume relativ 14.5.2.; ~ cu aspect de

diateză pasivă 16.2.3.; repetiţia cu cuvinte şi ~ mai mari decît un cuvînt 38.12.
CONTRAGERE; transformare, ~ şi expansiune 35.; expansiune şi ~ 35.3.
COORDONARE; fraze formate prin ~ 34.1.; tiparele frazelor formate prin ~ 35.5.1.
COORDONATOARE; conjuncţii ~ 30.4.
COPULĂ; verbe ~ 15.2.1.
DATIV; v. CAZ.
DECLINARE; ~ adjectivelor calificative 9.10., 9.10.6.; ~ articolului 11.2.; v. şi SUBSTANTIVUL; ~ numeralului 10.2.; ~ pronumelui demonstrativ 14.3.2.; ~ pronumelui personal 13.1.; ~ substantivului 7.6.; ~ substantivului fără articol 7.6.1.; cu articol 7.6.2.; ~ substantivului masculin cu formă de feminin 7.6.3.
DEMONSTRATIV; pronumele ~ v. PRONUME.
DESINENŢE; ~ de număr la substantive 6.1.; v. şi FORMARE.
DETERMINATIV; adjectiv ~ 9.4.2.; v. şi ADJECTIV.
DEZVOLTAT; complementul circumstanţial simplu şi ~ 33.9.6.; obiectul direct şi obiectul indirect ~ 33.7.3.; propoziţia simplă ~, 32.; propoziţia ~ 32.1.
DIATEZĂ 16.2; 16.2.1.; deosebirea de înţeles între ~ activă şi ~ pasivă 16.2.2.; construcţii cu aspect de ~ pasivă, dar cu înţeles activ 16.2.3.; ~ reflexivă 16.2.4.; folosirea ~ reflexive 16.2.5.; falsa ~ reflexivă 16.2.6.
DINAMIC; verbe ~ 15.1.9.
DISTRIBUTIV; numeralele ~ v. NUMERAL.
DURATIV; verbe ~ 15.1.5.
ECHIVALENT; ~ ale adjectivelor 9.11.; ~ ale adverbelor 28.3.; ~ ale substantivelor 4.1.; v. şi LOCUŢIUNE.
ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR 33.4.
„EPICEN"; substantive ~ 5.3.4.
EPITET 38.13.
EVENTIV; verbe ~ 15.1.8.
EXPANSIUNE; transformare, contragere, ~ 35.; ~ şi contragere 35.3.
FEMININ; genul ~ v. GEN, NUMĂR.
FIGURĂ DE STIL 38.
FINALĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIA circumstanţială de

scop.
FORMARE; ~ adjectivelor 9.2., 9.3., 9.3.1., 9.3.2.; ~ adverbelor 28.9.; ~ numeralelor 10.2.; ~ dativului 7.4.1.; ~ genitivului 7.2.1.; ~ vocativului 7.5.1.; ~ modurilor condiţional şi optativ; conjunctiv; gerunziu; imperativ; indicativ; infinitiv (v. ~ timpurilor verbului); participiu 24.2.; supin 25.1.; ~ imperfectului 18.2.1.; mai-mult-ca-perfectului 18.4.1.; perfectului compus 18.5.1.; perfectului simplu 18.3.1.; prezentului indicativ 18.1.1.; prezentului conjunctiv 19.1.2.; prezentului condiţional-optativ 20.1.2.; prezentului infinitiv 22.1.1.; bazele de ~ a timpurilor trecute 17.3.; trecut conjunctiv 19.1.4.; trecut condiţional-optativ 20.1.4.; trecut infinitiv 22.2.1.; viitor 18.6.1.; viitor anterior 18.7.1.
FORME; ~ adjectivului 11.8.; 11.9.; ~ adverbului 28.2.; ~ articolului 11.2.; 11.7.; ~ pronumelui 13.1.; 14.1.1.; 14.2.2.; 14.3.1.; 14.4.1.; 14.5.1.; 14.5.6.; ~ lungi de pronume 13.1.3.; ~ scurte de pronume 13.1.4.; ~ verbului; ~ de conjugare (v. CONJUGARE); verbe cu ~ numai pentru persoana a III-a 17.1.2.; v. şi CONJUGARE, DECLINARE.
FRACŢIONAR; numeralul ~ v. NUMERAL.
FRAZA; propoziţii şi ~ 1.; structura generală a ~ 34.; ~ formate prin coordonare 34.1.; ~ formate prin subordonare 34.2.; tiparele ~ 34.5.; 34.5.1.; 34.5.2.; combinarea propoziţiilor în ~ 35.4.; locul propoziţiilor în ~ 36.5.
FUNCŢIE; ~ adverbului 28.6.; adverbul, complementele şi propoziţiile circumstanţiale 28.10.; ~ articolului adjectival 11.8.; genitival-posesiv 11.9.; hotărît 11.3.; nehotărît 11.7.; ~ conjuncţiei (părţi de vorbire cu ~ de conjuncţie) 30.2.; ~ numeralului 10.4.; ~ pronumelui demonstrativ 14.2.4.; negativ 14.5.8.; nehotărît 14.5.4.; personal (şi personal reflexiv) 13.1.2.; 13.1.11.; posesiv 14.1.3.; relativ 14.4.7.; ~ propoziţiilor (felul propoziţiilor după ~ lor) 2.3.; v. şi CAZ, FORME, ÎNTREBUINŢARE, cf. ATRIBUT, APOZIŢIE, COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL, COMPLEMENT DE AGENT, OBIECT DIRECT, OBIECT INDIRECT, PREDICAT, SUBIECT, ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR.

GEN; ~ la adjectiv; formarea femininului la adjective 9.2.; formarea pluralului la masculine şi neutre 9.3.1.; la feminine 9.3.2.; ~ la numele proprii de persoană 5.5.; ~ la numeral 10.2.1.; ~ la substantiv 5.; recunoaşterea ~ 5.1.; după înţelesul substantivului 5.2.; substantive diferite sau diferenţiate după sex 5.3.; feminine formate de la masculine 5.3.2.; masculine formate de la feminine 5.3.3.; substantive „epicene" 5.3.4.; substantive cu două ~ 5.4.; substantive cu două ~ şi cu înţelesuri diferite 5.4.1.; ~ personal 5.6.; v. şi DECLINARE, NUMĂR.
GENITIV; v. CAZ, ARTICOL.
GERUNZIU, modul ~ 23.; formarea ~ 23.1.; perifraze temporale formate cu ~ 23.2.; propoziţia circumstanţială şi ~ 34.3.8.; ~ ca predicat 27.2.2.
GRAD de comparaţie; v. COMPARAŢIE.
GRUP; ~ nominal 36.1.; tipuri de ~ nominale 36.1.1.; ~ nominale complexe 36.1.2.; coeziunea ~ nominale 36.1.3.; locul ~ în propoziţie 36.3.; ~ predicatului 33.2.1; coeziunea ~ verbal 36.2.3; ~ subiectului 33.2.2.; ~ subiectului şi ~ predicatului 33.3.; ~ verbal 36.2.; tipuri de ~ verbale 36.2.1; ~ verbale complexe 36.2.2.; locul ~ în propoziţie 36.3.; v. CONJUGARE.
HIPERBAT 38.11.
HIPERBOLĂ 38.8.
HOTĂRÎT; articolul ~ v. ARTICOL.
IMPERATIV; modul ~ 21.; v. şi FORMARE.
IMPERFECT; timpul ~ v. TIMP, FORMARE.
INDICATIV; modul ~ 18.; v. şi TIMP, FORMARE.
INFINITIV; modul ~ 22.; ~ ca predicat 27.2.1.; v. şi TIMP, FORMARE.
INTERJECŢIE 31.; funcţiile ~ în propoziţie şi frază 31.1.
INTEROGATIV; pronume ~ v. PRONUME.
INTRANZITIV; verbe ~ v. TRANZITIVITATE.
INVARIABIL; adjectiv ~ 9.3.
INVERSIUNE 38.11.
IRONIE 38.10.
ITERATIV; verbe ~ 15.1.7.
ÎNŢELES; ~ atributului în propoziţie 33.5.1; deosebirea de ~ între diateza activă şi pasivă 16.2.2.; construcţii cu aspect de diateză pasivă, dar cu ~ activ 16.2.3.; ~ obiectului indirect

33.7.2.; participiu cu ~ activ şi participiu cu ~ pasiv 24.1.; felurile propoziţiilor după ~ 2.1.; genul după ~ al substantivelor 5.2.; substantive cu două genuri şi ~ diferite 5.4.1.; feminine cu două forme de plural având acelaşi ~ 6.2.6.; feminine cu două forme de plural şi ~ diferite 6.2.8.; neutre cu două forme de plural şi ~ diferite 6.2.9.; neutre cu două plurale şi acelaşi ~ 6.2.7.
LOCUŢIUNE; ~ echivalente cu adverbul 28.5.; ~ conjuncţionale 30.6.
MAI-MULT-CA-PERFECT; timpul ~ v. TIMP, FORMARE.
MASCULIN; genul ~ v. GEN, NUMĂR.
METAFORĂ 38.2.
METONIMIE şi sinecdocă 38.6.
MOD 17.; ~ condiţional-optativ 20.; ~ conjunctiv 19.; ~ gerunziu 23.; propoziţiile circumstanţiale şi gerunziul 34.3.8.; ~ imperativ 21.; ~ indicativ 18.; ~ infinitiv 22.; ~ participiu 24.; ~ supin 25.; v. şi FORMARE, TIMP.
MODALĂ; propoziţie ~ v. PROPOZIŢIA circumstanţială de mod.
MOMENTAN; verbe ~ 15.1.6.
MULTIPLICATIV; numeral ~ ; v. NUMERAL.
MULTIPLU; subiect ~ 33.1.2.
NEGATIV; pronume ~ v. PRONUME.
NEGAŢIE; afirmaţia şi ~ 28.7.; dubla ~ 28.8.
NEHOTĂRÎT; adjectiv ~ v. ADJECTIV; articol ~ v. ARTICOL; pronume ~ v. PRONUME.
NEPREDICATIV; verbe ~ 15.2.
NEREGULAT; verbe ~ 26.5.
NEUTRU; genul ~ v. GEN, NUMĂR.
NOMINAL; grup ~ v. GRUP; predicat ~ v. PREDICAT.
NOMINATIV; cazul ~ v. CAZ.
NUMĂR; ~ la adjectiv; formarea pluralului 9.3.; 9.3.1.; 9.3.2.; ~ la numeral 10.2.2.; ~ la substantiv 6.; desinenţe de formarea pluralului 6.1.; 6.2.; pluralul masculinelor 6.2.1.; pluralul femininelor 6.2.2.; pluralul neutrelor 6.2.3.; pluralul substantivelor compuse 6.2.4.; substantive cu două forme de plural 6.2.5.; feminine cu două plurale având acelaşi înţeles 6.2.6.; neutre cu două plurale care au acelaşi înţeles 6.2.7.; feminine cu două forme de plural cu înţelesuri deosebite 6.2.8.; neutre cu două forme de plural şi înţelesuri

deosebite 6.2.9.; substantive numai cu formă de plural 6.2.10.; substantive numai cu formă de singular 6.2.11.; v. şi DECLINARE, GEN.
NUMELE; ~ şi verbul 3.1.2.
NUME PREDICATIV; v. CAZ, FUNCŢIE, PREDICAT.
NUME PROPRIU; articolul hotărît la ~ 11.4.; genul ~ de persoane 5.5.; v. şi SUBSTANTIV.
NUMERAL 3.3.; 10.; felurile de ~ 10.1.; ~ cardinal 10.1.1.; ~ ordinal 10.1.2.; ~ fracţionar 10.1.3.; ~ multiplicativ 10.1.4.; ~ distributiv 10.1.5.; ~ colectiv 10.1.6.; formarea numeralului 10.2.; genul ~ 10.2.1.; pluralul ~ 10.2.2.; cazul ~ 10.2.3.; ~ simple, derivate şi compuse 10.3.; funcţiile ~ 10.4.; calitatea de parte de vorbire a ~ 10.5.; al doilea articol la ~ ordinal 11.6.
OBIECT; verbe cu două ~ gramaticale 16.1.
OBIECT DIRECT; 33.6.; ~ repetat 33.6.1.; ~ şi subiectul 33.6.2.; ~ şi obiectul indirect dezvoltat 33.7.3.; ~ cu prepoziţia „pe" 7.2.1.; cu prepoziţia „la" 7.2.2.; v. şi CAZ, FUNCŢIE.
OBIECT INDIRECT 33.7.; ~ repetat 33.7.1.; înţelesurile ~ 33.7.2.; ~ şi obiectul direct dezvoltat 33.7.3.; v. şi CAZ, FUNCŢIE.
OBIECTIVĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIE.
OPOZIŢIE; ~ articulat şi nearticulat 11.10.
OPTATIV; modul condiţional şi ~ 20.; v. şi TIMP.
ORDINAL; numeral ~ v. NUMERAL.
PARADIGMĂ 18.1.2.; v. şi FORMARE.
PARTE DE PROPOZIŢIE; ~ secundare şi principale 33.; complementul circumstanţial şi celelalte ~ 33.9.7.; transformări privind ~ 35.1.; locul ~ 36.4.; v. şi ATRIBUT, CAZ, COMPLEMENT, FUNCŢIE, OBIECT DIRECT, OBIECT INDIRECT, PREDICAT, SUBIECT.
PARTE DE VORBIRE; numeralul ca ~ 10.5.; prepoziţia înaintea unor ~ 29.3.2.
PARTICIPIU; modul ~ 24; ~ cu înţeles activ şi ~ cu înţeles pasiv 24.1.; formarea ~ 24.2.; verbe cu *-s-* la perfect simplu şi la ~ 17.2.1.; verbe cu *-s-* la perfect simplu şi *-t-* la ~ 17.2.3.; ~ ca predicat 27.2.3.
PASIV; v. DIATEZĂ, PARTICIPIU.
PERIFRAZĂ; ~ temporale 23.2.

PERFECT COMPUS; v. TIMP, FORMARE.
PERFECT SIMPLU; v. TIMP, FORMARE.
PERSOANĂ; ~ verbului 17.; 17.1.; verbe cu forme numai pentru ~ a III-a 17.1.2.
PERSONAL; genul ~ 5.6.; pronumele ~ v. PRONUME.
PERSONIFICAREA 38.4.
PLURAL; v. NUMĂR.
POLITEŢE sau REVERENŢĂ; pronumele de ~ 13.1.8; 13.1.9.
POSESIV; articol ~ v. ARTICOL; pronume ~ v. PRONUME.
POZITIV; grad ~ v. COMPARAŢIE.
PREDICAT 33.2.; verbul ca ~ 27.; ~ verbal complex 27.1.; ~ la modurile nepersonale 27.2.; infinitivul scurt ca ~ 27.2.1.; gerunziul ca ~ 27.2.2.; participiul ca ~ 27.2.3.; v. şi ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR, FUNCŢIE, GRUP.
PREDICATIVĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIE.
PREPOZIŢIE 3.8.; 29.; ~ şi adverbul 29.1.; cazul gramatical al cuvintelor precedate de ~ 29.3.; dativul cu „la" 29.3.1.; ~ înaintea unor părţi de vorbire 29.3.2.; ~ şi articolul 29.4.; regimul special al unor ~ faţă de articol 29.4.1.; întrebuinţarea cîtorva ~ 29.5.; 29.5.1.; 29.5.2.; 29.5.3.; 29.5.4.; 29.5.5.; 29.5.6.; ~ şi conjuncţia 29.2.; 30.1.; v. CAZ, OBIECT DIRECT.
PREZENT v. TIMP.
PRONUME; 3.4.; 12.; felurile de ~ 12.1.; 14.; ~ personal 13.; forme (declinare) 13.1.; ~ personal-reflexiv 13.1.1.; funcţii 13.1.2.; 13.1.11.; întrebuinţarea formelor lungi 13.1.3.; locul formelor scurte 13.1.4.; dublarea (reluarea şi anticiparea) ~ 13.1.6.; cum se deosebeşte ~ personal de ~ reflexiv 13.1.5.; ~ personal de întărire 13.1.7.; ~ personal de politeţe sau de reverenţă 13.1.8.; întrebuinţarea ~ de politeţe 13.1.9.; ~ *dînsul, dînsa* 13.1.10.; ~ personal şi posesiv în vorbirea directă 37.3.; ~ demonstrativ 14.2.; 14.2.1.; 14.2.2.; 14.2.3.; funcţii 14.2.4.; ~ interogativ 14.3.; formele ~ interogativ şi întrebuinţarea lor 14.3.1.; folosirea ~ interogative ca pronume şi conjuncţii în frază 14.3.2.; ~ interogativ ca ~ relativ 14.4.4.; ~ negativ 14.5.5.; 14.5.6.; ~ negativ ca adjectiv 14.5.7.; ~ nehotărît 14.5.; 14.5.1.; ~ nehotărît ca adjectiv 14.5.2.; 14.5.3.; 14.5.4.; ~ posesiv 14.1.; 14.1.1.; ~ posesiv ca adjectiv

14.1.2.; funcţii 14.1.3.; ~ personal şi ~ posesiv în vorbirea indirectă 37.3.; ~ relativ 14.4.; forme 14.4.1.; construcţii aparte cu ~ relativ 14.4.2.; ~ relativ compus 14.4.3.; 14.4.5.; ~ interogativ *ce* ca ~ relativ 14.4.4.; ~ relativ ca adjectiv 14.4.6.; funcţii 14.4.7.; confuzii datorate schimbării de ~ (în vorbirea indirectă) 37.4.; v. şi DECLINARE.
PROPOZIŢIE; ~ şi frază 1.; felurile ~ 2.; după înţeles 2.1.; după structură 2.2.; după funcţie 2.3.; ~ incidentă 34.4.; ~ simplă 32.1.; ~ dezvoltată 32.3.; ~ cu rol de substantiv în frază 8.; ~ atributivă cu rol de adjectiv 9.3.; ~ completivă de agent 8.4.; ~ circumstanţială 34.3.; de cauză 34.3.3.; concesivă 34.3.7.; condiţională 34.3.5.; de loc 34.3.1.; de mod 34.3.6.; de scop 34.3.4.; de timp 34.3.2.; ~ circumstanţiale şi gerunziul 34.3.8.; adverbul, complementul şi ~ circumstanţială 28.10.; ~ obiectivă sau completivă 8.3.; cum se deosebeşte obiectiva directă de cea indirectă 8.3.1.; ~ predicat sau predicativă 8.2.; cu rol de adjectiv 9.12.; ~ subiect sau subiectivă 8.1.; tipuri de subiective 8.1.1.; ~ introduse prin conjuncţii 30.7.; transformarea unei ~ în altă ~ 35.2.; combinarea ~ în fraze 35.4.; locul ~ în frază 36.5.; locul grupurilor în ~ 36.3.; locul părţilor de ~ 36.4.; înţelesul atributului în ~ 33.5.1.
PROPRIU; substantive ~ şi comune 4.2.1.; nume ~ v. NUME PROPRIU.
REFLEXIV; pronume personal ~ v. PRONUME; diateza ~ v. DIATEZĂ.
REFREN; 38.12.2.
RELATIV; pronume ~ v. PRONUME; timp ~ şi absolute 17.1.2.
REPETAT; obiect direct ~ 33.6.1.; obiect indirect ~ 33.7.1.
REPETIŢIE 38.12.
SEMIAUXILIAR; verbe ~ 15.2.3.
SIGMATIC(E); verbe ~ 26.3.2.
SIMPLU; complement circumstanţial ~ şi dezvoltat 33.9.6.; numeral ~ 10.3.; propoziţie ~ şi dezvoltată 32.; propoziţie ~ 32.1.
SINECDOCĂ; metonimia şi ~ 38.6.
SINGULAR; numărul ~ v. NUMĂR.
STIL; principalele figuri de ~ 38.; comparaţia 38.1.; metafora 38.2.; personificarea 38.4.; alegoria 38.5.; metonimia şi

sinecdoca 38.6.; hiperbola 38.8.; ironia 38.10.; umorul 38.10.; inversiunea şi hiperbatul 38.11.; repetiţia 38.12.; refrenul 38.12.2.; epitetul 38.13.
SUBIECT 33.1.; situaţii aparte ale ~ 33.1.1.; ~ multiplu 33.1.2.; ~ şi obiectul direct 33.6.4.; v. şi FUNCŢIE, GRUP.
SUBIECTIVĂ; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIE.
SUBORDONARE; fraze formate prin ~ 34.2.; tiparele frazelor formate prin ~ 35.5.2.
SUBORDONATOARE; conjuncţii ~ 30.5.
SUBSTANTIV 3.1.; 4.; echivalentele ~ 4.1.; felurile de ~ 4.2.; ~ comune şi ~ proprii 4.2.1.; ~ abstracte 4.2.2.; ~ colective 4.2.3.; genul ~ v. GEN; numărul ~ v. NUMĂR; cazul ~ v. CAZ, DECLINARE; propoziţii care au rol de ~ în frază 8.; v. şi PROPOZIŢIE; locul adjectivului faţă de ~ 9.4.; 9.4.1.; 9.4.2.; ~ primesc numai articol hotărît 11.10.1.; ~ nu primesc articol hotărît 11.10.2.
SUFIX; v. FORMARE.
SUPERLATIV; gradul ~ v. COMPARAŢIE.
SUPIN 25.; formarea ~ 25.1.
TEMPORAL; perifraze ~ formate cu gerunziul 23.2.; propoziţia ~ v. PROPOZIŢIA circumstanţială de timp.
TERMINAŢIE; ~ adjectivelor (adjective cu o ~ şi cu două ~) 9.1.2.; ~ substantivelor; recunoaşterea genului după ~ substantivului 5.1.; tabloul genurilor după ~ 5.1.1.
TIMP 17.; 17.2.; ~ absolute şi ~ relative 17.2.1.; ~ conjunctivului 19.1.; condiţional-optativului 20.1.; ~ imperfect 18.2.; ~ mai-mult-ca-perfect 18.4.; ~ perfect compus 18.5.; ~ perfect simplu 18.3.; verbe cu *-s-* la ~ şi la participiu 17.3.1.; verbe cu *-s-* la ~ şi *-t-* la participiu 17.3.2.; ~ prezent indicativ 18.1.; infinitiv 22.1.; conjunctiv 19.1.1.; condiţional-optativ 20.1.1.; ~ trecut la condiţional-optativ 20.1.4.; la conjunctiv 19.1.1.; la infinitiv 22.2.; ~ viitor 18.6.; viitorul anterior 18.7.; v. şi FORMARE, MOD.
TIPAR(ELE) frazelor 34.5.; ~ frazelor formate prin coordonare 34.5.1.; ~ frazelor formate prin subordonare 34.5.2.
TIP; ~ de grupuri nominale 36.1.1.; ~ de grupuri verbale 36.2.1.

TOPICA 36.; locul părţilor de propoziţie 36.4.; locul propoziţiilor în frază 36.5.; locul adjectivelor faţă de substantiv 9.4.; locul a două sau mai multe adjective calificative 9.4.1.; locul adjectivelor determinative 9.4.2.; locul formelor pronominale scurte 13.1.4.; v. şi GRUP.
TRANSFORMARE; ~, contragere şi expansiune 35.; ~ privind părţile de propoziţie 35.1.; ~ unei propoziţii în altă propoziţie 35.2.
TRANZITIV; verbe ~ v. TRANZITIVITATE.
TRANZITIVITATE 16.; verbe tranzitive şi intranzitive 16.1.; false tranzitive 16.1.2.; verbe cu tranzitivitate imitată 16.1.3.; verbe cu două obiecte gramaticale 16.1.4.; v. şi DIATEZĂ.
TRECUT; timpul ~ v. TIMP.
UMOR; ironia şi ~ 38.10. v. STIL.
VARIABIL; adjectiv ~ 9.1.4.; 9.1.5.
VERBAL; grup ~ v. GRUP; predicat ~ v. PREDICAT.
VERB 3.6.; 15.; numele şi ~ 3.1.2; felurile ~ 15.1.; ~ asigmatice 26.3.1.; ~ auxiliare 15.2.2.; ~ cauzative 15.1.10.; ~ copulă 15.2.1.; ~ dinamice 15.1.9.; ~ durative 15.1.5.; ~ eventive 15.1.8.; ~ de existenţă şi de stare 15.1.1.; ~ iterative 15.1.7.; ~ de mişcare 15.1.2.; ~ momentane 15.1.6.; ~ nepredicative 15.2.; ~ neregulate (conjugare) 26.5.; ~ sigmatice (forme de conjugare) 26.3.2.; ~ semiauxiliare 15.2.3.; ~ care exprimă sentimente 15.1.4.; ~ care înseamnă „spune", „declara" 15.1.3.; ~ ca predicat 27.; v. PREDICAT; ~ în vorbirea indirectă 37.2.; v. şi CONJUGARE, DIATEZĂ, FORMARE, MOD, PERSOANĂ, TIMP, TRANZITIVITATE.
VIITOR; timpul ~ v. TIMP.
VOCATIV; cazul ~ v. CAZ.
VORBIRE DIRECTĂ (ŞI VORBIRE INDIRECTĂ); trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă 37.1.; verbul în vorbirea indirectă 37.2.; pronumele personale şi cele posesive în vorbirea indirectă 37.3.; confuzii datorate schimbării de pronume 37.4.; modificări datorate trecerii la vorbirea indirectă 37.5.; vorbirea indirectă liberă 37.6.; vorbirea indirectă propriu-zisă fără verbul „spune", „zice" etc. 37.6.1.; vorbire directă exprimată în cursul altei vorbiri directe 37.6.2.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ
"GH. ASACHI"
IAŞI

SUMAR

Introducere 5
1 Propoziţii şi fraze 9
2 Felurile propoziţiilor 13
3 Părţile de vorbire 18
4 Substantivul 23
5 Genul la substantive 28
6 Numărul la substantive 38
7 Cazul la substantive 52
8 Propoziţii care au rol de substantiv în frază 73
9 Adjectivul 78
10 Numeralul 99
11 Articolul 105
12 Pronumele 120
13 Pronumele personal 122
14 Celelalte feluri de pronume 138
15 Verbul 156
16 Tranzitivitatea 164
17 Modul, persoana, timpul 174
18 Indicativul 183
19 Conjunctivul 206
20 Condiţionalul şi optativul 209
21 Imperativul 212
22 Infinitivul 215
23 Gerunziul 220

24 Participiul 223
25 Supinul 225
26 Conjugarea 227
27 Verbul ca predicat 246
28 Adverbul 250
29 Prepoziţia 260
30 Conjuncţia 269
31 Interjecţia 274
32 Propoziţia simplă şi propoziţia dezvoltată 276
33 Părţile principale şi părţile secundare ale propoziţiei 279
34 Structura generală a frazei 300
35 Transformarea, contragerea şi expansiunea 327
36 Topica 338
37 Vorbirea directă—vorbirea indirectă 354
38 Principalele figuri de stil 364
Indice de materii 408

ISBN 973-9140-43-2

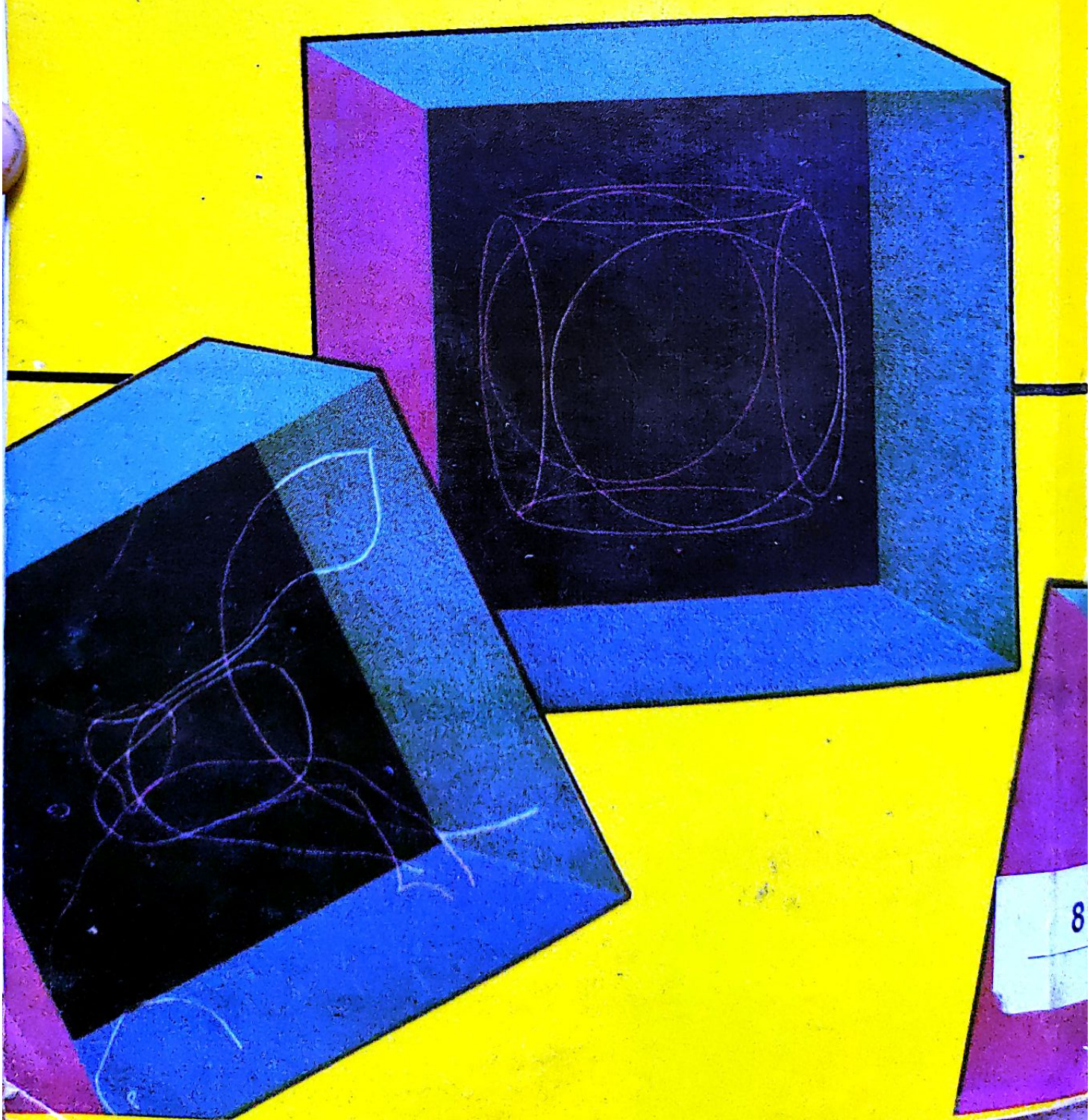

8